

MŰHELY

太 KÖZÉP BIRÓD太上而太

何須理繡與調梁
手執芳蘭香滿襟
料得它時燕有夢
且教結伴叶同心

澹莊

Zhang Danzhuang: Szépségek

Tartalom

MO YAN:	Az éneklő fal (Salát Gergely fordítása).....5
	<i>„A hidat valaha vér áztatta. Vörös ruhás lány ül a hidon, két sima lába a víz felett lóg. Szemében ötszáz évvel ezelőtti dalok zengenek. Szája szorosan zárva. Ő az egyik a sötét és titokzatos Sun család számos szóltan szépsége közül. Teljesen néma, szépséges hosszúkás ajkait örökre zárva tartja. Az egyik esztendőben a kilenc néma nővér saját testéből magas pagodát alkotott, a pagoda csúcsán éjszaka világító gyöngyhöz hasonlító öccsük állt – egy ékesen szóló, folyékony beszédű fiatalember. Fellépett a nővéreiből álló torony tetejére, s vidáman énekelni kezdett...”</i>
SALÁT GERGELY:	Mo Yan, a kínai Nobel-díjas.....10
	<i>„Gyakran a »gyökérkeresők« irodalmi irányzatához sorolják, amelynek szerzői a kínai vidék kérdéseivel foglalkoznak, s a távoli falvakban, eldugott járásokban igyekeznek megtalálni a kínai élet és identitás alapjait. Nevezik posztmodern vagy avantgárd írónak és a mágikus realizmus kínai képviselőjének is, ami életműve változatosságát, sokszínűségét jelzi. A Nobel-díj indoklásában ez szerepelt: Mo Yan »hallucinatorikus realizmussal egyesíti a népmeséket, a történelmet és a jelenkort.«</i>
TOLNAI OTTÓ:	A kis kínai11
	<i>„jóllehet már az első pillantásra látni a kis kínai néven ismert nagy régi mester munkáiról van szó melyekért nem egy uralkodó epekedett volt hiába”</i>
ZOMBORY KLÁRA:	Yu Hua.....12
	<i>„Bár Hangzhouban született, gyerekkorát és fiatalkori éveit egy alig húszezer lakosú dél-kínai kisvárosban, Haiyanben töltötte, mert apja csak ott kapott orvosi állást. A kórházban laktak, közvetlenül a halottasház mellett. Gyerekkorának – amely egybeesett a »kulturális forradalom« totális káoszának az időszakával – nyomasztó és abszurd élményei különösen mély nyomot hagytak benne: látásmódjára, témáira nagy hatással voltak.”</i>
YU HUA:	Kína tíz szóban (részlet) – Olvasás (Zombory Klára fordítása)13
	<i>„Mit volt mit tenni, kimentem hát az utcára, s mint az éhező, aki élelmet keres, úgy kutattam én kétségbeesetten mindenfelé a könyveket. Rövidnadrágban, trikóban és papucsban rőttem a városka napégette utcáit, és ha egy korombéli fiú jött velem szemben, azonnal rákérdeztem: »Hé, van nálatok otthon könyv?«</i>
YU HUA:	Két ember történelme (Nagy Mariann fordítása).....23
	<i>„A lány fülig pirult, miközben lehajtott fejjel elmesélte a fiúéhoz hasonló álmát. Őt is kínozza a pisilhetnék, s ő is mindent tüvé tesz az éjjeliedény után kutatva.”</i>
SALÁT GERGELY:	Yang Lian és a homályos költészet26
	<i>„A Tiananmen téri események utáni politikai tevékenysége, a kínai rendszert a nyugati sajtóban gyakran bíráló megnyilvánulásai és »száműzött költő« státusa nagyban hozzájárul nemzetközi ismertségéhez és elismertségéhez, külföldön jelentős kínai másként gondolkodónak, ellenzéki aktivistának tartják. Rengeteget utazik, számtalan nemzetközi irodalmi díjat nyert; többször felmerült a neve az irodalmi Nobel-díj várományosaként is.”</i>
YANG LIAN:	Sötétségek (Salát Gergely fordítása).....29
	<i>„minden eső a saját végpontodra ültet”</i>
	Ahol a tenger megáll (Salát Gergely fordítása).....31
	<i>„nincs tenger, mely ne csúszna bele a vers ürességébe”</i>
	A zeneszerző tornya (Salát Gergely fordítása).....33
	<i>„csak egy ember kínjára nyílnak körben a sötét ablakok”</i>

ZOMBORY KLÁRA:	Liu Zhenyun.....34	<i>„A hétköznapi bosszúságok miatt felőrlődő, otthon és a munkahelyén egyaránt frusztrálódó, minden tekintetben előrelépni képtelen hétköznapi emberekről szólnak az írásai, a »kulturális forradalom« kollektív traumáját az emberek küszködéseiben, nehézségein keresztül kelti életre az »új korszak«, a »nyitáspolitikai« korai éveiben.”</i>
LIU ZHENYUN:	Én nem vagyok Pan Jinlian – regényrészlet (Zombory Klára fordítása)35	<i>„Megölni... néhány perc és vége... s már ott is hever a földön kiterítve. Az ilyen szemetet nem megölni, sokkal inkább gyötörni kell a végtelenségig. Elvett valaki mást? Hát addig kell zaklatni, míg az új feleség volt, nincs. Örületbe kell kergetni, hogy egyetlen nyugodt perce se legyen – szerintem ez az, amit ez a rohadék érdemel – mondta a vécésnök.”</i>
CSIBRA ZSUZSANNA:	Zhai Yongming – Egy kortárs kínai költőnő40	<i>„A kortárs kínai líra olyan poétikai elveknek engedelmessé válik, amelyek szem előtt tartják a hagyományos költészet-koncepció tanító jellegét, de amelyek szemlélete jól mutatja a megváltozott körülményeknek köszönhető nézőpontkülönbségeket is.”</i>
ZHAI YONGMING:	Éjféli ítélet (Csibra Zsuzsanna fordítása).....41	<i>„Boldogan megnyugszom, ő mit sem sejt az éjféli kísérteteimről”</i>
	Élet (Csibra Zsuzsanna fordítása)42	<i>„Amint a sötét éjszaka egybefűzi az embereket az én testemben is örök dolgok rejlenek?”</i>
	Fekete szoba (Csibra Zsuzsanna fordítása).....43	<i>„mi négy nővér, egyik napról a másikra változunk”</i>
	Anyám (Csibra Zsuzsanna fordítása).....44	<i>„Mindenki, aki egykor az anyja kezén álldogált, végül belehal a születésbe”</i>
KOZJEK-GULYÁS ANETT:	A hagyományos és individualista értékek Kínában45	<i>„Az önzetlen, önfeláldozó egyént az individualista értékek a saját élete felett nagyobb szabadsággal rendelkező modern kínai egyénné alakítják.”</i>
KALMÁR ÉVA:	Kína: hagyomány, történelem, fantasztikum.....50	<i>„Egyedül csak Kína tudott az ókori civilizációk közül folyamatosan fennmaradni a modern korig, s éppen azért, mert az a társadalomszerveződési ideál, az az erkölcsi normarendszer, amely legalább kétezer évvel ezelőtt alakult ki, mindvégig összetartotta a hatalmas birodalmat, a stabilitás, a társadalmi béke és harmónia mindig fontosabb volt a fel-feltörő megújulási törekvéseknél, igaz, ezek némely elemét időről időre mégis beépítették a hagyomány szilárd falába.”</i>
MO YAN:	Chu-föld Mindenható Királya és a háború (Kalmár Éva fordítása).....55	<i>„Elégedett korokban született közönséges emberek többsége rendszerint színéről, a hivatalosság szémszögéből nézi a világot, és csak ha kátyúba jut az élete, akkor képes, akkor hajlandó nézőpontot váltani, sőt olykor épp az ellenkezőjéről szemlélni a dolgokat. Ennek vannak anyagi és szellemi okai, és mind a kettő egyformán fontos.”</i>
FAJCSÁK GYÖRGYI:	Kis kínai bestiárium – Kínai démonúzők és bajelhárítók58	<i>„Két alapvető ikonográfiai hagyomány alakult ki és hatott egymásra, melyből két ábrázolástípus fejlődött ki és élt egymás mellett. Az egyik a rettenthetetlen katonaként ábrázolt, a másik a mezítelenül, erőből duzzadó testtel megjelenített védőalak. A védőistenségek és démonúzők gyakran öltözték magukra ellenségeik jellemző vonásait is.”</i>

GULYÁS CSENGE:	A <i>Történetíró feljegyzései</i> című történeti műről.....	67

„Felségsértésért az akkori törvények szerint halálbüntetés járt, de kivételes esetekben ezt kasztrálásra változtatták. Szokás volt akkoriban, hogy a vádlottat családja kiválthatta egy nagyobb pénzösszeg fejében, de mivel Šima-ék nem voltak tehetősek, ezért ezzel a lehetőséggel nem tudtak élni. Így már csak az öngyilkosság és a kasztrálás között választhatott. Hogy miért a kasztrálás mellett döntött, és élte le életét meghurcoltatások között megkeseredetten és megalázva, azt barátjának írt leveléből tudjuk meg: úgy gondolta, hogy a szegény, hogy heréltként kell leélnie az életét, még mindig kisebb és elviselhetőbb, mint az a szegény, amely abból fakadt volna, hogy nem teljesítheti atyja iránti kötelességét, művét nem fejezi be, és nevét nem hagyja örökül az utókor számára.”

EGY BÉRGYILKOS TÖRTÉNETE – Részlet (Gulyás Csenge fordítása)	71

„Jing Ke ezután Yan-be ment. Nagyon megkedvelte az ottani kutyaböllért, bizonyos Gao Jianli-t, aki nagyon ügyesen játszott a lantján. Jing szerette az italt, így aztán naphosszat Yan piacán borozgatott Gao Jianli-vel, a kutyaböllérrrel, majd ittasan sétálgattak. A piac közepén Gao Jianli pengette a húrokat, Jing Ke meg a dallamra énekelt. Úgy szórakoztak, s sírni is úgy sírtak együtt, mintha körülöttük egy teremtett lélek sem lett volna. Annak ellenére, hogy Jing Ke részeges emberek társaságában forgott, művelti és tiszteltreméltó ember hírében állt. Amelyik fejedelemségben csak megfordult, mindig kapcsolatba lépett az ottani bölcs és kiváló vezetőkkel.”

ORMAI-TÓTH ANDREA JUDIT:	A klasszikus kínai krimiirodalomról	77

„Az olvasó figyelme a bűntett és az elkövető helyett a nyomozó bíró személyére koncentrálódik. Követi minden lépését, és csodálja ügyes észjárását, feddhetetlen becsületét. A bíró a társadalmi rend megtestesítője, aki nélkül a társadalomban nagy felfordulás lenne úrrá.”

HÁROM GONG'AN (Ormai-Tóth Andrea Judit fordításai)

Amitábha békét hoz	81

„Bao bíró tisztázott egy erényes embert, és újra az igazság győzedelmeskedett. Erénye magas, mint a hegyek, és mély, mint a tenger.”

A jádearcú macska	83

„Őt egér lakott itt, akik a Nyugati Paradicsomból szálltak alá, és varázslat segítségével képesek voltak bármivé átalakulni, eltűnni, majd újra előbukkanni. Volt, hogy öregembernek adták ki magukat, hogy az utazó kereskedőktől kicsalják az áruikat. Máskor fiatal lányokká vagy ifjakká változtak, hogy gazdag családok lányait, fiait elcsábítsák.”

A kölcsönruha	86

„Ezt a fiatal nőt nem fertőzte meg a vagyon iránti vágy. Nem lakik gonosz családnál, tudja, mi a tulajdon, és tudja, mi az igazság. A legnemesebb asszonyok sem jobbak nála.”

CSONGOR BARNABÁS: Aranylótusz, meg a többiek (Szép asszonyok egy gazdag házban).....	89

„A mű a régi kínai világnak, társadalomnak a Nyugat számára jobbára rejtve maradt panorámáját tárja fel előttünk. A nevezetes erotikus részletek mellett bepillantást enged a régi kínai császárság általánosan ismert és elkönyvelt hagyományos képe mögé. Ezen hagyományos kép szerint az Ég adta hatalmával regnáló császár mandarinjai a Konfuciusz megfogalmazta sok évezredes alapelvek alapján igazgatják az írástudatlan földművelőket, mellesleg képesek páratlan szépségű, finomságú lírai költészet, és meghökkentően merész metafizikájú filozófia létrehozására.”

SZÉP ASSZONYOK EGY GAZDAG HÁZBAN –

A tizedik fejezet, amelyben Vu Szung cirkáló hadnagyból fegyenc, száműzött lesz, míg a Lótuszpavilonban vigadnak a hölgyek (Csongor Barnabás fordítása)	90

„Hogy a két szerető megint így egymásra talált, a végtelenségig fokozta gyönyörűségüket. Folytatódott a fuvolajáték, mignem kimerülten, egymás nyakát átkarolva, combjukkal egymáshoz simulva elszunnyadtak.”

SÁRI LÁSZLÓ:	A kínai kozmokrátor – „Sokfelé szeretnék én megkapaszkodni” – <i>Nyugati utazás avagy a majomkirály története</i>94 <i>„A Nyugati utazás a korabeli kínai írásbeliség szinte minden műfajában remekel. A regény fölöleli a kínai legendárium nagy részét, a mítosz- és mondavilágot, amelynek leírása ráadásul szinte korrajz: a kínai valóság pontos, finom skiccei.”</i>
JUHÁSZ OTTÓ:	Alt hangok a kínai költészetben100 <i>„Parancsszóval férjhez adtak, nomád vezér asszonyának. Jaj! Idegen világba küldtek, barbár ég hajol fejemhez. Jaj!”</i>
VÁRNAI ANDRÁS:	Kína arculata a felvilágosodás gondolkodóinak tükrében106 <i>„Ki hitte volna, hogy van a földön nép, amely, noha mi saját nézetünk szerint igen előrehaladottak vagyunk a viselkedés minden ágában, mégis túlszertartunk bölcseségének a polgári élet előírásaiban, az alátvalók életére és hasznára való alkalmazásában. Erre irányul a kínaiak összes törvénye, szemben más népekével. A közbiztonság és a társadalmi rend megteremtése a cél. Oly nagy a feljebbvalók iránti engedelmesség és az idősebbek iránti tisztelet, hogy bár a kötelességek lefektetett rendjének számunkra szolgaságíze van, de közöttük ezeket a kötelességeket a szokás természetessé teszi.”</i>
HARTYÁNDI MÁTYÁS:	A Zhou-kori bölcsélet karaktere 115 <i>„A jangista szemlélet a háborúskodás következményeiből indult ki. Úgy látta, hogy a külsődleges dolgok, mint hírnév, státus vagy hatalom ártanak az embernek. Ettől, és a szertartásos műviségtől tartva valós állapotában, eredeti hajlamait nem elnyomva akarta megőrizni az embert. A személyközi kapcsolatok alapja a valóság kell, hogy legyen, nem pedig valamiféle elvont elv. Mások kiválósága, valamint a holtak emléke helyett pedig a még élő, égi eredetű hajlamainkat kell megőriznünk, nem szabad azokat feladnunk.”</i>

P. SZABÓ SÁNDOR:	Az önfejlesztés filozófiája – <i>A belső művelése</i> című ókori kínai értekezés 119 <i>„Ha a szíven belül kialakul az Ég és a Föld megtestesülése, vagy »testi formája« (xing 形), akkor ezzel egyidejűleg megjelenik a szívben az Ég és a Föld természete is, tehát az ember rendelkezni fog az Ég és a Föld természetével, és ezáltal »egyenlővé válik az Eggel és a Földdel«. Ez az önfejlesztés legvégső célja, az emberi létezés legfelső szintje, a tökéletes emberré, »szent emberré« (shengren 聖人) válás megvalósulása.”</i>
A BELSŐ MŰVELÉSE (P. Szabó Sándor fordítása)121	<i>„Amíg a testi forma nem rendezett, addig az erények nem jönnek. Amíg bensőnkben nem valósítjuk meg a lenyugvást, addig a szívünkben nem alakul ki a rendezettség. Ha rendezetté tesszük a formát, és műveljük erényeinket, akkor az Ég embersége és a Föld igazságossága önmagától eláraszt bennünket, a szellemi (shen 神) és a ragyogó (ming 明) tökéletessége ragyogni fog bennünk, és ismerni fogjuk a tízezer dolgot. A bensőnk igazságosságát megőrizzük, és nem hibázunk.”</i>

Illusztrációk: a HOPP FERENC ÁZSIAI MŰVÉSZETI MŰZEUM gyűjteményéből
A borítón: HAN GAN (706 k.–783) követő: LOVÁSZ KÉT LÓVAL
A hátsó borítón: TUBÁKOS FLAKON VERSES FELIRATTAL (Részlet), SÁRKÁNY

Köszönjük FAJCSÁK GYÖRGYI, JUHÁSZ OTTÓ, SALÁT GERGELY és SÁRI LÁSZLÓ segítségét.

Az éneklő fal

Gaomi járás északkeleti körzetének délkeleti sarkában van egy település, ez az én szülőfalum. A faluban néhány tucat család él, a néhány tucat, döngölt földből épült, szalmafedeles ház elszórva helyezkedik el a Ragacs-folyó ölelésében. Bár a falu nem nagy, egy igen széles, sárga homokos út szeli át; az út két oldalán nagy összevisszaságban fehér akácok, fűzfák, ciprusok és szivarfák nőnek, meg még néhány olyan furcsa fa, amelyeknek levelei az őszi beálltakor megsárgulnak, s amelyeknek senki se tudja a nevét. Az útszéli fák között akadnak égbe nyúló ősi példányok, de vannak láthatólag a földből épp csak kinőtt, kenderszár vékonyságú csemeték is.

Ha ezen a különös fákkal szegélyezett homokos úton három mérföldet keletre haladunk, kijutunk a faluból. Délkeletre végtelennek tűnő földek tárulnak a szemünk elé. A hirtelen megváltozó látványtól az ember mindig felélénkül. A sárga homokos utat magunk mögött hagyjuk, lábunk alatt az út, nem is tudni, mikor, fekete földtűttá változik, amely keskenyen, kanyarogva kapaszkodik felfelé délkeleti irányba, a vége a messzeségbe vész. Ha az ember eljut ideig, önkéntelenül mindig visszanéz. Ha visszanézel, azt látod, hogy a falu központjában a teljesen elkínaiasodott katolikus templom égbe nyúló keresztjén gubbasztó varjú elmosódott fekete ponttá válik, s beleolvad a napnyugta alkonyipírjába vagy a hajnal tejfehér füstjébe. Amikor visszanézel, talán éppen a harang kongásának vigasztalatlan hangja árad a toronyból, megrendítve a szívedet. A sárga homokúton összekeveredik a fák árnyéka, s ha őszi van, láthatod a lehulló levelek ritka látványát; egy szellő se rezdül, a megszámlálhatatlan aranysárga falevél egyenként hullik a földre, összeütköznek, susognak, az úton a csirkék és kutyák fejvesztve menekülnek, mintha attól félnének, hogy betörik a fejük.

Ha nyáron állunk meg itt, erős a késztetés, hogy elinduljunk délkelet felé a kanyargós fekete földúton. A fekete föld nyáron mindig ragadóssá válik, ha cipődet levette meztláb lépdelsz, csodálatos érzésben lehet részed, s ahogy a remegő úton taposol, talpad mintázata tisztán kirajzolódik a földön. Attól azonban nem kell félned, hogy elsüllyedsz. Ha kiásol egy darabot ebből a fekete földből, s tenyeredet erősen összeszorítod, akkor megértheted, hogy mekkora kincs van a kezvedben. Amikor belemarkolok, mindig a boltokban jó drágán árult gyurma jut eszembe, amiből a gyerekek csibéket és kiskutyákat formázhatnak. Mintha szójaolajjal kilencvenkilencszer összegyúrt tészta lenne. Az ősök már igen régóta felhasználták az itteni földet, döngölőfával pár tucatszor megcsapkodták, amitől olyan lett, mint a fekete faggyú, aztán kerámia edényt, téglát, tetőcserepet formáztak belőle. Amikor kivették a kemencéből, színes máz jelent meg rajta, valójában azonban nem máz volt az. Az ilyen edény, téglá és cserép igazi kincs, ha megütogetjük, kellemes, tiszta hangot ad.

Ha tovább megyünk, s ha tavasz van, a mocsaras mezőn a zöld fű nemezszőnyegnek tűnik, az itt-ott foltokban feltűnő színpompás virágok pedig olyanok, mint a szőnyegen a szépséges minták. A levegőben madarak dalolnak, az ég kékségétől az ember megszédül. Az úton foltos hátú, vörös begyű madár biceg, fürjnek néz ki, de nem fürj, mögötte néhány nemrég kikelt fiókája követi. Gyakran láthatsz világossárga vadnyulat is, amint magasra szökkenve menekül előled; ha néhány lépésen át kergeted, az jó mulatság lehet, de abban ne reménykedj, hogy utolérheted. Utolérni csak az Öreg Men zabolátlan vak kutyája tudja, télen a nyílt földeken, amikor a hó teljesen belepi a vidéket, olyankor a nyúl számára nincs menekvés.

Előttünk egy tó van; bár tónak nevezik, valójában csak egy bemélyedés a szántóföldön, de hogy miként alakult ki ez a bemélyedés, és hogy hova került belőle a föld, azt senki se tudja, és valószínűleg senki nem is kíváncsi rá. A mezőn rengeteg tó van, akad köztük kisebb is, nagyobb is. Nyaranként a bemélyedésekben megsárgult víz gyűlik össze. Ezek a tavacsák, a kicsik és a nagyok is, egytől egyig szabályos kör alakúak, ettől aztán az ember találgatni kezd, s a nagy találgatás vége az, hogy fejét elárasztják a gondolatok. Tavalyelőtt nyáron elhoztam ide egy barátomat, hogy nézze meg a tavakat. Nem sokkal korábban nagy eső esett, a vizes fűtől teljesen átázott a nadrágunk. A tavak kissé felkavarodtak, a víz fenekéről fürtekben törtek fel a buborékok, melyek aztán a felszínen kipukkantak, a víz édeskés halszagot árasztott. Néhány tavat vastag békalencse borított, amitől nem lehetett látni a vizet. Volt tó, amelyben vízililiom nőtt, a fénylő levelek összezárultak a felszínen, közülük magasra kinyúlt egy-két bimbó vagy virág, mintha ember alkotta volna a látványt, de én tudtam, hogy mindez teljesen természetes módon, magától alakult ilyenné, mesterséges beavatkozás nélkül. Ha az ember holdfényes éjszakán egy ilyen tó partján áll a félhomályban, s nézi ezeket a virágokat, melyek fantasztikus színben fénylő jádefaragványokra emlékeztetnek, jelképeik és utalásaik maguktól megszületnek. Minden irányban mély csönd, a holdfény olyan, mint a víz, a rovarok ciripelnek, mindennek mélysége van. Az embernek eszébe jut a japán haiku: „Sziklákba beivódó kabóca-zengés.”¹ A hang vajon egyfajta erő, vagy inkább anyag? Mivel képes „beivódni” a mágneslemezbé, biztos „beivódik” a sziklákba is. A szántóföld hangja beivódott a tudatomba, s időről időre eszembe jutva megszólal.

Ott állok a tó partján, figyelmesen hallgatom a rovarok ciripelését, a szépséges nő haja elbűvölő fényben csillog, testéből méz illata árad. Hirtelen nyálkás békabrekegés zendül fel egy közeli tónál, a hold fénye úszik a levegőben, a békák szaga jéghidegen rátapad a bőrünk-

1 Matuso Bashó haikujának második és harmadik sora, Tandori Dezső fordítása.

re. Mintha Gaomi járás északkeleti körzetének összes békája ebben a nagyjából fél mu^2 nagyságú tóban gyűlt volna össze, a víz felszínét nem is látni, csak a több rétegben a holdfényben izgó-mozgó-brekegő békákat és a békapofák oldalán a fehér hanghólyagokat. A holdfény és a békák összekeverednek, hangjuk egybeolvad – a természet az ember természete, az ember a természet része. Az emberek a Mennyei Béke kapujának terén gyűlnek össze, a békák a tóban tartanak találkozót.

De térjünk csak vissza az útra! Azt a széles, sárga homokos utat már rég magunk mögött hagytuk, a fekete agyagos utacskának az oldalából itt-ott elágazások indulnak, ezek mintha számtalan kígyó vak tekergésének lenyomatai lennének, kuszán kanyarognak a földeken. Nem kell választanod közülük, mivel mindegyik ösvény össze van kötve a többivel, s mivel mindegyik ösvény valami különös látnivalóhoz vezet. A látnivalók nem mások, mint a tavak. A békák tava. A kígyók tava. A rákok tava. A jégmadarak tava. A békalencse tava. A vízi liliomok tava. A nádak tava. A keserűfű tava. A buborékos tó és a buboréktalan tó. A történet nélküli tavak és azok, amelyekhez legendák fűződnek.

Egy legenda szerint a Ming-dinasztia Csodálatos Nyugalom uralkodási időszakában³ volt egy fiú, aki a földesúr marháit legeltette errefelé. Egyszer éppen a tóparti tarackosban guggolva végezte a dolgát, amikor két férfi hangját hallotta a tó mellől. A beszélgetés arról szólt, hogy a tó földjőslási szempontból igazi kincs hely, amelyből éjszakánként, a harmadik őrsváltás órájában egy csodálatosan nagy fehér lótusz bimbó emelkedik ki. Ha a lótuszvirág kinyílásakor az őseink hamvait tartalmazó urnát beledobjuk a virág kelyhébe, azzal biztosítjuk, hogy leszármazottaink elsők legyenek a hivatalnokvizsgán. A pásztorfiú furfangos legény volt, s tudta, hogy a két ember a földjőslásban igencsak jártas déli barbár. Ez forgott a fejében: „Más ember marháit legeltetem, egyetlen írásjegyet sem ismerek, egész életemben nem vár rám semmi jó; de ha lesz egy vizsgaelő fiam, akkor a fiú megbecsült lesz, az apa híres, micsoda remek dolog ez! Bár még nincs feleségem, de asszonyt bármikor lehet szerezni.” A pásztorfiú hazatérve anyja, apja, apai nagyanyja és nagyapja csontvázat kiásta, elhamvasztotta, a hamvakat betette egy csorba korsóba, majd kiválasztott egy holdfényes éjszakát, és a tóparti tarackosban guggolva várakozni kezdett. S csakugyan, éjszaka, a harmadik őrsváltás órájában egy ökörfejnél is nagyobb hófehér lótusz bimbó emelkedett ki a tónak éppen a közepéből, majd lassan kinyílt; hogy azok a hatalmas virágszirmok mire is hasonlítottak a ragyogó holdfényben, azt mindenkinek a képzeletére bízom. Amikor a virág teljesen szétnyílt, s akkora lett, mint egy malomkerék, sűrű illat szállt fel, amelytől a tóparti vadfüvek mind elfonnyadtak. A pásztorfiú szédelgő fejjel, elhomályosult látással felállt, két kezével megfogta az ősei hamvait tartalmazó korsót, nagy gonddal célzott, elhajította a virágkehely felé, s persze épp a közepébe talált. Illatfelhő áradt szét, majd elszlott, a szirmok lassan összezárultak, a virág olyan formájúvá húzódott össze, mint amilyen első megjele nésekor volt, végül fokozatosan a víz alá merült. Ahogy a pásztorfiú a tó partján elvégezte mindezt, úgy érezte, mintha álmvilágban járna. A fényes hold magasán függött az égen, a tó felszíne tükörsima volt, néma csend honolt, csak a távolból hallatszott a vadlibák hangja, mintha álmukban gágogtak volna. Ezután a pásztorfiú tovább legeltette a marháit, nem változott semmi, s lassan az egész esetet elfelejtette. Egy napon aztán a két déli barbár újra megjelent a tó partján, s közülük az egyik, aki mezítlábas volt, mélyen felsóhajtott:

– Elkéstünk, valaki megelőzött minket!

A pásztorfiú, látva a két férfi fájdalmas ábrázatát, titokban nagyon büszke volt magára. Úgy téve, mintha semmi köze nem lenne az ügyhöz, előjött és megkérdezte:

– Két uraság, hát ti mit kerestek errefelé? Mit rejtgették a karjaitokban?

A déliek fejüket lehajtva a magukhoz ölelt urnára pillantottak, majd felnéztek a pásztorfiúra, szemükből éles fénysugarat lövellve ki. Később a két barbár délről két gyönyörű nőt hozott magával, s ragaszkodtak hozzá, hogy a pásztorfiúhoz adják őket feleségül. Ezt mindenki teljes-séggel hihetetlennek találta, csak a pásztorfiú értette meg legbelül, hogy miről van szó. De ha már házhoz hozták a szépségeket, nem akarta feleslegesen visszautasítani őket, így belement a dologba, s a két barbár még a házépítésben is segített neki. Eltelt néhány év, s mindkét nő áldott állapotba került. Egy napon aztán, amikor a pásztorfiú nem volt otthon, a két déli ember a két nőt elvitte magával. Hazatérvén a pásztorfiú látta, hogy az asszonyok eltűntek, riasztotta hát a falubelieket. Lóháton utánuk vágattak, utol is érték őket, s útjukat állták, de a déliek sem engedtek, így nem tudtak dűlőre jutni; végül aztán a legtekintélyesebb falubeli javaslatára megegyeztek abban, hogy a két nő közül az egyiket a déliek magukkal viszik, a másik viszont a pásztorfiúnál marad. Fél év múlva mindkét asszony fiúgyereket szült. Miután a fiúk felnőttek, mindketten kivételesen jó eszűnek bizonyultak, olyan könnyen ment nekik az olvasás, mintha csak főtt tésztát ettek volna, s úgy jártak mesterről mesterre, mint a forgó lampionfigurák. Tízegynéhány éven belül egyszerű vizsgajelöltből a „virágzó tehetség” fokozat viselőivé váltak, majd „virágzó tehetségből” előléptek „kiválasztott férfiúvá”, s végül a fővárosi vizsgára is jelentkeztek, hogy megszerezzék a „bejuttott tudós” címet. A délre került fiú, amikor északra utazott vizsgázni, a hajója orrába kitűzött egy zászlót, amelybe az alábbi dicsekvő szöveget hímezték: „A legkiválóbb vizsgaelő, Dong Meizan, aki csak Gaomi-beli bátyjától, Xiao Lantiantól tart.” Miután elfoglalták helyüket a vizsgacsarnokban, szédítő sebességgel megírták dolgozatukat, egész vizsgaívük olyan lett, mint a hímzett brokát. A vizsgabiztosok nem tudták eldönteni, hogy melyikük fogalmazványa jobb, így kénytelenek voltak olyan módszerekkel dönteni az elsősről, mint a „lőhátról nézni

2 A mu hagyományos kínai területmérték, $1 mu = 0,067$ hektár.

3 1522–1566.

a „jelöltlistát” és a „víz alatt kitapogatni a feliratos táblát”. Dong Meizan a víz alatti tapogatáskor cselet alkalmazott, az „Égalatti hatalmasságos békéje” kifejezésben a „hatalmasságos” írásjegy egyik vonására sarat kent, így a vele egy apától, de különböző anyától származó bátyja szövegében tapintásra az „Égalatti hatalmas békéje” szerepelt. Ezért aztán Dong Meizan lett a vizsgáló, Lantian pedig kénytelen volt megelégedni a második hellyel... Ennek a történetnek más változatai is vannak, de a lényeg mindegyikben ugyanaz.

Ha fogjuk magunkat, és letérünk az útról, ne érdekeljen, hogy sűrű fű vagy tehéntrágya van-e a talpunk alatt, ne törődjünk vele, hogy eltaposunk egy-egy fészeknyi frissen fénylő tojást vagy élő madárfiókát, ne törődjünk vele, hogy egy sündiszno megszúrja kényes bokánkat, ne törődjünk vele, hogy a színes virágok megfogják makulátlanul tiszta ruhánkat, ne törődjünk vele, hogy a madársóska szagától elered a könnyünk, menjünk csak egyenesen délkelet felé, annak a szép és magányos dombnak az irányába. Néhány óra múlva ott állunk a Tus-folyó magas, illatos füvekkel benőtt, száz meg száz virágtól ékes védőgátján, fejünkben háttérbe szorítottuk a szerencsés pásztorfiú gyönyörű történetét; most egy vagy több másik fiú legeltet birkákat a töltesen, s tágra nyílt szemekkel, kíváncsian bámulnak ránk. Ha van közöttük egy fellábú, magányos ábrázatú fiatalember, akkor semmiképp ne kezdj kötekedni vele, ő a Gaomi járás északkeleti körzetéből származó leghíresebb bandita, Markos Xu egyetlen dédunokája. Markos Xu egyszer célbalövésben és verekezésben összemérte tudását Xu Shiyouval,⁴ a Nyolcadik Hadsereg parancsnokával is, aki tizenhat évben keresztül kóborolt a Ragacs-folyótól keletre. „Mindkettőnknek Xu a családneve, de egy ecsetvonással nehéz két Xu írásjegyet leírni!” – hogy ez a fennhéjázó mondás melyik Xu szájából hangzott el, azt nem tudni. Mindenesetre máig mesélik kettejük mezőn vívott párviadalának történetét, s ennek a mesélésnek a folyamata az, ahogyan a legendák születnek. A magányos, fellábú fiatalember áll a gáton, lóbálja kezében az ostort, csapkodja vele a vadfüvet, egy csapással félresöpri a növényzetet, a magas fű szétnyílik, egy darabon láthatóvá válik a föld. A fiatalember ajkai olyan vékonyak, mint a kés pengéje, orra kiálló, arcán szinte nincs hús, a szemének alig látszik a fehérje. A néhány ezer éve a Wei-folyó partján guggolva horgászó Jiang Ziya⁵ most a Tus-folyó partján guggol, fején fekete bambuszkalap, vállára vetve fekete szalmaköpeny, mögötte a földön fekete halaskosár, olyan, mint egy fekete kő. Előtte a nyugodt folyóvíz, az alacsony vízparti fűben vadkacsák kutatnak enivaló után, a kacsák mögött hosszú lábú gém áll, hegyes csőrét háttollazatába fúrja. Vakító villámlás, fülsiketítő mennydörgés, fejünk felett a fekete felhők körbe-körbe forognak, egy szempillantás alatt eltakarják a fél eget, szélsébesen zuhogni kezdenek a nagy, sötétszürke esőcseppek, a víz felszínén ezer meg ezer sebhely keletkezik. Ékevas nagyságú kárász hullik Jiang Ziya halaskosarába. Hogy miféle halak vannak a folyóban? Kígyófejű hal, harcsa, ponty, amur, angolna meg csík, ami nem számít halnak, csak a kacsák etetésére jó, ember azt nem eszi meg. A különböző színekben tündöklő „lila dinnyehéj” szintén nem számít halnak; összevissza ugrabugrál, s úgy néz ki, mint a mintás üveg. A lágyhéjú teknős olyan csodás lény, amely kísértette válva különös dolgokat tud tenni, különösen az ötkarmú fajta, nincs is ember, aki piszkálni merné. A folyóban rákból van a legtöbb, s van még az a zöldeskék színű garnélafeleség is. Ez a folyó, csakúgy, mint a Ragacs-folyó, nekünk, a Gaomi járás északkeleti körzetéből származóknak az anyafolyónk. A Ragacs-folyó a falvak mögött, a Tus-folyó a falvak előtt folyik, s a két folyó, miután negyven mérföldet halad kelet felé, a Sósvíztorkolatnál összefolyik, majd beleömlik a Bohai-öböl végtelen vízébe. Ha van folyó, kell lennie hídnak is; a hidat a köztársasági időszak⁶ elején építették, s ma már igencsak omladozik. A hidat valaha vér áztatta. Vörös ruhás lány ül a hídon, két sima lába a víz felett lóg. Szemében ötszáz évvel ezelőtti dalok zengenek. Szája szorosán zárva. Ő az egyik a sötét és titokzatos Sun család

Tubákos flakon,
tevét vezető férfivel,
kék-fehér porcelán

4 Xu Shiyou (1905–1985) kommunista katonatiszt, aki eredetileg a Shaolin-templomban tanult kungfuzni, majd egy hadúr seregében szolgált, végül 1927-ben csatlakozott a kommunisták hadseregéhez, ahol a ranglétrát végigjárva 1955-ben tábormok lett.

5 Jiang Ziya, más néven Lu Shang Kr. e. 11. századi katonai stratégia, aki segítette a Zhou törzsnek megdönteni a Shang-dinasztiát. A Qi fejedelemség alapítójaként tartják számon.

6 1912–1949.

számos szótlan szépsége közül. Teljesen néma, szépséges hosszúkás ajkait örökre zárva tartja. Az egyik esztendőben a kilenc néma nővér saját testéből magas pagodát alkotott, a pagoda csúcsán éjszaka világító gyöngyhöz hasonlító öccsük állt – egy ékesen szóló, folyékony beszédű fiatalember. Fellépett a nővéreiből álló torony tetejére, s vidáman énekelni kezdett:

*A barackvirág vörös,
A lótuszvirág fehér
Fehér a lótuszvirág, mint a tej...*

Ez a dal is, ahogy mindegyik, beivódott nővérei szemébe. Ahányszor csak belenézek a Sun család lányainak előkelő főnixszemébe, közletről hallok annak a fehér fogú, piros ajkú fiúnak az énekét. A dal beivódott nővéreinek telt keblébe, kékesfehér tejje változott, s táplálja a sápadt képű fiataliságot.

Éhhez a rozoga kis kőhídhhoz annyi történet fűződik, mint a marha szőre szála. A világ könyveinek nagy részét papírra írták, de akad olyan is, melyet bambuszlapba véstek; a Gaomi járás északkeleti körzetéről szóló vaskos könyv a kőbe ivódott be, erre a hídra írták.

Ha elhagyjuk a hidat, s újra felkapaszkodunk a töltésre, a még mindig illatos növényektől és vadvirágoktól ezer színben pompázó töltésre, s a tetején megállva délre nézünk, a földnek hirtelen megváltozik a színe: a folyótól északra feketék a mezők, délre zöldessárga a talaj. Ősszel, amikor a folyótól délre tízezer *munyi* területen beérik a cirok, az olyan, mint a vér, mint a tűz, mint a fennkölt érzések. A cirokszemeket csipegető galambok bűgása meglepő módon éppen olyan, mint a szomorú női sírás. De most mindent jéggé fagyasztó tél van, a földek mélyen alszanak a hótakaró alatt, a felkelő nap fénye ragyog, szemünk előtt tízezer ölnyi aranyüveg terül el. A hófödte mezőn egymást láthatólag ismerő emberek tömege sűrűlődik, mintha a föld alól bújtak volna elő. Ez Gaomi járás északkeleti körzetének „havas vására.” A „havas vásár” nem más, mint a hófödte földön rendezett falusi piac. A hómezőn folytatott kereskedés, az itt tartott ünnepség olyan szertartás, amelyen a szavak áradatát vissza kell fojtani, amelyen egyetlen hangos szó is nagy szerencsétlenséghez vezet. Az északkeleti körzet lakosainak ezrei, amint megérkezik a tél, már alig várják az első hóesést; ha a hó befödte a földeket, kibújnak a házukból, s összegyűlnek a Tus-folyó déli partján, ezen a nagyjából háromszáz *mu* nagyságú titokzatos fennsíkon. Allítólag ez a terület néhány évszázaddal ezelőtt a Sun család birtoka volt, de ma már a falu közös földje. Azt is mondják, hogy Gaomi járás északkeleti körzetének vezetői a fennsíkot úgynevezett „fejlesztési övezetté” akarták minősíteni, de ez az ostoba ötlet elszánt ellenállást váltott ki a falubeliek körében. A területet elkerítő faoszlopokat több tucatszor megrongálták, s a járásfőnök udvarába éjszakánként egy kocsirakománynyi törött téglát és cserepet dobáltak.

Mennyire emlékszem még arra, amikor nagyapámmal először mentem a „havas vásárra”! A szemekkel nézhettél, a kezekkel mutogathattál, az eszeddel felfoghattál, de nem volt szabad szólásra nyitni a szádát. Milyen következménye van annak, ha valaki megszólal? Erről egyetértés van, de senki nem beszél róla. A „havas vásáron” mindenféle dolgot lehet kapni, a legtöbb a gyékényből font papucs meg a különböző ennivalók. A „havas vásárt” az ételek illata uralja: az olajban sült húsos táskák illata, az olajos lángosrudak illata, a piruló sertéshús illata, a sült vadnyúl illata... A nők bő ruhaujjukkal takarják el a szájukat, mintha így akarnák megakadályozni, hogy a hideg szél behatoljon, valójában azonban azt gátolják meg, hogy a beszéd kibukjon belőlük. Mi itt betartjuk az ősi megegyezést: nem beszélünk. Ezzel az ember önmagát korlátozza, s egyben kihívást is állít saját maga elé. *Az acélt megedzik* című régi híres szovjet regényben a főszereplő, Pável Korcsagin azt mondja, hogy ha nem dohányzunk, akkor nem dohányzunk; Gaomi járás északkeleti körzetének népe azt mondja, hogy ha nem beszélünk, akkor nem beszélünk. Ha valaki amúgy dohányzik, de mégsem gyűjt rá, az szenvedés; ha viszont valaki szokott beszélni, de mégsem beszél, az élvezet. Persze nem könnyű elérni, hogy aki idejön, az mind fogja be a száját. Azokban az években a saját szememmel láttam, hogy mivel nem szabad megszólalni, milyen csodálatos sebességgel zajlanak a különböző adásvételek a „havas vásáron”. Mivel nem szabad megszólalni, minden rendkívül egyszerűvé és közvetlenné válik; ebből is látszik, hogy az emberi világban az elhangzott szavak kilencvenkilenc százaléka felesleges beszéd, mindet nyugodtan megspórolhatnánk. Csukd be a szádát, s takaríts meg erőt és időt, hogy gondolkozhass! Ha nem beszélsz, több mindenről tudomást szerezhetsz. Színről, illatról, formáról. Az emberek, ha nem beszélnek, megértő, harmonikus hangulatba jutnak; ha nem beszélnek, elkerülik a túlzott intimitást, de elejét veszik a konfliktusoknak is; ha nem beszélnek, azzal maguk közé átlátszó függőnyt húznak, s e függöny miatt éppen hogy jobban megjegyezzük a másik kinézetét. Ha nincs beszéd, gyakrabban hallhatsz szép hangokat. Beszéd nélkül a nők csábos mosolya még kellemesebb és még többet sejtető. Ha beszélni akarsz, megteheted, de amint kinyitod a szádát, számtalan szempár mered rád, s mérhetetlen szégyent fogsz érezni. Mindenki tud beszélni, de mégsem szólunk, hát akkor te miért akarsz mindenképpen mondani valamit? A nép csendje, azt mondják, félelmetes előjel: amíg az emberek egymás szavába vágva vitatkoznak, szídják a másikat, addig a társadalom még gyógyítható; ha azonban a nép közömbös csendbe burkolódik, s úgy tesz, mintha néma lenne, akkor az a társadalom a végét járja. Azt beszélük, egyszer egy idegen vidékről származó ember a „havas vásáron” járva csodálkozva megkérdezte: „Hát ti itt mind megnémultatok?” Hogy milyen büntetést kapott ezért? Azt találjátok ki!

Na de ne ragadjunk le itt, a „havas vásárról” egy regényben megint fogok írni nektek, igen aprólékosan. A továbbiakban kérlek, figyeljetelek a kutyára! Arra a vak kutyára, amelyik a hó-

mezőn kergeti a nyulat. A jelen írás elején ráaggattam egy jelzőt: zabolátlan. Azért zabolátlan, mert vak; mivel nem lát, ezért zabolátlan. Valójában nem mást kerget, mint a vadnyúl szagát és hangját. De a végén mindig sikerül elkapnia és belemélyesztenie a fogát. Eszembe jut róla a német író, Süskind regénye, *A parfüm*, abban van egy különös ember, aki az illatok ismerete által minden más embernél mélyebben megérti a világot. A vak japán zenész, Miyagi Michio azt írta: „Miótán elvesztettem a látásomat, feltárult előttem a hangok végtelenül bonyolult világa, s ez teljességgel kárpótolt a magányért, amit a színektől való elzártágom okozott.” Ez a tehetséges ember meghallotta a hangok színeit, s azt mondta, hogy a hangok és a színek elválaszthatatlanok egymástól, van fehér hang, fekete hang, vörös hang, sárga hang, és így tovább; talán akad olyan tehetséges ember, aki a hangok illatát is képes meghallani.

Nem megyünk a délnyugati irányban fekvő mocsárhoz? Nem indulunk északkelet felé, ahol a nagy folyó beleömlik a tengerbe? Az ottani homokos parton páratlanul gazdag termést hozó szőlőskertek vannak. Nem látogatjuk végig egyenként Gaomi járás északkeleti körzetében a kisebb-nagyobb falvakat és városkákat? A történelem során valaha itt létezett pálinkafőző üstök, kelmefestő műhelyek, csirkekeltető házak, sólymot idomító öregemberek, szálát fonó öregasszonyok, bőrt cserző mesterek, kísértettörténetek előadására szolgáló színpadok, és így tovább, és így tovább, és így tovább, mindezek lerakódtak a történelem közetrétegeiben, s nem tűnnek el soha. Nézd csak, az a zabolátlan kutya elkapta a nyulat, szájában tartja, s odanyújtja gazdájának, az igen szép kort megért Öreg Mennek! Az öregember kilencvenkilenc éves. A háza Gaomi járás északkeleti körzetének legdélkeletibb szélén áll, teljesen egyedül. Ha kilépünk a kapuján, s két lépést megyünk előre, egy furcsa falat találunk; a falon belül van a szülőföldünk, a falon kívül pedig más emberek földje.

Öreg Men igen megtermett ember, fiatal korában kemény legény lehetett. A róla szóló történetek ma is szájról szájra járnak Gaomi járás északkeleti körzetében. A legjobban azt ismerem, amelyikben kísértetet fogott. E szerint a vásárból jött haza, amikor találkozott egy kísértettel, egy női kísértettel, aki azt akarta, hogy cipelje őt. Fel is vette a hátára. Amikor a faluhoz ért, a kísértet le akart szállni, de ő ügyet se vetett rá, egyenesen hazavitte a hátán. A női kísértet hazavitte, letette, szemügyre vette, hát akkor látja, hogy az nem más, mint... Ez a magányos öregember valaha egy igen híres személyiség lovásza volt, s állítólag a kommunista pártba is belépett. Amióta csak az eszemet tudom, a mi falunktól jó messze lakott. Kiskoromban gyakran ettem a nyúl- és vadmadárhúsból, amit valakivel átküldött. Egyfajta vörös szárú vadfűvel főzte meg a vadakat, a hús íze olyan páratlanul friss és ízletes volt, mint a kellemes zene, még mindig itt érzem az ajkamon és a fülemben. Más ember azonban sohasem talált ilyen fűvet. A falubeli öregektől hallottam, hogy az elmúlt években az Öreg Men mindenholnan összegyűjtötte a borosüvegeket, de amikor megkérdezték, hogy mit csinál velük, nem válaszolt. Végül felfedezték, hogy a régi üvegekből egy falat kezdett építeni, amely elválasztja Gaomi járás északkeleti körzetét a külvilágtól. Am a fal épp csak húszméteres volt, amikor az öreg a fal tövében ülve egyszer csak jobblétre szenderült.

A fal több tízezer borosüvegből épült, az üvegek szája egytől egyik északra néz. Ha északi szél fúj, a több tízezer borosüveg mind különböző füttyülő hangot ad ki, a sok egygye olvadó hang olyan zenévé áll össze, amelyet ősidők óta senki nem hallott. Az északi szél füttyülő éjszakákon fekszünk az ágytakaró alatt, hallgatjuk a délnyugat felől jövő, kiszámíthatatlanul változó, sok színben ragyogó, mindenféle ízben kavargó hangokat, ilyenkor a szemünk gyakran könnybe lábad, szívünk megtelik az ősök iránti áhítattal, a természettel szemben érzett tisztelettel, a jövővel kapcsolatos várakozással, az istenek iránti hálával.

Mindent elfelejthetsz, de semmiképp ne felejtse el ennek a falnak a hangját. Mert ez a természet hangja, a szellemek és istenségek kórusa.

Az éneklő fal tegnap összeomlott, a milliányi üvegcserep az esőben hidegen csillogó fényre tovább énekel, de a korábbi hangos dalolással összehasonlítva ez már csak halk dúdolás az esőben. Amiatt azonban érdemes örülnünk, hogy a hangos dalolás és a halk dúdolás is beivódott nekünk, Gaomi járás északkeleti körzetében élőknek a lelkébe, s át fog hagyományozódni a későbbi nemzedékekre is.

Salát Gergely fordítása

Mo Yan,

a kínai Nobel-díjas

Mo Yan az egyik legismertebb ma is élő kínai író, aki már azelőtt is a legolvasottabb szerzők közé tartozott hazájában, hogy 2012-ben elnyerte volna az irodalmi Nobel-díjat. Bár műveinek jelentős része megjelent nyugati nyelveken, igazán ismertté külföldön a *Vörös cirokmező* című Arany Medve-díjas film tette, amely első regénye alapján készült, s amelyet Zhang Yimou rendezett.

Mo Yan 1955-ben született a kelet-kínai Shandong tartomány Gaomi járásának Dalan körzetében, ez utóbbi jelenik meg számos művében – az itt közölt esszéiben is – „Gaomi járás északkeleti körzeteként”. Eredeti neve Guan Moye volt, az 1980-as években felvett írói neve annyit tesz: „ne beszélj!”. Ez utóbbi arra a tanácsra utalt, amelyet a családja adott neki gyerekkorában a politikai helyzet miatt. Tizenegy évesen, a kulturális forradalom kitörésekor otthagyta az iskolát, és a földeken végzett fizikai munkát; 18 éves korától egy pamutgyárban dolgozott. 1976-ban belépett a hadseregbe, s katonaként kezdett írni, első novellája 1981-ben jelent meg. 1984-ben beiratkozott a Népi Felszabadító Hadsereg Művészeti Főiskolájára, majd 1991-ben szerzett irodalmi mesterfokozatot a Pekingi Tanárképző Egyetemen. 1986-ban megjelent első regényével, *A vörös cirok nemzetségével* szerzett országos ismertséget, azóta hivatásos íróként, szerkesztőként tevékenykedik, a hadsereget 1997-ben hagyta el. Eddig tizenegy regénye, öt novellagyűjteménye és öt további kötete jelent meg, köztük *Az éneklő fal* című 2005-ös esszégyűjtemény, amelynek címadó darabját közöljük. Gyakran a „gyökérkeresők” irodalmi irányzatához sorolják, amelynek szerzői a kínai vidék kérdéseivel foglalkoznak, s a távoli falvakban, eldugott járásokban igyekeznek megtalálni a kínai élet és identitás alapjait. Nevezik posztmodern vagy avantgárd írónak és a mágikus realizmus kínai képviselőjének is, ami életműve változatosságát, sokszínűségét jelzi. A Nobel-díj indoklásában ez szerepelt: Mo Yan „hallucinatorikus realizmussal egyesíti a népmeséket, a történelmet és a jelenkort”.

A kínai hivatalos szervek és sajtó az első és egyetlen irodalmi Nobel-díjas kínai szerzőként emlegetik, de ez csak részben igaz: 2000-ben a szintén kínai Gao Xingjian nyerte el a díjat, de mivel ő évek óta külföldön élt, francia állampolgárként, a kínaiak kevésbé érezték a magukénak. A 2012-es Nobel-díj kapcsán Mo Yant és a Nobel-bizottságot is sok támadás érte, Hertha Müller egyenesen „katasztrófának” nevezte, hogy az ünnepelt kínai szerző kapta a díjat, aminek „soha nem lett volna szabad megtörténnie”. A bírálatok oka, hogy miközben Mo Yan szépirodalmi műveiben meglehetősen kritikus a kínai valósággal szemben, nem számít az ellenzéki, „másként gondolkodó” írók közé, nyilvános megszólalásaiban nem bírálja közvetlenül a kínai rendszert, sőt a hivatalos irodalmi intézményekben fontos pozíciókat vállal. Ő maga így reagált a bírálatokra: „Egy író számára a közlés legjobb módja az, ha ír. Mindazt, amit közölni akarok, megtalálják a műveimben. A beszédet elfújja a szél; a leírt szót nem lehet eltörölni.”

Bár Mo Yan évtizedek óta a világ legnépesebb országának egyik legnépszerűbb írója, aki a nyugati irodalomkedvelők előtt sem ismeretlen, a Nobel-díj előtt magyarul nem jelent meg semmilyen írása. 2012 óta azonban több munkáját lefordították, ma már olvasható két regénye – *Szeszföld* és *Békák* –, emellett a *Nagyvilág* 2012. decemberi és 2013. februári száma közölte néhány elbeszélését.

A kis kínai

(Villányinak)

----- boško krstić barátommal
kis kínainak neveztük deák lacikát
milyen boldogok voltunk
ha tudtuk pesten párizsban
győřött netán éppen palicson
találkozni fogunk deák lacikával
és aztán valahogy elmaradt
hosszú évek óta nem találkoztunk
ám most kitudódott
most jutott el hozzánk
sokáig utazott a hír
lovakat hajókat
léghajókat váltott a futár
yünnán tartományban tartózkodik:

pavilonjában tealevelet ejt épp
akárha kozmikus magasságokból
így még van ideje alá csúsztatni
áttetsző csészéjét
majd egy rizsszemet emel
pálcikáival vissza ama magasságokba
emeli az egyszerű gép
a daru munkájában gyönyörködik
még majd elrepül vele
emeli a nap elé
hangját
noha csőrében ott a rizsszem
az égen által akárha húr feszülne
yünnán és peking
peking és palics között
kertem felett én is hallom:

értékes metszeteket árul
hozzáférhető áron
jóllehet már az első pillantásra látni
a kis kínai néven ismert
nagy régi mester munkáiról van szó
melyekért nem egy uralkodó epekedett volt
hiába:

átvilágított mint alant igazgyöngy
átvilágított rizsszemet ábrázolnak
azok a lapok
ág végén felejtett gyümölcs fanyar mosolyát
a másik lapon már csak az ág végét látni
ahogy a szél írta vele a porba
de már nem éri el
ezért kitalálja önnön árnyékát
s az eléri
s az írja alá magát:

kis kínai úgy írja alá magát a porban
jóllehet egyértelmű aranyos barátunk
deák lacika munkái azok a metszetek
egyttől egyig.

ZOMBORY KLÁRA

Yu Hua

Yu Hua (Jü Hua, 1960–) hazájában és külföldön egyaránt elismert kortárs kínai szerző, a 80-as években kibontakozó kínai avantgárd irodalom egyik kiemelkedő alakja. Neve hazánkban sem ismeretlen, a *Testvérek* című regénye (Magvető, 2010), *Az élet, mint a füst* kisregénye (in: *Nők egy fedél alatt*, Európa, 2003) és néhány novellája magyarul is olvasható, valamint az *Élni* című, Zhang Yimou rendezte cannes-i fesztiváldíjas filmmel – amely Yu Hua azonos című regényéből készült – szintén találkozhatott a magyar közönség.

Bár Hangzhouban született, gyerekkorát és fiatalkori éveit egy alig húszezer lakosú dél-kínai kisvárosban, Haiyanben töltötte, mert apja csak ott kapott orvosi állást. A kórházban laktak, közvetlenül a halottasház mellett. Gyerekkorának – amely egybeesett a „kulturális forradalom” totális káoszának az időszakával – nyomasztó és abszurd élményei különösen mély nyomot hagytak benne: látásmódjára, témáira nagy hatással voltak. Apja erős unszolására az orvosi hivatást választotta, néhány évig fogorvosként dolgozott, de már ekkor is jelentek meg írásai. Öt év után végleg felhagyott az orvoslással, felvételt nyert a helyi Járási Kulturális Központba, és ettől kezdve hivatásos íróként dolgozik. Az 1987-ben publikált *Tizennyolc évesen útnak indultam* című novella (in: *Modern kínai elbeszélők – Tanulmányok Galla Endre 80. születésnapjára*, Balassi Kiadó, 2007) meghozza számára a valódi áttörést.

Kegyetlenséggel, brutalitással, véráztatta jelenetekkel, bolondokkal, törvényen kívüliekkel és furcsa egyedekkel telezsúfolt írásai, sajátos látásmódja és humora, különleges nyelvi megoldásai egyedi jegyekkel ruházzák fel már korai műveit is, s bár sokat változik a stílusa az évtizedek alatt, későbbi regényei sem távolodnak el az abszurd-valóság egymásra vetítésétől, összemosásától. Számos nagy sikerű regénye és novelláskötete jelent meg, amelyeknek jelentős része fordításban is elérhető, több hazai és nemzetközi elismerés birtokosa, a *The New York Times*-ban több publicisztikája is megjelent.

A *Kína tíz szóban* című esszékötet Kína tíz szó, kifejezés köré felépített szubjektív korrajza az 50-es, 60-as évektől napjainkig. A címszavak a következők: *Nép, Vezető, Olvasás, Írás, Lu Xun, Forradalom, Egyenlőtlenség, Feltörekvők, Utánzat, Megvezetés*. A személyes élményekkel, történelmi tényekkel, hírekkel, anekdotákkal, interneten terjedő városi legendákkal fűszerezett írásokból a sokszínű, hihetetlen ütemben változó és fejlődő, ellentmondásoktól sem mentes Kína képe bontakozik ki. A történelmi események – a „nagy ugrás”, a „kulturális forradalom”, a Deng Xiaoping-féle (Teng Hsziao-ping) nyitáspolitikája, a Tiananmen-téri incidens stb. – felidézése az író élményeivel és kommentárjaival kiegészítve, saját értékítéletén átszűrve rendkívül érdekes képet nyújt Kínáról. A könyv kínaiul mind ez idáig csak Tajvanon jelent meg (2011).

Bár az írásokban megjelenő történelmi és politikai viharok és visszasságok, az egyre nagyobb méreteket öltő munkanélküliség, a társadalmi polarizáció, a morális hanyatlás, az élet számos területét átítató korrupció stb. miatt igen erős a könyv társadalomkritikai hangneme, nem a tények és a történelmi események játsszák a főszerepet benne. A könyv sodróan olvasmányos lapjain a főszereplő maga az ember, a „nagypolitika” árnyékában lézengő ember, vagy épp ellenkezőleg, a politikai

kapcsolatait hatalmas anyagi tőkére beváltó ember, valamint az élet és a világ apró mozzanatait, sokaknál a túlélés és a boldogulás, másoknál a pazarlás és az ügyeskedés hol szívszorító, hol dühítő, hol őszinte, hol keserű mosolyt az olvasó arcára csaló momentumai. Nem csak korban és időben, de a kínai társadalom metszetét tekintve is igen széles spektrumon mozog a kötet: a mindennapi boldogulásért még a vérüket is eladó, és az országot a valamivel magasabb vér-átvételi árért kereszttül-kasul beutazó emberektől (erről a témáról Yu Hua regényt is írt: *Xu Sanguan eladja a vérét*), a Fehérház Ovális Irodájának tökéletes másolatában „üldögélő” milliárdosokig.

Jelen részlet – amely a tizből egy címszó teljes terjedelmében – az olvasás témáját járja körül a kulturális forradalom „könyvéhségétől” napjaink „könyvbőségéig”.

Tubákos flakon,
összehajtott lóbuszlevél formában,
porcelán halványzöld és rózsaszín mázzal

Kína tíz szóban

(részlet)

Olvasás

Olyan korban nőtem föl, amikor nem voltak könyvek, ezért nehéz volna megmondani, hogy valójában hogyan is kezdtem el olvasni. Olvasással kapcsolatos élményeim rendezgetése közben négy történet emléke kúszott elő a gondolataimban.

Az első 1973-ban történt a nyári szünetben, abban az évben, amikor az általános iskolát befejeztem. A „kulturális forradalom” hetedik évében jártunk, elmaradoztak addigra a véres utcai csatározások és a barbár házkutatások, mintha maguktól kifulladásig volna a forradalom nevében véghezvitt kegyetlenkedések. Városkánk is visszatért a maga nyomott, egyhangú nyugalomába, de az emberek sokkal féltékenyebbé és gyanakvóbbá váltak, s bár az újság és a rádió változatlanul csak az osztályharcról szóló híreket ontotta vég nélkül, hosszú idő telt el anélkül, hogy akár csak egyetlen osztályellenségbe is belebotlottam volna.

Akkoriban nyitották meg újra a városi könyvtárat, és apám, hogy legyen mivel elütnünk az időt az unalmas nyári szünetben, kiváltott nekem és a bátyámnak egy olvasójegyet – innentől datálódik a regények iránti szeretetem. Azokban az időkben Kínában szinte minden irodalmi művet „mérges dudvának” bélyegezték. Shakespeare, Tolsztoj, Balzac és más külföldi szerzők művei kivétel nélkül mind „mérges dudvák” voltak, de Ba Jin, Lao She, Shen Congwen és a többi kínai író művei sem képeztek kivételt, sőt a Mao és Hruscsov között egyre jobban kiéleződő ellenségeskedés miatt még a szovjet forradalmi irodalom sem kerülhetett el ezt a megbélyegzést. Hihetetlen mennyiségű „mérges dudvának” kikiáltott könyvet semmisítettek meg a könyvégetések során, s ezért az újonnan megnyitott könyvtárban nemigen volt semmi, talán ha húszegynéhány regény sorakozott a polcon, amik kivétel nélkül mind az úgynevezett forradalmi szocialista irodalmat képviselték. Sorban kiolvastam mindet: a „Fényes égbolt”, „Az aranyút”, a „Hongnani harci krónika”, „Az új híd”, a „Vihar a Bányahegy felett”, a „Szitáló havazásban beköszönt a tavasz” és a „Fényes vöröscsillag” című regényeken egytől-egyig átrágtam magam. Akkori kedvencem a „Fényes vöröscsillag” és a „Vihar a Bányahegy felett” volt, annál a meglehetősen egyszerű oknál fogva, hogy mindkét regény főhőse gyerek.

Ezek a könyvek nem hagytak mély nyomot bennem, későbbi életemre gyakorolt hatásuk elenyésző, hiszen híján voltak bármiféle érzelmenek, valós karaktereknek, sőt mintha még története sem lett volna egyiknek sem, csupán az osztályharc végtelenül szürke és unalmas leírását adták. Én mégis mindet lelkiismeretesen végigolvastam, az ok ebben az esetben is meglehetősen egyszerű: az életem még ezeknél a regényeknél is szürkébb és unalmasabb volt. Egy kínai szólás úgy tartja, hogy „az éhes ember nem válogat”. Hát így voltam valahogy én is a regényekkel, addig olvastam minden kezembe kerülő könyvben a mondatokat, amíg el nem fogytak.

2002 őszén Berlinben találkoztam két nyugalmazott színológus professzorral, akik szóba hozták a hatvanas évek elején pusztító „nagy éhínséget”, a személyes élményeit

osztotta meg velem ez a házaspár. Mindketten ösztöndíjasként tanultak akkoriban a Pekingi Egyetemen, de a férjnek egy halaszthatatlan családi ügy miatt hamarabb haza kellett utaznia. Két hónappal a hazaérkezése után levelet kapott a feleségétől, amelyben ezt írta: „Rettenetes itt a helyzet, még a faleveleket is mind megették a kínai diákok a campuson.”

Ahogy az éhező diákok felfalták a Pekingi Egyetem összes fájának a levelét, úgy tömtem én magamba a városi könyvtár faleveleknél is emészthetlenebb valamennyi regényét.

Emlékszem, a könyvtáros egy középkorú nő volt, aki nagy odaadással végezte a munkáját. Valahányszor visszavittünk a bátyámmal egy-egy regényt, a nő először alaposan átnézte, hogy nem rongálódott-e meg, s csak miután megbizonyosodott róla, hogy a legcsekélyebb kár sem esett benne, adott helyette egy másik könyvet. Történt egyszer, hogy a könyv borítóján, amit éppen vissza akartunk adni, felfedezett egy fekete foltot, s bár bizonygattuk, hogy már mi is így kaptuk, ő meg volt győződve az ellenkezőjéről, s váltig állította, hogy biztosan mi csináltuk, hiszen a könyveket visszavétel előtt mindig alaposan átnézi, és egy ilyen feltűnő fekete folt semmiképpen sem kerülhetne volna el a figyelmét. Veszekedni kezdtünk vele, kezdetben csak – akkoriban már inkább ez volt bevett – „szócsatát” vívtunk egymással. Csakhogy vörösgárdista bátyámnak ez nem volt inyére, a valódi „harc” viszont – amit a vörösgárdisták mindig is előnyben részesítettek a szócsatával szemben – annál inkább, megragadta hát a könyvet, belevágta a könyvtárosnő képébe, sőt, ráadás-ként, még le is kevert neki egyet.

A rendőrörsön kötöttünk ki, ahol a könyvtárosnő egy székre rogyva kétségbeesetten zokogott, míg a bátyám, mintha mi sem történt volna, fel-alá járkált. A rendőrök parancsnoka igyekezett megvizsgálni a nőt, miközben megállás nélkül szapulta a bátyámat, hogy üljön végre le, és viselkedjen tisztességesen. A bátyám erre hanyagul, keresztbe vetett lábbal levetette magát egy székre.

A parancsnok apám barátja volt, egyszer még a segítségét is kértem, hogy tanítson meg verekedni. Miután végigmérte nyeszlett testemet, elárult nekem egy trükköt, történetesen, hogy rúgjam tőkön az ellenfelem, még mielőtt az bármit is tehetne. De persze én azonnal visszakérdeztem: „És mi van akkor, ha egy nővel állok szemben?” „Férfiak nem verekednek nőkkel!” – válaszolta erre komoly ábrázattal.

Bátyám vörösgárdista hősködésének az lett az eredménye, hogy elvették tőlünk az olvasójegyünket, amit valójában nem nagyon bántam, hiszen addigra a könyvtárban található valamennyi regényt már kiolvastam. Csakhogy a nyári szünet még közel sem ért véget, az olvasás iránti éhségem viszont épp csak hogy feléledt. Vágytam mindenre, amit olvasni lehet, csakhogy sehol sem voltak könyvek.

Oththon apám tucatnyi orvosi szakkönyvén kívül más nem találtam, mint a négykötetes „Mao Ce-tung¹ válogatott művei”-t, és a „vörös könyvecskének” nevezett „Mao elnök mondásai”-t, ami valójában a „Mao Ce-tung válogatott művei”-ből összeollózott kivonat. Unottan átlapoztam őket, s vártam, hátha beindul bennem valami kémia,

1 A fordításban Mao Ce-tung-on kívül minden név az általánosan elfogadott ún. pinyin átírásban szerepel.

vágy az elolvasásuk iránt, de hosszas lapozgatás után sem moccan meg bennem semmi, a legkevésbé sem keltették fel az érdeklődésemet.

Mit volt mit tenni, kimentem hát az utcára, s mint az éhező, aki ételmet keres, úgy kutattam én kétségbeesetten mindenfelé a könyveket. Rövidnadrágban, trikóban és papucsban rőttem a városka napégette utcáit, és ha egy korombeli fiú jött velem szemben, azonnal rákérdeztem: „Hé, van nálatok otthon könyv?”

És azok a hozzám hasonló rövidnadrágos, trikós, papucsos fiúk meglepődtek a kérdésemre, mert még soha senki nem szegezte nekik ezt a kérdést. Azután bölintotak, és mondták, hogy van, van nálunk otthon könyv. Én pedig izgatottan szaladtam el hozzájuk, hogy szemügyre vehessem, de mindig mindenhol ugyanaz a négy kötet várt: „Mao Ce-tung válogatott művei”, rendszerint vadonatúj, olvasatlan állapotban. Némi tapasztalatszerzés után, ha valamelyik fiú azt válaszolta, hogy van náluk otthon könyv, én négy ujjamat felmutatva gyorsan rákérdeztem: „És négykötetes?”

Ha bölintott, leengedtem a kezem, és folytattam tovább a kérdezősködést: „Új könyv?” Ha megint bölintott, családottan csak ennyit mondtam: „Akkor az is »Mao Ce-tung válogatott művei« lesz.” Egy idő után az alapkérdés is változott: „Van régi könyvetek?”, de erre mindenki csak csóválta a fejét. Egy kivétellel. A fiú rövid gondolkodás után azt válaszolta, hogy mintha lenne náluk otthon régi könyv. Erre rákérdeztem, négykötetes-e. Megcsóválta a fejét, és azt mondta, hogy mintha csak egykötetes volna. De gyanítottam, biztosan a „vörös könyvecske” lesz az, rákérdeztem hát, piros-e a borítója. A fiú elgondolkodott, majd azt válaszolta, hogy mintha szürke volna.

Határtalan öröm kerített hatalmába. Ez a három egymást követő „mintha” bizakodásra adott okot. Izzadt nyemeremmel meglapogattam a fiú lucskos vállát, és egész úton hízelegtem neki, ami szemmel láthatóan kedvére volt. Amikor megérkeztünk a lakásukra, nagy buzgólkodva a ruhásszekrény elé tolt egy hokedlit, felállt rá, felnyúlt a szekrény tetejére, ahol rövid tapogatódzás után rá is talált a porral vastagon borított könyvre. Levette, felém nyújtotta, én pedig izgalomtól kalapáló szívvel vettem kézbe, méretében nagyon hasonlított a „vörös könyvecskére”. Letöröltem róla a port, az előbukkanó vörös műanyag borító láttán családódom határtalan volt – a „vörös könyvecske” volt az.

A lakáson kívüli nagy igyekezetemnek végül nem lett semmi eredménye, így mit volt mit tenni, ismét otthon próbáltam kiaknázni a lappangó lehetőségeket, mai szóhasználatul élve „feltuningolni a belső készleteket”. Levettem ismét a polcra az orvosi könyveket, de ugyanazzal a lendülettel már tettem is vissza mindet. E felületességemnek az lett az eredménye, hogy elsiklottam a bennük rejlő izgalmas részletek felett, és csak két évvel később jöttem rá, hogy miféle titkokat rejtenek. Miután elpakoltam az orvosi könyveket, más választás nem lévén, az érintetlen „Mao Ce-tung válogatott művei”-t és az agyonlapozott „vörös könyvecsékét” vettem elő. Minden családnál hasonló volt a helyzet: míg a „Mao Ce-tung válogatott művei”-nek négy kötete csupán politikai kellékként volt jelen a háztartásokban, addig a „vörös könyvecske” tanulmányozása napi rutinnak számított.

Félretettem a „vörös könyvecsékét”, és felütöttem a „Mao Ce-tung válogatott művei”-nek az első kötetét. És ekkor, életemben először, elmélyülten olvasni kezdtem, sőt mi több, a lábjegyzeteket kifejezetten érdekesnek véltem – egy egészen új világ nyílt meg előttem. Ettől kezdve szinte állandóan ott szorongattam a kezemben valamelyik kötetét a „Mao Ce-tung válogatott művei”-nek.

Akkoriban nyaranként az emberek rendszerint a lakáson kívül ettek: kiloccantottak egy lavór hideg vizet a földre – egyrészt, hogy valamelyest elviselhetőbb tegyék a hőséget, másrészt, hogy a víz lekösse a porszemeket –, azután kivitték a ház elé az asztalt és a székeket. A vacsora alatt mi, gyerekek, általában rizsescsészével a kezünkben fel-alá lófráltunk az utcán, és vizslattuk a többiek asztalán az ételeket. Én mindig nagyon gyorsan végeztem az evéssel, sietve letettem a rizsescsészét és a pálcikát, s ismét kezembe vettem „Mao Ce-tung válogatott művei”-t, hogy a lemenő nap utolsó sugaraiban az olvasás iránti éhségem is kielégíthessem.

A szomszédok elismerően lelkendeztek a szüleimnek, hogy gyerek létemre mily buzgón igyekszem elsajátítani Mao Ce-tung eszméjét.

És a szüleim, bár látszólag örültek a dicséretnek, közben magukban azon lamentáltak, hogy mennyire másképp alakult volna a jövőm, ha a „kulturális forradalom” nem lehetetleníti el teljesen a tanulmányaimat. Más korban, vélekedtek, legalábbis egyetemi tanár lett volna belőlem.

Valójában Mao Ce-tung eszméje engem cseppet sem érdekelt, nem úgy a „Mao Ce-tung válogatott művei”-ben található lábjegyzetek, amelyek sokkal izgalmasabbnak bizonyultak a városi könyvtárban fellelhető regényeknél. Bár ezek is nélkülözték az érzelmeket, de legalább volt bennük történet és valós karakterek.

A második emléksokor középiskolás koromhoz köthető, amikor végre hozzájutottam a „mérges dudvák” olvasásához. A könyvégetési mozgalom szerencsés túlélői voltak ezek a könyvek, amelyek egyszer csak kézről kézre titokban keringeni kezdtek. Valódi irodalomkedvelők rejthették el őket, hogy aztán idővel rengeteg emberhez juthassanak el. Egy-egy ilyen példányt ezernél is többen olvastak, mire hozzánk került, és éppen ezért borzasztó állapotban voltak: előlről is, hátulról is hiányoztak lapok, de mindkét végről legalább vagy egy tucat. A „mérges dudváknak” egyetlen teljes példányával sem találkoztam akkoriban, így sosem tudtam, hogy mi a regény címe és ki a szerzője, s fogalmam nem volt a történet elejéről és a végéről sem.

Az, hogy az ember nem tudja, hogyan kezdődik egy történet, még csak-csak elviselhető, de hogy ugyanez legyen a helyzet a befejezésével, az szinte kibírhatalatlan. Amikor elolvastam egy-egy ilyen vég nélküli regényt, mint a hangya a felhevített wokban, össze-vissza rohangáltam, hogy találjak valakit, aki el tudná mondani nekem a történet befejezését. De nem találtam, hiszen mindenkihez ugyanolyan eleje és vége nélküli példányok jutottak el, esetleg annyi különbséggel, hogy egy-két lappal több volt még benne, s bár ezt a néhány oldalt elmesélték nekem, de a történetek így is híján voltak a befejezésnek. Hát így olvastuk mi akkoriban azokat az egy-két oldalal folytonosan megrövidülő, kézről kézre járó könyveket.

Teljesen magam alatt voltam, miközben némán azokat az átkozottul lelkiismeretlen embereket szidtam, akik bár elolvastak minden oldalt, de azzal már nem bajlódtak, hogy visszaragasszák a kiesett lapokat.

A lezárás nélküli történetek miatt érzett gyötrelmemet nem enyhíthette senki, így hát magam kezdtem el kitalálni különféle befejezéseket. Mintha csak az „Internacionálé” sorait követtem volna: „Ott fenn nem hallják meg szavunkat, / Nem óv sem isten sem vezér; / Munkások, mentstük hát magunkat!”² Estéknként, miután kialudtak a fények, lehunytam a szemem, és a sötét szobában az ágyon fekvé elmerültem a képzeletemben, s különféle befejezéseket találtam ki a regényekhez, csakhogy az alkotás sokszor annyira felzaklatott, hogy forró könny áztatta az arcom.

2 Ez nem a legismertebb fordítása, de az eredetihez közelebb áll, és a szövegbe is jobban beleillik.

A képzelőerőnek mindenesetre jó gyakorlat volt ez, így tulajdonképpen még hálás is lehetek ezeknek az eleje és vége nélküli regényeknek: felkeltették bennem az alkotás iránti vágyat, és elindították az íróvá válás útján.

Egyszer kezembe került egy szintén eleje és vége nélküli külföldi regény, aminek sem a címét, sem az íróját nem tudtam, csakúgy, mint a kezdetét és a befejezését sem. Ebben a könyvben olvastam azonban életemben először szexuális leírást. Felzaklatott, sőt, bevallom, meg is rémisztett. Olvasás közben többször felemeltem a könyvből a fejem, idegesen oldalvást pillantottam, s csak miután megbizonyosodtam róla, hogy senki sem figyel, folytatam tovább az olvasást.

A „kulturális forradalom” lezárását követően újjáéledt az irodalom. Utánnyomott könyvek töltötték meg a könyvesboltok polcait, rengeteg külföldi regényt vásároltam akkoriban, és közöttük volt az „Egy asszony élete” is, a francia írótól, Maupassant-tól. Egyik este az ágyon fekvé hozzáfogtam, hogy elolvassam. Néhány oldal után felkiáltottam: „Hát ez az!”

Ez volt az az eleje és vége nélküli könyv, amely évekkorábban nem csupán felzaklatott, de meg is rémisztett.

A „mérgecs dudvák” közül az egyetlen regény, amit annak idején az elejétől a végéig elolvastam, Dumas-tól „A kaméliás hölgy”. A „kulturális forradalom” utolsó éveiben, a középiskola felső tagozatának a második évében jutott el hozzám a könyv kézzel másolt példánya. Csak később, amikor nyomtatásban is elolvastam, jöttem rá, hogy az eredeti regénynek valójában csupán a kivonata volt.

Nem sokkal előtte halt meg a „nagy kormányos”, Mao Ce-tung³, aki még életében kijelölte utódját, Hua Guofeng⁴, akit magunk között csak „bölcset vezető”-ként emlegettünk. Felemelkedése azonban tisztavirág életének bizonyult, mivel szürke szereplése következtében Deng Xiaoping⁵ rehabilitálása után a valós hatalma hamar meggyengült. Emlékszem, egyik osztálytársam odahívott magához, és a fülembé súgta, hogy kölcsönkapott egy könyvet, majd körülnézett, és miután megbizonyosodott róla, hogy nincs körülöttünk senki, sejtelmesen hozzátette:

– Szerelmi történet.

A „szerelmi történet” hallatán rögtön pezsegni kezdett a vérem. Futva tettem meg az utat a házukig, ahol aztán a táskájából előhúzott egy fényes, fehér lapba csomagolt papírköteget. Széthajtogattam a fényes csomagolópapírt, de abban a pillanatban hátra is hőköltem, mert „A kaméliás hölgy” kézzel másolt példánya a „bölcset vezető”, Hua Guofeng hivatalos portréjába volt begöngyölve.

– Te ellenforradalmár! – ordítottam.

De legalább annyira megrettent, mint én, mert ő sem tudta, hogy „A kaméliás hölgy” Hua Guofeng arcképébe van becsomagolva, mentegetőzni is kezdett azon nyomban, hogy ezt az a másik ellenforradalmár csinálta, akitől a könyvet kölcsönkaptam. Tanakodni kezdtünk, hogy mi legyen Hua Guofeng összehajtogatott arcképével, mire ő azt javasolta, dobjuk a folyóba, de én inkább az elégetése mellett voksoltam.

Miután nyom nélkül eltűntettük Hua Guofenget, teljes figyelmünket végre „A kaméliás hölgy”-re összpontosíthattuk, amit rendezett írásjegyekkel másoltak át egy barna fedelű jegyzetfüzetbe. Az osztálytársam rögtön az elején leszögezte, hogy csak egy napunk van, mert másnap már vissza is kell adnia a kézzel írt könyvet. Fejünket összedugva azonnal hozzáfogtunk hát az olvasáshoz, izgatottan ittuk minden sorát a könyvnek, és bár még az elején jártunk, egyre csak lelkendeztünk, hogy sosem gondoltuk volna, hogy ilyen fantasztikus regények is léteznek a vi-

lágón. Hamarosan aggasztani is kezdett minket, hogy nemsokára vissza kell adnunk, noha szívünk szerint örökre megtartottuk volna. „A kaméliás hölgy” kézzel másolt példánya nem tűnt beláthatatlanul vaskosnak, ezért elhatároztuk, hogy nem olvassuk tovább, inkább elkezdjük lemásolni, hogy másnapra, amikor vissza kell adni, elkészüljünk vele.

Az osztálytársam talált az apja dolgai között egy üres füzetet, az is barna papírfedelű volt, így semmi sem hiányzott már ahhoz, hogy hozzáfoghassunk a másoláshoz. Én kezdtem, és amikor elfáradtam, az osztálytársam sietve felváltott, ha ő fáradt el, én váltottam fel őt. Munkaidő végeztével, amikor hamarosan várható volt a szülők hazaérkezése, elhatároztuk, hogy szedjük a sátorfánkat, és keresünk valami nyugodt helyet. Úgy döntöttünk, hogy visszamegyünk az iskolába, az egyik osztályterembe.

A középiskola felső tagozatának osztálytermei az első emeleten, míg az alsó tagozatos termek a földszinten voltak. S bár a tantermeket kulcsra zárták, mindig akadt olyan ablak, amelyet elfelejtettek bereteszelni. Körbejártuk hát az épületet, megszemléltünk minden ablakot, míg végre találtunk egyet, amelyen keresztül bemászhattunk az egyik terembe. Ott folytattuk a másolást, sötétedés után pedig felkapcsoltuk a villanyt, és a neonlámpa fényénél körmöltünk tovább. Éhesek voltunk, s főleg végtelenül fáradtak, ezért összetoltunk néhány asztalt, és míg az egyikünk másolt, addig a másik az iskolapadokból összerakott ágyon aludt. Így ment ez hajnalig: egyikünk másolt, a másik pedig aludt a padokon. Csakhogy egyre rövidebb időközönként kezdtük váltogatni egymást, s míg kezdetben több mint fél órán keresztül másoltunk egyhuzamban, végül már körülbelül ötpercenként cserélnünk kellett. Amint lefeküdt és horkolni kezdett az osztálytársam, én már mentem is oda hozzá, hogy felrázzam:

– Hé, ébresztő, te következel!

De ő is ugyanígy tett, mert épp csak hogy letettem a fejem, már rázott is fel: „Hé, ébresztő!” Hát így ment ez, folytonosan ébresztgettük egymást, míg végül elkészültünk életünk leghősiesebb másolatával. Hajnalodott, amikor kimásztunk az ablakon, ásítózva indultunk hazafelé. Elváláskor a barátom a kezembe nyomta közös munkánk gyümölcsét, nagyvonalúan átengedte nekem, hogy először én olvassam el. Ő pedig a szép rendezett írásjegyekkel tele füzetet szorongatva elmerengett a keleten már derengő vörös égálgában, majd végül kibökte, hogy miután visszaadja „A kaméliás hölgyt”, hazamegy lefeküdni. A szüleim még aludtak, amikor hazaértem. Sietve belapátoltam az asztalon hagyott előző napi vacsorát, majd lefeküdtem és elaludtam. De nem sokáig alhattam, máris apám dühös morgására riadtam, hogy hová a fenébe császarkáltam el az este. Valami kitérő választ adtam, azután az oldalamba fordultam, és durmoltam tovább.

Délig aludtam, és aznap nem is mentem be az iskolába, azonnal hozzáfogtam az általunk lemásolt „A kaméliás hölgy” olvasásához. Az elején még egész rendezettek voltak az írásjegyek, de hátrébb egyre trehányabbak lettek. A magam hanyag kézírását még csak-csak ki tudtam bogozni, de nem úgy az osztálytársam macskakaparását. Egyre frusztráltabb lettem, mígnem egy idő után nem bírtam tovább, a zsebembe csúsztattam a füzetet, és elindultam megkeresni az osztálytársamat.

A gimnáziumi kosárlabdapályán találtam rá, épp kosárra dobott, amikor ráordítottam. Összerezcent, riadtan fordult felém:

– Gyere ide! Gyere már ide! – kiáltottam el ismét magam.

3 Pinyin: Mao Zedong.

4 Népszerű magyar: Hua Kuo-feng.

5 Népszerű magyar: Teng Hsziao-ping.

Úgy festhettem, mint aki neki akar menni, dühös tekintetem láttán azonnal földhöz vágta a labdát, s ökölbe szorított kézzel, verejtékben úszó fejfelé rám támadt:

– Te meg mi a francot akarsz?

Előhúztam a zsebemből a másolt példányt, az orra alá dugtam, majd dühösen így szóltam:

– Nem tudom elolvasni, amit írtál.

Rögtön felfogta, hogy miről van szó, letörölte arcáról a verejtéket, s vigyorogva követett az iskola kis ligetébe. A ligetben azután előhúztam a másolatunkat, és folytattam tovább az olvasást, őt pedig magam mellé állítottam, és olvasás közben hangosan oda-odaszóltam:

– Mi ez az írásjegyet?

Így végül csak keresztülrágtam magam a regényen, elég darabosan ugyan, de a végére értem „A kaméliás hölgy”-nek. Akárhogy is, a történet és a szereplők teljesen magukkal ragadtak, elmorzsoltam hát néhány könnyecpet, s vonakodva ugyan, de odaadtam neki a másolatot, mert most rajta volt a sor, hogy elolvashassa.

Aludtam már, amikor aznap este eljött a házunkhoz. Ő is dühösen kiáltotta a nevem, mert ő az én macskakaparásommal nem boldogult. Mit tehettem, kikeltem az ágyból, és kimentem hozzá, hogy az éjszaka nyugalomában egy utcai lámpa fényénél ő is, hozzám hasonlóan megindultan, elolvashassa a könyvet. Én pedig ásitózva támasztottam a lámpaoszlopot, és mint egy lelkiismeretes tanulótlárs, időről időre kiolvastam neki a hanyagul odavetett írásjegyet.

A harmadik emlékcsoport az utcai olvasásomról szól. A tacepaókról beszélek, és arról a különleges látványról, amellyel a „kulturális forradalom” „ajándékozta meg” a városkánkat. A tacepaók eltávolítása a falról ellenforradalmi cselekedetnek számított, ezért az újabb és újabb plakátok mindig a régiéket fölé kerültek, a falak pedig egyre vastagabbak és vastagabbak lettek, amitől aztán már úgy festett az egész város, mintha egy túltömött vattakabátot öltött volna magára.

A „kulturális forradalom” kezdeti szakaszában nem olvastam a tacepaókat, hiszen akkoriban kezdtem az iskolát, még csak hét éves voltam, s csekélyke tudásommal jó, ha a címsorokat ki tudtam bogarászni. Az érdeklődésemet az idő tájt sokkal inkább a heves utcai csatározások kötötték le, félelemmel fűszerezett érdeklődéssel szemléltem, ahogy a városka felnőtt lakói egymásnak esnek, és botokat lengetve jelmondatokat kiáltoznak: „Vérünk árán is megvédjük nagy vezérünket, Mao elnököt!” Azután pedig összeverekedtek, csorgott a vér mindenfelé. Csak hogy gyermeki lelkeimmel ezt sehogy sem foghattam fel: „Ha mindenki Mao elnököt védi, akkor meg miért kell egymást halálra verni?”

Meglehetősen gyámoltalan kislegény lévén mindig kellő távolságból figyeltem ezeket az összecsapásokat, s ha a küzdelem hevesebbé vált, azon nyomban hátrébb szaladtam, hogy azt a bizonyos „csüzlilövésnyi távolságot” mindig megtartsam. Nem úgy a nálam két évvel idősebb és sokkal merészebb bátyám, aki közvetlen közletről nézte végig a csetepatékat: terpeszállásban, összekulcsolt kézzel, ráadásul felettébb közömbös tekintettel.

Az utcán lógtunk mindennap, és néztük a gyakorta ki-robbanó harcokat, mintha csak egy fekete-fehér filmet bámulnánk a moziban. Mi, gyerekek így is hívtuk magunk között az utcai csavargást: „mozizás”. Néhány évvel később pedig, amikor megjelentek a moziban a szélesvásznú, színes filmek, mi is haladtunk a korrallal, és ha egy korunkbeli odaszólt, hogy „Hé, hová mész?”, a válasz rendszerint így hangzott: „Megyek szélesvásznút nézni!”

Középkiskolás voltam már, amikor teljesen beleszerettem a tacepaók olvasgatásába. 1975 körül, a „kulturális forradalom” vége felé történt mindez, amikor a város har-cokat folytató társadalom helyébe már az apátiába süllyedt

társadalom lépett. S bár az utcák ugyanazok maradtak, az utcán zajló események sokat változtak. Már nem „fekete-fehér” filmeket, hanem „szélesvásznú” mozikat néztünk lófrálás közben, csakhogy ezek messze nem voltak olyan érdekesek, mint a korábbiak. A „kulturális forradalom” korai időszakának harsány és eseménydús utcai jelenetei izgalmasak voltak, akár a jobb hollywoodi akciófilmek; a „kulturális forradalom” zárószakaszában azonban ugyanazok az utcák lecsendesedtek és megnyugodtak, a képek inkább az európai modernista művészfilmekre emlékeztettek. És miközben utcagyerekekből utcán lófráló fiatalokká cseperedtünk, a mi életünk is hasonló változáson ment keresztül: akciófilmből művészfilmbe léptünk. A művészfilmekre jellemző hosszú, elnyújtott képek és a lassú kameramozgások mintha az akkori életünk ritmusát adták volna vissza.

Még ma is, ha becsukom a szemem, olyan, mintha egy kamerán keresztül látnám harminc évvel korábbi énemet: középkiskolás fiú foltozott ruhában, használatból fakó tornacipőben, és hanyagul félvállra vetett öreg iskolatáskával baktat komótosan hazafelé az iskolából, miközben tacepaókkal vastagon teleragasztott fal előtt halad el. És mintha én magam is ugyanennek az öreg, megfakult filmnek a kameráján keresztül szerettem volna bele a tacepaók olvasgatásába. A „kulturális forradalom” késői időszakának értékelése hasonlít a művészfilmek élvezetéhez – mindkettőhöz türelemre van szükség. Alaposan meg kell ízlelgetni, hogy az unalmasnak tűnő dolgok mögül előbukkanjanak a rejtett csodák.

1975-re az emberek már teljesen belefásultak a tacepaók látványába, mégis újabb és újabb plakátok jelentek meg a falakon, de addigra már alig-alig szentelt nekik figyelmet bárki is. A tacepaók pusztá falragasszá váltak, anélkül, hogy különösebb jelentést hordoztak volna. Az emberek elhaladtak mellettük, de már egy pillantást sem vetettek rájuk. Jó ideig velem sem volt ez másképp. Egészen addig a napig, amikor észrevettem egyet, amelyen egy rajz is volt – újabb földrész nyílt meg előttem, mint mikor a „Mao Ce-tung válogatott művei”-nek a lábjegyzeteit felfedeztem.

A mai napig emlékszem az ügyetlen rajzra, amely egy ágyat ábrázolt, egy férfi és egy nő ült rajta – élénk színeivel ez az ábra kitűnt a többi közül. Felizgatott, mert bár a propagandaposztereken is jelentek meg nők és férfiak egy képen, kidüllesztett mellkassal, hősies pozícióban, de az, hogy egy ágygal együtt ábrázolják őket, merőben újszerűen hatott. Az elnagyolt vonalakkal megrajzolt ágy-férfi-nő nyilvánvaló szexuális tartalmat hordozott, tulajdonképpen emiatt keltette fel az érdeklődésem.

Első alkalommal olvastam végig szóról szóra egy tacepaót. A szokásos jelmondatok és Mao Ce-tung idézetek közé beékelte szakasz városkánk két lakójának paráználkodását taglalta. S bár nem voltak benne nyílt szexuális leírások, de a pusztá képzetek, amelyek a szöveg hatására az agyamban létrejöttek, legendák voltak ahhoz, hogy hánykódó hajóvá váljak a viharos tengeren. E paráználkodó párnak még a neve is ott szerepelt az élénk színekkel megrajzolt kép felett, és én részletekkel jócskán megfűszerezve adtam tovább a legjobb barátaimnak a történetet, akik természetesen szájtátva hallgatták az előadásomat. Nagy lelkesen el is határoztuk, hogy kiderítjük, hol lakik és dolgozik ez a házasságtörő pároska.

Néhány nap alatt lenyomoztuk őket. A férfi a város nyugati részén élt egy kis síkatorban. Néhány osztálytársammal el is mentünk a házához, de sokat kellett rá vár-nunk az ajtó előtt, mire végre hazaért a munkából. Borús ábrázattal csak végigmért minket, majd sietve bement a házba. A nő a várostól hat-hét líre lévő kis településen dolgozott a vegyesboltban. Néhányan az osztályból összebeszélünk, hogy vasárnap, dacára a távolságnak, elzarándokolunk hozzá. Csakhamar meg is találtuk az ötven

négyszemélyes körüli kis boltot, csak hogy három eladónó dolgozott ott, honnan tudhattuk volna, hogy melyikükről is van szó. A bolt bejáratában állva egy darabig azon tanakodtunk, hogy melyik közülük a legcsinosabb, míg arra nem jutottunk, hogy egyikük sem az. Végül nagy hangon elkiáltottuk a tacepaón szereplő nevet, mire az egyik nő felkapta a fejét, csodálkozva felénk fordult, mi meg nagy hahotázás közepette elrohantunk.

Hát ilyen sivár volt akkoriban az életünk, hogy egyetlen pillantás a tacepaón szereplő házasságtörő emberekre, napokra megalapozta a jókedvünket.

A „kulturális forradalom” késői szakaszában a tacepaókon, csak úgy, mint korábban, zömmel Mao elnöktől és Lu Xuntól származó idézetek, és újságokból kimásolt forradalmi jelmondatok szerepeltek, de a témájuk valamelyest megváltozott. A frakciók közötti ellenségeskedés személyeskedésbe csapott át, s pletykák, rágalmak, s a mások magánéletében való turkálás fő eszközévé váltak ezek a plakátok. Így bukkantak fel újra és újra különféle szexuális célozgatások is, s a házasságon kívüli kapcsolatok leleplezése vált azon időszak támadásainak és megalmazásainak a legfőbb fegyverévé. Én pedig pont ezért szerettem bele a tacepaók olvasgatásába. Minden délután, iskola végeztével alaposan felmértem, hogy nem került-e ki újabb saftos részleteket is taglaló plakát a falra.

De igyekeztem olyan volt, akár az aranyosítás: vajmi kevés nyereséggel kecsegtetett a befektetett energiához képest. Sokszor napokig nem találtam egyetlen tacepaót sem, amelyen szerepelt volna valamiféle szexuális téma. Kezdetben még néhány osztálytársam is lelkesen csatlakozott hozzám, de ők néhány nap után feladták, mondván, hogy nem „kifizető” a dolog, mert bár napokon keresztül olvastatták kigúvadt szemmel a szövegeket, vérszegény mondatokon kívül mást nemigen leltek. Távolról sem találták olyan izgalmasnak és érdekesnek ezeket a leírásokat, mint az én kiszínezett elbeszéléseim. De engem persze továbbra is biztattak, hogy folytassam csak tovább a tacepaók olvasását, és minden reggel iskolába menet várakozással telve jöttek oda hozzám, hogy halkán rákérdezzenek:

– Na, van valami újság?

Tacepaó-szemezgetésem legmegdöbbentőbb élménye az volt, amikor egy hajadon nő és egy házas férfi titkos kapcsolatáról olvastam. A legrészletesebb leírás volt, amivel valaha találkoztam, sőt még a férfi és a nő írásos vallomásából is belevettük néhány szó szerint idézett részletet.

Tiltott kapcsolatuk „előhangja”: a férfi eljár a kúthoz, hogy a ruháit kimossa. Felesége az ország másik felén dolgozik, s minden évben csupán egy hónapra jön haza, a szokásos családlátogatási szabadságra. Egyik reggel egy hajadon lány, a férfi szomszédja felajánlja, hogy segít a mosásban, de kezdetben az alsónadrágokat gondosan félre rakja, hogy azokat mossa ki a férfi magának. Idővel azonban már azokat sem hagyja ki, kimossa azokat is a többi ruhával együtt. Ezt követően flörtölni kezdenek, s a lány már nem csak mos a férfira, de könyveket is kölcsönkér tőle, sőt meg is vitatják egymással az olvasás során felmerült gondolataikat, amelyre leggyakrabban a férfi hálószobájában kerül sor. Tiltott szerelmi viszonyuk „záróakkordjaként” kapcsolatuk szexuálisan is beteljesül. Egyszer, kétszer, háromszor fekszenek le egymással – de a harmadik alkalommal rajtakapják őket az ágyban.

A „kulturális forradalom” késői időszakában az emberek egyfajta sportot űztek abból, hogy paráználkodás kapjanak másokat, a korai időszak forradalmi hevületét válthatták ki ezzel a pótcselekvéssel. Akik nem jutottak szőlőhöz, más szóval, akiknek savanyú volt a szőlő, a saját tiltott vágyaikat élték ki abban, hogy másokat szeretkezés közben rajtakapjanak. Ha kiszimatoltak egy-egy házasságtörő kapcsolatot, szoros megfigyelés alá vonták az érintetteket, hogy a kellő pillanatban rátörhessék az ajtót

a meztelen, szeretkező párra. És így lett ez a szerencsétlen párocska akaratlanul is részese a kulturális forradalmi hévvel átítatott „Patetikus szimfóniának”.

A tacepaón a nő vallomásából idézett egyik mondaton akadt meg a szemem: azt írta, hogy az első együttlétük után úgy érezte, „nem tud leülni”. Forróság áradt szét bennem, s furcsa gondolatok öntötték el az agyam. Aznap este összehívtam az osztálytársaimat, és a holdfényes folyóparton a fűzágak gondos takarásában halkán így szóltam:

– Ti tudjátok, hogy mi történik egy nővel, miután „azt” csinálja egy férfival? – Mi? – kérdeztek vissza remegő hangon. – A nő nem tud leülni – válaszoltam titokzatosan. – És miért? – kérdeztetek tovább elfülvő hangon.

Hogy miért? Valójában én sem tudtam. Mégis lekezelően így válaszoltam: – Majd ha megházasodtok, megtudjátok.

Most, ennyi év távlatából úgy tekintek azokra a tacepaókra, mint nemi öntudatra ébredésem tárgyi megtestesítőire. Ennek ellenére a szexualitással kapcsolatos olvasási élményem mégsem az utcán, hanem a saját lakásunkban érte el a tetőfokát.

Mivel az apám orvos, a kórházi dolgozók szállásán laktunk. Kétszintes épület volt, a földszinten és az első emeleten is hat-hat szobával, ugyanúgy nézett ki, mint az iskolánk, egyszerű lépcső vezetett fel az emeletre. Összesen tizenegy kórházi dolgozó lakott az épületben, mert a családjuk két szobát foglalt el, a bátyám és én egy földszintit, míg a szüleink egy emeletit. A szüleim szobájában volt egy kis könyvespolc, tízegyhány orvosi szakkönyv sorakozott rajta.

Az emeleti szobát felváltva takarítottuk a testvéremmel, és a szüleink külön kérésére mindig le kellett törölnünk a könyvespolcot is. Rendszerint ímmel-ámmal húztam végig rajta a porrongyot, mert sosem gondoltam volna, hogy a végtelenül unalmas orvosi szakkönyvek meglepő érdekességeket rejtjenek. Azon a nyáron, amikor befejeztem az általános iskolát, egyszer már átlapoztam őket, de akkor nem vettem észre bennük semmi említésre érdemeset.

De a bátyám igen. Én a középiskola alsó tagozatának második osztályába jártam, míg a bátyám elsős volt a felső tagozaton. Egy időben, miután a szüleim elmentek dolgozni, a bátyám rendszeresen áthívott néhány fiút az osztályából, akikkel felpództak az emeletre – azután pedig furcsa hangok hallatszottak a szobából.

Én a földszintről hallgattam őket, és egyre biztosabbra vettem, hogy valami rendkívül izgalmas dolog történhet odafenn. De miután felszaladtam hozzájuk az emeletre, a bátyám és az osztálytársai ugyanúgy, mint máskor, csak jókedvűen beszélgettek. Alaposan körülnéztem, de semmilyen árulkodó jelre nem leltem. Amikor azonban visszértem a földszinti szobába, ismét csak felhangzottak azok a furcsa hörgések. Közel két hónapon keresztül ment ez így, és nekem teljesen az volt az érzésem, hogy az évfolyam összes fiúja megfordult a szüleim szobájában.

Addigra már meg voltam róla győződve, hogy valami elmondhatatlan titkot rejt az a szoba. Amikor ismét rám került a sor a takarításban, alaposan átvizsgáltam minden szeletet, de nem találtam semmit, mígnem a könyvespolcra nem esett a tekintetem. Biztosra vettem, hogy valamelyik orvosi könyvbe csúsztathattak be valamit. Kezembe vettem egyiket a másik után, hogy átlapozzam mindet, és amikor az „Emberi test anatómiájá”-ra kerül a sor, fény derült mindenre – a női nemiszerv színes ábráján akadt meg a szemem. A hirtelen felismeréstől először teljesen megdermedtem, majd szomjazva ittam magamba az ábra minden apró részletét, csak úgy, mint a genitalia alapos ismertetését.

Fogalmam sincs, hogy amikor első alkalommal pillantottam meg a női nemiszerv ábráját, vajon felsikoltottam, vagy inkább felhördültem, mert az agyam annyira lebé-

Zhang Danzhuang: Szépségek

Zhang Danzhuang: Szépségek

nult, hogy képtelen voltam felfogni a reakcióimat. Az viszont tény, hogy ettől kezdve az én alsó tagozatos osztálytársaim is sorra jöttek hozzánk az emeletre, és ők is meglehetősen furcsa hangokat hallattak.

A negyedik olvasással kapcsolatos epizód az életemben 1977-ben kezdődött. Miután véget ért a „kulturális forradalom”, újra kiadták a „mérges dudvának” bélyegzett tiltott könyveket. Tolsztoj, Balzac és Dickens műveinek megérkezése városkánk könyvesboltjába legalább akkora szenzációt keltett, mint napjainkban egy popsztár felbukkanása valamelyik félreeső vidéken. A hír szájról szájra terjedt, és mindenki látni akarta az első szállítmányt. Mivel azonban csak korlátozott mennyiségben érkeztek könyvek, a könyvesbolt kiragasztott egy hirdetményt, amelyen az állt, hogy minden érdeklődő álljon sorba könyvkuponokért: személyenként egy kupon kapható, és egy kuponért két könyv vásárolható.

A mai napig élénken őrzöm emlékezetemben a könyvesboltnak és környékének aznapi képét. Még ki sem világosodott, de már több mint kétszáz emberből álló hosszú sor kígyózott a könyvesbolt előtt. Voltak, akik biztosra akartak menni, s már előző este egy kis székkel kitelepedtek a könyvesbolt bejárata elé, szép rendezett sorban leültek, és egymással tereferélve virrasztották át az éjszakát. Így azok, akik hajnalban jöttek, csakhamar rádöbbenek, hogy valószínűleg már későn érkeztek. Ennek ellenére bizakodva álltak be a hosszú sor végére, és reménykedtek, hogy csak jut még nekik is azokból a könyvkuponokból.

En is egy voltam a későn érkezők közül. A zsebemben egy ötuanos bankjegyet szorongattam, ami hatalmas summának számított nekem akkoriban, és rohantam egészen a könyvesboltig, de mivel jobb kezem végig a zsebemben tartottam, s futás közben ezért csak a bal kezemet lóbáltam, az egész testem kissé elbillent balra. Azt hittem, az elsők között érkezem, de amikor megérkeztem a könyvesbolthoz, rá kellett döbennem, hogy legalább háromszázan állnak már előttem. Az utánam érkezők is csüggedten morgolódtak: „Hajnalban keltünk, mégis későn érkezünk!”

Napfelkelte után a háromszáznál is több emberből álló tömeg két csoportra oszlott: akik virrasztottak és akik aludtak. Az első csoportba tartozók, akik kisszékeken ültek végig az egész éjszakát, és már-már a zsebükben érezték a kuponokat, azon tanakodtak, hogy vajon melyik két könyvet vegyék meg. A második csoportba tartozók, akik alvás után szaladtak a könyvesboltig, amiatt agódtak, hogy vajon hány kupont fognak kiadni. Persze mindenkinek más volt erről a véleménye: akik elől voltak a székeken, úgy vélték, hogy száznál nem adnak ki többet, de persze ezzel rögtön vitába szálltak a hátrébb lévők, akik már álltak, valaki közülük kétszázra becsülte a kiosztásra kerülő könyvkuponok számát, és persze, akik még hátrébb álltak a sorban, abban bizakodtak, hogy kétszáznál több kupont is kiadnak majd. Hát így ment ez, egyre csak nőtt a kuponok becsült száma, mire valaki már ötszázat licitált be. Ezt azonban egybehangozóan elvetették, olyan sok semmiképpen sem lehet, mivel alig több mint háromszáz ember állt a sorban, és ha ötszáz könyvkuponot adnának ki, akkor mindannyian fölöslegesen hoztunk áldozatot.

Pontban reggel hétkor komótosan kitárult az Új Kína Könyvesbolt ajtaja. Felajzott, már-már misztikus érzés kerített hatalmába, s bár csak egy öreg ajtó nyílt ki nyikorogva, lelki szemeim előtt mintha egy csodálatos függőnyt húztak volna szét a színpad két oldalára. Az ajtó elé kilépő könyvesbolti alkalmazott pedig, akár egy titokzatos porondmester. Hamar vissza kellett azonban térnem a földre, mert a férfi elkiáltotta magát:

– Csak ötven könyvkupon van, akik hátrébb állnak a sorban, menjenek haza!

Mintha télen, a legcudarabb hidegben nyakon öntenek valakit egy vödör jeges vízzel, mi, akik hátrébb álltunk, összerezteztünk, a fejünkötől a lábfejükig. Néhányan csalódottan hazaindultak, voltak, akik morogtak, mások dühöngtek és szitkozódtak. Én maradtam ott, ahol voltam, jobb kezemmel a zsebemben lévő ötuanost szorongattam, és végignéztem kiábrándultan, ahogy a legelől állók vigyorgva bemennek egymás után a boltba, hogy átvegyék a könyvkuponukat – tulajdonképpen minél kevesebb kupont adnak ki, annál nagyobb az értéke a virrasztásuknak.

Sokan ottmaradtunk a könyvesbolt előtt úgy is, hogy nem jutott nekünk kupon, és néztük, amint az emberek, miután megvették a könyveket, jönnek kifelé, és büszkén villogtatják kezükben a szerzeményüket. Mi pedig, akik kinn rekedtünk a könyvesbolt előtt, körülvettünk egy-egy ismerőst, és irigykedve nyújtogattuk a kezünket, hogy legalább megérinthessük az „Anna Karenina”, a „Goriot apó” vagy a „Copperfield Dávid” legújabb kiadását. Oly régóta éltünk már irodalomra kiéhezve, hogy ezen remekművek vadonatúj borítójának pusztá látványa is hatalmas élvezet volt a számunkra. Néhányan nagyvonalúan kinyitották a könyvet és megengedték nekünk, akik nem jutottunk könyvhöz, hogy beszippanthassuk a friss nyomdafesték illatát. En is egy voltam a szerencsések közül, s így életemben először beleszagolhattam egy nyomdából frissen kijövő könyvbe – mámorító volt számomra ez az illat!

Mélyen emlékezetembe vésődött azoknak az embereknek a képe, akik csak néhányval álltak az ötvenedik mögött, ők aztán igazán el voltak keseredve, szitkozódtak is megállás nélkül, de azt már nehéz volt kihámozni, hogy magukat vagy valaki mást hibáztatnak. Mi, akik a kétszázadik helynél is hátrébb álltunk, szimplán csalódottak voltunk, de el lehet képzelni, hogy mit érezhettek azok, akik épp csak hogy lecsúsztak az ötven kuponról, rájuk volt igaz leginkább, hogy „a szemük előtt repült el a sült galamb”. A legrosszabb az ötvenegyedik helyen álló embernek lehetett, aki már emelte a lábát, hogy betegye a könyvesboltba, amikor elállták az útját, és közölték vele: a könyvkuponok elfogytak. Meredten állt ott egy darabig, azután lehajtott fejjel oldalvast lépett, és a sámliját magához szorítva fásult tekintettel nézte a többieket, akik friss szerzeményeikkel a kezükben nagy vidáman masíroztak kifelé a könyvüzletből, valamint minket, akik körbeálltuk a szerencséseket, és tapogattuk, szívtuk magunkba az új könyvek illatát. Többször rápillantottam, mert furcsa volt a hallgatása, némán nézte végig az egész jelenetet, úgy tűnt, mint aki teljesen összeomlott.

Nem sokkal rá már pletykák is szárnyra keltek a városban az „ötvenegyesről”. Allítólag három barátjával késő éjszakáig kártyáztak, s miután vége lett a partinak, kiült a könyvesbolt elé, s ott is maradt egészen reggelig. Azt beszéltes, hogy az ominózus nap után, ha ismerőssel találkozott, mindig így indított:

– Ha csak egyetlen körrel kevesebbet játszom, nem én lettem volna az ötvenegyedik. – És így nem sokkal később az „ötvenegyedik” is szállóigévé vált, ha valaki azt mondta, „Ma én lettem az ötvenegyedik”, azzal azt fejezte ki, hogy „Ma nem volt szerencsém!”

Most, harminc évvel később, a totális „könyvnélküliség” időszakából átléptünk a „könyvbőség” időszakába. Napjainkban Kínában évente több, mint 200 000 könyv jelenik meg. Régen a könyvesboltokban nem volt könyv, amit meg lehetett volna venni, míg manapság annyi a könyv, hogy az ember nem tudja, melyiket is válassza. Az online könyvkereskedések megjelenésével, amelyek hatalmas kedvezményekkel kínálják a könyveket, a könyvesboltok is rákényszerültek a jelentős engedményekre. A szupermarketekben és az újságárusoknál is árulnak könyveket, sőt az utcai mozgóárusok is kínálnak még nyomottabb árú kalózkiadásokat. Régebben csak kínai nyelvű ki-

adványok terjedtek kalózkidadásban, de mára rengeteg angol könyv is fel-felbukkan az utcán és a síkátorokban.

A pekingi Ditan parkban évente megrendezett könyves seregszemle legalább olyan mozgalmas, mint egy-egy templomi vásár. A könyvárusítás mellett klasszikus irodalommal kapcsolatos előadások, hagyományörző műsorok, fotókiállítás, ingyenes filmvetítés, művészeti bemutatók, táncosok és bűvészek is tarkítják a programot, sőt bankok, biztosítótársaságok, tőzsdei és más pénzügyi alapok ügynökei is kihasználják a nyüzsgő sokadalmat, hogy különféle termékeiket értékesítsék. Fűlsiketítő zene bömböl a hangszórókból, amit időről időre egy-egy szolgálati közlemény – mint például rokonát kereső személy – szakít meg. És ebben a sűrű, színes kavalkádban írók és tudósok dedikálják könyveiket, s botcsinálta orvosok pulzust mérnek és különféle gyógyászati tanácsokkal látják el az érdeklődőket – úgy írják fel a receptjeiket, mintha könyvet dedikálnának.

Néhány éve én is hivatalos voltam egy ottani dedikálásra, de a hangos, szakadatlan zajban úgy éreztem magam, mintha zakatoló gépektől körülvéve egy zajos műhelybe csöppentem volna. Ideiglenesen felállított sátrakban hatalmas kupacokban álltak a legkülönfélébb könyvek, és a kereskedők kezükben megafonnal nagy hangon kínálták a portékájukat, csak úgy, mint a kofák a piacon a zöldséget, gyümölcsöt, csirkét, kacsát, halat és más húsokat. Számomra a legmaradandóbb élmény az volt, hogy a több száz yuan értékű könyveket kötegelve, tíz vagy húsz yuanért, szinte ingyen adták. „Egy köteg könyv húsz yuanért!” – kiáltotta el magát egy árus mellettem, de még be sem fejezte, amikor a másik már aláigért: „Ennél nem talál olcsóbbat! Egy köteg klasszikus irodalom tíz yuanért!”

Erre már a többi árus is morgolódni kezdett: „Hogy lehet így árulni könyveket? Mintha hulladékpapír volna, hogy a franc esne bele!” És erre az az árus még változtatott is a szövegen: „Vissza nem térő alkalom, most hulladékpapír áron klasszikus könyveket vehet!” De nem is időznék tovább ennél a szomorú epizódnál. A harminc évet mintha csak egyetlen éjszaka választaná el: a kisváros könyvesboltjánál könyvkuponért sorban álló háromszáznál is több embert, és a Ditan parkban a tíz yuanért egy köteg klasszikus könyvet kínáló árusokat. Talán ezek voltak a legfontosabb mérföldkövei az útnak, amit a minőségi könyvek olvasásával kapcsolatban bejártam. 1977-ben kezdődött, ott a könyvesbolt előtti sorban, de természetesen nem ért véget a Ditan parkban.

S bár harminc évvel ezelőtt üres kézzel tértem haza, néhány hónappal rá kötetenként gyarapodtak a polcomon a könyvek, és az olvasási élményeimet többé nem a „kulturális forradalom” időszakának a hiánya, hanem épp ellenkezőleg, a bőség jellemezte: az utánpótlás vég nélküli, mint a Jangce sodrára. Egyszer valaki megkérdezte tőlem: „Mit adott neked harminc év olvasása?” Amikor ehhez hasonló kérdésekkel szembesítenek, úgy érzem magam, mint mikor a tengerrel állok szemben – elakadnak a szavak.

Egyik cikkemben egyszer így összegeztem az olvasással kapcsolatos élményeimet: „Nagy művek olvasása közben az írás távolra visz. És én, akár egy félénk gyermek, belekapaszkodom a kabátja csücskébe, s igyekszem lépést tartani vele, követem hosszán, sodródom vele az úton egy meleg és érzelmdús világba. Távolra visznek magukkal a szavak, de végül egyedül térek haza, s csak miután ismét otthon vagyok, döbbenek rá, hogy ő és én már örökre együtt maradunk.”

Emlékszem, egyik reggel, amikor a feleségemmel Düsseldorf régi utcáit róttuk, véletlenül belebotlottunk Heinrich Heine lakóházába, amiről azt sem tudtam valójában, hogy ott van. A piros házak közé beékelődött fekete épület öregebbnek tűnt a szomszédjainál. Úgy nézett ki, mint egy régi fényképen két unokája által közrefogott idős nagypapa.

Hogy miért hoztam fel ezt a négy évvel ezelőtti élményt? Mert ez a düsseldorfi reggel a gyerekkoromba vitt, és visszahozta azokat a felejthetetlen pillanatokat, amelyeket a kórházban éltem át.

Említettem már, hogy régen a kórház szállóján laktunk. Meglehetősen általános dolognak számított akkoriban Kínában, hogy a városi alkalmazottak zömének a munkahely biztosított lakhatást. A kórház környékén nőttem föl, s gyerekkoromban, leggyakrabban egymagam, bejártam minden szegletét, állandóan ott lógtam.

Sokszor bementem a nővérszobába, ahol a kezemet alkoholos vattapamaccsal törölgettem, de lófráltam a folyosón, meglátogattam az idősebb ismerős betegeket a kórtermekben, és az újabb betegek állapota felől is rendszeresen érdeklődtem. Nem fűrödtem túl gyakran akkoriban, de napjában vagy tízszer is letörölgettem alkohollal a kezem, így valószínűleg nekem volt a világon a legeslegtisztább tenyerem. Állandóan ott volt az orromban a lizól szaga, s bár az osztálytársaim zöme ki nem állhatta a fertőtlenítőszagot, én kifejezetten szerettem, sőt még egy elméletet is gyártottam ezzel kapcsolatban, hogy a belégzése a tüdőt is kitisztítja. És a mai napig kellemes számomra ez a szag, mert a gyerekkoromat hozza vissza.

Az apám sebész volt. A kórház műtőjének egy egyszerű földszintes épület adott helyet, és mi a bátyámmal gyakran játszadotunk a műtő előtti hatalmas üres telken. Szép időben ott teregették ki az ágyneműt, és nekünk egyik kedvenc időtöltésünk volt, hogy a lepedők között rohángálva élveztük a mosószippan-illatú, nedves lepedők simogatását az arcunkon.

Ezeket a csodálatos gyerekkori élményeket azonban gyakran vérfoltok szennyezték. Sokszor láttam apámat egy-egy műtét végeztével véres szájmaszkkal és műtőruhában kijönni az épületből. A közeli kis tóba meg a műtősnők véres cafatokkal tele vödörket öntöttek, amelyeket a páciensekből kimetszett húsfoszlányok töltöttek meg. Nyáron elviselhetetlen büzt árasztott ez a kis tavacska, ráadásul teljesen belepték a legyek, mintha egy hatalmas fekete gyapjúpokróccal lett volna betakarva.

A szállón nem volt vizesblokk, csak egy közös használatú vécé a szállással szemben, a halottasház pedig ott volt éppen a vécé mellett, csak egy fal választotta el őket, és egyiknek sem volt zárható az ajtaja. Valahányszor ki kellett mennem vécére, mindig elhaladtam a halottasház mellett, és idővel rákaptam, hogy be-belessek. Makulátlan tisztaság volt odabenn, és csak egy betonagy állt a kis ablak alatt, amelyen keresztül látni lehetett az ágakon ringatózó leveleket. A halottasház az emlékeimben máig valami megfoghatatlan nyugalmat testesít meg. És az a fa, amely ott nőtt az ablaka alatt, nagyobb és bujább volt a többinél a közelben. Hogy vajon a halottasház vagy a vécé miatt nőtt olyan terebélyesre, nem tudnám megmondani.

Közel tíz éven keresztül laktam a halottasházzal szemben, vagy akár úgy is fogalmazhatnék, hogy síráshang közepette cseperedtem fel. A kórházban elhunyt emberek a hamvasztásuk előtt egy napon keresztül a szállónkkal szemközti halottasházban feküdtek, mint az utazó, aki mielőtt hosszabb útra indul, még megszáll egy fogadóban: a halottasházban várták némán az életből a halálba vezető utazásukat.

Éjszakánként gyakran a hozzátartozók vigasztalhatatlan zokogására riadtam. Abban a tíz évben a világ mindenféle sírását hallottam, de idővel nem a szívszaggató síráshang jutott el fülembe, hanem csodálatos, lassú és megható melódia. Úgy éreztem, hogy a sírást csordultig tölti a meghittség, a végtelen fájdalom meghittsége, s ezért egy ideig számomra a sírás volt a világ legmegindítóbb balladája. Akkor fedeztem fel azt is, hogy az emberek zöme éjszaka hal meg.

A fullasztó meleg nyári napokon gyakran felriadtam a déli alvásból: lucskos testem lenyomata kirajzolódott

a gyékénymatracon, és az állandó izzadságtól gyakran a bőröm is teljesen kipállott.

Egyik nap, váratlan ötlettől vezérelve, beléptem a halottasházba, s egyszeriben a perzselő nap mintha hűvös holdsugárrá változott volna, s bár rengetegszer elhaladtam az épület előtt, ez volt az első alkalom, hogy betértem: kellemes hűs fogadott odabenn. És nemcsak beléptem, de fel is feküdtem a tiszta betonágyra, megtaláltam végre a legideálisabb helyet a déli alváshoz. Ettől kezdve forró napokon ott aludtam a kellemes hűvösben a halottasházi betonágyon, álmomban pedig gyakran virágoktól pompázó kertben jártam.

Mivel a „kulturális forradalom” alatt nőttek fel, az akkori oktatás teljesen ateistává tett, nem hittem én a lélek létezésében, s nem félttem semmiféle szellemektől sem. Éppen ezért úgy feküdtem fel arra a ravatalra, hogy a halál gondolata még csak meg sem fordult a fejemben, a forróság előli menedéket jelentette csupán számomra az a hely.

Számos kellemetlen helyzetben volt részem azonban emiatt. Megegett, hogy épp csak álomba merültem a halottasház betonágyán, amikor sírás és jajveszékélés hangja riasztott fel, nem volt kérdés, halottat hoztak. Az egyre

közeledő síráshangtól kísérve fejvesztve iszkoltam ki a helyiségből, hogy mint potyázó területfoglaló, átadjam helyem az átmeneti utasnak.

Mindez jó régen, gyerekkoromban történt. A felnőtté válás hosszú időszakában teljesen meg is feledkeztem erről a hátborzongatóan csodálatos élményemről: a fullasztó nyári melegben ott fekszem a halottasház halált szimbolizáló betonágyán, az élők világának hűs leheletétől körülveve.

Egészen addig így volt ez, míg véletlenül rá nem bukantam Heine egyik verssorára: „A halál, az a hűs éjszaka”⁶, ami egyszeriben vissza hozta ezt a feledésbe merült gyermekkori emléket. És akkor olyan hevesen hasított belém, hogy aztán már nem is feledtem soha többé.

Ha valami, hát ez az irodalomban rejlő titkos erő: különböző korokban, különböző országokhoz, nemzetiséghez, nyelvhez és kultúrához tartozó írók műveiben az olvasó megtalálja a maga személyes élményét. Heine soraiban a halottasházban töltött délutáni alvások gyermekkori élménye volt ez számomra.

És akkor így szóltam magamban: – Ez az irodalom!

Zombory Klára fordítása

Zhang Danzhuang: Szépségek (részlet)

6 Jékely Zoltán fordítása, in: Heine: Versek és prózai művek, Európa Könyvkiadó, VK, 1960.

Két ember történelme

1.

1930 augusztusában egy Tanbo nevű fiú és egy Lanhua nevű lány együtt üldögélt a lépcsőnek azon a részén, ahová a napsütés nem ért el. Mögöttük cinóbervörös kapu, rajta orosz-lánfejet mintázó rézkopogtató. Tanbo, a ház urának fia és Lanhua, a cseléd kislánya gyakran üldögéltek így együtt. Hátuk mögött állandóan ott morajlott a ház asszonyának zsémbelése, s ültében Lanhua ennek a tompa mormolásnak a ritmusára ringatózott.

Miközben így együtt ücsörögtek, az álmaikról beszélgettek halkan.

Tanbót álmában gyakran kínozza pisilési inger. Ilyenkor álma képzelte díszletei között kutat az éjjeliedény után. Délre néző szobájában végtelen nyugtalanság gyötri. A valóságban az ágy lábához készített éjjeliedénynek az álomban ugyanis nyoma sincs. A fáradhatatlan keresgéléstől az álombeli Tanbo egyre keservesebb kinokat él át. Aztán kimegy az utcára, ahol a fel-alá futkosó riksák forgatagában koldusok haladnak el mellette. Végül nem bírja tovább, s az utcán könnyít magán.

Ezután az álom szertefoszlik. A pirkadni készülő ég szürkére színezi az ablakot. Az álombeli utca szerepét a valóságban az ágy tölti be. Mikor Tanbo felébred, langyos nedvességet érez maga alatt. A fiú kinyitja álomittas szemeit, s küszködve próbálja felidézni álma történéseit, mire tudata végül teljesen kitisztul. Nagyon röstelli magát az összepisilt ágy miatt. Ahogy az ablakon beszökő fény fehéredni kezd, ismét lehunyja szemeit, s mély álomba merül.

– És te?

A fiú kérdése melegséggel volt teli, kitűnt belőle, hogy azt reméli, a lány is élt már át hasonlót.

A lány egészen zavarba jött a kérdéstől, s ahogy ilyenkor szokása volt, szemeit a két kezével takarta el.

– Te is szoktál hát ilyet álmodni?

Kérdézősködött tovább a fiú.

Előttük végtelenbe nyúló szűk utca, kétoldalt pedig szürke téglából rakott magas falak.

A falak ugyan nem olyan hosszú ideje álltak, de a téglák rései között már szemérmes fűszálak nőttek, s halkan ringatóztak a szélben.

– Mondd el!

Erősködött Tanbo.

A lány fülig pirult, miközben lehajtott fejjel elmesélte a fiúéhoz hasonló álmát. Őt is kínozza a pisilhetnék, s ő is mindent túvé tesz az éjjeliedény után kutatva.

– És aztán te is az utcán pisilsz? – kérdezte a fiú izgatottan.

A lány azonban a fejét rázta, és elmondta neki, hogy ő végül mindig rátalál az éjjeliedényre.

Ez a különbség nagyon zavarba ejtette a fiút. Felemelte a fejét és a fal felett az eget kémlelte, látta, hogyan úsznak a felhők, s hogyan szikrázik a napfény a fal legtetején.

A lány vajon miért találja meg mindig az éjjeliedényt, s neki miért nem sikerül soha – tűnődött Tanbo.

Ez a gondolat féltékeny haragra lobbantotta.

Később aztán azt kérdezte a lánytól:

– És amikor felkelsz, neked is vizes az ágyneműd?

A lány bólogatott.

A vége tehát mégis ugyanaz volt.

2.

1939 novemberében az ekkor tizenhét éves Tanbo és a tizenhat éves Lanhua nem üldögéltek már együtt a kapu előtti lépcsőn. Tanbo akkoriban fekete diákruhában járt, kezében Lu Xun egyik regénye, vagy Hu Shi verseskötete. Izgatott lelkesültséggel kelt át az udvaron, akár távozott éppen, akár hazaérkezett. Lanhua pedig megörökölte anyja munkáját, rongyos virágos kötényében sürgött-forgott a ház asszonyának zsémbelése közepette.

Egy-egy beszélgetés persze elkerülhetetlen volt.

Tanbo tizenhét éves testében tavasz zszibongott, így hát olykor váratlanul megállította Lanhuát, és lázasan tündöklő szemekkel ecsetelte neki a legújabb eszméket. Lanhua olyankor lehajtott fővel hallgatta, s egy szót sem szólt, elvégre is elmúltak már azok az idők, amikor ők ketten játszópajtások voltak. A lány talán elkezdett jelentőséget tulajdonítani Tanbo fiatalúri rangjának. Az egyenrangú kölesönös szeretet eszméjében elmélyült Tanbo azonban nehezen ismerte fel, ahogy a távolság kettejük közt csendesen növekszik.

Az év novemberének utolsó napján Lanhua, mint rendesen szokta, épp a cinóbervörös bútorokat törölgette egy ronggyal. Tanbo az ablak előtt ült, és Tagore repülő madarokról szóló versét olvasta. Lanhua törölgetés közben azon igyekezett, hogy a lehető legkevesebb zajt csapja, s néhány szemérmes, lopott pillantást vetett a fiúra. Azt kívánta, bár ne rontaná

el semmi ezt a nyugalmat. Az olvasásba azonban előbb-utóbb mindig belefárad az ember. Tanbo becsukta a könyvet, s óhatatlanul beszélgetésbe kezdett.

Tizenhét évesen gyakran álmódott arról, hogy hajóra száll, s végtelennek tűnően hosszan zötykölődik a tenger hullámain. S mikor felébred, akkor is vele marad egyfajta mohó vágy, hogy világot lásson.

Most elmesélte a lánynak ezt az álmában oly gyakran rátörő nyughatatlanságot.

– El akarok menni Yan'anba – mondta neki.

Lanhua értetlenül nézte, világosan látszott, az a szó, hogy „Yan'an”, semmit sem mond neki.

Tanbónak azonban esze ágában sem volt ennél többet az orrára kötni, csupán azt akarta megtudni, miről álmodik mostanában a lány. Ez a szokás még 1930-ból eredt.

Lanhua ismét ugyanúgy zavarba jött a kérdéstől, mint ahogy 1930-ban is. Azután megval-
lotta, hogy neki is voltak mostanában hasonló álmai. A különbség annyi volt csupán, hogy ő
nem hajóra száll, hanem egy négy ember vitte hordkocsin utazik, s a lábán gyönyörű, színes
hímzett cipőt visel. A hordkocsi pedig bejárja vele a város valamennyi utcáját.

Miután végighallgatta, Tanbo nevetve így szólt:

– A te álmod és az én álmom nem egyformák.

Majd így folytatta:

– Té férjhez akarsz menni.

Akkoriban a japánok már elfoglalták a várost, amelyben éltek.

3.

1950 áprilisában a népi felszabadító hadsereg egyik művészeti osztagának vezetőjeként
tevékenykedő Tanbo, derekán övvel, lábán pedig lábszárvédővel tért haza otthonába, amitől
immár tíz éve, hogy búcsút vett. Ekkorra már az egész ország felszabadult. Tanbo is épp
leszerelni készült, mikor szerét ejtette a látogatásnak.

Lanhua most is ugyanúgy ott élt Tanbóék házában, de már nem volt a család szolgálatá-
ban, saját, önálló életbe kezdett. A ház két szobáját leválasztották a számára.

Ahogy Tanbo délcegen és diadalittasan visszatért, mély benyomást tett Lanhuára. Lanhua
ekkorra már többgyermekes anya volt, s elvesztette hajdani karcsú alakját, vaskos derekának
ringása egyre jobban elkoptatta egykori szépségének emlékét.

Előre megálmodta Tanbo hazatérésének körülményeit, s az álmaiban feltűnő férfi minden
részletében olyan volt épp, mint amilyen a valóságban is. Ezért aztán egyik nap délben, mi-
után a férje elment hazulról, el is mesélte Tanbónak az álmát.

– Éppen így jöttél haza – mondta Lanhua. Már nem volt olyan szégyenlős, mint lány-
korában, elvégre is egy egész sereg kisgyermek édesanyja volt. Ahogy az álmát mesélte,
hangjában a legapróbb érzelmi töltet sem derengett, mintha csak egy tál ételt írna le, amit a
konyha padlójára helyeztek. A hangja egészen hétköznapien csengett.

Miután végighallgatta, Tanbónak is eszébe jutott egy álma, melyet egyik éjjel a hazaútja
közben álmódott. Álmában Lanhua tűnt fel. Csakhogy még a lánykori alakjában.

– Én is láttalak téged álmomban – mondta Tanbo.

De ahogy így elnézte a mostani kövérkés asszonyt, inkább nem kezdte el ecsetelni neki
hajdanvolt szépségét. Lanhuával kapcsolatos álmai mindörökre eltűntek.

4.

1972. december. Tanbo lehorgasztott fejjel, ellenforradalmárnak bélyegezve tért haza.
Édesanyja meghalt, s a temetéssel kapcsolatos ügyeket jött haza intézni.

Lanhua gyermekei már mind felnőttek. Az asszonynak azonban továbbra sem volt sem-
milyen szakmája. Mikor Tanbo hazaért, Lanhua éppen egy műanyag fóliát tisztogatott, ebből
tartotta fenn magát.

Ahogy Tanbo elment az asszony mellett foszladozó, fekete vattakabátjában, egy pillanatra
megtorpant mellette, s rémülten nevetett fel.

Miután Lanhua meglátta, halkán annyit mondott: – Ó!

Tanbo ezután megnyugodva ballagott tovább a szobája felé. Kis idő elteltével aztán
Lanhua kopogtatott az ajtaján, és azt kérdezte tőle:

– Segíthetek valamiben?

Tanbo szétnézett a szobában, s mindent szép rendben talált. Nem tudta, mit mondjon.

Lanhua értesítette őt anyja haláláról.

Ezúttal nem volt semmilyen álmom, amit megbeszélhettek volna.

5.

1985. október. Az immár nyugdíjba vonult Tanbo naphosszat csak az udvarban ült és na-
pozott. Az őszi időben folyton fázott.

Lanhua is megöregedett, s haja őszbe csavarodott, de még mindig ereje teljében volt.
Unokák hada vette körül. Unokái körében sürgött-forgott szüntelen, mint aki egyáltalán nem
ismer fáradságot. Közben pedig ki-be szaladgált a házból, a mindennapi teendőkről is ő gon-
doskodott.

Tubákossal flakon
flambémázzal,
porcelán

Egy nagy lavórnyi ruhát állított ki az udvarban a köre, és hozzáfogott a mosáshoz.
Tanbo hunyorgó szemmel nézte, milyen erősen és fűgén mozognak az asszony kezei a lavórban. A mosás susogó-plocsogó hangjai közepette szorongva mesélni kezdett Lanhuának:
Mostanában gyakran álmodja, hogy amikor átkel egy hídon, a híd váratlanul leszakad. Amikor pedig egy ház mellett sétál el, a fejére zuhan egy cserép.
Lanhua némán hallgatta, s közben ugyanúgy folytatta a mosást.
Tanbo megkérdezte tőle:
– Neked is vannak ilyen álmaid?
– Nincsenek – rázta a fejét az asszony.

Nagy Mariann fordítása

Yang Lian és a homályos költészet

A 20. század során a kínai költészetben több hullámban zajlottak le forradalmi jellegű változások. Az 1910–20-as évek „új kultúra” mozgalma során az évezredekken keresztül uralkodó – szigorúan meghatározott formák és témák jellemezte – klasszikus kínai költészet háttérbe szorult, és nyugati hatásra kialakult a jóval kötetlenebb modern költészet. Az új költészet első virágkora a háború után véget ért, amikor a Kínai Népköztársaság 1949-es kikiáltásával hivatalossá váltak a Kínai Kommunista Párt vezetőjének, Mao Zedongnak egy 1942-es fórumon részletesen kifejtett nézetei.¹ Ezek szerint egyrészt minden művészetnek a dolgozó osztályokról és a dolgozó osztályokhoz kell szólnia; másrészt minden művészetnek a politikát, konkrétan a szocializmus építését kell szolgálnia. Mindennek eredménye a szocialista realizmus kínai változatának kizárólagossá válása lett az 1950-es években, a többi művészeti ág mellett a költészetben is. A korszak meglehetősen szatirikus versei a munkások és parasztok mindennapjairól, a forradalmi hősekről és a szocializmus nagyszerűségéről szóltak, nyelvezetük, stílusuk egyszerű, közérthető volt. Másfajta költemények egy idő után egyáltalán nem jelenhettek meg, s a különböző politikai kampányokban számos értelmiségit és művészt már a népköztársaság első éveiben meghurcoltak, vidéki kényszermunkára küldtek.

A legdurvább értelmiségi-, kultúra- és művészetellenes kampánysorozat, a „kulturális forradalom” (1966–1976) alatt gyakorlatilag teljesen megszűnt a művészeti élet Kínában, a könyvek és folyóiratok kiadása szünetelt, az egyetemeket, kulturális intézményeket bezárták, s még a legvonalasabb szocialista realista szerzők is az események áldozataivá váltak. Számos könyv, műalkotás, műemlék megsemmisült. A korszak fiatal értelmisége a „kulturális forradalom” első éveiben jellemzően vörösgárdistaként maga is részt vett a pusztításokban, majd egy idő után őket is vidéki fizikai munkára küldték, ők lettek az „elvesztett nemzedék”, az a városi generáció, amely nem részesülhetett oktatásban, s amely a kultúra csaknem minden formájától el volt vágva egy évtizeden át. Később ezen fiatalok közül kerültek ki az 1970-es évek vége új művészeti mozgalmainak legfontosabb képviselői. Az utóbb „homályos” jelzővel illetett költők is egytől egyig hosszú éveket töltöttek vidéki átnevelő munkán.

Az új költészeti forradalom tulajdonképpen Kína legszegényebb vidékein kezdődött, a szocreállal elsőként szakító költemények az 1970-es évek első felében születtek a száműzött „értelmiségi fiatalok” körében (e státushoz bőven elég volt, ha valaki megkezdte a felső középiskolát). A csalódottság, kiábrándultság, illúzióvesztés, illetve az új élet iránti vágy arra sarkallta az irodalom iránt érdeklődő diákokat, hogy titokban a hivatalos irányvonaltól merőben eltérő költéssel kezd-

jenek kísérletezni. A gyakran szájról szájra terjedő földalatti költészet egyik első, s egyben legnagyobb hatású képviselője Shizhi („Mutatóujj”, Guo Lusheng álnéve) volt, akinek versei már az 1960-as évek végén széles körben ismertté váltak, s megtermékenyítőleg hatottak a kortársakra.² Utólag a leghíresebb ebből az időből az úgynevezett Baiyangdian költői csoport vált, ennek tagjai pekingi iskolatársak voltak, akiket 1969-ben Hebei tartomány Baiyangdian-tó körzetébe küldtek fizikai munkára.³ Mang Ke, Duo Duo, Genzi és társaik titkos olvasó- és írókört alakítottak, s megosztották egymással verseiket. Gyakran meglátogatta őket Bei Dao és Jiang He, akik később a homályos irodalom fontos képviselői lettek. Az itt született versekre jellemző a szabálytalan forma, a megszemélyesített természeti képek és személyes szimbólumok gyakori használata, a fennkölt vagy humoros hangvétel. A csoport tagjainak és a kor más földalatti költőinek művei kéziratban vagy szamizdat kiadványokban terjedtek szűk körben; amikor az 1970-es évek végén szélesebb közönséghez is eljutottak, frissességükkel, eredetiségükkel sokkolták az olvasókat, s részben ezekből nőtt ki a homályos költészet. Ez a fajta új irodalom akkor vált először politikai tényezővé, amikor 1976-ban Zhou Enlai miniszterelnök halála után az úgynevezett április 5. mozgalom során pekingiek milliói vettek részt a Tiananmen téren szerveződő – hamarosan tüntetésekbe és zavargásokba átsapó – spontán megemlékezésen, s ezen sok száz költő ragasztotta ki verseit a falakra az események helyszínei körül.⁴

Még ugyanebben az évben meghalt Mao Zedong, a „kulturális forradalom” legszélsőségesebb vezetőit – az ún. négyek bandáját – letartóztatták, s egy kétéves átmeneti időszak után teljesen új korszak kezdődött Kína életében. 1978-ban a Deng Xiaoping neve által fémjelzett új vezetés meghirdette a „reform és nyitás” politikáját, az év őszén Pekingben kibontakozott a „demokráciafal” mozgalom, amely a következő év tavaszáig tartott, s „pekingi tavasz” néven is ismertté vált. A mozgalom központjában a Peking belvárosában található Xidan utca egyik hosszú fala állt, ahova az emberek ezrével ragasztották ki panaszait, követeléseiket, véleményüket. A kulturális életben hatalmas pezsgés kezdődött, új folyóiratok, szervezetek, művészeti csoportok alakultak, visszatértek a száműzött „nagy öregek”, s színre lépett az új művésznemzedék is.

A „pekingi tavaszhoz” köthető a homályos költészet színre lépése. 1978 decemberében jelentette meg Mang Ke és Bei Dao a legendás *Ma (Jintian)* című folyóirat első számát, amely az első független irodalmi periodika volt Kínában 1949 óta. A lap oldalait a pekingi „demokráciafalra” ragasztották ki, s egyéb utakon is terjesztették, ami felett a hatóságok egy ideig szemet hunytak. Az indulószám szerkesztői köszöntője szerint a *Ma* elutasítja a „négyek bandájának kulturális diktatúráját”, az „egyéni létezés értelmének feltárására” törekszik, s igyekszik elősegíteni, hogy „az emberek mélyebben megértsék a

1 McDougall, Bonnie S.: *Mao Zedong's „Talks at the Yan'an Conference on Literature and Art”: A Translation of the 1943 Text with Commentary*. Center for Chinese Studies, University of Michigan, Ann Arbor, 1980.

2 Ying, Li-hua: *The A to Z of Modern Chinese Literature*. The Scarecrow Press, Lanham – Toronto, Plymouth, 2010, 170.

3 Jian, Guo–Song, Yongyi–Zhou, Yuan: *Historical Dictionary of the Chinese Cultural Revolution*. 2nd ed. Rowman & Littlefield, Lanham, 2015, 28–29.

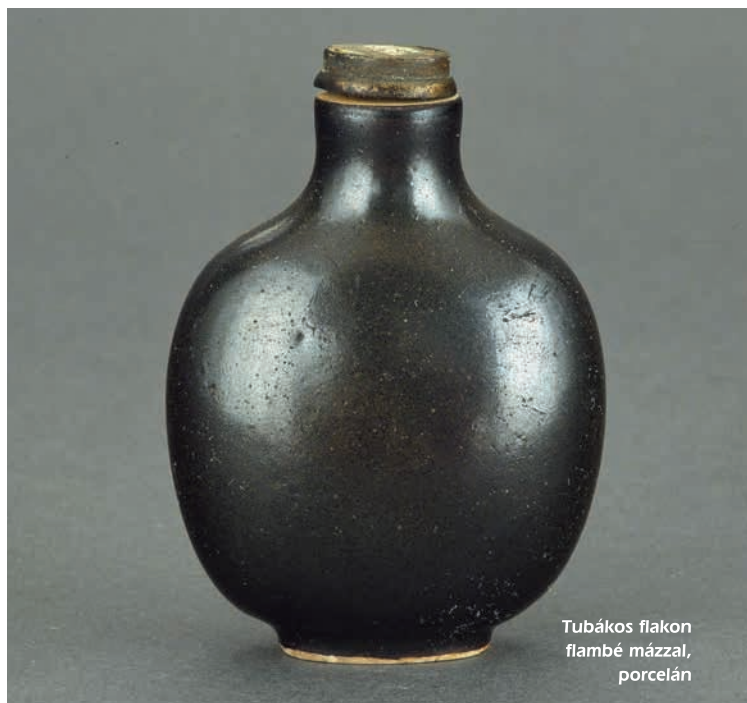
4 Goodman, David S. G.: *Beijing Street Voices: The Poetry and Politics of China's Democracy Movement*. Marion Boyers, London and Boston, 1981.

szabadság szellemét.”⁵ A lapnak kilenc száma jelent meg, az 1979 végi regisztrációs szabályok kiadásáig legálisan, utána egy rövid ideig gyakorlatilag illegálisan. Végül 1980 szeptemberében hivatalosan is betiltották, ezután még három szám megjelent a *Ma* körül csoportosuló szervezet belső kiadványaként, más címmel, de 1980 decemberében ennek kiadását is megtiltották a hatóságok.⁶ A szerkesztőség emellett kiadott négy könyvet (három verseskötetet és egy elbeszélést), szervezett két felolvasóestet, és társszervezője volt a *Csillagok* nevű képzőművészeti csoportosulás – az első nem hivatalos ilyen csoport a népköztársaság történetében – kiállításának (a *Ma* alapítói között több festő is volt).⁷

Rövid története ellenére a *Ma* óriási hatást gyakorolt a kínai irodalomra, különösen a lírára: ebben jutott először viszonylag széles nyilvánossághoz az az új nemzedék, amely a következő évtizedben meghatározta a költészetet. Az újság körül csoportosuló költők – Bei Dao, Duo Duo, Mang Ke, Yang Lian, Shu Ting, Jiang He, Gu Cheng stb. –, összefoglalóan a „homályos költők” (*menglong shiren*) nevet kapták, verseik pedig „homályos költeményekként” (*menglong shi*) lettek ismertek.⁸ A „homályos” jelző eredetileg negatív volt: a Zhang Ming nevű kritikus használta egy 1980-as esszéjében az irányzatra, azzal utasítva el az új verseket, hogy azok homályosak, zavarosak, érthetetlenek. A jelző végül – amely idővel pozitív tartalommal telítődött – rajta maradt Bei Daón és a többiekén, s maguk is használni kezdték önmeghatározásként, végül így kerültek be az irodalomtörténetbe.⁹

A homályos versek rendkívül sokszínűek, s leginkább az köti össze őket, hogy alkotóik szakítottak az évtizedek óta egyeduralgó maoista ideológiával, a szocialista realizmussal, a didaktikus költészetfelfogással és a formai kötöttségekkel. A kollektív szemlélet helyett az individuum áll a középpontban, a „mi” helyét felváltja az „én” és a „te” – ugyanakkor a társadalmi-politikai küldetésstudat továbbra is jellemző. A fő téma a szubjektív élmény, amelyet sokértelmű képek, szimbólumok, metaforák, utalások, megszemélyesítések halmozásával fejeznek ki. Gyakorinak a kihagyások, a mondatrészek nehezen különíthetők el egymástól, az alanyok, számok, idők, viszonyok összemosódnak. Az alaphangulat a kiábrándultság, családottság, harag, borúlátás, illetve a szabadságra és emberközponúságra törekvés. A direkt politikai tartalom ritka, de sok versnek politikai olvasata is lehet, s az 1980-as években önmagában az, hogy a szerzők nem tartották magukat a hivatalos művészeteszményhez, politikai tett volt.¹⁰

A homályos költők színre lépése az új korszak egyik legnagyobb művészeti témájú vitasorozatát váltotta ki. Az irányzat képviselői időnként a hivatalos kiadványokban is publikálhattak, az első ilyen versek már 1979-ben megjelentek a mértékadó folyóiratokban, s az állami kiadók kinyomatták a homályos alkotók kötetét. Az 1980-as évek elején hivatalos irodalmi folyóiratok sokasága jelent meg, ezek közül egyesek konzervatívabbak voltak, mások nyitottabbak, így a *Ma* költőinek bőven volt publikálási lehetőségük. Vagyis nem mondható, hogy valamiféle földalatti, illegális mozgalomról lett volna szó.¹¹ Ugyanakkor tény, hogy számos – sokszor politikai jellegű – támadás érte a homályos költőket, a korszak „húzd meg, ereszd

Tubákos flakon
flambé mázzal,
porcelán

meg” kultúrpolitikáját követve. Különösen 1980–81-ben, a pekingi tavaszt követő szigorúbb ellenőrzést hozó időszakban, illetve az 1983–84-es „szellemi szennyeződés elleni kampány” idején kerültek célkeresztbe. Az egyik gyakori vádpont szerint érthetlenségével és individualizmusával a homályos költészet eltávolodott a néptől, s nem követte a hivatalosan támogatott, széles körben érthető realista hagyományt. Másrészt a versek szkeptikus, pesszimista, kritikus hangvétele szembement a reform és nyitás politikájával, a négy modernizációval, Kína megújításának és felemelésének programjával. Harmadrészt a kritikusok szerint az irányzat a nyugati modernizmus megkésett és a kínai körülményeket figyelmen kívül hagyó utánczata volt, amelyből hiányzott a kínai nemzeti karakter. A korabeli uralkodó ideológia és hivatalos irodalomkritika szerint a költészetnek – mint minden művészeti ágnak – a helyes politikai tartalommal a „népet kell szolgálnia”, ehhez pedig nyelvezetben és formában könnyen érthetőnek kell lennie, s ezeknek az elvárásoknak a homályos költészet nyilvánvalóan nem felelt meg. Ugyanakkor a heves bírálatok mellett jó néhány elismert irodalmár kiállt az új költők mellett, s a politikai ellenkampányok is rövid életűnek bizonyultak.¹²

A „homályos költészet” mozgalmának végül két tényező vetett véget. Egyrészt az 1989-es Tiananmen téri események és az azt követő keményvonalas politikai fordulat nyomán a legfontosabb költők közül jó néhányan külföldre emigráltak, kiestek a hazai irodalmi életből, s mivel az irányzatot a kormány a diákmozgalmak egyik szellemi előkészítőjének tartotta, jó ideig gyanakodva tekintettek rá, háttérbe szorították. Másrészt az 1980-as évek második felében feltűnt egy új költői nemzedék, az ún. „harmadik” vagy „újszülött” generáció, és hamarosan ez vált domi-

5 Yeh, Michelle: „Misty Poetry.” In: Mostow, Joshua (ed.): *The Columbia Companion to Modern East Asian Literature*. Columbia University Press, New York, 2003, 523.

6 Edmond, Jacob: „Dissidence and Accommodation: The Publishing History of Yang Lian from Today to Today.” *The China Quarterly*, Vol. 185, 2006, 114.

7 Yeh, i. m., 522, 524.

8 Ying, i. m., 10.

9 Yeh, i. m., 520.

10 Yeh, i. m., 520–525, Lavrač, Maja: „China’s New Poetry or Into the Mist.” *Asian and African Studies* XIV/3, 2010, 29–40

11 Edmond, i. m.

12 Yeh, i. m., 520–521.

nánssá a kínai költészetben. Ennek képviselői az 1950-es évek végén vagy az 1960-as években születtek, s túl fiatalok voltak ahhoz, hogy a „kulturális forradalom” meghatározó hatással legyen az életükre. Az előző nemzedékkal szemben nem kellett idő előtt elhagyniuk az iskolát, így sokkal képzetebbek voltak, emellett megfelelően eltájékozódtak mind a kínai, mind a világirodalomban – különösen a nyelvüket is beszéltek, így sokkal jobban tudták értelmezni a világirodalmi trendeket, s egy sokkal nyitottabb Kínában, az egyre inkább fogyasztóivá váló társadalom körülményei között szocializálódva egészen más hatások érték őket.¹³ Az 1990-es évek már erről az új nemzedékről szóltak. A homályos költők közül néhányan – különösen a külföldre távozottak – a kínai költészet „nagy öregjeivé”, „élő klasszikusaivá” váltak, mint Bei Dao és Yang Lian; mások felhagytak az írással, vagy új irodalmi utakra léptek, más műfajok és stílusok felé fordultak. A homályos költészet végül rendkívül fontos, de átmeneti jelenségnek bizonyult a kínai irodalomtörténetben.

A *Ma* nemzedékének egyik legismertebb, ma is aktív képviselője Yang Lian, aki figyelemre méltó nemzetközi karriert is befutott, Bei Dao mellett a legjelentősebb kortárs kínai költőnek tartják. Verseket mellett prózai műveket, esszéket, irodalom- és művészetkritikai munkákat is ír. 1955-ben Bernben született diplomata szülők gyermekeként, de a család még ebben az évben hazaköltözött, és Yang Pekingben nőtt fel. Gyerekként átélte a „kulturális forradalom” első éveinek viharait, 1974-ben vidékre küldték fizikai munkára. Édesanyja 1976-os halálakor kezdett verseket írni, eleinte klasszikus formákkal kísérletezett. 1977-ben térhetett vissza Pekingbe, ahol megismerkedett a korszak többi fiatal művészeivel. 1979 augusztusában Gu Cheng közvetítésével csatlakozott a *Ma* szerzői-szerkesztői köréhez, a folyóirat utolsó számát már ő szerkesztette. Hamar a pekingi irodalmi és művészkörök ismert tagja lett, akit kritikusai szerint szabados, hivatkozó, „huligán” életstílus jellemzett, ami szülei befolyásos kapcsolati hálójának is köszönhető volt.¹⁴ A hagyományos verseléssel korán szakított – bár költészetét ma is áthatja a klasszikus kínai irodalommal való szoros kapcsolat –, s a homályos költészet jelentős képviselőjévé vált. Leginkább hosszú verseiről és versciklusairól lett ismert.¹⁵

1983-ban a *Shanghai-i Irodalom (Shanghai Wenxue)* című folyóiratban jelent meg Norlang (Nuolang) című ötrészes versciklusa (a cím egy tibeti vízesésre utal), s ez egybeesett a „szellemi szennyeződés elleni kampány” elindulásával, amelynek egyik céltáblája lett. Heves bírálatokat kapott, egy évre eltiltották a publikálástól, és letartóztatási parancsot is kiadtak ellene, de végül nem vették őrizetbe. Rövid időszakoktól eltekintve az 1980-as években folyamatosan megjelenhettek írásai különböző hivatalos folyóiratokban és könyvkiadókánál, ezzel párhuzamosan a nem hivatalos kiadványoknak is állandó szerzője maradt, egyszerre volt „hivatalos” és „földalatti” költő.¹⁶ Mivel a „homályos költészet” hamar ismertté vált a Kínára egyre jobban figyelő Nyugaton is, Yang Lian 1986-tól külföldi meghívásokat is kapott, s a nemzetközi irodalmi életnek is egyre aktívabb résztvevője lett.

1988–1989-ben Ausztráliában, majd Új-Zélandon tartott előadásokat, s az 1989-es Tiananmen téri események idején költőkollégájával, Gu Chenggel együtt Aucklandben tartózkodott. A diáktüntetések véres elfojtása miatt társaival együtt Új-Zélandon megemlékezéseket és tüntetéseket szervezett, nyilatkozatokat írt alá, emlékművet állított. Ezekben a hónapokban írta legpolitikusabb verseit, amelyek Taiwanon jelentek meg. Mindennek hatására Kínában egy időre nemkívánatos személlyé vált, nyomdából éppen kikerülő kötetét bezúzták. Mivel a hatóságok nem hosszabbították meg kínai útlevelét, ahhoz, hogy utazhasson, menekültstátusért kellett folyamodnia Új-Zélandon. Ezután Ausztráliában, Németországban, az Egyesült Államokban élt, majd 1993-ban Londonban telepedett le, jelenleg Londonban és Berlinben lakik, de a legkülönbözőbb ösztöndíjakkal hosszú időszakokat tölt más országokban is.

A Tiananmen téri események utáni politikai tevékenysége, a kínai rendszert a nyugati sajtóban gyakran bíráló megnyilvánulásai és „száműzött költő” státusa nagyban hozzájárul nemzetközi ismertségéhez és elismertségéhez, külföldön jelentős kínai másként gondolkodónak, ellenzéki aktivistának tartják. Rengeteget utazik, számtalan nemzetközi irodalmi díjat nyert; többször felmerült a neve az irodalmi Nobel-díj várományosaként is. Költészeti versenyeket, internetes fórumokat szervez, honlapot működtet, írószervezetek munkájában vesz részt. Magyarországon is többször járt, legutóbb 2012-ben az első Őszi Nemzetközi Irodalmi Fesztiválon; 2015-ben Janus Pannonius Költészeti Nagydíjra jelölték.

Ugyanakkor nem szakadt meg kapcsolata szülőhazájával sem. Már 1991-ben megjelent egy könyve Kínában – igaz, csak egy vidéki kiadónál, a fővárostól messze, minden publicitás nélkül –, 1993-ban hazalátogathatott, s 1994-ben már Pekingben is kiadták feleségével közösen írt esszékötetét. Ez utóbbi fejlemény már új korszakot jelentett Kínában: az 1992-ben újra meginduló liberalizáció során a könyvkiadás is részben üzleti alapokra helyeződött, s 1994-ben Yang Lian éppen nagy példányszámban eladható volt, köszönhetően többek között annak, hogy egy tragikus esemény miatt (Yang Lian száműzetésbeli társa, Gu Cheng megölte a feleségét és magát) a homályos költők a közfigyelem középpontjába kerültek. Az 1990-es évek második felétől fogva Yang Liant rendszeresen meghívják kínai egyetemekre kurzusokat tartani, műveit otthon is kiadják. A nagy presztízsű Shanghai-i Irodalmi Kiadó három kötetben megjelentette reprezentatív összegyűjtött műveit (1998, 2003), s új kötetei is hozzáférhetővé válnak, ha nem is mindig problémamentesen. 2011-ben például *Az elbeszélő költemény* című önéletrajzi kötetének háromezer példányát hívták vissza és zúzták be egy rész miatt, amely a Tiananmen téri eseményekről szólt. (Azóta újra kiadták, s az internetről is szabadon letölthető.)¹⁷

Yang Lian rendkívül termékeny szerző. Kínában tizenegy verseskötete, egy esszégyűjteménye és kétkötetnyi egyéb prózai műve jelent meg. Munkáit több mint húsz nyelvre lefordították, angolul tizenkét kötete érhető el. Az alábbiakban három versének fordítását közöljük az *Ahol a tenger megáll (Dahai tingzhi zhi chu)* című gyűjteményből (Shanghai Wenyi Chubanshe, 1998). A fordítás alapjául a költő honlapján (yanglian.net) található szövegváltozatok szolgáltak.

13 Yeh, i. m., 525.

14 Edmond, i. m., 114.

15 Költészetéről lásd például Golden, Séan–Minford, John: „Yang Lian and the Chinese Tradition”. In Goldblatt, Howard (ed.) *Worlds Apart: Recent Chinese Writing and Its Audiences*. M. E. Sharpe, Armonk, 1990, 119–137; Bruno, Cosima: *Between the Lines: Yang Lian's Poetry through Translation*. Leiden, Brill, 2012.

16 Edmond, i. m. 114–120.

17 Yang Lian: „Poetry is extremely important in China”. *Deutsche Welle*, 2015. június 26. URL: <http://www.dw.com/en/yang-lian-poetry-is-extremely-important-in-china/a-18542987>, letöltve 2016. május 30.

YANG LIAN
Sötétségek

1.

a zöld leveleket mindig elfelejtik mikor már túl zöldek az ablakok
mint tavasszal minden kavics, melyet erővel kidobnak
s mind eltalálják magát a tavaszt

a madarak még száraz kék korcsolyát viselnek
de már belefáradt a vén kutyák szeme

a folyóparti csobogást lefordítani hasztalan
a halál esztétikája kirajzásra bujtogatja a virágokat

az ádáz szívet elviselni csak a földek tudják
mikor még messzebbre menekültünk vért szagolt ki az április
a napfényben erdő vigyáz a hátunk mögött
az az elvihetetlen tudás a halottakat megint elviszi
egy vers szavalása tovább mélyített csend

a másik világ mégis ez a világ mondja a sötétség

2.

a történet nélküli ember a napokból kimenekülés mozdulatával
bemenekül egy napba

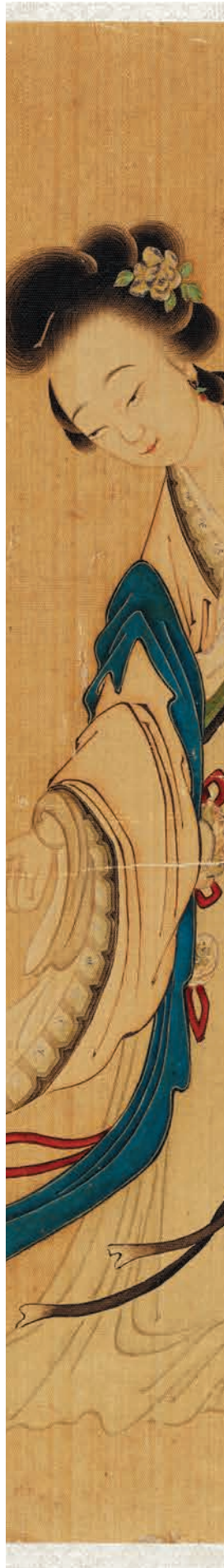
a múlt nélküli ember elmúlt
a sirályokból elvont könyvet szerkeszt az alkonyat

karanténba zárva egy kórterembe ki ne lenne örült
káprázat a húsnál jobban hasonlít szilánkra

üvegszilánk csontváz roppanása hallatszik a peremen
nyelv rothadásának szilánkjá elmossa, elmossa az alkony

patkányok visítanak éles sikítás, ahogy a fény magára tapos
minden nap felriasztott minden napot

ugyanaz a sötét éj ember nélküli történet
akkor sem történik meg, ha újra elmeséled mondja a sötétség

3.

minden eső a saját végpontodra ültet
eső kopog a háztetőn kis állatok léptei
mozdulatlanul a sötétségbe visznek
kell neked a mozdulatlan időjárásban, hogy más elaludjék
az alvás: elválás elválik az esős évszak egész világa
a sötétség átmege rajtad, mint vad ló a lángon
odabent hallgatod körös-körül ezüstfehér varratok
foltoznak egy húsból készült ócska széldzsekit

minden eső csak ebbe az üres földbe hull
mikor a végpontról kezded az olvasást egy oldal fekete magyarázat
valakit a következő nappalra fáradtság nélkül elcserél
egy lakcím hamisítása a temető utcája még sárosabb
hiba után kutatni egy kézen egymást gyűlölő koldusok tolonganak
várost alkotva, mely sehol nem véd az esőtől
elázott varjúcsapatok mennek egymásnak benned
kitenyészte közös arcú, de másféle bűnöket mondja a sötétség

4.

de a sötétség egy szót sem szólt sötétség és sötétség között
csak ez a tavasz van

papírsárkány csontjai lógnak a fa tetején
fényt áraszt a kéreg a fa alatt csókolózó szerelmesek mennek el
a tüdőben virágpór üti a tavalyi gongot
egy rikító vörös bohóc mindig el tudja üzni a gyerekeket

egyre zöldebbek a kezecskéket rágcsáló fogak
régí újságok pázsítja lángoló ollót ad át
április a folyót kápráztatnak látja
a folyó feledett színei kápráztatnak látnak minket
miután a galambbúgás odaégett az összes csillagot
a gyerekek játékból begyömöszölték egy lakkfekete zsilipkapuba

a sötétségben mindig van egy test, mely visszalebeg oda, ahol nem álmodik

ha félünk is, csak saját rettegésünktől félünk
a sötétség egy szót sem szól minden járókelő az utcán
monoton motyogni kezd
a sötétség hallgatja az ajkakon szétmázolt skarlátvörös sötétséget

egy tavaszi iskola örökké tudatlanná tesz
egy emlék aki benne él, az kísértet
és a betegségtől elvékonyul a kifejezés
mikor a tükröt az arcon viselik a tenger megemészt egy döglött halat
kiokádva lenni még mindig végtelen beszéd

túl sok a sötétség így egyszer sem jutott el hozzá az élet
a tavasz kísétál belőlünk a tavasz csak legvégül hallgat el

Ahol a tenger megáll

1.

King Street egyenesen tovább
Enmore Road jobbra fordulunk
Cambridge Street 14-es szám
a tenger nyelve belenyál a falı tüzhelybe
egy öreg ház felfedte
a sötétségben minket figyelő számtalan helyet

elkoptattak minket s kifosztottak, így kissé még jobban lepusztultunk
az árnyék a címen mutatja meg igazi formáját

csak átkok az ismeretlen szavak
beltenyésztésű szomszédok összekeverednek
döglött galambok okádnak ki egy-egy korszaknyi városképet
üveg szemgolyóba beültetve
égbolt rögtön túl a vasúton büszkén őrzi a színvakságot
minden ember finoman nyomtatott romjainak térképén
kénytelen birtokolni a tengert
minden, ami nincs ott még egy kissé elenyészik
csak egy vers vezet minket vissza, le a seholsincs házba
és mindenhová egy teljesen tönkretett életbe

2.

mondatokat gépel a tengeri hullámok ezerrészes nagyenciklopédiája
az énekkart kitörölték a sziklák
nincs olyan vers, mely ne lenne kegyetlen

egy riportot a költővel be lehet fejezni
hideg nagy túlfolyás ömlik a hófehér bőrből
bokor a tél faggatását kiterjeszti

az utolsó sor mindig üresre tisztít
holttest mindig egy kikeletlen kiscsibe fészke
egy hajnali falon a tenger visszatükröződése

szavak és szavak temessenek egy embert a föld alá feltűnően
egy vers hollófekete felhőin kívül semmi sem marad
kicsodát esznek meg falatonként saját könyvei

mint a beteg a kór gondolataitól kiszivárog
a halál önéletrajza az égbolttal átöleli a halottakat
nincs olyan szépség, mely ne lenne kegyetlen

nincs olyan költő-ujj, melyet nem fűrészeltek le
csöndes égés két fehér papírlap között formát ölt egy nyugvó napkorong
kimondani a kimondhatatlan félelmet

3.

egy bizonyos címen gyerekek felvágják egy gránátalmát
egy bizonyos címen a gyerekeket úgy képzelik el, mint
szemeket a húsban fehér magok
vér üveggé fagyott csiripelő madár
fél test vonaglik láthatatlanul a kézben
és a fogakon elkenve szétharapott halvány vörös zselé
halál a gyerekek látták
ami elfelejt minket, és mit a felejtés könyörtelenül helyreállít

egy éjbe boruló városból kivont lámpafény
még egyszer de biztosan nem utoljára

ami megfoszt minket az iránytól, és mit a túl sok irány megfoszt
kék mindig elárad a fej magasságában
a bámulásban elfeketül
mindig kell egy hely, hogy a hiú remények kitörhessenek
hogya a címet alkotó szavak megszokják az embertömegek fekélyeit

üresség a szemgödörben
csak szimmetrikus
a tengerre a vakok érintése alatt formája nincs

egy bizonyos címet kijelöltek, hogy ültessenek ezüstszín illatos csontokat
hogya levágják rólunk mélységeinket
a gyerekek a négy évszaktól megpörkölt mandulától
válnak minden egyes

képzeletté a meglátás által tagadott
a pusztulás által biztatott
gránátalmák jól becsomagolt elmeszesedett kék pirulák
a tengert még nem ütötték a magányon kívülre
még nem volt más, aki összezúzta magát a szakadék alján
halljuk mi mind máshol zuhanunk le, hogy összezúzzuk magunkat
nincs tenger, mely ne csúszna bele a vers ürességébe
rég halott fénnel felvágott gyerekek megállni
ez az a hely, ahol láthatjuk a partról, amint kihajózunk

A zeneszerző tornya

1.

a fahíd, amerre tart, arra rothadnak a döglött halak
az esőt az ezüstszín tavak feketére festik

a kő elmállik, hogy megragadják a gyökerek
gyökerét a repkénnyel húsba döfött gyűlöletnek

eső-hangot kiköpve a nyár mint penész ette prém
madárcsicsergés esik éhező csapdájába a fülnek

a hallás a hajnal hibájává változott
a zenéből kihangzik, mit a toronyba temettek

felszínre lebeg egy örült átázott feje
összeomlasztva folyton az eget s a tegnap éjjelt őrzöngve felkavarja

de a tegnap éjjel nem hagyhat el újra téged
csak egy ember kínjára nyílnak körben a sötét ablakok

2.

az egyetlen háború hang és csend között zajlik
hallod, amint a koporsót a holttest kinyitja és a felszínre mászik

az ítéletnap végül eljut egy sápadt levélhez
a halasztás ideje éppen elég a feledésre

egy vérvörös madár új hangszínén szavalva
félkelnek a holtak, majd a halállal elvesznek újra

te elveszel egy kottaoldalon levő életnek
mint aki rombol tanítanak egy néma összepréselt fogai

írás a tél áramlatát követik az emberarcú füvek
a test láthatatlanul visszatér

a test a zeneműben még messzebbre távozott
ahogy a tagadott fény egyik hangjegyről a másikra mozog

3.

az ajtó dörrenve bezárul a kihallgató haragja változik
az apa halkán magyarázkodik mintha nem is lenne apa

egy tizenegy éves fül van a toronyban
évei által a falra ragasztva

tovább hallgatózik hogyan hal meg hang a hangban
mint a csend felduzzasztott csendből alkot kavicsot

gyermek áll a magas torony csúcsán
a gonoszságot, melyet sötét csillagok nyomtak kis kezébe, lenyeli

a vihar teletöm egy hangtalan gyomrot
ez a júniusi hajnal visszaránt az örült tegnap éjjelébe

leírva az utolsó füttyszót
az öregedő bőrű tornyot ily könnyedén el lehet fújni

ZOMBORY KLÁRA

Liu Zhenyun

Liu Zhenyun (Liu Csen-jün) (1958–) a 80-as évek közepén újjáéledő kínai irodalom egyik erőteljes irányzatának – „neorealizmus” – meghatározó alakja, hazájának ismert és népszerű írója. Neve mára összefonódott több nagy sikerű filmmel és tévésorozattal, amelyeket a neves kínai rendezővel, Feng Xiaoganggal közösen jegyez.

1958-ban született egy kis hegyi faluban, Yanjin járásban, Henan tartományban. Gyerekkora egybeesett a „kulturális forradalom” káoszának az időszakával. Nélkülözések közepette nőtt fel, és ezért gyerekkorában arról álmodott, hogy szakács, operaénekes vagy vidéki tanító lesz belőle. Végül 15 éves korában (1973) belép a Népi Felszabadító Hadseregbe – öt évet tölt a Góbi-sivatagban –, ahol egyik társa biztatására írni kezd. 1978-ban leszerel, s rövid ideig tanárként dolgozik, majd a tartományban a legjobb eredménnyel felvételt nyer a neves Pekingi Egyetem irodalom szakára. Bár már az egyetemi lapban is jelennek meg írásai, az igazi áttörést az 1982-ben publikált *Egy városka: Tapu* hozza meg számára. Jelenleg íróként, forgatókönyvíróként és újságíróként dolgozik, valamint kreatív írást tanít. 2011-ben – Mo Yan *Békák* (Noran Libro, 2014) című regényével egy évben – az *Egy mondat tízezerrel ér fel* regényével elnyerte a Kínában legrangosabbnak számító Mao Dun-díjat.

Korai íásaiban (*Egy városka: Tapu*, *A kishivatalnok*, *Linék hétköznapjai* – In: *Nők egy fedél alatt – Mai kínai kisregények*, Európa, 2003 –, *A hivatal útvesszői* stb.) saját személyes tapasztalatait és élményeit dolgozza fel, s figyelme teljes egészében a „kisember”, az „átlagember” felé fordul. A hétköznapi bosszúságok miatt felőrlődő, otthon és a munkahelyén egyaránt frusztrálódó, minden tekintetben előrelépni képtelen hétköznapi emberekről szólnak az írásai, a „kulturális forradalom” kollektív traumáját az emberek küszködésén, nehézségein keresztül kelti életre az „új korszak”, a „nyitáspolitikai” korai éveiben. A 90-es évektől leginkább regényei jelentek meg, amelyek közül többet megfilmesítettek. 1995-ben mutatták be a két kisregényének – *Linék hétköznapjai* és *A hivatal útvesszői* – „összeolvasztásából” készült tévésorozatot, amelyet több másik mozifilm és tévésorozat követett (*Mobiltelefon, 1942, Liu Yuejin a nevem* stb.). Jelen számban közölt regényének is készül a moziváltozata, amelyet a tervek szerint még az idén bemutatnak.

Az alább közölt részlet Liu Zhenyun legtöbb idegen nyelvre lefordított regényéből származik, amelynek címe szó szerinti fordításban *En nem vagyok Pan Jinlian*, szabad fordításban *En nem vagyok feslett/kurva/a végzet asszonya*. A regény többek között angolul, franciául, olaszul, oroszul, csehül, svédül, hollandul, arabul, koreaiul stb. olvasható már, s a közeljövőben jelenik meg a Geopen Könyvkiadónál magyarul.

A regény az „egykepolitika” kijátszásának alaphelyzetéből indul ki, de míg a *Békák* a Nobel-díjas Mo Yantól végig a kínai társadalmat alapjában meghatározó egykepolitika kérdéskörét járja körül, addig Liu Zhenyun írása sokkal inkább az államgépezet és a bürokrácia bemutatására és bírálatára helyezi a hangsúlyt. A közölt részlet az alapszituációt villantja fel, amelynek következtében a főhősnő, Li Xuelian – miután felhagy hirtelen gondolatával, miszerint meggyilkolja vagy meggyilkoltatja a férjét/ex-férjét, Qin Yuhet –, elindul a bürokrácia és a hivatalok átláthatatlan és zsákutcákkal teli labirintusában, hogy vélt vagy valós igazát a törvény által is elismertesse.

A címben szereplő Pan Jinlian, a klasszikus kínai irodalom egyik legismertebb negatív hősnője, a *Szép asszonyok egy gazdag házban* és a *Vízparti történet* című regényekben egyaránt felbukkan az urát a szeretőjével közösen meggyilkoló „végzet asszonya”, aki a saját végzetét sem kerülheti el. A kínai kultúrában Pan Jinliant a bordélyok és a prostituáltak védelmezőjének tartják. A regényben a férj, Qin Yuhe nevezi Li Xueliant Pan Jinliannek, ami tulajdonképpen a „lekurvázással” ér fel, s ez természetesen csak további motivációt szolgáltat az amúgy is meglehetősen eltökélt asszonynak, hogy folytassa küzdelmét.

Balladai történetfonás, szavak, szókapcsolatok, események ritmikus, már-már abszurd ismétlődése, valamint a humor legkülönbözőbb megnyilvánulásai – a totális faviccektől a kifinomult szatírán keresztül a fekete humorig –, talán ezekkel jellemezhető leginkább Liu Zhenyun groteszk regénye, amelyből egy hatalmas „birodalom” bürokratikus gépezetének kisebb-nagyobb „fogaskerekei”, a káderek és a hivatalnokok világa, és annak kritikája bontakozik ki, valamint betekintést enged a mű az átlag kínai kisember életébe, mindennapjaiba is.

Tubákos flakon
peóniadíszítéssel,
kék-fehér porcelán

Én nem vagyok Pan Jinlian

(regényrészlet)

Prológus: Abban az évben

1.

Amikor Li Xuelian először találkozott Igazságos Wanggal, a férfi még csak huszonhat éves volt: sovány alkatával, a testét és az arcát borító világos bőrével s hatalmas szemével úgy festett, akár egy nagyra nőtt gyerek. Akinek nagy a szeme, annak általában dús a szemöldöke, de nem neki, hiszen néhány szál árválkodott csupán a szeme felett, mintha egyáltalán nem is lett volna ott semmi. Li Xuelian kis híján elnevette magát. De mivel szívességet jött kérni, mégsem lett volna ildomos csak úgy nevetgélni. Arról nem is beszélve, hogy egyáltalán nem volt könnyű időig eljutnia, mert bár a szomszéd állította, hogy otthon van az Igazságos Wang, Li Xuelian kopogtathatott az ajtaján, míg bele nem fájdult a keze, mégsem jött bentről válaszul semmiféle nesz. Li Xuelian egy fél zsák szezámlesztel a hátán érkezett, kezében pedig egy öreg tyúkot szorongatott. Szabad keze fáj már a kopogtatástól, a tyúk szárnya meg a szorongatástól, kotkodácsolt, rikácsolt hát éles hangon, míg végül ki nem nyílt az ajtó – de csakis a tyúk miatt. Igazságos Wangot felül bírói talár, míg alul csak egy alsógatya takarta. Li Xuelian nem csupán csupasz alsótestére lett figyelmes, de a falon lévő szerelmi frigyet szimbolizáló „páros boldogságon” 囍 is azonnal megakadt a szeme, mi több, elmúlt már éjjel fél tizenegy – szemernyi kétsége sem maradt hát, hogy miért tartott oly soká az Igazságos Wangnak ajtót nyitnia. Csakhogy Li Xuelian meg épp azért jött este, hogy biztosan otthon lelje, és mivel több mint harminc *li* volt már mögötte, haza nem indult volna dolga végezetlen.

– Kit keres? – szegezte neki a kérdést Igazságos Wang egy hangos ásítás kíséretében.

– Az Igazságos Wangot – válaszolta Li Xuelian.

– És maga ki? – kérdezett vissza Igazságos Wang.

– A Nagyarcú Ma Majiazhuangból a maga unokatestvére, ugye?

Igazságos Wang megvakarta a fejét, elgondolkodott, majd bólintott.

– Nagyarcú Ma felesége Cuijiadianbe való, tudja ugye?

Igazságos Wang bólintott.

– Nagyarcú Ma feleségének a húga pedig Hujiawanba ment férjhez, ezt is tudja, ugye?

Igazságos Wang megvakarta a fejét, elgondolkodott, de ez alkalommal megcsóválta a fejét.

– Az egyik unokanővérem pedig a Nagyarcú Ma felesége nagybátyjának a fiához ment hozzá – tehát akárhogy is nézzük, mi ketten rokonok vagyunk.

Igazságos Wang összehúzta a szemöldökét:

– Mit akar maga tulajdonképpen?

– Válni.

Azért, hogy végre elvehesse tőle azt a fél zsák szezámlesztet, vagy még inkább az öreg, kotkodácsoló tyúkot, de legesleginkább azért, hogy minél gyorsabban megszabadulhasson tőle, Igazságos Wang betessékelte Li Xueliant a házba. Li Xuelian pedig betelepedett Igazságos Wang és újdonsült felesége nappalijába. A feleség bekukkantott a belső szobából, de szinte ugyanabban a pillanatban el is tűnt.

– És miért akar válni? – kérdezte Igazságos Wang. – Nem jönnek ki egymással?

– Rosszabb!

– Szerető?

– Rosszabb!

– De gyilkosság azért nem történt, ugye?

– Nem, de ha nem csinál valamit, én most hazamegyek és megölöm!

Igazságos Wangot meglepte a válasz, sietve felpattant, hogy teát töltsön Li Xueliannek.

– Nem ölheti meg, mert ha megöli, nem fog tudni elválni tőle.

A teáskanna félúton megállt a levegőben:

– Apropos, hogy is hívják?

– Li Xuelian.

– És a férjét?

– Qin Yuhe.

– És ő mit csinál?

– Sofőr a járási műtrágyagyárban.

– Hány éve házasok?

– Nyolc.

– Elhozta a házassági anyakönyvi kivonatot?

– A válási végzést hoztam – mondta, miközben kigombolta a kabátját, és blúzának zsebéből előhúzta a papírost.

– Maga már elvált? – kérdezte döbbsen Igazságos Wang.
 – De az nem volt igazi.
 Igazságos Wang elvette a válási végzést.
 – Nekem nagyon is igaznak tűnik, itt áll a maga neve, meg Qin Yuhe neve is itt van.
 – A végzés igazi, a válás nem volt igazi.
 Igazságos Wang dobolni kezdett a papírosan az ujjáival:
 – Kit érdekel, hogy a válás maga szerint igazi-e, vagy sem, ha ez a végzés törvényes bizonyítéka annak, hogy márpedig az.
 – Hát épp ez itt a bökkenő.
 Igazságos Wang megvakarta a fejét:
 – És mit akar maga tulajdonképpen?
 – Kimondatni a bírósággal, hogy a válás nem igazi, azután ismét összeházasodni ezzel a szemétládával, majd újra elválni.
 De Igazságos Wang ettől sem lett okosabb, ismét megvakarta hát a fejét.
 – Végeredményben el akar válni ettől a Qin nevű alaktól, így az egész hajcihőnek a vége válás, de akkor nem hiábavaló ez a felhajtás?
 – Mindenki ezt mondja, de szerintem nem.

2.

Kezdetben Li Xuelian egyáltalán nem akart hiábavaló felhajtást; hiszen elvált már, és az egész hajcihő vége sem lesz más, mint válás. Li Xuelian első gondolata az volt, hogy egy késsel oldja meg a dolgot, azaz megöli Qin Yuhét. Csakhogy Qin Yuhe egy méter nyolcvanöt, erős és megtermett férfi, s egyáltalán nem olyan biztos, hogy Li Xuelian meg tudná ölni. Annak idején, amikor összeházasodtak, éppen azért ment hozzá, mert erős és megtermett, de amit annak idején pozitívumnak tartott, most egyszerűen negatívummá változott. Ahhoz, hogy végezni tudjon vele, Li Xueliannek büntársat kellett keresnie, neki pedig ki más, mint az édesöccse ötlött az eszébe. Li Xuelian öccsének Bátor Li a neve. Bátor Li is egy nyolcvanöt magas, és szintén erős és megtermett férfi, aki nap nap után egy traktorral szállítja, adja és veszi a környékbeli településeken a gabonát, de gyapottal és rovarirtó szerekkel is üzletel.

– Bátor Li, gyere ki, beszédem van veled! – hívta Li Xuelian az ajtófélfának dőlve.

Bátor Li felemelte fejét a tálkából, s az ajtó felé nézett:

– Nővérem, legyen szó bármiről, mondhatod itt is!

Li Xuelian megrázta a fejét:

– Nem, ez csak kettőnkre tartozik.

Bátor Li a feleségére és a gyerekére pillantott, majd letette kezéből a tálkát, felállt, és Li Xueliannal együtt elindult a falu mögötti kis dombra. Tavaszodott, a dombocska lábánál csordogáló csermely már utat tört magának a jégen keresztül.

– Bátor Li, jó-e hozzád a nővéred? – kérdezte Li Xuelian.

– Hát – vakarta meg a fejét Bátor Li –, nem rossz. Kölcsönadtál húszezer yuant, amikor megházasodtam.

– Akkor most én kérnék tőled valamit!

– Nővérem, ki vele, mi volna az!

– Segíts nekem megölni Qin Yuhét.

Bátor Li megdöbbsen. Tudott ugyan Li Xuelian és Qin Yuhe „válása” körüli vitáról, de azt azért nem gondolta, hogy a dolgok idáig fajulnak. Bátor Li megvakarta a fejét:

– Nővérem, ha arra kérnél, hogy öljek le egy disznót, biztosan megteszem, de hogy embert, azt még sosem öltem.

– Senki sem öldös reggeltől estig embereket, hacsak nem úgy hozzák a körülmények.

– Megölni éppenséggel nem nehéz valakit, csak ha megteszed, golyót kapsz a fejedbe – tette még hozzá Bátor Li.

– Nem arra kérlek, hogy öld meg, csak fogd le, míg én leszúrom, s így a golyót is megszed.

Bátor Li hezitált:

– Én lefogom, te megöld, de hiszen akkor is börtönbe kerülök.

– A nővéred volnék, vagy nem? Te mégis szemrebbenés nélkül végignézed, ahogy engem tönkretesznek? Ha téged is csak ennyire érdekellek, mégsem őt ölöm meg, hanem hazamegyek és felkötöm magam.

– Ha így áll a dolog, nővérem, jól van, segíték, és mondd, mikorra tervezed, hogy megteszed? – vágta rá sietve Bátor Li, megrettenve Li Xuelian kifakadásától.

– Minél hamarabb, legyen holnap.

Bátor Li bölintott: – Jól van, legyen holnap. Ha egyszer úgyis meg kell ölni, jobb minél hamarabb túlesni rajta.

Csakhogy másnap, amikor Li Xuelian elment a szülői házba Bátor Liért, hogy segítsen neki megölni Qin Yuhét, Bátor Li feleségétől tudta meg, hogy az öccse még előző este elment a traktorral Shandongba gyapotért. De hogy mehetett el gyapotért, amikor megegyeztek, hogy együtt megölik azt az embert? Ráadásul, korábban mehetett akár gyapotért, akkor sem hagyta el a tartományt sosem, most meg egészen Shandongig szaladt? Meglépett, világosabb, mint a nap. Li Xuelian nagyot sóhajtott, mert azonkívül, hogy megtudta, Bátor Li a legkevésbé sem bátor, arra is fény derült, hogy a „saját rokonaira mindig számíthat az ember” maszlag csupán. De Li Xuelian azért nem adta fel, hogy találjon valakit, aki segítene neki

gyilkolni, gondolt egyet, és elment a szomszédos városkába Huhoz, a böllérhez. A városka neve Kanyarulat. Ott él Hu, a pirospozsgás arcú férfi, aki nap nap után hajnali négykor kel, hogy miután leöli a disznókat, még pirkadat előtt megérkezzen a piacra, ahol aztán a húst eladja. A pultján húсок hevernek, a kampókon is húсок lógnak. A pult alatti ládákbán pedig disznófejek és belsőségek tornyosulnak. Régebben, valahányszor Li Xuelian elment a piacra, hogy húst vegyen nála, Hu lesújtott a bárdal, lenyesett egy szeletet a pulton heverő húsból, amit azután Li Xuelian kosarába hajított. Máskor meg a pult alatti ládákból hajított egy nagy maroknyi belsőséget ugyanabba a kosárba, de nem ám csak úgy odavetette Hu azt a disznót, „babám”, tette hozzá mindig, arcán kéjsóvár mosollyal. Néha még az is megesett, hogy előjött a pult mögül, és a tettek mezejére lépett, de rendszerint – Li Xuelian szitokáradata közepette – kénytelen volt visszavonulót fújni. Li Xuelian odaállt Hu pultjához, és így szólt:

– Hu bátyám, keressünk egy nyugodt helyet, beszédem van veled!

Hu nem tudta mire vélni a dolgot, elgondolkodott, azután letette kezéből a bárdot, és követte Li Xueliant a félreeső helyre, az öreg elhagyatott malomhoz. Mindketten bementek.

– Hu bátyám, hogy vagyunk mi egymással? – kérdezte Li Xuelian.

Hu szeme felcsillant:

– Elég jól, babám, jártál-e pórul valaha, ha a húst itt vetted nálam?

– Akkor kérnék most tőled valamit.

– Mit?

Li Xuelian tanult a korábbi leckéből Bátor Livel, az öccsével, ezért nem említett semmi-féle emberölést Hunak, csupán ennyit mondott:

– Idehívom Qin Yuhét, te segítesz lefogni, míg én ellátom a baját.

Hu is tudott Li Xuelian és Qin Yuhe dolgáról, lefogni, mit neki, így hát azonnal bele is egyezett.

– Hallottam kettőtök dolgáról, ez a Qin Yuhe egy nagy személtáda! – mondta.

– Nem csak, hogy lefogni segíték, de el is látom a baját is, ha gondolod – tette még hozzá.

– De azt azért meg akarom tudni, hogy nekem mi hasznom származik ebből az egészségből?

– Ha segítesz nekem ellátni a baját, akkor én meg „azt” fogom csinálni veled.

Hu ez nagyon felvidította, odalépett hát Li Xuelianhez, átkarolta, és alaposan megfogdosta:

– Babám, ha én „azt” csinálhatom veled, akkor nem csak ellátom a baját, de meg is ölöm neked, ha kell.

Li Xuelian lefejtette magáról Hut:

– Nem kell megölni!

Hu ismét mellé siklott:

– Jó, akkor csak ellátom a baját. De előbb csináljuk „azt”, azután ellátom a baját.

Li Xuelian ismét eltolta magától.

– Előbb ellátod a baját, és utána csináljuk „azt” – mondta, s elindult kifelé a malomból. –

Vagy inkább hagyjuk az egészséget – tette még hozzá.

Hu Li Xuelian után sietett: – Babám, jól van, úgy lesz, ahogy mondd, előbb ellátom a baját, és utána csináljuk „azt”. De aztán álljad a szavad! – tette még hozzá.

Li Xuelian megállt: – Minden úgy lesz, ahogy megbeszéltük.

Hu nagy vidáman megdőngette a mellkasát:

– És mikor csináljuk? Az ilyen dolgokon jobb minél hamarabb túlesni.

– Legyen akkor holnap! – vágta rá Li Xuelian. – Ma elmegyek Qin Yuhehez, és megbeszéltem vele a találkát.

És aznap délután Li Xuelian el is ment a járási városkába, a Xiguan Mútrágyagyárába, hogy megbeszéljen egy találkát Qin Yuhével. Két hónapos kislányukat is vitte magával, mert azzal az ürüggyel akarta elcsalni Qin Yuhét, hogy intézzék el a hivatalban a gyerektartást. A mútrágyagyárban vagy egy tucat hatalmas kémény eregette pöfögve fehér füstjét az égbe. Li Xuelian mindenfelé érdeklődött, mire végre megtudta, hogy Qin Yuhe mútrágyával megpakolt teherautóján elrobogott Heilongjiangba, és tíz-tizenöt napnál korábban biztosan nem tér vissza. Qin Yuhe, Li Xuelian öccséhez hasonlóan, egyértelműen élőle menekült. Heilongjiangig jó néhány tartományon kell áthaladnia, ráadásul mivel Qin Yuhe állandóan mozgásban van – könnyebb megölni valakit, mint megtalálni a férfit. Így nyert tíz napot, vagy talán két hetet is magának. Li Xuelian dühét magába fojtva hagyta el a mútrágyagyárat, de ami még ennél is jobban zavarta, hogy a felgyülemlett vizelettől majd szétrobban a hólyagja. A mútrágyagyár bejáratánál van egy fizetős vécé, aminek a használata két mao alkalmanként. A vécét egy középkorú nő felügyeli, akinek dauerolt haja akár egy madárfészek. Li Xuelian kifizette a két maot, a kislányát a vécét felügyelő nő kezébe nyomta, azután bement pisilni. Megszűnt ugyan a hasa feszülése, de a bosszúság csak egyre jobban feszegette. Kifelé menet arra lett figyelmes, hogy a vécét felügyelő nő kezében sir a gyerek, meglegyintette hát a fejét a kezével.

– Minden a te hibád, te kis vakarcs, tönkretettél, hogyan volnék képes így tovább élni!

A Li Xuelian és Qin Yuhe közötti vitának valóban ez a gyerek az oka. Li Xuelian és Qin Yuhe nyolc évet voltak házасok, és az esküvőjük után egy évvel megszületett a fiuk, aki most hétéves. Li Xuelian egy évvel ezelőtt tavasszal vette észre, hogy ismét teherbe esett. Maga sem tudja, hogy történhetett, de elszámolta valahogy a napokat, így amikor Qin Yuhenek óvszert kellett volna viselnie, nem tette, hanem egyenesen beleélvezett Li Xuelianbe, aki ettől az egyszeri alkalomtól rögtön teherbe is esett. A törvény szerint viszont nem megengedett a második gyerek. Ha Qin Yuhe paraszt volna, néhány ezer yuannal büntetéssel megúszhatta volna, csak hogy Qin Yuhe a mútrágyagyár alkalmazottja, így a második gyerek születése

nem csak büntetést, de kirúgást is jelentett volna a számára – de akkor meg minek gürizett több mint tíz éven át a gyárban? Ezért döntöttek úgy ők ketten, hogy elvetetik a gyereket. Li Xuelian a második hónapban járt, de ebből mindaddig semmit nem érzett, amíg le nem tolt a nadrágját, és fel nem feküdt a műtőasztalra, ahol aztán, éppen akkor, amikor a lábát széttárta, hirtelen megmoccant benne valami; Li Xuelian ismét összezárta a lábát és leugrott a műtőasztalról. Vécére ment, gondolhatta az orvos, mert az valószínűleg meg sem fordult a fejében, hogy miután Li Xuelian elhagyja a műtőt, elindul a kórházból kifele.

– Hová mész? Adnak érzéstelenítő injekciót, nem fog fájni – állta útját Qin Yuhe.

– Túl sok itt az ember, majd otthon megbeszéljük! – így Li Xuelian.

Egész úton egy árva szót sem szóltak egymáshoz. Negyven *li* buszozás után megérkeztek a falujukba, s miután hazaértek, Li Xuelian egyenesen a marhaistállóba ment, ahol az egyik tehén a napokban ellett. A boci éppen a tehén tőgyét szopogatta. De a tehén is éhes lehetett, mert amint észrevette Li Xueliant, hosszasan bögött egyet. Li Xuelian sietve szénát tett elé.

– Te meg mi a francot csinálasz? – rontott be Qin Yuhe az istállóba.

– Rúgott a gyerek a hasamban, meg kell, hogy szüljem! – válaszolta Li Xuelian.

– Nem szülheted meg! Ha megszülsz, engem kirúgnak a műtrágyagyárból – így Qin Yuhe.

– Van egy ötletem, hogyan szülhetem meg úgy, hogy téged se rúgjanak ki – folytatta Li Xuelian.

– Ez teljességgel lehetetlen! – vágta rá Qin Yuhe.

– Elválnék – egyenesedett fel Li Xuelian.

– Miket beszélsz? – méltatlankodott Qin Yuhe.

– A Vasutas Zhao is így csinálta a városban – magyarázta Li Xuelian. – Ha elválnék, többé nem lesz közünk egymáshoz. Én megszüöm a gyereket, aki csak az enyém lesz, hozzád nem lesz semmi köze. A fiunk veled marad, a megszületendő gyerek meg velem, így mindkettőnknek csak egy-egy gyereke lesz, és nem hágjuk át a törvényeket.

Qin Yuhének nem esett le azonnal, de amikor végre megértette, csak vakargatta a fejét:

– Az ötlet éppenséggel jó, de mégsem válhatunk el egy gyerek miatt.

– Ugyanazt fogjuk csinálni, mint a Vasutas Zhao; ha megkapja a gyerek a lakhelyigazolást, újból összeházasodunk. A gyerek akkor születik, amikor nem vagyunk házasok, amikor meg újból összeházasodunk, mindketten egy-egy gyereket hozunk a családba. Olyan szabály nem létezik, hogy attól, mert mindkét félnek van gyereke, már ne is házasodhatnának össze. Utána pedig nem szülök többet, és ezzel a dolog el is van rendezve.

Qin Yuhe megvakarta a fejét, elgondolkodott, önkéntelenül is tisztelet ébredt benne a Vasutas Zhao iránt:

– Ez a Vasutas Zhao egy lángész, jól kiagyalta ezt az egészet. És amúgy mit csinál?

– Állatorvos a járási székhelyen – mondta Li Xuelian.

– Nem állatorvosként kéne güriznie, sokkal inkább Pekingben volna a helye, hogy a családtervezési politikát intézze, ha rajta múlna, nem kerülhetné ki senki a törvényeket.

Ismét alaposan szemügyre vette Li Xueliant:

– Nem csak egy gyereket rejt a tested, de egy igazi cselszövőt is, bevallom, félreismertelek.

És ezt követően el is mentek a járási székhelyre, hogy elváljanak. Válás után, hogy elkerüljék a gyanakvást, nem találkoztak többet. Csakhogy bő fél év elteltével, amikor Li Xuelian megszülte a gyereket, azzal kellett szembesülnie, hogy Qin Yuhe elvette Xiaomit, aki a járási székhelyen egy fodrászüzletet vezet. És nem csak összeházasodtak, de Xiaomi teherbe is esett. Kezdetben a válás nem volt igazi, ki gondolta volna, hogy a végén nagyon is az lesz. Li Xuelian ugyanazon az úton indult el, mint a Vasutas Zhao, csak éppen egészen más végállomásra érkezett. Li Xuelian elment Qin Yuhéhoz, hözöngött, hogy a válás annak idején csak színjáték volt, de Qin Yuhe kitarotán bizonygatta, hogy nem volt semmi színjáték. Hiszen ott a válási végzés, csak Li Xuelian ferdíti el a tényeket. Li Xuelian ekkor döbbent rá, hogy alaposan félreismerte Qin Yuhet; nem arról van szó, hogy képtelen lett volna lenyelni ezt a békát, de azért majd szétvetette a düh legbelül. És ami az egészben a legjobban dühítette, hogy annak idején éppen ő javasolta Qin Yuhének, hogy váljanak el. Magán kívül nem hibáztathat hát senki mást, a saját keletkezésébe sétált bele, ennél frusztrálóbb dolgot már elképzelni sem lehet. Li Xuelian annyira feldühödött, hogy első gondolata az volt, megöli Qin Yuhét. Csakhogy Qin Yuhe elment Heilongjiangba, így nem ölhetette meg, de ott volt a két hónapos kislánya, akire minden haragját rázúdíthatta. A kislány sírt, de amikor Li Xuelian megpofozta, abbahagyta. A vécét felügyelő nő azonban teljesen kikelt magából.

– Mi a fenét művel? – ordította toporzékolva.

Li Xueliant meglepte a reakciója: – Maga meg miről beszél?

– Menjen máshová verni azt a gyereket! Olyan kicsi, a végén még megöli. Persze ez a maga dolga, az viszont már nem, ha éppen itt öli meg nekem, nem lesz ember, aki betegye a lábát, hogy itt vizeljen.

Li Xuelian felfogta a gondolatmenetet, kezében a gyerekekkel, elindult a vécé lépcsőjén kifelé.

– Qin Yuhe, hogy basznád meg, tönkretetted az életem!

A gyerek egyre szaporábban vette a levegőt, majd Li Xueliannal együtt sírva fakadt. Li Xuelian kifakadása a vécét felügyelő nő számára is egyértelművé tette, hogy az asszony nem más, mint Qin Yuhe korábbi felesége. Qin Yuhe és Li Xuelian „válásáról” az egész műtrágyagyár tudott, így juthatott el a híre a vécét felügyelő nő fülébe. Li Xuelian káromkodása hallatán ő is szitkozódni kezdett:

– Ez a Qin Yuhe, egy rohadék!

Az, hogy a vécét felügyelő nő ráerősített Qin Yuhe szidalmazására, akaratlanul is megmengette Li Xuelian szívét, belefogott hát:

– Kezdetben az egész válás nem volt több színjátéknál, hogy hogyan lett belőle mégis valóság?

Váratlanul érte a vécét felügyelő nő válasza:

– Ki beszél itt a maguk válaszárol.

– De akkor meg miről? – kérdezte döbbenten Li Xuelian.

– Qin Yuhe, egy utolsó gazember – válaszolta a vécéfelügyelő nő. – Idén januárban rézszezen jött be a vécébe. Mondtam neki, hogy itt fizetni kell, hiszen innét kapom a fizetést, a vécéből tartom el az öregeket és a gyereket odahaza. De Qin Yuhe csak hajtogatta, hogy ő itt dolgozik a műtrágyagyárban, és ezért nem kell fizetnie. De én sem hagytam ám magam, megmondtam, hogy márpedig igenis kell, mire ő kiverte itt elől a fél fogam.

Es ki is nyitotta a száját, hogy megmutassa Li Xueliannek – valóban hiányzott a foga fele. Amíg Li Xuelian Qin Yuhével élt, udvarias embernek tartotta, így megváltozott volna, amióta elváltak? Úgy tűnik, alaposan félreismerte.

– Nem találtam ma meg, de ha meglelem, esküszöm, megölöm – mondta erre Li Xuelian.

Úgy tűnt, egyáltalán nem lepte meg a vécét felügyelő nőt, hogy Li Xuelian meg akarja ölni a férfit, csak ennyit fűzött hozzá:

– Azzal túl könnyen megúszná.

Li Xueliant meglepte ez a válasz:

– Mit akar ezzel mondani?

– Megölni... néhány perc és vége... s már ott is hever a földön kiterítve. Az ilyen szemetet nem megölni, sokkal inkább gyötörni kell a végtelenségig. Elvett valaki mást? Hát addig kell zaklatni, míg az új feleség volt, nincs. Örületbe kell kergetni, hogy egyetlen nyugodt perce se legyen – szerintem ez az, amit ez a rohadék érdemel – mondta a vécésnő.

Es ez a néhány mondat ébresztette rá Li Xueliant, ha bosszút akar állni Qin Yuhén, van jobb megoldás annál, hogy megöli. Ha megöli, csak tovább bonyolítja a dolgokat, inkább zaklatja addig, míg az új feleség volt, nincs, és örületbe kergeti, hogy egyetlen nyugodt perce se legyen. Li Xuelian azért jött el a műtrágyagyárba a gyerekekkel, hogy megölje Qin Yuhét, de mire elhagyta a gyárat, már egészen mást forgatott a fejében – perre megy vele. Olyasvalaki fejből pattant ki ez az ötlet, aki az emberek megkönnyebbülését szolgáló vécét felügyelte. S bár a nő fogának hiányzó darabkája miatt haragosa volt Qin Yuhének, most mégis – akaratán és tudatán kívül – ő lett az, aki megmentette.

Zombory Klára fordítása

CSIBRA ZSUZSANNA

Zhai Yongming

Egy kortárs kínai költő

A következő néhány oldalban Zhai Yongming (a magyar, kiejtéshez közelítő, népszerű átírás szerint: Csaj Jungming), kortárs kínai költő verseivel ismerkedhet meg az olvasó, magyarul. Már a bevezető első mondatban ott rejtőzik a kihívás, amelyet a kínai vers megértése és befogadása állít az érdeklődők elé. A Távol-Kelet kultúrája régtől fogva izgalomban tartja a felfedező kedvű nyugati embert, aki lehetőségeihez és körülményeihez mérten időről időre sajátosan rendszerezett képet alkot a tőle távoli, ismeretlen világról. Jelen vállalkozásban csak morzsákat szeretnénk átnyújtani abból a hatalmas szöveg-hagyományból, amelyet a kínai irodalom, azon belül is a kínai líra, még szűkebben pedig a mai alkotók hoztáttek a világirodalom egészéhez. Ez a válogatás azonban természeténél fogva nem pusztán szövegközlés, hiszen a versek magyar nyelven való megszólaltatásáról van szó, az eredeti gondolatok interpretációjáról, és azok beillesztéséről a magyar kultúrába. Ahhoz tehát, hogy ez a kísérlet sikeres lehessen, szükség van némi eligazításra abban, hogyan közelítsünk a kínai költészethez, a modern kínai költészethez, és különösképpen azokhoz a költeményekhez, amelyeket a bevezető után kézhez kap az olvasó.

A klasszikus kínai kultúrában megkérdőjelezhetetlen értéket képviselt a vers, amely a prózaszövegek hivatalos stílusával szemben a legmagasztosabb gondolatok megszólaltatására vált alkalmassá. Akár a közösségi tapasztalatokat, akár az egyéni megnyilvánulásokat tekintjük végig, a verses forma, különböző műfaji megvalósulásban, mindig a követendő erkölcsi és esztétikai normarendszer vonatkozási pontjait állítja elénk. A költészet, különösen a kínai költészet sűrített, sajátos képi világában tárja elénk azokat a tapasztalatokat, amelyek a kínai klasszikus kultúrában megőrződtek, továbbhagyományozódtak, poétikai szabályai pedig szorosan kötődnek azokhoz az elvárásokhoz, amelyeket a közizlés és a teoretikusok a versekkel kapcsolatosan megfogalmaztak. A klasszikus kínai vers – kortól és alkotótól függően – nehezen értelmezhető, nyelvi közege arisztokratikus, végtelenül tömör. Ez a klasszikus versekre jellemző verseslési forma azonban túlélte azt a kultúrát, amelyben megszületett, klasszikus formában számos költő vált népszerűvé kínaiul, pl. Petőfi Sándor, akinek hasonlóan tömörített Szabadság, szerelem c. versét széles körben ismerik Kínában.

A klasszikus kínai költészet azonban az irodalmi műnemek között fokozatosan elveszítette vezető helyét, az idők során az általa közvetített értékekkel együtt háttérbe szorult a szabálykövető szövegalkotás egyeduralma. A modern kínai költészet megszületéséhez pedig olyan történelmi események, kulturális változások asszisztáltak, amelyek újragondolták a költészet modern fogalmát, újradefiniálták a költő küldetését, míg végül eljutottak a modern szövegalkotási sémákhoz, melyben ugyanolyan fontosságot kap a megváltozott világ rendszere, mint a sajátos kínai körülmények vitathatatlanlansága. A kortárs kínai líra olyan poétikai elveknek engedelmessé válik, amelyek szem előtt tartják a hagyományos költészet-konceptió tanító jellegét, de amelyek szemlélete jól mutatja a megváltozott körülményeknek köszönhető nézőpontkülönbségeket is. Teret kapnak olyan alkotók, akik a közösségi kérdésseltevésekhez saját személyiségükön keresztül jutnak el, megszólaltatnak subjektív érzéseket, benyomásokat, hogy aztán ezeket felmutatva nyújthassanak enyhülést a sokakat foglalkoztató problémákra.

Zhai Yongming, egyike a mai kortárs líra képviselőinek, 1955-ben Szecsuanban született. Fiatalkorában megtapasztalta a kulturális átalakulás számos, gyökereket romboló következményét. A 80-as évek közepén indult költői pályája, a 90-es években külföldi tartózkodása révén szorosabban is a nyugati kultúra hatása alá került, fordított nyugatiakat, de saját verseket is írt. Legfontosabb alkotásai ezekben az években születtek, olyan versciklusokat adott közre, amelyekben az élet mindennapi jelenségeit mutatja be egyéni megközelítésben. Tagadhatatlanul érvényre jut nőisége, azzal a megjegyzéssel, hogy korántsem tévesztendő össze ez a nézőpont a feminista megközelítési vonallal, inkább csak olyan aspektusból világít rá a jelenségekre, amelyek nem megszokottak a kínai lírában.

Nyelvi kifejezés-rendszerét erős képi világ jellemzi, amelyben gyakran a múltból – egyrészt saját életének korábbi korszakaiból, de a kínai történelem korábbi szakaszaiból is – felidézett foszlányok tűnnek elő, a megélt tapasztalatok egyetlen rendezőelvnek engedelmessé válnak, az élményeket álomszerűen újraélt elme működésének. A világ nem más, mint élmények, benyomások sorozata, amelynek tanulságát mindenki maga vonhatja le, csak a hozzá vezető úthoz kapunk segítséget. A versek mondanivalója gondolatfolyamokon keresztül hömpölyög az olvasó elé, olyan, mint egy megvágatlan nyers filmtekerés, melyből az olvasó emelheti ki a lényegét. Az álomszerűség alkalmazása nyelvi szinten is adekvát formát talál. Azon túl, hogy bármilyen versé válik Zhai Yongming költészetében, és a modern szavakat előszeretettel illeszti lírai közegbe, kedveli a kínai nyelvben népszerű négyszavas kifejezéseket. Ezek olyan, a klasszikus kifejezési formákra jellemző nyelvi sűrítmenyek, amelyek a köznyelv és a költészet határán – a mi szólásainkhoz és közmondásainkhoz hasonlóan – megkönnyítik az összetett gondolatok kifejezését, ugyanakkor természetes kötődést jeleznek a hagyományos kifejezési formák irányában. A legtöbb esetben azonban ezek a panelek nem fordíthatók hasonló tömörséggel magyarra, csak kevés esetben lehet azonos jelentésű, szólásszerű mondatoknak megfeleltetni. A magyar szövegben tehát csak korlátozottan tud érvényesülni az az „otthonos” érzés, amely a kínaiában az összetartozás élményét erősíti.

Az itt közölt versek közül az *Anyám* és az *Élet* című Zhai Yongming 1984-ben megjelent *Nők* (Nüren) c. kötetéből, az *Éjjeli ítélet* és a *Fekete szoba* pedig a 1997-es *Egyszerű dalok az éjszakában* (Heiyeli de suge) c. kötetéből valók.

Tubákos flakon
peóniával,
porcelán vassvörös festéssel

Kell az aggódás az embernek, csak akkor látja meg démonait
 az éjszaka közepén visszajáró
 majd szertefoszló fehér árnyait
 Máskülönben jól ismert hangja
 betölti a szobát, fuvallata vissza-visszatér
 csak egyedül én hallom, miközben határtalanul ellepi
 az elmém, az emlékeim a fejtetóm felé törnek
 hogy hálót szőjenek a látható dolgok köré

Minden éjjel rettegek
 Az álombeli finom léptek
 Hangtalanul lopóznak fel a lépcsőn
 Újra és újra motoszkálva – csak egyedül engem bénítva
 Gyógyszereim elalvás előtt
 megszabadítanak a nappali világtól
 Gyöngéd kedvesem már alszik mellettem
 Boldogan megnyugszom, ő mit sem sejt az éjféli kísérteteimről
 Utópisztikus világán kívül rekedtem

Kell az aggódás az embernek, csak akkor tanul meg félni
 csak akkor veszi észre nappali fejfáján
 a maga végzetét
 a halottak üzenetei máskülönben
 nem találának célba újra és újra a szívemben
 nem figyelmeztetnének újra és újra az alapan gyökerező
 láthatatlan dolgok erővel teli eljövételére
 Ebben verhetetlen: a legbelsőbb érzelmekből
 mutatja meg méltóságát

Minden éjjel felriadok, szorosan becsukom a szemem
 elmosódó emberi arcok bukkannak fel újra és újra
 A környező falak
 tévelyegve összeérnek
 Társam válláról megállíthatatlanul gördül le koponyája
 Zaklatottságomban felsikoltok és sírni kezdek
 következő életem az ő álmában növekszik teherré
 Valami ismeretlen úr lebeg a sötétségben
 megnehezíti az ismerős ízeket

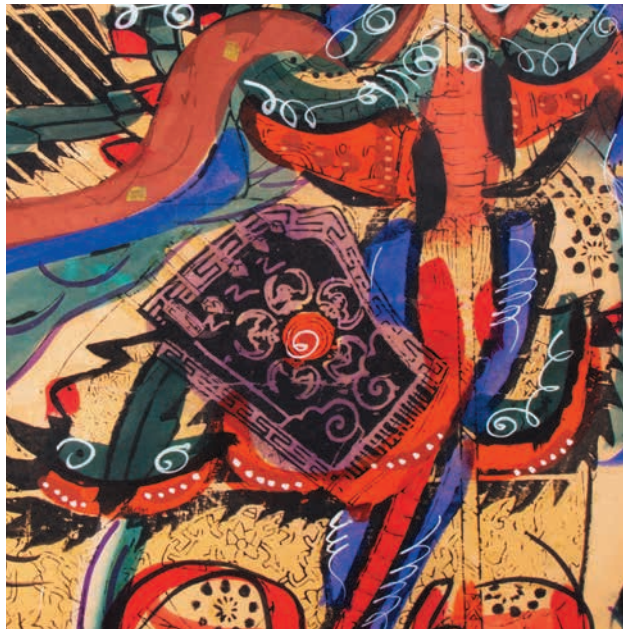
Kell az embernek az aggódás csak úgy halhat meg
 csak így tévesztheti máig szem elől a világ valódi arcát
 máskülönben őseink nyughatatlanul üldöznek majd kérdően
 a mindent magában rejtő kínzó sorsról
 egyetlen ember halála hordozza mindannyiunk történetét
 egyetlen álomban ott rejtőzik a halál minden lehetséges módja

Minden éjjel álmodom, éjjel kettőkor
 a bolyongó hold fénye hatalmas nyelvével
 szorosan bevon, nincs mód a menekülésre
 láttam kígyó-arcot ember-arcot
 egy hegyi kecske egész testét
 egy vánszorgó pók nyomát
 egyik sem szívderítő!
 Tudom az álomból kitörve
 kedvesem gyöngéd keze
 választ majd el a sötét éjszakától

Minden erőddel őrizd a nyugalmadat
éppúgy mint hányás közben
magányos íve kirajzolódik a levegőben
de én már semmit nem akarok

a test mint a hullám a magasba tör majd visszahull
mintha ellenállna a világ minden támadásának
és átadja neked
a válságokkal teli életet, az életet, amit nem tudsz majd elengedni
vakon bámulod a mindennapi mészárlást
félelemmel telve: vajon melyik bolygóról tévedt ide?
a folyadék szabadon folyik a száraz talajon nem nyeli el ellenáll
miféle légáramlat lélegezte be az eget?
Ez a nagyra duzzadt ajándék, egy ilyen parányi világban
melyben sötét erők sűrűsödnek
minden eltűnőben, minden áttetsző
de legtitkosabb véremet mindenki látja –
ki fenyegethet még engem?
Amint a sötét éjszaka egybefűzi az embereket
az én testemben is örök dolgok rejlenek?

A meleg száraz éj szárnyra kelti a könnyecskéket
a minden emberitől mentes urna megfagyasztja a levegőt
a halál betakar engem
a halál ellenáll a mindent átható fájdalomnak
de nem szabad megzavarni azt a szentelen arcot
félelmetes és izgalmas, amikor a szoba éppen elsötétül
a nappal valaha részem volt, ezt most elragadják
egy narancsvörös lámpa engem bámul a fejem fölül
bámulja a világ iszonyatát

Fekete szoba

A hollók általában feketék
Gyávának érzem magam, így olyan sok rokonuk
lehet, fölényben vannak, legyőzhetetlenek

Bár mi, a négy nővér, megkerülhetetlenek vagyunk
mi vagyunk a fekete szoba csapdája
karcsún és kecsesen, ide-oda lépkedünk
a győzelem biztos tudatában
bár másokat megtéveszttek, a bensőm kíméletlen,
de a felszínen megőrzöm a jó kislány látszatát
mindig a régi módon szenvedek vereséget

Eljegyzett menyasszonyok, jó családból való úrhölgyek
sértődötten mosolygunk, nagy erőfeszítéssel
magunkat elegánsnak és kecsesnek mutatni
fiatalnak, szépnek, lehengerlőnek
éjsötét, mély csapdát állítunk
(azoknak akik átlépték a küszöböt és megfontolt tervet szőnek
fogaik élesek, látásuk nyílegyenes
a nővérem férje lenne az a rezzenéstelen arc?)

Késő éjjel érzem
a szobánk minden sarkából veszély leselkedik
macskák és patkányok éberrel figyelnek
bár alszunk, álmainkban ismeretlen
házszámok között keressük, késő éjjel
mint érett gyümölcsök várjuk a szüretet...
minden madár társat választ és hasonlók...
mi négy nővér, egyik napról a másikra változunk
a házassághoz párt választunk
a hálószoza lehangoló fénye könnyeket fakaszt
mindent egy lapra... azt mondom magamnak
végtére is a családból indul minden

Anyám

Túl sok az olyan hely, amit erőtlenül el nem érek, a lábam fáj, nem tanítottad meg, hogy lássam meg az ősi szomorúságot a hajnal élénk rózsaszínjében. A szívem olyan mint te

Te vagy az anyám, én vagyok a vércsepp a hajnalban kifolyt véred tócsájában melyben rémülten ismered fel önmagad, felébresztesz

Hallom ennek a világnak a hangjait, megszültél, a szerencsétlenséggel szoros kötelékben a világ félelmetes ikreként. Sok éve már nem tudom felidézni ennek az éjszakának a sikolyait

A fény ami teherbe ejtett, oly messziről érkezett, olyan kétségbe vonható, az élet és halál mezsgyéjéről, a szemedben ott a sötétség, de mennyire nehéz az árnyék, mely talpunkon áthatol

A karodban egyszer felnevettem, mintha egy régi rejtvényt fejtettem volna meg, valaki talán tudja tiszta egyszerűséggel akartál megértetni velem mindent, de én közömbös maradtam

Mint ártatlan lányra úgy tekintettem erre a világra, talán mikor rád nevettem őszinte hangom nem perzselt-e fel elég nyarat? Talán nem?

Elhagyatott vagyok ezen a világon, magányos lélek, a napsugarak bánatosan ölelnek körbe, és te, amikor e világ fölé hajolsz, tudod-e vajon mit hagytál magad mögött?

Bent ragadtam az idő malomkövei között, és saját szemeimmel látom, hogy őrlődöm porrá ó, anyám, boldog leszel majd, ha végül hallgatásba merülök?

Senki nem tudja, milyen határtalanul szeretlek, ez a titok belőled tör elő, szemeim mint két fájdalmas seb téged bámulnak

Élünk, hogy életben maradjunk, én keresem a pusztulást, hogy szembeszálljak az időtlen szeretettel egy eldobott kő, mint a széltől csonttá szikkadt velő, ez a világ

árvákat szül, minden áldás lelepleződik, de ki ismeri fel leginkább Mindenki, aki egykor az anyja kezén álldogált, végül belehal a születésbe

Csibra Zsuzsanna fordítása

Buddhista sztélé
Kő, faragott

A hagyományos és individualista értékek Kínában

Bevezetés

Az értékek az egyén életvezetéséhez kapcsolódnak, azok jelentése és preferenciája azonban erős társadalmi alkotóelemmel rendelkezik, amely egy adott társadalom esetében normatív információt ad az értékek történelmi beágyazottságáról, az értékválasztásról, a társadalmi mentalitásról. Az értékutatások kultúráközi összehasonlító vizsgálata az értékek tartalmában és természetében lévő azonosságokat és különbözőségeket igyekeznek feltárni. A kutatók az értékek kultúrafüggő tulajdonságának egyik jelentős aspektusát az individualizmus és a kollektívizmus bipoláris értékpárjában írják le. Ennek megfelelően megkülönböztetnek individualista és kollektivistá társadalmakat. Hsu (1983) azt a megállapítást teszi, hogy Kína alapvetően a kollektívizmus prototípusa, míg a nyugati társadalmakban inkább az individualista viselkedés gyökerei fedezhetők fel. Ebben olyan kulcsfogalmak kapnak helyet, mint a kölcsönösség, a kötelesség, a hagyománytisztelet, a biztonság, a harmónia, a hatalom, a hatalomnak való engedelmesség. Természetesen nem lehet a világot aszerint felosztani, hogy annak egyik fele kollektivistá, míg a másik fele individualista, sokkal inkább arról van szó, hogy mind a kollektívizmus, mind az individualizmus közös elemei különböző hangsúlyokkal, a konstruktumoknak egy variánsát hozzák létre, amelyben az individualizmusra és a kollektívizmusra utaló társadalmi viselkedési ellentétpárookra (saját én szemben saját csoport, hierarchia-harmónia, érzelmi kötődés-érzelmi függetlenség a csoportban) eső hangsúlyok különböző erősségűek. Hsu (1983) arra is felhívja a figyelmet, hogy a jólét növekedésével a kollektivistá kultúrák hajlamosak individualistákká válni.

1978 Kínában a változások kezdetét jelentette, a tervgazdaság, a kommunista rendszer és ideológia lebontását. Ennek következtében az elmúlt 38 évben jelentős változások történtek szinte valamennyi területen. Az átalakulás időszakában a múlttal való folyamatosság, a politikai kultúra, az intellektuális hagyományok, a mentalitások hatást gyakorolnak a társadalomra, az egyének értékpreferenciáira. A kínai társadalom esetében az a központi kérdés merül fel, hogy ezek a makrováltozások milyen változásokat idéztek elő az értékpreferenciák szintjén. Megfogalmazhatunk-e valamilyen elmozdulást, esetleg szakadást vagy ténylegesen azt, hogy a kínai társadalom sajátos történelméből fakadóan az utóbbi negyven év politikai döntéseitől függetlenül léteznek az értékek folytonosságát mutató olyan értékorientációk, amelyek egyetemes, kultúrától független működési sajátosságai szervezik az egyén és csoport értékorientációját?

Empirikus vizsgálatom egyik alapkérdése az volt: milyen értékeket tartanak a kínai emberek ma fontosnak Kínában?¹ Tanulmányom arra keresi a választ, hogy a társadalmi változások hogyan befolyásolják az értékek változását Kínában. Hogyan alakulnak a hagyományos és a modern fogyasztói társadalomra jellemző értékek a mai

kínai társadalomban? Milyen különbség mutatkozik Kína és Magyarország értékterének esetében?² Mivel igen kevés empirikus vizsgálat született a kínai emberek jelenkori értékrendjével, értékrendjének változásával kapcsolatban, ezért a kínai emberek értékpreferenciáinak alakulásával kapcsolatban a magyar társadalomban végbement érték-változásokat veszem alapul, összehasonlítva azt, hogy milyen hasonlóságok, illetve különbözőségek mutathatók ki a két társadalom esetében.

Az elmúlt 50–70 évben a nyugati civilizáció gyors ütemben átalakult a hagyományos civilizációból valami mássá, amit fogyasztói civilizációnak szokás nevezni.

Ez a változás természetesen egy hosszú folyamat része. Hosszú, mert a nyugati civilizáció hajdani kialakulása óta állandóan alakulóban volt. Egyik forrásvidékén a homéroszi görög civilizáció átalakult azzá, amit később klaszszikus görög civilizációnak neveztek el, majd ez tovább alakult azzá, amit ma hellenizmus néven ismerünk. Másik forrásvidékén az Ótestamentum, mózesi zsidó civilizáció átalakult a királyok korának, majd későbbi századok zsidó civilizációjává. A belőle kinövő korai kereszténység a görög, illetve hellenisztikus filozófia és más tényezők hatása alatt indult el és folyamatosan alakulóban volt az egyházatyák korában, később a kora középkorban, majd a kolostori kultúrában, a nagy pápai reformok korában, a skolasztika kibontakozásának korában, és így tovább. A nyugati kultúrát tovább alakította a reneszánsz, majd a reformáció, a felvilágosodás, a forradalmak kora, a kibontakozó agrár- és ipari forradalom, a romantika, az egyre inkább tért hódító kapitalista gazdasági rendszer, a kialakuló polgári gondolkodás és polgári intézményrendszer, a századvégi dekadencia. A XX. század elejének avantgárd mozgalmak politikai téren, a demokrácia és a totalitárius ideológiák és rendszerek küzdelme, a két világháború, a II. világháború után kibontakozó jóléti modell stb.

Vagyis nem valami különleges, soha nem volt jelenségről beszélünk akkor, amikor azt mondjuk, hogy az elmúlt fél évszázadban a hagyományosabb európai magatartásformákat és értékeket egyre inkább kiszorította, vagy legalábbis velük keveredett a kibontakozóban lévő fogyasztói civilizáció.

Sokan sokféleképpen próbálták meg leírni ezt a változást. Vannak, akik az ipari társadalomból a poszt-ipari társadalomba való átmenetként írják le. Mások a modern világból a posztmodern világba való átmenetként. Megint mások a globális kultúra térhódításaként, és így tovább. A változás ténye nyilvánvaló, de elemzése, leírása és pontos meghatározása igen nehéz. Újabb és újabb kísérletet kell tenni e változás minél hitelesebb leírására. Ebbe a sorba tartozik kísérletem is.

Kína ezektől a változásoktól térben és időben is távol helyezkedett el. Térben lehetősége volt arra, hogy az ázsiai régió belül egy hatalmas birodalomként önálló és egyedülálló fejlődésre, időben pedig a politikai döntéshozók által meghatározott irányvonal miatt egy teljesen más –

1 A tanulmány 2015 januárjában Qinhuaingdaóban végzett egy hónapos pilot study kutatás eredményeit foglalja össze. A minta 108 fő volt.

2 A vizsgálatban a Hankiss Elemér és Füstös László által kidolgozott ún. emberi magatartás értékesztet használtam, amelyben azt kérdeztem a válaszadóktól, hogy milyen mértékben értettek egyet az egymással szembeállított magatartásformák egyik vagy másik oldalával. Az egyik oldalon a hagyományos európai vagy nyugati civilizációban élő emberek magatartására, elveire jellemző értékek szerepeltek, míg a másik oldalon a fogyasztói társadalom értékei.

sok tekintetben megkésett, de megkésettiségében is gyors ütemben zajló – fejlődési utat járjon be.

1. A fogyasztói társadalom kialakulásának szakaszai Kínában

A közel negyven éve elindult társadalmi változás legjelentősebb eredménye az egyén emancipációja (Yan 2010: 22), a szocialista aszketikus egyén ethoszának átalakulása ún. „vállalkozó egyén”-né (Anita Chan). Ebben az átalakulási folyamatban a személyes boldogság keresése, az egyéni aspirációk megvalósításának fontossága, a kollektív-orientált értékek hangsúlyozása helyett az individualista értékek előtérbe (Ci 1994) kerülése, az aszketizmus feladása helyett a hedonizmus (Ci 1994) kap jelentőséget. Az önzetlen, önfeláldozó egyént az individualista értékek a saját élete felett nagyobb szabadsággal rendelkező modern kínai egyénné alakítják. Mindebben a modernizációs folyamatban nagy szerepet kap a materializmus, az anyagi javak birtoklása és megszerzése. A következőkben azt az 50-es évektől egészen napjainkig tartó folyamatot foglalom össze röviden, amelyben az egyén politikai és társadalmi életét már nem a közösségi értékekbe beágyazott politika irányítja, hanem az egyén helyét, jólétét a vállalkozó tevékenység, a piaci alapú verseny, az egyéni önbizalom és az autonómiának kitett környezethez való alkalmazkodás szabja meg.

A maói rezsim az egyén jólétét feláldozta az ideológia nevében, a javak központi elosztásával az egyéni fogyasztást alacsonyán tartotta, szubvencionált árakkal garantálta a létminimum szintjét, életstílusában pedig a puritán életvezetést tartotta elfogadhatónak, amelyből a luxust, mint a burzsoá kultúra dekadens megnyilvánulását kizárta. A kor szlogenje jól tükrözi a mögötte rejlő ideológiát: „három évig használj újat, három évig használd a régit, és további három évig toldozd-foltozd azt” (kínaiul: *xin sannian, jiusannian, fengfeng bubu you sannian*).

A Lei Feng-i altruista, aszketikus figura alakjának átalakítása a reformok bevezetése utáni (1978) időszakra esik. Teng Xiaoping híres mondata, a „legyél képes pénzt keresni, és azt tudd elkölteni” (kínaiul: *nengzheng huihua*) az aszketizmussal szemben meghirdeti a kemény munkával megkeresett pénz szabad elköltésének lehetőségét. A gazdaság beindítását célzó vidéki, majd városi reformok bevezetésének köszönhetően először a vidéki lakosság, majd 1985-től a városi lakosság jövedelemnövekedésével vásárlóereje is nő, de a túlzott költségek miatt 1980-ban bekövetkezik az első infláció.³ Az 50-es évektől a 70-es évekig a bicikli, a varrógép, az ébresztő- vagy karóra és a rádió, vagyis a „négy fontos tárgy” (kínaiul: *sidajian*) birtoklása jelezte az adott háztartás társadalmi státusát. A vásárlás és költés beindulása a nyolcvanas évekhez képest 1988-ban még nagyobb inflációt generált.⁴ A kormányzat beavatkozó politikája következtében a fogyasztói árak emelkedésével a lakosság körében pánikszerű felvásárlási láz tört ki. Többek között ez is szerepelt a Tiananmen-téri lázadás kirobbanásának gazdasági okai között.

A 80-as években alakul ki a nyugati értelemben vett tömegfogyasztás (Yan 2009: 209). A tömegfogyasztás kialakulásához az is hozzájárult, hogy a kormányzat olyan bank-

rendszerrel állított fel, amely az állampolgároknak fogyasztói hiteleket adott (Naughton 2007) annak érdekében, hogy megvalósítsák álmaikat (kínaiul: *jieqian yuanmeng*) (Yan 2009: 207). A 80-as években a fogyasztási cikkek státuszjelző szerepének alakulásában jelentős változás állt be, a hűtőgép, a színes televízió, a telefon és a magán birtoklása válik a jólét státuszának meghatározó szimbólumává.

A 90-es évek második felében, a reformok második szakaszában már igazi fogyasztói forradalom zajlik, amely egészen napjainkig tart. A politika a politikai szimbólumok helyett fokozatosan a fogyasztást és a tárgyak birtoklását szorgalmazza. A fogyasztás kitágította az egyén szociális terét, a csoportok elmosódtak, az egyén tudatosan felel saját életvezetéséért, döntéseivel kapcsolatban felelősséget vállal, az egyéni fogyasztói jogok gyakorlásában járatos öntudatos állampolgárokat nevel ki.⁵ A kilencvenes években a mobiltelefonok, az üdvözlőkártyák, a szórakozás különböző formáinak megjelenése, úgymint a táncházak, a tekepályákon kikapcsolódást kereső kínaiak, mind a fogyasztói társadalom gyors térhódítását jelzik (Davis 2000: 2).

Mára a gépkocsi, a mobiltelefon, a számítógép és a klímaberendezés azok a státuszmarkerek, amelyek egy kínai család társadalmi hierarchiában elfoglalt pozícióját meghatározzák. Ma már a kínaiak számára sem ismeretlenek az olyan nemzetközi márkák, mint a McDonald's, a Pizza Hut, a Kentucky Fried Chicken, a Starbucks vagy a Häagen-Dazs, de a luxusmárkákat felvonultató üzletek, mint Lous Vuitton, Christian Dior és Gucci is minden nagyvárosban megtalálhatók. A reformok bevezetése óta a városi és a falusi lakosság jövedelme emelkedett, életszínvonala és életkörülményei jelentősen javultak, de a fogyasztás bővülése, a tömeges fogyasztás megjelenése, az emberek költési hajlandósága inkább a városi lakosságra jellemző.

A 90-es években a tudatos fogyasztó és vásárló alakjának kialakítását a kormányzat a közigazgatási és jogi háttér megteremtésével is elősegítette. 1984-ben fogyasztóvédelmi szövetséget hoztak létre, 1998-ra ennek több helyi és tartományi irodáját állítják fel, amelyek támogatást kapnak a kormányzattól. De nem ismeretlenek a párhuzamosan mellettük működő önkéntes szervezetek sem, amelyeket magánvállalkozások finanszíroznak. 1995-ben fogadják el a Fogyasztóvédelmi törvényt. A 90-es évekre a fogyasztói társadalom már új fogyasztási mintákkal és költési szokásokkal egy differenciáltabb képet mutat.

2. A hagyományos és fogyasztói társadalomra jellemző értékek

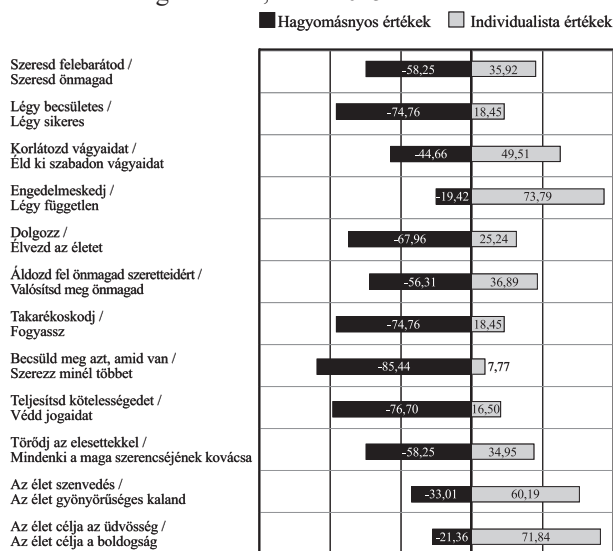
A következő ábrán a kínai megkérdezettek hagyományos és individualista értékekre adott válaszait foglaljuk össze. Az ábrán a hagyományos európai vagy nyugati civilizációban élő emberek magatartására, elveire jellemző értékekkel (ezek láthatók a baloldali életelvek oszlopában) szemben állnak azok a magatartáselvek, értékek, amelyek inkább a fogyasztói civilizációban élőkre jellemzőek (ezek a jobb oldali oszlopban láthatók). Szinte valamennyi kérdéspár „működik”, vagyis világosan elválasztja egymástól az inkább hagyományos, illetve inkább a fogyasztói civilizáció feltételezett magatartás-elvei szerint élő embereket.

3 Az infláció 6%-os volt ebben az évben.

4 Az infláció 18,5%-os volt.

5 A fogyasztói öntudatosság példaként szokták emlegetni a Wang Hai-jelenséget. Wang Hai 1995-ben Sony típusú fülhallgatót vásárolt Peking egyik állami áruházában, de az hibás volt. Az árut nem vitte rögtön vissza, hanem vásárolt még tíz további terméket, amelyek mind hibásak voltak. A hatályos törvények értelmében kompenzációt csak az első két hibás termékre kapott az áruház managerétől. 1995-ben a fogyasztóvédelmi törvény kiegészítő rendelkezésének hatálya lépésével azonban lehetősége nyílt arra, hogy minden hibás termék után kompenzációt kaphasson, így ebben az évben Wang Hai hibás márkás termékeket vásárolt körülbelül húsz alkalommal, amely után kb. 1000 dollár értékben nyert kompenzációt.

1. ábra
Emberi magatartások, Kína 2015

Kínában a hagyományos magatartásnormák közül a legtöbb ember a „Becsüld meg azt, amid van” magatartásnormát tartja a legfontosabbnak. Ezután következik fontosságban a „Teljesítsd kötelességedet”, „Légy becsületes”, „Takarékoskodj”, majd „Dolgozz”, „Szeresd felebarátodat”, „Törődj az esesetekkel”, majd az, hogy „Áldozd föl önmagad szeretteidért”, „Korlátozd vágyaidat”, „Az élet szenvedés”, „Az élet célja az üdvösség” és végül „Engedelmeskedj”.

Amennyiben a magyar és a kínai adatokat összehasonlítjuk, akkor három jelentős eltérést a hagyományos értékek preferálásában csak a „Dolgozz”, a „Légy becsületes”, valamint a „Teljesítsd kötelességedet” értékeknél találunk. Nyilvánvaló és látható, hogy ezeknek a hagyományos értékeknek erős morális és közösségi jellegük van (szeresd felebarátodat, törődj az esesetekkel, áldozd föl magad szeretteidért, engedelmeskedj, teljesítsd kötelességedet), illetve olyan értékek, amelyek inkább a korábbi hiánytársadalmakra vagy a modernizálódó ipari társadalmakra voltak jellemzőek („becsüld meg azt, amid van”, takarékoskodj”, „korlátozd vágyaidat”, „az élet szenvedés”, „dolgozz”, „az élet célja az üdvösség”).

1. táblázat
Hagyományos értékek, Kína, 2015 és Magyarország, 2010

Sorrend	Hagyományos értékek, Kína, 2015. Hagyományos értékek, Magyarország, 2010.	Kína %	Magyarország %
1.	Becsüld meg azt, amid van	85,00	64,00
2.	Teljesítsd kötelességedet	76,00	21,00
3.	Takarékoskodj	74,00	53,00
4.	Légy becsületes	74,00	12,00
5.	Dolgozz	67,00	15,00
6.	Szeresd felebarátodat	58,00	47,00
7.	Törődj az esesetekkel	58,00	43,00
8.	Áldozd föl önmagad szeretteidért	56,00	31,00
9.	Korlátozd vágyaidat	44,00	39,00
10.	Az élet szenvedés	33,00	29,00
11.	Az élet célja az üdvösség	21,00	10,00
12.	Engedelmeskedj	19,00	28,00

A fogyasztói civilizáció magatartásnormái és értékei közül a kínai válaszadónál a legerősebb, a legtöbb ember által elfogadott elv a „Légy független, autonóm”, „Az élet célja a boldogság”, az „Élet gyönyörűsége kaland”, „Éld ki szabadon vágyaidat”, „Valóítsd meg önmagad”, „Szeresd önmagad”, „Mindenki a maga szerencséjének a kovácsa”, „Élvezd az életet”, „Légy sikeres”. Ezután következik, hogy „Fogyassz”, „Védj jogaidat”, és végül az a magatartáselv, hogy „Szerezz minél többet”.

A hagyományosnak tekintett magatartásnormákkal szemben a mai magyar társadalomban a fogyasztói társadalom feltételezett fogyasztói civilizáció magatartásnormái és értékei közül a legerősebb, a legtöbb magyar ember által elfogadott elv az, hogy „Légy sikeres”. Ezután következik, hogy „Az élet célja a boldogság”. Majd jön az „Élvezd az életet”, „Légy független, autonóm”, „Valóítsd meg önmagad”, „Védj jogaidat”, „Éld ki szabadon vágyaidat”, „Mindenki a maga szerencséjének a kovácsa”, illetve az „Élet gyönyörűsége kaland”. Majd jön az a magatartáselv, hogy „Szeresd önmagad”, „Szerezz minél többet” és „Fogyassz”.

Ezek kivétel nélkül olyan magatartásnormák, amelyeket a fogyasztói civilizációhoz szokás kötni, a sikerességet, a boldogságot, az élet élvezetét, az emberi személyiség autonómiáját, jogait, önmegvalósítását hangsúlyozzák. Az erősen morális közösségi elvekkel szemben határozottan individuális normák, az embert nem közösségi felelősségre és morális magatartásra, hanem önmegvalósításra, sikeres életre, a boldogság elérésére ösztönzik.

2. táblázat
Individualista értékek, Kína, 2015 és Magyarország, 2010

Sorrend	Individualista értékek, Kína, 2015. Individualista értékek, Magyarország, 2010.	Kína %	Magyarország %
1.	Légy független, autonóm	73,00	41,00
2.	Az élet célja a boldogság	71,00	56,00
3.	Az élet gyönyörűsége kaland	60,00	25,00
4.	Éld ki szabadon vágyaidat	49,00	29,00
5.	Valóítsd meg önmagad	36,00	34,00
6.	Szeresd önmagad	35,00	16,00
7.	Mindenki a maga szerencséjének kovácsa	34,00	26,00
8.	Élvezd az életet	25,00	46,00
9.	Légy sikeres	18,00	63,00
10.	Fogyassz	18,00	13,00
11.	Védj jogaidat	16,00	33,00
12.	Szerezz minél többet	7,00	14,00

Az individualista értékekben a kínai minta és a magyar társadalom közötti legnagyobb különbség abban van, hogy a kínai emberek sokkal jobban preferálják az alábbi értékeket: „Az élet gyönyörűsége kaland”, „Szeresd önmagad”, „Éld ki szabadon vágyaidat”, „Légy független, autonóm” – a sorrendben 6, 4, 3 és 3 sorrendi hellyel előznek. A magyarok nyolc helyezéssel jobban preferálják a „Légy sikeres”, öt hellyel az „Élvezd az életet” értéket.

Az értékgazdagságot, a választott értékek számarányát a választott értékek százalékos arányának az átlagával mértem. Az eredményeket az alábbi táblázat tartalmazza:

3. táblázat Értékgazdagság Kínában és Magyarországon

Átlagos értékválasztás Az emberi értékekben mért gazdagság Kínában és Magyarországon			
	Kína 2015 %	Magyarország 2010 %	Értékgazdagság Kína/Magyarország %
Hagyományos értékek	55,42	32,67	169,64
Individualista értékek	36,83	33,00	111,61

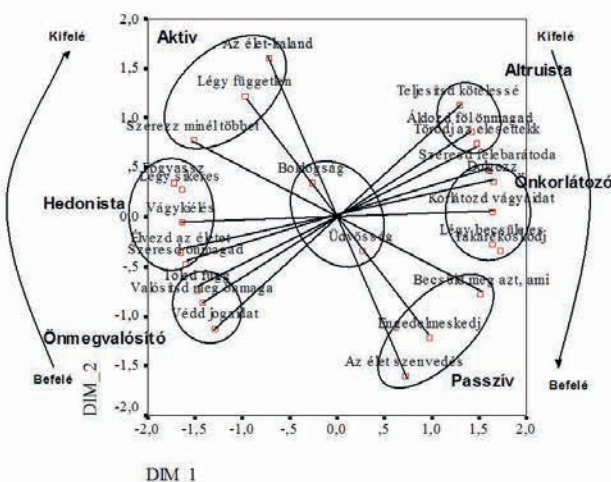
A táblázat tanúsága szerint a kínai társadalom a hagyományos értékekben sokkal gazdagabb, közel hetven százalékkal előzi meg a magyar társadalmat. Az individualista értékekben is megelőzik már a magyar társadalmat.

Addig, amíg azt látjuk, hogy a nyugati társadalmakban egyfajta átmenet ment végbe, a magyar társadalmat véve alapul, a kínai társadalomban is egy átmenet figyelhető meg az értékek átstrukturálódásával kapcsolatban.

3. Az emberi értékek tere Kínában

Amennyiben azt szeretnénk tudni, hogy az egyes magatartások hogyan kapcsolódnak egymáshoz, akkor a sokdimenziós skálázás (MDS) segít a magatartás-struktúra felismerésében. Először a magyar vizsgálat adatait mutatom be, majd pedig a kínai adatok alapján szerkesztett értékteret.

2. ábra
Az emberi magatartás értéktere. Magyarország. 2010

Első látásra nyilvánvaló, hogy a tér bal oldalán helyezkednek el azok az értékek, amelyeket a fogyasztói társadalommal szokás asszociálni, velük szemben, a jobb oldalon viszont a nyugati civilizáció hagyományos értékei. De kirajzolódik még további három tengely is.

Az első egymással szemben álló két értékcsoporthoz a vízszintes tengely mentén helyezkedik el. Bal oldalon csoportosulnak azok a fogyasztói civilizációra jellemző értékek, amelyek „hedonista” értékeknek nevezhetők (Fogyassz, Élégítsd ki vágyaidat, Élvezd az életet, Szeresd önmagad, Légy sikeres). Ezzel szemben a másik oldalon állnak a hagyományos „önkorlátozó” értékek (Korlátozd vágyaidat, Légy becsületes, Takarékoskodj, Dolgozz). A válaszolók 29,5%-a sorolható a Hedonista, és 27,7%-a az Önkorlátozó csoportba.

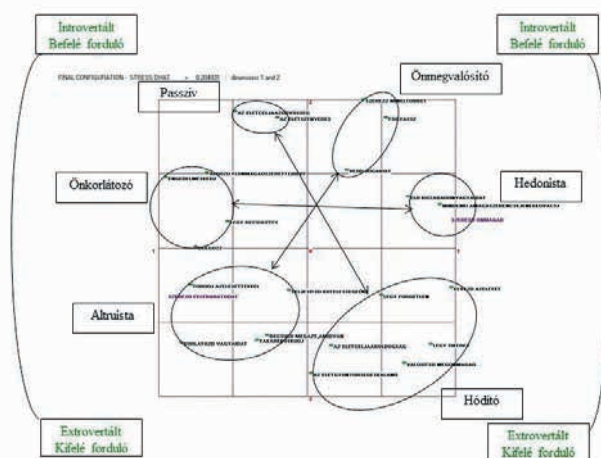
A másik tengely átlósan fut a bal alsó sarokból a jobb felső sarok felé. A bal sarokban csoportosuló értékeket „önmegvalósító” értékeknek neveztük el (Valóítsd meg önmagad, Védd jogaidat, Légy független-autonóm), és ezekkel szemben állnak a hagyományos európai civilizáció „altruista” értékei (Szeresd felebarátodat, Törődj az elesettekkel, Aldozd föl önmagad másokért, Teljesítsd kötelességedet). A magyar lakosság 32,2, illetve 32,0%-a.

A harmadik tengely is átlósan fut a bal felső sarokból a jobb alsó sarokba. A bal felső sarokban lévő értékeket „hódító” értékeknek nevezhetjük (Szeresd minél többet, Légy független, Az élet izgalmas kaland). Velük szemben állnak az „elfogadó” értékek (Becsüld meg azt, amid van; Engedelmeskedj; Az élet szenvedés). A lakosság 33,1, illetve 32,6%-a.

Vagyis a magyar társadalomnak kb. 1/3-a inkább a hagyományos értékek terén, vele szemben a társadalom 1/3-a inkább az új fogyasztói civilizáció értékeinek mezején helyezkedik el. Az utolsó 1/3 pedig azok területe, akik a két értékrend közé helyezték el magukat, tehát ilyen szempontból átmeneti típusnak tekinthetők.

Nyugaton is lezajlott ez a folyamat, de nálunk a társadalom jóval nagyobb hányada vált erősen függővé tőle. Vagyis nálunk a fogyasztói civilizáció negatív hatásai jóval tágabb körben érvényesülnek, mint a nyugat-európai társadalmakban.

3. ábra
Az emberi magatartás értéktere, Kína, 2015
MINISSA modell

A kínaiak emberi magatartástere alapvetően ugyanazt a konfigurációt mutatja, mint a magyarok értéktere – a tér invariáns a lineáris transzformációval szemben, vagyis strukturálisan nem különbözik az ábra, ha vesszük a „tükörképét”. Az alapvető preferencia-ellenpárok ugyanúgy megtalálhatók, mint a magyarok preferenciáiban:

- Altruista ↔ Önmegvalósító
- Önkorlátozó ↔ Hedonista
- Passzív ↔ Hódító
- Befelé forduló ↔ Kifelé forduló

Az egymással szemben álló értékcsoporthoz szintén három tengely mentén csoportosulnak. Az emberi magatartás kínai értékterét legjobban az Altruista és a Hódító értékblokk tölti ki. A tér alsó feltekéjét szinte teljesen kitöltik, így a kínai vizsgálati csoportban az extrovertált Altruista és az Extrovertált Hódító értékek együtt léteznek. A Hedonista értékek az Introvertált Önmegvalósító és az Extrovertált Hódító értékek között bújnak meg.

Összefoglalás

A kínai társadalom értékpreferenciájában a magyar értékterhez hasonló értékpreferenciák találhatók. Az értékdimenziók ellentétes pólusai az értékpreferenciák ellentétes választását jelzik. Ami a magyar társadalom értékteréhez

képest kicsit más, az az altruista és a hódító értékblokk dominanciája a kínai értéktérben. Az értékek ilyenfajta kapcsolati hálója az értékek jelentésében bekövetkezett strukturális változást jelzi, a fogyasztói társadalom globális megjelenését és térhódításának kezdetét. A változás folyamata elindult Kínában. A globalizációnak, a belső fogyasztás felpörgetésének van egy kultúrafüggő értékeket törölő funkciója, ami mégis optimizmusra adhat okot, az az, hogy az altruista értékek nem vesztek el a kínai társadalomból. A hagyományos kínai társadalmat jellemző kollektív értékek még erősen élnek a társadalomban, amit az is bizonyít, hogy a hagyományos értékek fennmaradása, választása 69%-ban van jelen, szemben a magyar társadalommal, ahol a hagyományos értékeket sikeresen rombolta le az előző rendszer.

A kínai társadalom az individualista értékekben is gazdagabb, bár kisebb mértékben, 11%-ban, mint a magyar. Mindezeket figyelembe véve azt mondhatjuk, hogy a kínai társadalom értékgazdagabb társadalomnak tekinthető.

Felhasznált irodalom:

- Deborah S. Davis, 2000. *The consumer Revolution in Urban China*. University of California Press.
- Füstös László–Tárnok Orsolya, 2013. *Értékváltozás Magyarországon, 1978–2009*. Present Művészeti és Szolgáltató Kft., Budapest.
- Jiwei Ci, 2014. *Moral China in the Age of Reform*. Cambridge University Press.
- Hsu F. L. K., 1983. *Rugged individualism reconsidered*. University of Tennessee Press. Knoxville.
- Mette Halskov Hansen and Rune Svarverud (eds.), 2010. *China. The Rise of the Individual in Modern Chinese Society*. NIAS Press.
- Barry Naughton, 2006. *The Chinese Economy: Transitions and Growth*. The MIT Press.
- Yunxiang Yan, 2003. *Private Life under Socialism*. Stanford University Press. Stanford.
- Yunxiang Yan, 2009. *The individualisation of Chinese Society*. London School of Economics.
- Váriné Szilágyi Ibolya, 2003. *Értékek az életben és a retorikában*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Perry Link, Richard P. Madsen, Paul G. Pickowitz, 2002. *Popular China. Unofficial Culture in a Globalizing Society*. Rowman and Littlefield Publishing Group.

Tubákos flakon olvasó fiúk és tanítók ábrázolásával, porcelán fekete festéssel

Kína: hagyomány, történelem, fantasztikum

Amit nem ismerünk, azt titokzatosnak nevezzük. Ősi birodalmak, letűnt királyságok titkait fejtegetik archeológusok, antropológusok, filológusok. Kína azonban olyan birodalom, amely az őskor óta folyamatosan képvisel egy változó, de alapjaiban mégis változatlan civilizációt, nyelvének és kultúrájának több rétegét kell elsajátítania annak, aki titkai mélyére szeretne behatolni.

Kína már nem olyan titkokkal teli világ, mint volt még a múlt században is. – A múlt század első évében, amikor a Boxerlázadás idején elszabadultak az idegenellenes indulatok, s amire válaszul azután a művelt Nyugat nyolc országának katonái felégették a kínai császárok gyönyörű nyári lakhelyét, a Yuanming-yuant [Jüanming-jüan]. Vagy a múlt század húszas éveiben, amikor még Kína déli tartományaiban – mindenütt a helyi szokások szerint – szertartások színjátékban adták elő a pokoljárás és alvilágból szabadulás drámáját, de senki nem tudta biztosan, hogy vajon valódi kísértet próbál-e szabadulni a kötelek és lándzsák közül, vagy csak a színész, aki az életét tette kockára e jelenetben. Vagy az ötvenes években, amikor a „száz virág” mind elvirágzott, s akik véleményüket hangosan kifejezték, s változásokat követeltek, azok húsz esztendőre távoli vidéken találták magukat; külföldiek, idegenek alig léphettek az országba, és ha mégis, bárhová is csak peccétes engedéllyel és gondos kísérettel utazhattak. Vagy még az ezerkilencszázhetvenes években is, amikor titkos tárgyalások zajlottak amerikai diplomátákkal a szárazföldi Kína elismeréséről, majd arról, hogy az ENSZ-ben a Szárazföld foglalja el Taiwan [Tajvan] helyét, s közben a világ csak ping-pong-diplomáciáról értesülhetett. . .

Mára kitarultak Kína kapui. Az 1979-től a mai napig tartó időszakot a „nyitás és reformok” koraként jellemzik, s ez idő alatt eget-földet rengető változások zajlottak, a távolról érkezett idegen ámulva néz szét. Mondják: egy amerikai üzletember sanghaji szállodája magasából kitekintve azt mondta, „Hiszen ez olyan, mintha Los Angeles-ben volnék!”

Lehet, hogy nem olyan magasból kellene szétnézni? Akkor nemcsak felől a növényként nyújtózó, sűrűn nőv felhőkarcolókat vagy tűzijátékyszerű éjszakai kivilágítást látna a Kínára kíváncsi idegen. Elég csak az utcára gyalog lemenni, elég ügyeket intézni, emberekkel szóba elegyedni, hogy nyilvánvaló legyen: Kína semmiképp sem Amerika, más, mint Európa, közös „létező-szocialista” múltunk is alig köt össze minket, Kelet-Európát e modernizálódó keleti országgal. Már nem úgy titokzatos, ami körülvesz, ahogyan hajdanán volt, mert a felszínen sok minden ismerős, mintha az emberek öltözködése, viselkedése, céljai, életstílusa hasonlult volna a nyugatihoz. És aki nyugatról odautazik, szabadon járhat-kelhet, beutazhatja szinte az egész országot (csak a távoli nyugat-kínai tartományokba, Ujgurföldre vagy Tibetbe kell olykor beutazási engedély).

Aki nem akarja, nem is veszi észre, hogy a felszín alatt a nyugatitól nagyon eltérő, másik kultúra, más viselkedési norma, más szabályrendszer érvényes még ma is. Az a több mint kétezer év alatt kialakult, hagyományos értékrend, az a hagyományos kultúra, melynek pusztulásáról sokat írnak és beszélnek. Most akkor hogyan is van? Felborult a régi értékrend? A fiatalokat nem kötik már a régi erkölcsi normák, csak pénzt és modernitást és karriert hajhásznak, nem olvasnak klasszikus irodalmat, computeren és iphone-on vagy a legmodernebb táblagépeken kommunikálnak; modernül öltözködnek, nem múködik már a nagycsalád, a

házas párok egyetlen gyermeküket képtelenül elkényeztetik, kis zsarnokot nevelnek belőle, de sok a válás is, sok fiatal nő egyáltalán nem vállal gyereket. Mindez nem hasonlít a régi értékrendre, a régi életformára.

Vagy ez csak a nagyvárosokban van így, és ott is csak bizonyos rétegekre jellemző mindez, s a többség – bár ki-mozdult a szegénység diktálta kényszerek köréből – mégis hagyományos módon gondolkodik és viselkedik? Ha ott élnék és mindent megtennék azért, hogy minél jobban megismerjem ezt az új Kínát, akkor se tudnék olyan választ adni ezekre a kérdésekre, amely bizonyosan érvényes mindenütt az egész országban. Oriási különbségek vannak egyes területek között, s valószínűleg egy-egy városon vagy tartományon belül is. De úgy hiszem, hogy ugyan valóban felbomlóban vagy átalakulóban van a régi értékrend, mégis az határozza meg az érintkezési formákat, át- meg átszövi a társadalmi tereket, pozitív és negatív értelemben egyaránt a hagyományos normák szerint gondolkodnak az emberek.

Egyedül csak Kína tudott az ókori civilizációk közül folyamatosan fennmaradni a modern korig, s éppen azért, mert az a társadalomszerveződési ideál, az az erkölcsi normarendszer, amely legalább kétezer évvel ezelőtt alakult ki, mindvégig összetartotta a hatalmas birodalmat, a stabilitás, a társadalmi béke és harmónia mindig fontosabb volt a felfeltörő megújulási törekvéseknél, igaz, ezek némely elemét időről időre mégis beépítették a hagyomány szilárd falába. Amit ma Kína megtanul és átvesz Nyugattól: tudomány és technika, technológiai és igazgatási megoldások, pénzügyi struktúrák és manipulációk, de nem viselkedési szabályok, nem személyiségmodellek, nem életideálok. A nyitáshoz a más országokból kultúra beengedése vagy meghívása is hozzátartozik, de a külföldi irodalom, zene, képzőművészet hatása alig észlelhető, akárcsak a kínai minálunk.

Mindenekelőtt a kommersz kultúra hódít. S vele együtt a könnyed, felelőtlen életérzés. Folyton változó divatok. Sok olyan szétpattanó buborék, amely bár a nyugati életből ered, de annak csak a felülete. Olyan, mintha. . . S így van ez az irodalommal is: amerikai bestsellerek végtelen sora, hatalmas példányszámban. Lefordítanak természetesen kínaira sok fontos, „igazi” könyvet (magyar irodalmat is!), de ezek példányszáma alig haladja meg a pár ezret. Tízezer példány külföldi komoly irodalomból ott is sikernek számít.

Kevesen vannak Kínában, akik felfogták a nyugati kultúra igazi értékeit, azt, amiről nemcsak szubjektív meggyőződésünk szerint bátran állíthatjuk, hogy „örök érték”. A személyiség kibontakoztatása, autonómiája, egyéni döntéseink szabadsága: ez az életforma nekünk természetes, vagy lérendő cél. Távol-Keleten, a konfucianus értékrenden nevelkedett ember számára nem az.

Számunkra a másság elfogadása fontos érték (és menyire nem egyszerű ezt sok embernek elfogadni a nyugati féltekén sem!), de arrafelé a másság elrejtendő, mert a közös, a mindenki számára elfogadható és élhető lét a legfontosabb. Nekünk nem könnyű felfognunk, hogy ez is egyfajta másság, sehogyan sem akarjuk elfogadni ezt a kevésbé individuális értékrendet. Inkább felháborodunk, hogy miért olyan „birkatürelmű” a kínai ember, hogy miért fogadja el a családban, a munkahelyén, a társadalom minden lépcsőjén a fentebb valók tekintélyét és ezen alapuló igazát, miért akar mindenki „egyformán” viselkedni,

miért nem akarja megérteni, amit tanácsolunk neki, miért húz bizalmatlanságból falat maga köré...

Mindenki minden alkalomra a szükséges öltözékbe és formák közé bújik, minden szerephez a megfelelő maszket és jelmezt ölti magára. Ahhoz, hogy megmutassa, valóban mit gondol, valóban miként érez, mit kész megtenni valamilyen célért, nagyon bizalmas viszonyban kell lennie azzal, akihez őszinte lehet. A bizalmat pedig (ha nem gyermekkortól fogva kialakult barátságon, vagy közös élményeken alapul) sokszoros, kölcsönös rejtett szópárbajon, körmönfont tett próbákon lehet megszerezni.

A magyar média sokszor hangos a Kínából érkező információktól, de mintha soha semmi mást nem akarnánk, mint befektetéseket – pénzt. És nem akarjuk megismerni a kínai kultúra mélyebb rétegeit. – Milyen magatartás-modelleket tartanak ma arrafelé eszményinek? Mi tudható arról, ami felszín alatt rejtőzik, arról, ami kimondatlan és kimondhatatlan, amit meg lehet érezni, ha valaki odafigyel, de kimondhatatlan? És ami nem változik, üzleti tárgyaláson éppen úgy jelen van, mint iskolában vagy színházban, piacon vagy kórházban?

Talán történelem előtti időkől öröklött ősi ösztönből a rejtőzködés szinte kötelező normává alakult. Mintha élne két évezred óta az ősi bölcelet: „*A tudó nem beszél, / a nem-tudó beszél. / Aki betömi oduját, / bezárja kapuját, / élet tompítja, / görcseit oldja, / fényét fakítja, / elvegyül porba: / él a rejtettel azonosulva.*” (Lao-ce: Az Ut és Erény könyve, 56. Weöres Sándor fordítása).

A rejtőzködéshez valamely leplet, valamely álcát kell felvenni.

A hagyományos társadalom hihetetlen stabilitását olyan társadalmiszerveződés adta, melyben mindenkinek megvolt a maga helye és szerepe, pontosan szabályozva voltak az alá- és fölérendeltségi viszonyok, a viselkedésformák, a rítusok, továbbadták nemzedékről nemzedékre a mítoszok és babonák. A szabályok elsajátítása és megtartása erénynek számított, az egyformaságot, egyöntetűséget szépnek tartották. Természetesen a szabályrendszer egészen másként festett az udvarnál, másként egy távoli vidéki városkában, másként taoista vagy buddhista kolostorban, vagy valahol sivatagi pásztorok között. De valamiképp a kínai ember azelőtt is, most is mindig úgy vélte: az egész nagyvilágnak, a makrokozmosznak ő piciny része, nem körülötte forog, ő maga építő, csavar, kötelék az egészben, s annak jó működése a fontos, ő akkor tölti be szerepét, ha pontosan teszi a dolgát. – Ezt a képet akarta mindig mutatni magáról az egész társadalom valamennyi intézménye, a család is. És a legtöbben elfogadták ezt a szerepet. Aki nem fogadta el, és lázadott magában, az igyekezett ezt elrejtteni. Mindenki minden alkalomra a szükséges öltözékbe és formák közé bújt, minden szerephez a megfelelő maszket és jelmezt öltötte magára. Minden tevékenységnek megvolt a maga szabályrendszere. Talán a kalligráfia művészete által tudom legjobban illusztrálni, hogy ez hogyan működik: aki szeretné elsajátítani az ecsetírás művészetét, előbb az alapvető vonásokat gyakorolja, amelyekből valamennyi írásjegyet összeáll. Azután sablonokat kap különféle mesterek kézírásával, egy oldalt, több oldalt, vagy egy egész könyvet. Átlátszó papíron át, vagy fűzetbe másolni kezdi, mindaddig, amíg pontosan le nem tudja másolni, olyan pontosan, hogy már szinte nem is lehet megkülönböztetni az eredetitől. Azután egy másik mester művével teszi ugyanezt. Addig, amíg csak valamennyi stílus, valamennyi elfogadott írásmód készségeként a kezében nincsen, amíg bármikor reprodukálni nem tudja. Csak ha már a technikát, más művészek technikájának valamennyi részletét tudja, akkor próbálkozhat saját stílusával. Akkor lehet meghaladnia a régi mestereket és stílusokat. – Legalábbis hagyományosan így volt. Így folyt a színészképzés, a harcművészeti képzés, így adták át nemzedékről nemzedékre a hagyományos kínai orvoslás gyógy módjait

Tubákos flakon, égiek harca a viziszörnyekkel díszítéssel, porcelán, színes festéssel

is. Az egy-egy mester körében működő iskolák, akárcsak a középkori Európában a céhek, gondosan őrizték a hagyomány titkait. Bármely mesterség elsajátítását is hasonlóképpen oktatták, és ez a szemlélet volt jellemző a kínai oktatás egészére is. A kreativitást nem nézték jó szemmel. S ha valaki mégis a maga különleges képességeivel akart kitűnni, lehetetlennek tűnő próbákon kellett helytállnia.

Ebben a kultúrában, amely még ma sem tűnt el, valakinek nyíltan a szemébe mondani, hogy tévedett, olyan, mint az arculcsapás – helyette körmönfont fogalmazással, közelítő példakkal adhatja értésére a másiknak, ha hibát talált művében vagy tevékenységében. De közben valaki saját könyvébe ma is így ír ajánlást: „Kérem, javítsa hibáimat!” E két állítás ellentéte azért csak látszólagos, mert saját magát mindenki minden helyzetben (legalábbis szóban) lealacsonyítja, a szerénykedés kötött nyelvi kifejezéseként él tovább; másokat pedig feldicsérni illik és szokás. Ezért után igen nehéz megtudni, hogy vajon mi a valódi véleménye a másiknak, mi a valódi értéke valaminek. Külföldi számára a vendégbarátság jogán különlegesen udvarias bánásmód jár még ma is. A nyugati vendég, mivel számára kellemes, hogy fontosnak tartják, hogy kedvében járnak, hogy dicsérik, könnyedén elfogadja mindezt, s közben elalszik ébersége és figyelme, a kellemesség fátylán át lát mindent maga körül, sokszor nem veszi észre a szeme elé táruló valóság mélyebb rétegeit. Ha figyelne, észrevehetné a neki szóló rosszallást és a valódi elismerést is. De lehet, hogy ehhez hosszú ideig kell kínaiak között élni, sok mindent el kell sajátítani a régi kultúrából, vagy csak egyszerűen a közelmúlt történéseiből, mert szóval és gesztusokkal minduntalan ezekre utalnak beszélgetőtársai.

A kínaiak egymás előtt sem nyíltak. Ha valaki saját magáról túl sokat elmond, ha nyomban megmutatja értékeit, látni hagyja gyöngéit, kitarulkozik, azt vagy erkölcsstelennek tartják (mintha meztelenre vetkőzött volna), vagy szertelen bolondnak. Kihaszaladják az óvatlanul megmutatott gyöngéket: tárgyaláson máris vesztített, aki nem tudja

rejtegetni, hogy mi a kockázata az üzletnek. A színészeket egész a XX. század elejéig szabados erkölcsű népségeként tartotta számon a kínai társadalom. Pedig a hagyományos színjátszás technikai tökéletességbe, színes jelmezekbe burkolta a színész személyiségét, mintegy elrejtette valódi lényét, de a kínai színjátékban is csak önmagát feláldozva, személyiségét minden előadáson átfóralva képes a színész eljátszani a szerepét.

Ha valamely kultúrában a hagyományos módszereket, technikákat, a mesterségbeli tudást mindenkinek meg kell tanulnia, mielőtt saját képességei segítségével kimunkált újításait, saját különleges technikáit megmutathatná, érvényesíthetné, az azt jelenti, hogy a már létrejött értékek soha nem vesznek el. Az a társadalom, amely így működik, lassabban változik, mint az, amely folytonos forradalmakban, állandó kreatív robbanásokban folytonosan újjalakul, de értékei megőrzése okán igen stabil marad. A 20. század első harmadáig Kína stabil alapjait őrizve csak apránként változott, és lemaradt a szédítő iramú ipari forradalom által társadalmilag is folytonosan megújuló Nyugat mögött (miként Távol- és Közél-Kelet más országai is). E lemaradás kényszerű felismerése váltotta ki a 20. századon végigvonuló kínai forradalmat, mely 1912-ben elsöpönte a császárság kétezer éves intézményét. Kína lemondani kényszerült arról, hogy önmagát tekintse a világ közepének (Zhongguo = Középső Birodalom), és a lehető világok legjobbjának. A forradalom felborította a hagyományos erkölcsöket, megkérdőjelezte a család hagyományos szerepét és a családon belüli hierarchiát. A forradalom a tudományos és technikai haladást tűzte zászlajára.

A társadalom elitje tanulni akart Nyugattól, azokat az értékeket szerette volna elsajátítani, melyek a nyugati világot sikeressé, hódítóvá (gyarmatosítóvá) tették. De ezt nemcsak és nem elsősorban a Nyugat idegenkedése és erőfölénye akadályozta, hanem a kínai társadalom többségének hagyománytisztelete, megrögzött értékrendje, csökönyös ragaszkodása a megszokott életmódhoz – és egyben valódi értékeinek feltétlen tisztelete. És akadályozta a nyugati formák és magatartásmódok átvételét a társadalom túlnyomó többségének szegénysége. Mindezt meghaladni csak sok zsácutca, sok keserű tapasztalat árán lehetett jó fél évszázad alatt.

A stabilitás és a társadalmi harmónia ma is hivatalos ideál Kínában. De mára már a hagyományos értékekkel szembeszegülő változások zajlottak le a társadalom mélyén. És éppen azért deklarált eszmény a társadalmi harmónia, mert a mélyben katalizmák zajlanak. A művészet és az irodalom pedig különféleképp tükrözi e katalizmákat. Például harsány, absztrakt, groteszk, kiáltó színekkel festett képek formájában. Absztrakt, groteszk, furcsa hangú elbeszélésekben, állatszereplőket felvonultató regényekben, az emberi tragédiákat fantázia szülte komikus jelenetekké alakító színművekben.

A hagyománykeresésnek és a hagyomány újrateremtésének leggyakoribb eszköze a történelmi regény és a regények nyomán forgatott film, tévésorozat.

A történelmi elbeszélésnek ősi hagyománya van Kínában. A világ legrégebb folyamatosan fennálló civilizációja kulturálisan mindig is az „ősiségre” támaszkodott, az erkölcsileg jó mércéje mindig is a régiség volt, a történelmi ókort, tehát régészeti leletekkel és velük egybevágó feljegyzésekkel bizonyíthatóan létezett korszakot a még régebbi, a mitológia kódéba vesző uralkodók kora hitelesítette, de e mitikus korszakokat történelemnek tekintették, soha nem mítoszként fogták fel. (A mai kínaiak toposzként önmagukat a Tűzcsászár és Sárga Császár utódainak nevezik.)

A történelmi és mitikus emlékezet fenntartásának eszköze a történelmi elbeszélés volt és maradt. A klasszikus

irodalmi nyelven született nagy történelmi munkák az írástudó osztály számára szolgáltak folytonosan ismétlődő, tudásmérceként szolgáló írásokként. A *Tavaszkor és Őszök* krónika, amely i. e. 722-től 484-ig foglalja össze Konfuciusz szülőföldje, Lu fejedelemség eseményeit, s melyet a hagyomány magának Konfuciusznak tulajdonít, két évezreden át a kanonikus könyvek közé számított; s a legrégebbi koherens történelmi mű, Sima Qian [Sze-ma Csien] *Történetírás-* [másként: *Történelmi feljegyzések*]-ként ismert monumentális alkotása (i. e. I. század) is a klasszikusok közé emelkedett. Sima Qian remekműve 130 fejezetből áll, a mitikus Sárga Császár idejétől a saját koráig írja le a történelmi eseményeket, a történelmi szereplők életrajzát, a birodalom népeit, a műveltség és a kultúrtörténet fontos elemeit. E mű szerkezeti mintaként szolgált a következő századokban sorra lejegyzett további 24 dinasztikus krónikának: a kínai birodalom hivatalos történetének. Született nemhivatalos, „vad” történelem is. Eleinte írástudók tollán, klasszikus nyelven fantáziaszülte elemekkel gazdagítva, a hivatalos változatoktól olykor eltérő vagy azokban meg sem örökített epizódok sorozataként, különféle gyűjteményekbe foglalva. A sokkal később, az i. sz. 10. század táján megszületett beszélt nyelvű szépirodalmi elbeszélés pedig a köznép tudatában őrizte meg és szabta át, színezte ki egy-egy korszak hajdani eseményeit, őrizte meg szereplőinek tetteit. Ezen elbeszélések rendszerint nem összefüggő művek, hanem csak néhány egybefűzött epizódot ragadnak ki a történelem folyamatából. Az elbeszélés eredetileg szóbeli műfaj volt: a városokban, piactereken adta elő a történetet egy-egy kiváló mesélőkészséggel megáldott előadó, a történet megjelenítéséhez olykor bábok segítségét is igénybe vette. Ezek a folytatólagos történelmi elbeszélések azután írott (másolt) formában elterjedtek – belőlük nőtt ki a történelmi tárgyú színjáték a Yuan [Jüan (mongol)] dinasztia idején (1279–1368) –, majd valamivel később az elbeszélések nyomán megjelent a nagy klasszikus történelmi regények sora, melyek közül a leghíresebb Luo Guanzhong [Luo Kuan-csung] *A három királyság története* (San guo yanyi) című, fordulatos kalandokkal, fondorlatos hadicselésekkel, szójátékokkal, markáns jellemekkel teletűzdelt históriája. A mai napig e mű a legnépszerűbb klasszikus regény Kínában.

Történelmi regények minden korszakban születtek. Kevés a remekmű közöttük. Igen népszerű stílusban jelenítenek meg egy-egy korszakot, valamely személyiség dicső tetteit. Több változatban is megfestették például a kínai hagyományban történelmi fénykornak számító Sui- és Tang dinasztiai történetét (6–10. század). E művek a kínai pikareszk-regény hagyományos stílusában íródtak, számtalan ilyen mű született az évszázadok során mind a 20. századig.

A történelmi emlékezet fenntartását szolgáló irodalom, a történelem segítségével való tudatformálás a Kínai Népköztársaság létrejötté (1949) után továbbra is fennmarad. Ekkor a közelmúltról, a 20. század viharos történelmének eseményeiről, a párttörténet egyes fejezeteiről illusztratív művek íródtak, realista stílusban, romantikus pátozzsal, az ideológiai és történelmi „igazság” megtestesítőinek tekintették őket.

A „kulturális forradalom” (1966–1976) után, az 1980-as évektől e művekkel szemben, különbözőségüket hangsúlyozva jön létre a mai kínai irodalom fontos vonulata: az új történelmi regény.

Ez a terminus a huszadik század nyolcvanas- kilencvenes éveiben Kínában kialakult irodalmi formára vonatkozik, szemben az ötvenes-hatvanas években született „forradalmi történelmi regénnyel”, amely a huszadik századi történelmet a kommunista forradalom folyamataként ábrázolta és kanonizálási igénnyel lépett fel, vagyis azt állí-

totta és gondolta saját magáról, hogy az objektív igazságot ábrázolja, melytől eltérni nem szabad. Ma Kínában ezen művek értékelése nem negatív, az irodalmilag legjobbak közülük ma is népszerűek az olvasók körében, de Kínán kívüli értékrend szempontjából e hajdani művek didaktikusak, túlideologizáltak, szereplőik sematikusak, szemléletük romantikus.

Az új történelmi regény meghatározása a kínai forrásokban is ambivalens, mert nemcsak a történelmi időkből, a régmúltban játszódó műveket sorolják ide, hanem a huszadik században játszódó, a kor világát új módon bemutató szinte valamennyi regényt és elbeszélést is. E meghatározások főként azt hangsúlyozzák, hogy e művek alapja az „új történelemszemlélet”, szemben a hagyományos szemléletmóddal, mely alapján a forradalmi regények születtek. A hagyományos szemlélet a történelmi igazságot objektíve feltárhatónak és ábrázolhatónak tekintti, nem tulajdonít jelentőséget a kutató, illetve az író szubjektív helyzetének és véleményének. Ezzel szemben az új történelemszemlélet szerint az egyéni tapasztalatoknak fontos szerepük van; a művek nem szükségszerűen az események fő vonulatának tekintett tényeket és folyamatokat ábrázolják, szereplőik nem azok, akiknek a hivatalos történetírásban életrajzot szenteltek, hanem epizodszereplők, sőt fantázia szülte lények, olykor banditák, bűnözők, prostituáltak és a társadalom periferiáján élő más alakok. E művek azt ábrázolják éppen, ami a hagyományos történelmi művekből „kimaradt”, legtöbbször az események és jellemek újfajta szemléletmódjával találkozunk, amely megengedi a más-más megközelítésmódokat, különböző idősíkokat, az egyes szereplők különféle látásmódjának megjelenítését, fantasztikus elemek beleszővését a történetbe. Vagyis a szerző nem tekinti magát az „örök igazság” letéteményesének, felvállalja, hogy a történelmi igazság ábrázolhatatlan, és éppen a szubjektív nézőpontok vezethetnek el az igazabb, mélyebb lényeghez. – Így foglalható össze a kínai irodalomkritika meghatározása az új történelmi regényről.¹

Két megjegyzést szeretnék fűzni a fentiekhez.

Egyrészt ez a szemléletmód és az ábrázolásnak ez a módja a kínai irodalomban sem merő újdonság, klasszikus kínai regények, például a *Vízparti történet* (Shi Naian [Si Naj-an] műve), mely magyarul is olvasható Csongor Barnabás fordításában, hasonlóképpen a társadalom periferiájára kényszerült alakokat vonultat fel, a történelmet a hivatalostól meglehetősen eltérő szemléletmóddal ábrázolja, és csodás elemeket is sző a történetbe. Régebbi korokban még számtalan rendhagyó, „vad történelemhez” sorolható irodalmi mű született Kínában, amelyekre éppen ilyen szemléletmód jellemző, ha nem is tűzték maguk elé azt a célt, hogy a hivatalos történelmet korrigálják. A huszadik század utolsó harmadában, vagy még később született regények és elbeszélések szerzői éppen saját irodalmi hagyományukhoz nyúltak vissza, amikor „új történelmi regényt” írtak.

Másrészt igaz, hogy e kínai irodalmi alkotásokban érvényesül a nyugati új történelem világlátásának, posztstrukturális történelemszemléletének hatása, melyre a kínai elemzők többször hivatkoznak, de a nyugati irodalomban történelmi korokban játszódó cselekményt az írók akkor választottak, ha saját korukhoz szóló üzenetüket így vélték legjobban kifejezhetőnek, s a „realista” történelem-ábrázolás korának vége nem köthető a huszadik század végének teoretikusaihoz. (Példázhajta ezt többek között Thomas Mann József-regénye, Kosztolányi Dezső *Néró, a véres költő-je* vagy Spiró György *Fogsága* is.) Vagyis az új történelemszemlélettel függetlenül, évtizedekkel e törté-

Tubákos flakon
fo-oroszlánnal díszítve,
porcelán vasvörös festéssel

netfilozófiai irányzat születése előtt is létrejöttek történelmi korokban játszódó szubjektív szemléletű regények, az irodalomkritika még a „létező szocializmus” országaiban sem kérte számon az 1970-es évektől kezdve az „objektív történelmi igazságot”.

A kínai irodalomban már a hetvenes évek végén, nyolcvanas évek elején megszülettek az első olyan művek, amelyek az „új történelmi regény”-hez sorolhatók. Például Wang Xiaobo [Vang Hsziao-po] *Korszakok trilógiája*, Mo Yan *Vörös cirok nemzedéke* című regénye. Majd sorra születtek jelentős regények, melyek a korábban szokatlan történelemlátás miatt felkavarták az irodalmi és társadalmi közvéleményt: Su Tong [Szu Tung] nevéhez több ilyen alkotás is fűződik: *Menekülés az 1934-es évben*, [1934 nian-de taowang], a magyarul is olvasható *Így éltem császár koromban* és annak párja, a kínai történelem egyetlen császárnőjéről szóló *Wu Zetian [Vu Cö-tian]* című regény; Yu Hua *Tésvérek* című alkotása, mely szintén megjelent magyarul, Zhang Wei *Régi hajó* [Gu chuan] című műve, Mo Yan *Dús keblek, kövér fenekek* [Fengru, feitun], valamint *Életre-halálra fáradtan* [Shengsi pilao] című regényei, vagy Ge Fei *A folyamtól délre* trilógiája [Jiangnan sanbuqu], a sanghaji író, Wang Anyi [Vang An-ji] *Enek az Örök Bánatról* [Changhenge] különös hangulatú regénye, mely inkább csak asszociációi mentén nevezhető történelmi műnek. E regények szereplői bonyolult jellemű alakok, az események, amelyeknek ők a résztvevői vagy mozgatói, nem romantikus hőstörténetek, hanem hétköznapi események, vagy felkavaró, kegyetlen históriák, melyeknek viszont nincs nyoma a történelemkönyvekben. „Évés-ivás, üritkezés; születés, udvarlás, házasság, válás, gyász; barátok közötti összezörrenés; családon belüli konfliktusok: anya-lány, apa-fiú szembenállás, gyűlölkö-

¹ baike.baidu.com/view/2564989.htm; Liu Zhao: Qiantan 90 niandai xin lishi xiaoshuo de chuanguo tezheng [Röviden a 90-es évek új történelmi regényei alkotómódszerének sajátosságairól], big.hi138.com/wenxueyishu/dangdaiwenxue/201010/262585.asp#.V3WAIFSL70 (2016. 06.15.)

dés, féltékenység” – jellemzi a művek hétköznapiságát az egyik kínai kritikus.²

Szerzőik nem hisznek a hivatalos történelemben, sokszor lefelé tartó spirálban halad a cselekmény, például gyakori témája e műveknek a nemzetség hanyatlása, vagy a főszereplő elzülése, ellehetetlenülése a társadalomban. Szerkezeti szempontból e művek cselekménye nem egyenes vonalú, nem kronologikus, emlékezősek, asszociációk, villanásszerű, betoldott epizódok szakítják meg az elbeszélés menetét, vagy éppen ilyen epizódyszerű ábrázolásra épülnek. A történelem, mely megjelenik lapjaikon, nem racionalis, ezerféleképpen értelmezhető. Némely művek nihilista módon tekintenek az általuk ábrázolt folyamatokra, vagy úgy tűnik, mintha valamely misztikus erő irányítaná a hősöket, amelynek kezében a szereplők csak marionettbábuk.

Ma már e kilencvenes években megjelent könyvek is „réginek” számítanak, az írók (és olvasók) új nemzedéke már az új, modernizálódott Kínában született. Tapasztal kegyetlen és abszurd emberi viszonyokat, de ezek létrejöttében nincs már szerepe a zsarnokságnak, sem a történelmi korok erkölcsi normáinak, szabályozott etikájának. A mai korban tapasztalt szürkeség, olykor esztelen rendszabályok, a rideg emberi viszonyok részben éppen a hagyomány megszakadása miatt ilyen képtelenek, gyötrelmesek, részben pszichológiailag magukon hordozzák a modernizálódás előtti idők korlátaiból és a nyomor kényszerűségeiből fakadó gátlásokat.

A 2000-es években írott művekben a történelmi véletlenek ábrázolása, a történelem kiszámíthatatlansága kerül a középpontba. A művek szerkezetére csapongás, meghatározhatatlanság jellemző. Maga a komoly irodalom, és ezen belül az új történelmi regény is veszít népszerűségéből, illetve átadja helyét a populáris irodalmi ábrázolásnak, mindenekelőtt a tudományos-fantasztikus irodalomnak.

2010 után száznál is több, rendszerint álnévvvel jelzett szerzőtől származó „történelmi” regény született, melyek mintegy újragondolják a történelem egy-egy ismert epizódját. Az *Arva Lélek a Sivataban* álnevű szerző például *Újraalkotjuk Kínát* [Zai zao Huaxia] című művében kifejti, hogy az új nemzedék Ég által kijelölt feladata, hogy kipótolja a régi kínai kultúra hiányait, eltüntesse átkait, mert a régi Kína a maga kultúrájával már csak sántító vénember. Maga az időben ide-oda cikázó cselekmény leányrablással és más izgalmakat kiváltó epizódokkal vágat előre e nemes cél megvalósítására.

A sci-fi kategóriájába tartozó másik mű – visszanyúlva az évezreddel korábbi hagyományhoz – a *Sui és Tang dinasztiák krónikája* címet viseli, tulajdonképpen csak annyiban foglalkozik e történelmi múlttal, hogy bizonyíthassa: még a 4. évezredben is (amikor a cselekmény egy része játszódik) meghamisítják visszamenőleg a történel-

met. Pedig 3021-ben a tudósok már kimunkálták a fénysebességgel való közlekedés lehetőségét, s egy katona elindul a csodálatos űrhajón a múltba, ám a szerkezet elromlik, s ő maga az első évezredben ragad, ott, Mikszáth *Új Zrinyászá*nak hőseihez hasonlóan, mulatságos helyzetekbe kerül.

A nyugati irodalomkritika figyelmét két sci-fi kategóriába tartozó regény vonta magára: Liu Cixing [Liu Cöhszing] *Három test* [San ti] című regénye, és Qian Lifang [Csien Li-fang] *Az Ég akarata* [Tian yi] című alkotása.

Az előbbi művet angolra lefordították, olvasható az Interneten, Amerikában is jelentős sikere volt. A mű részben a Földön játszódik, a Földön kívüli kultúrákkal foglalkozó tudósok között, részben egy távoli bolygón, ahol a hajdani kínai történelemre emlékeztető történetek és konfliktusok zajlanak, de ott három égitest hatása minduntalan megszakítja az események folyamatosságát. A földi tudósok közül az egyik egy nő, akinek a „kulturális forradalom” idején megölték a férjét, s akit szigorú őrizetben szállítottak a katonai titokként őrzött kutatóbázisra. Neki sikerül kapcsolatot teremtenie a másik kultúrával, s a földi szabályokat megszegve áruló lesz, átadja a tudományos titkot a másik civilizációnak, amely végveszélybe került, s e vívmány által lakói valamikor majd a fényévnyi jövőben talán eljuthatnak a Földre. Azért tekintik árulónak, mert a Föld nem akarja befogadni a távolról érkezett lényeket.

Az Ég akarata feszes szerkezetű, jó ritmusú regény, a régmúlt történelem egy a kínaiak számára jól ismert korszakát ábrázolja: a Han-dinasztia uralkodásának első időszakát (i. e. 3. század). A mű egyik cselekményvonala a Han-ház uralmának legitimitása körül forog, a császár két tanácsadója más-más nézetet vall a dinasztia megteremtése körüli hatalmi harcok értékeléséről: vajon jogos volt-e a lázadás? Vagy a legendás dinasztiák egymás közötti harca, az erőszakos trónfosztás törvénytelen? Ha a császár az utóbbi elvet fogadja el, akkor a Han-ház uralma sem legitim, nagyapja, Liu Bang győzelme Chu- királya, Xiang Yu felett igazságtalan, s így a saját trónja is veszélybe kerül. – Mindez azonban valójában nem a történelmi múltban játszódik, hanem egy különös civilizáció világában, amelyet egy természetfeletti lény hozott létre és ő ural, a történelmi szereplőket is ő teremtette. E világ tulajdonképpen egy Möbius-szalag, valamennyi történetes körbe érve másik síkra kerül. A főszereplő, a kínai történelemben valóságosan létezett hős, Han Xin hétszer átvágja a szalagot, majd eltűnik egy elmerülő és ismeretlen világot hagyva maga után.

A történeti elbeszélés tere és ideje tehát ezen új művekben a múltból a jövőbe kerül, a morális problémák a többé-kevésbé reális valóságból a tudományos fantasztikum jövődjébe kerülnek, de megoldásuk ott sem megnyugtató, az íróknak a jövőre nézve sincsen pozitív jóslatuk.

2 big.hi138.com/wenxueyishu/dangdaiwenxue/201010/262585.asp#.V3WAIFSL570

Chu-föld Mindenható Királya és a háború

Sima Qian¹ *Történetírásának* legnagyobb erénye, hogy egyszer s mindenkorra széjjelzúzta az „aki győz, az király, az fejedelem, aki veszít, az bandita” gondolkodási sémát és vaske-mény törvényszerűséget. Az akkori körülmények között ehhez éles sasszemre volt szükség, és – persze – bátorságra, hogy ne féljen a lefejezéstől. Ilyen látásmódra és ilyen bátorságra onnét merített erőt, hogy már elviselte a kasztrálás büntetését. Abban a korban a kasztrálás és a lefejezés egyforma súlyos büntetésnek számított. Sok olyan emberről tudunk, aki akkoriban inkább a lefejezést választotta, semmint hogy a megszégyenülést elviselje. Sima Qian azonban lelkében hordozta a *Történetírást*, azért elviselvén a szégyent, alávetette magát a kasztrálás-nak, s éppen mert a szégyennel dacolva a kasztrálást elviselte, azért lehet ilyen a *Történetírás*, mint amilyenként ma olvashatjuk. Han Wu császár egyetlen parancsszavára elmetszették Sima Qian valamennyi egyéni vágyát, kósza gondolatát, de belémetszették azt a bátorságot is, amely által megírhatta a valódi hősök életrajzát. Elégedett korokban született közönséges emberek többsége rendszerint színéről, a hivatalosság szemszögéből nézi a világot, és csak ha kátyúba jut az élete, akkor képes, akkor hajlandó nézőpontot váltani, sőt olykor épp az ellenkezőjéről szemlélni a dolgokat. Ennek vannak anyagi és szellemi okai, és mind a kettő egyformán fontos. Akár irodalmi, akár történeti szempontból vizsgáljuk a *Történetírást*, mindenképp lát-hatjuk e nézőpontváltás rendkívüli fontosságát. E megváltozott szemléletmód következtében szerzője elkerülhette az elfogultságot és a bizonytalankodást, sokkal könnyebben megláthatta az emberélet lényegét. Aki a másik oldalról szemléli e lényegét, minduntalan kénytelenül tra-gikus, komor, kilátástalan hangulatokba merül, de szemernyi kedve sincsen, hogy szürreális képzeteket hajszoljon. – Részem volt a büntetésben, amely még a halálnál is félelmetesebb, a halál megszgyéjéről verekedtem vissza magamat, mi lehetne még, amitől megriadok? – Ez a semmitől-meg-nem-riadok szellem volt az előfeltétele annak, hogy elkerülhette a hivatalos császári szempontokat, hogy képes volt merőben új fényben megmutatni a „bandita” másik arcát: a vesztes hős hősmivoltát. A Nagy Történetíró ezen írásmódja a mai írók számára is tanulsággal szolgálhat.

Tanítómtól úgy hallottam, hogy a kor, amelyben Sima Qian élt, nagy, romantikus érzel-mekkel teli korszak volt. Nagy formátumú, romantikus jellemeket csak romantikus korszakok szülhetnek. Visszatekintve a Chu és Han közötti viaskodás korára, ha valaki talpig hős volt, aki a kor romantikus szellemét képviselte, hát Xiang Yü² volt az. Xiang Yü szelleme erős visszhangot keltett Sima Qianben. *Xiang Yü krónikájának*³ minden írásjegye mély érzelmekről tanúskodik. Megpillanthatjuk benne a kor fölé magasodó, páratlan ifjú hős táltos paripán égbe törő alakját. Gyermekkorában írni tanulván kudarcot vallott, akkor vívásra váltott; a vívásban sem aratott sikert, harci stratégiát tanult tehát, a hadi tudományokban nem a mélyértelmű magyarázatokra figyelt, nyomban túljutott rajtuk. Ez alighanem jó dolog, mivel valamennyi túl konkrét tanács gúzsba kötötte volna a táltos paripát. Xiang Yü nyolc láb magasra nőtt, a (bronz áldozati) üstöt is az üstöke fölé emelte, akkora ereje volt, az ég is hősnek teremtette. Veszélyek közepette meg nem rettent, vakmerő hős volt, eltökélten döntött, az ég is harcosnak teremtette. Gyermekkoromban Gaomiban nagyon sok legendás történetet hallottam, közöttük Xiang Yüről, Chu-föld Mindenható Királyáról szólót is.

A nagyapám azt mondta: Chu-föld Mindenható Királyát sárkányanya szülte, tigrisanya szoptatta. Azt is mesélte, hogy az Első Császár⁴ keleti hadjáratán álmában a Keleti Tenger Sárkánykirályának lányával közösült, azután faképnél hagyta, a sárkányleány pedig teherbe esett, azután persze szült egy kövér, fekete hajú fiúgyermeket. A sárkányleány úgy vélte talán, hogy balkézről született e fiú, nincs rendes neve, ha kitudódik, még rossz fényt vet a Sárkánypalotára, otthagya egy sötét erdőben. A gyermek viszont hamisítatlan sárkányivadék volt, nem hagyhaták sorsára, érkezett is egy anyatigris, amely szoptatta. Ez a gyermek nem más, mint Xiang Yü. E legenda, azon felül, hogy megmagyarázza Xiang Yü magas származását, istenekkel vetélke-dő erejére is magyarázatot ad. De ezen túl még mélyebb értelme is van: ha Xiang Yünek sikerül megszereznie a Qing-ház trónját és császár lett volna, akkor tulajdonképp atya örökébe lép, törvényesen követi a trónon. Ebből levonható a következtetés, hogy e legenda legkorábbi ere-

1 Sima Qian [Szema C sien] – i. e. 145–90, a kínai történetírás atyja. Hatalmas művében, a *Történetírásban* [kínaiul: Shiji, Si-csi, másként: *Történeti Feljegyzések*] a mitikus császárok korától a saját koráig örökölte meg a kínai történelem 3000 esztendejét.

2 Xiang Yü: [Hsziang Jü], i. e. 232–202, A Qin- (Csin-) ház uralmát megdöntő harcok egyik vezére, aki a hajdani Chu [Csu] fejedelemség területéről szállt harcba a trón megszerzéséért. Négyesztendős háborút folytatott egykori szövetségeseivel, Liu Banggal, aki végül is legyőzte, és a Han-dinasztia első császáráként lépett trónra.

3 *Xiang Yü krónikája* [Xiang Yü benji – Hszian Jü ben-csi]: Sima Qian a *Történetírásban* valamennyi császárnak krónikát szentelt, de a különböző korok más szereplőinek „életrajzot” írt. Xiang Yü az egyetlen kivétel, akiről a császárokhoz hasonlóan krónikát írt, kifejezve tiszteletét a Chu és Han között folyt nagy háború vesztese iránt.

4 Első Császár: Qin Shi Huangdi [Csin Si Huangti]. i. e. 259–210. Az egységes kínai birodalom és a császárság intézményének megeremtője, a Qin-ház első császára.

detét ott kell keresnünk a Xiang Yü keze alatt tevékenykedő tanácsadók terjesztette szóbeszéd-ben, amiként a Qing-kor végén felkelést szító Chen Sheng és Wu Guang selyemre írta, majd egy hallal lenyelette a jóslatot: „nagy Chu ország feltámad, Chen Sheng a király”⁵. Az ilyenféle komédiát minden bizonnyal valamennyi új dinasztia alapító császár eljátszotta. A nagyapám azt mondta, hogy Chu-föld Mindenható Királya a cserepet is lefújta a háztetőről, ha akarta. Mit jelent ez? Nem mást, mint hogy Xiang Yü, ha az eresz alá állt és fújt egy nagyot, a tetőről repültek a cserepek. Ez már önmagában elég csodálatos. De ami következik, az még csodálatosabb. Azt mondta a nagyapám, hogy Chu-föld Mindenható Királya azon túl, hogy a cserepet is lefújta a háztetőről, még ráadásul a „saját üstöke fölé nyüstölt”. Ez mit jelent? Nem mást, mint hogy a saját hajánál fogva fel tudta magát emelni a földről. Az emberiség történetében ő volt az első, aki ezt meg tudta tenni. Ilyen természetfölötti erőt közönséges emberről fel sem tétélezhetünk. Amikor azután elolvastam a *Történetírásban Xiang Yü krónikáját*, akkor rájöttem, hogy ez a „saját üstöke fölé nyüstölt” alighanem „a (bronz) üstöt is az üstöke fölé emelte” torzított változata. Az egyszerű ember nem nagyon értette, mi az áldozati üst, ezért mondta, hogy a „saját üstöke fölé nyüstölt”, s úgy értette, hogy a saját hajánál fogva föl tudta emelni magát a földről.

Úgy vélem: az, hogy Xiang Yü a nép körében nem gonosztevő banditaként, hanem falrengető hősként maradt meg, azt az irodalom hőséneke, Sima Qiannek és világraszóló remekművének, a *Történetírás Xiang Yü krónikája* fejezetének köszönheti. Han Wu császár pallosa alatt hatalmas látókörű, kiváló tollú mester született, az a vágás az emberiség kultúrája számára szándéktalanul nagy érdemet nyesett. A jelen kor sok értelmiségi alakja, ha némi gyötretésben van része, nem győz panaszkodni, és más az izzása, bizony, mint Sima Qiannek volt.

Természetesen nem lehet azt követelni, hogy aki kiváló művet akar írni, önként kasztráltassa magát. Sok olyan dolog van, amit a sors szab ki ránk, ha azt kívánjuk, hogy önként menjen valaki kasztráltatni magát, lehet, hogy nem Sima Qian, hanem csak hűséges és nevezetes eunuch lesz belőle.

Amikor elolvastam a *Xiang Yü krónikáját*, úgy találtam, hogy ez a fickó soha nem tiszta erejéből csatázott. Inkább csak játszva vívott. Gyermeklelkű, élénk, gyermekkedvű hős volt. A kondért is összetörte, a csónakot is elsüllyesztette, olyan elszánt volt, házakat gyújtott fel, verembe vágta a katonákat, mindez tipikusan gyermekes rombolási vágy. Valahány csatában mindig a katonái előtt indult rohamra, nem úgy viselkedett, mint a nagy hadvezérek.

Ha nem törhetett gyilkolva előre, nem ordíthatott, akkor nem érezte elemében magát. Erőből és bátorságból vívott, nem bölcsességgel. Ha valamiféle cselre kényszerült, már is fájta a feje, máris megzavarodott. Az utolsó pillanatban is dalolt a szeretőjének és a lovának. Amikor már csak huszonnyolc lovasa maradt, még mindig hazardjátékot játszott alattvalóival, hogy bizonyítsa természetfeletti erejét. Mikor pedig végül egyedül maradt a Wu-folyó partján, a lovát odaajándékozta egy jó vitéznek, a koponyáját pedig régi barátjára hagyta. Nem kelt át a folyó keleti partjára, de nem azért, mintha nem lett volna bátorsága a keleti part előljárójával találkozni, hanem mert már elege volt a csatározásból, belefáradt, nem akart tovább harcolni. Nem akart tovább harcolni, hát kardját végighúzta a torkán, elég határozott, elég végletes cselekedet. Tulajdonképpen soha nem gondolta komolyan végig, hogy meg szeretné szerezni a hatalmat az ország felett, azt a gondolatot, hogy császár akarjon lenni, mások kényszerítették rá. Nem ebben lelte kedvét. Ha valóban császár lett volna belőle, az valójában „megmosdatjuk a majmot és megkoronázzuk” jellegű cselekedet lett volna. Amikor kiosztotta a rangokat a fejedelmeknek, magát kinevezte a nyugati Chu-föld Mindenható Királyává, akkor tulajdonképpen már maga volt a császár, de azt is bolondul csinálta. Hallgassuk csak, milyen címet adományozott saját magának: a nyugati Chu-föld Mindenható Királya, tőről metszett gyerekség, olyan, mint mikor ökölharcban egy kamaszkölyök tekintélyt vív ki saját magának. Harcra született. A hősi harc a legmagasabb közeg, amelyben élni szeret, ez a legnagyobb öröm számára. Ha Kína a harc istenét szeretné megválasztani, senki mást, őt kell választania. Nem szabad őt sajnálni, császár volt több száz is, Xiang Yü csak egyetlen egy. Természetesen meg kell köszönnünk Liu Bangnak⁶, hogy a Chu és Han között folyó hatalmas történelmi háború színpadán a Xiang Yü által halálmegvető bátorsággal játszott szerephez kiváló partner volt, ezáltal pedig ezt a nagyszabású színjátékot gazdaggá és színessé tette, hogy igazán gyönyörködtető legyen. Ha két Liu Bang vagy két Xiang Yü verekedett volna, ezen a színpadon nem lett volna mit nézni.

Politikai szempontból Liu Bang győzött, Xiang Yü vereséget szenvedett. Az emberélet szempontjából viszont e két testvér egyaránt győző. Mind a ketten megtették azt, amit tenni akartak, és mind a ketten jól végezték a dolgukat. Liu Bang az eredmény szempontjából volt sikeres, Xiang Yü a folyamat szempontjából. A Nagy Történetíró ezen írása mindenekelőtt kiváló irodalmi mű, csak azután történelem. Objektív szellemmel átitatott irodalom, szubjektív színekkel színezett történelem.

Visszagondolva a háború, ha nem is az emberiség egész történelme, de az emberi történelem legfényesebb, leghősibb része. A háborúban egybegyűltek a legkiválóbb tehetségek, koncentráldott minden egyes történelmi korszak legmagasabb rendű tudása, az emberiség tehetségének és éleselmjúségének színpadaként szolgált. Így tehát bizonyos értelemben a történelem a há-

5 Chen Sheng [Csen Seng] és Wu Guang [Vu Kuang]: Az Első Császár halála után, fia, Qin Ershi uralkodásának első évében, a hadsereg két tisztje felkelést szított, s hogy katonáik melléjük álljanak, cinóber festékekkel egy selyemdarabra írták a *Chen Sheng király* szavakat, a selymet egy hallal lenyelették, a katonák a hal gyomrában megtalálták az „égi jelet”, s a felkelés mellé álltak.

6 Liu Bang: A Qin-ház bukását követő harcok másik hőse, aki végül is győzött, megteremtette a Han-dinastiát és annak első császára lett.

borúk története, az irodalom pedig a háborúk irodalma. Azok a szempontok, amelyek szerint a regényírók a háborút megítélik, vizsgálják, állandóan változnak. A Nagy Történetíró a háború ábrázolásának nagymestere volt, és természetesen a háborús irodalom pátriárkája. Ő is folyamatában ábrázolta, de eleven jellemek mozgásának terepeként írta le a háborút. Mindannyian tudjuk, hogy milyen a jó háborús irodalom, de amikor írunk, elfeledjük, hogy irodalom, azért feledjük el, mert a politikát nem feledhetjük. A háború borzalmainak ábrázolása, az emberi jellem eltorzulása a háborúban és hasonló szempontok új aspektusként jelentek meg, de „Li Po és Tu Fu verseit ezer száj zengi, de mostanra nincs benne új semmi”. Hogy miként is kell ábrázolni a háborút, mindig nagyon szerettem volna megpróbálni, de nagyon sok minden nem világos számomra, ezért nem mertem könnyelműen nekilátni. Örök néhány pompás háborús történetet a fejemben, lehet, hogy eljön a nap, amikor veszem magamnak a bátorságot, és belevágok.

Minden valódi hős veszi magának a bátorságot, hogy legyőzze vagy semmibe vegye, ha nem is minden, de a legtöbb szilárdan rögzített cselekvésmódot. Teljesen figyelmen kívül hagyni vagy legyőzni lehetetlen mindet, ezért tökéletes hős nincsen. Xiang Yü a maga módján nem tökéletes, Sima Qian is a maga módján szintén nem. A közönséges ember egész teste láncok közé van kötve, ezért ha valaki meri semmibe venni a kialakult cselekvésmódokat, azzal megtette az első lépést a hőssé válás felé. Xiang Yü jellemében minden bizonyít, hogy végérvényesen kitartott gyermekes lelke mellett. Ebben Sima Qian alighanem hasonlatos hozzá. Sima Qian a *Xiang Yü krónikájában* mélyen együttérez hősével, de a Han-dinasztia alapító császárárt több helyütt gúnyal ábrázolja; ez bizonyára az általa elszenvedett kegyetlen büntetés miatt van így. Ennek következtében felmerül a kérdés: Vajon az a Xiang Yü, aki Sima Qian tolla nyomán megjelenik a történelemben, valóban élt Xiang Yü-e? és hasonlóképpen: a történelmi valóságban élt Liu Bang vajon valóban olyan volt-e, amilyennek Sima Qian megírta? Ha jól meggondoljuk, lehet igazság abban, amit Hu Shi⁷ mondott: „A történelem az ember kénye-kedve szerint felöltöttetett kislány”.

Tubákos flakon
12 állítóvi jeggyel,
porcelán máz alatti kék és vörös festéssel

Kalmár Éva fordítása

7 Hu Shi [Hu Si] (1891–1962) neves kínai gondolkodó és író.

Kis kínai bestiárium

Kínai démonűzők és bajelhárítók

Baize (白澤) a bölcs, mindentudó és emberi nyelven beszélő állat mesélte el Huangdinak (皇帝), hogy milyen démonok és szellemek élnek az Égalattiban. II 520 fajtát említett. Huangdi megparancsolta, hogy rajzolják meg őket, hogy az emberek tudják, milyenek a démonok és a szellemek.

A kínai művészetben már az egészen korai tárgyakon is feltűntek képzeletbeli, furcsa lények. A bronzkor (Kr. e. 1500–200) kínai művészetét egyenesen a képzeletbeli állatok dominanciája jellemezte. Az Erligang-kor (Kr. e. 1500 k.–1300) bronz szertartási edényeinek stilizált és sematikus sárkányalakjai és szörnymaszkjai (*taotie* 饕餮)¹ ugyan különböztek a Hadakozó fejedelemségek (Kr. e. 5–3. század) állatfiguráitól, hiszen a sztyeppei népek ábrázolóművészetéből és a Közél-Keletről érkező hatások valóságos, élő állatokként jelenítették meg a korábban oly távolról ábrázolt lényeket.² Mégis a kínai bronzkor végére született meg az az elnyújtott, kígyózó vonalú testtel ábrázolt, szélesfejű sárkányalak, amit a Han-kor óta „kínai sárkány”-ként emlegetnek.

A kínai sírpítészet fontos részét jelentette a sírokhoz vezető lélekút, melyet kőépítmények és szobrok szegélyeztek.³ A sokszor alig ismert és igen kevésre tartott kínai szobrászati anyagban ezek az alkotások testesítik meg a buddhizmust megelőző időszakot, illetve a nem-buddhista kínai szobrászatot. A lélekutak különös lényekben izgalmas keveréket alkot a természetfeletti hit és földi hatalom megnyilvánulása.⁴ A furcsa, gyakran bizarr állatfigurák a vágyott hatalom szimbolikus megjelenítői voltak.

Már a Shang-kortól élt a hit, hogy az állatok a szellemvilággal való kapcsolatteremtés eszközei. Ők segítették később a túlvilágra távozó lelket vándorútnán a Nyugati Istenanya kertjébe, s természetfeletti képességeik megjelenítői az ábrázolásukon is szereplő szárnyak, szarvak, pikkelyek, lángnyelvek vagy a kinyújtott, hosszú nyelv voltak.

A buddhizmus a Kr. u. 1. században idegen vallásként jelent meg Kínában. Művészetében számos furcsa, addig ismeretlen lényt hozott magával. E tanulmány az őrfigurák s a démonűzők kínai ikonográfiájával, annak történetével, jellegzetes alakjaival foglalkozik. Eredetükön és megjelenésükön túl a kínai ábrázolási hagyományba való beilleszkedésüket és változásait kísérli meg körüljárni.

A Kr. u. 6. század végén a négy indiai világtájör (szanszkrit *lokapála*) alakjából született meg a kínai sírok bejáratát őrző égi királypár (*tianwang* 天王) alakja. Tisztük a gonosz lények elriasztása és a bajok távoltartása volt. Az elrettentő arckifejezéssel ábrázolt, páncélba bújtatott erős harcosok sziklatalapzaton állnak. Gyakran ellenségükön, egy démon fején vagy egy állaton taposnak. A legyőzött démon gnóm alkotja, végtagjai égneek állnak, feje csúcsos, szemei kidüllednek. Az állatok bivalyformájú, szarvval ábrázolt lények.

Az álló égi királyok testét páncél fedi, mellkasuk, karjaik és lábuk is védve van, s csizmát viselnek. Eredetileg a korabeli harcosok keményített bőrből készített páncélzatát mintázza viseletük. Könyökvédőjük és válltakaró páncéljuk vége ívesen felkunkorodik. Egyszerre érzéketlen mozgásukat és jeleníti meg természetfeletti mivoltukat. Kezükben többnyire szűrőfegyvert fognak.

A 9–10. századig mindig párban, mozgást érzékeltetve, lépő testhelyzetben, elrettentő arccal ábrázolták őket. Arckifejezésük idegen vonásokat hordozott: nagy orral, kidülledő, hatalmas szemekkel és széles, vastag szájjal ábrázolták őket. Fejük gyakran szárnyas sisakkal védett, melynek csúcsán egy madár, az égi hírvívő látható kiterjesztett szárnyakkal.

Az égkirály-figurák legismertebb ábrázolásai a Tang-kor (618–907) sírfigurái között maradtak fenn. A keménycserépből készített darabokat a többi sírfigurával együtt a temetkezési menettel vitték a sírhoz, kétkerekű kocsikra állítva szállították őket. Amikor a temetési menet a sírhoz érkezett, az út két szélén sorban felállították a szobrokat, éppen úgy, ahogy a kínai császárok és főrangúak sírjaihoz vezető lélekutak hatalmas kőszobrai állnak. A koporsó sírkamrába tétele után a sírfigurákat is – szerepüknek megfelelően – elhelyezték a sírokban, így

1 Az elnevezés kínaiul falánk szörnyeteget jelent, ám a név csak a Song-korból (Kr. u. 960–1269) maradt ránk. A frontális és oldalnézetből egyaránt arcot mutató, állatfejre emlékeztető díszítés a Kr. e. 2–1. évezredben készített szertartási bronz áldozati edények leggyakoribb díszítőeleme. A fejen jól láthatók a gombszerű szemek, a hosszán elnyúló, csavart vonalú fülek, a száj, a szarvak és a karmok, noha az egyes részletek alakja darabról darabra változik.

2 Bagley, Robert: Ornament, Representation, and Imaginary Animals in Bronze Age China. In: *Arts Asiatiques*, 61 (2006): 17–29.

3 A téma legszélesebb igényű összefoglalása Paludan, Ann: *The Chinese Spirit Road. The Classical Tradition of Stone Tomb Statuary*. Yale University Press, New Haven, London, 1991.

4 A lélekút felépítésének és alakjainak nem ismert szöveges leírása vagy meghatározása a konfucianus klasszikus szövegekben vagy a kínai történetíróknál.

a bejárat két oldalára kerültek párban a kapuőrzők. Méretük és megformálásuk alapján drága daraboknak számítottak.

A Hopp Ferenc Múzeum mázas kapuőrző figurája kétszarvú állaton, egy bivalyon áll. A figura egyik lábát kissé felemelve tartja, keze is a fegyverrel magasba emelkedik. Testét páncél borítja. A vörösre égetett testet mázazták (zöld, barna, krémszínű, ún. *sancai* 'háromszín' mázzal), de a máz több helyen megfolyt, s a mázak keveredése izgalmas színű felületeket eredményezett. Az állatalak, a talapat, valamint az arc és a magas madárszárnyra emlékeztető sisak mázatlan maradt. A mázatlan, fehér agyagpéppel bevont felületeket hideg festéssel díszítették. Különösen erőteljes az arc kemény vonásainak kiemelése.

Az égi királyok nemcsak a sírok bejáratát őrizték, hanem a buddhista barlangtemplomok istenségeit is vigyázták. Erőtől duzzadó őrfiuraként állnak a buddhista barlangtemplomok óriás Buddha-szobrai mellett. A központi ülő vagy álló Buddha-képmás két oldalán bódhiszattvák és tanítványok mellett a széleken helyezkednek el, jól érzékeltetve ezzel a buddhista panteonban elfoglalt helyüket. Megformálásuk lehet páncélt viselő, de gyakran láthatók mezítelen felsőtesttel, erőtől duzzadó, mozgalmasságot érzékeltető izomzattal és robusztus, félelmet keltő, szigorú arccal. Meztelen testüket csak egy ágyékkötő fedi.

Ilyen őrfigura-ábrázolás látható a Hopp Múzeum egyik 6. század végére datálható buddhista kősztléjén is.

A feliratos kőlapok (sztélék) a Han-korban terjedtek el Kína-szerte, s népszerűségük szorosan összekapcsolódott az új konfuciusz hivatalknok-írastudó réteg (*shi*士) felemelkedésével. Feliratot vagy szöveget hordozó táblaként álltak temetkezési helyeken, esetleg emléktáblaként egy a rajtuk olvasható szöveghez kapcsolható helyszínen.⁵

Buddhista feliratú sztélék a nomád eredetű Északi-Wei-dinasztia (386–534) idején váltak népszerűvé Észak-Kínában, s a buddhista hit megszilárdulásával lett általánossá használatuk. Egyéni adományozók és családok is készíthették, de többnyire egy-egy buddhista közösség vallási, társadalmi és területi identitásáról tanúskodtak. Elsősorban a buddhista közösségek hitét fejezték ki. A sztélével valójában már a buddhizmus előtt is meglévő és fontos szöveg-hordozó tárgytípust emeltek át a buddhista közösségek saját céljaik megjelenítésére. Anyaguk mindig a helyben elérhető anyag, többnyire mészkő vagy homokkő volt.⁶ Rendszerint egyetlen tömbből faragták, s a sztélék teteje gyakran csúcsban végződött.

A Hopp Múzeum kisebb méretű sztéléjének középső részén ülve (ún. nyugati ülésmodban, *bhadraszana*) látható a meditáló Maitréja bódhiszattva. Két lábát egy-egy figura vállán nyugtatja.⁷ Jobb kezét félelmet távol tartó (*abhaja mudra*), bal kezét kívánságot teljesítő kéztartásban (*varada mudra*) tartja. Magas koronát visel, feje mögött csúcsos mandorla látható. Feje felett négy repülő déva virágot szór áldozatul. E repülő lények és két sárkány fogják közre a sztélé csúcsán látható kínai stílusú pagodát. Az égi palota vagy sztúpa a Lótusz szútrában leírtakat jeleníti meg. Sákjamuni Buddha tanítja, hogy ebben a sztúpában vannak az elmúlt világkorszak Buddhájának, Prabhutaratnának a relikviái, aki mindig megjelenik, ha a Lótusz szútrát recitálják. A főalak mellett kétoldalt arhatok (tanítványok, mell előtt összetett kezekkel, valószínűleg Ananda és Kasjapa) állnak, míg a széleken bódhiszattvák (feltehetően Avalokitésvara és Mahasthamaprapta) helyezkednek el. Ez az elrendezés volt a legáltalánosabb a Yungang barlangtemplom ábrázolásain és a Lótusz szútra képi megjelenítéseiben a 6. században.

A sztélé alján egy közepre helyezett áldozati füstölő áll, két oldalán egy-egy oroszlánnal. Egy férfialak két kezével tartja a fejen a füstölőt.⁸ A sztélé szélein az égi őrzők (*lokapála*) hosszú drapériával takart, izomtól duzzadó alakja látható. A sztélé alsó szélén íves fülkék sorakoznak.

A sztélé hátoldala is faragott díszítésű, noha a vésetek egy része erősen megkopott. A hátoldal közepén Buddha (valószínűleg Sákjamuni) ül vajrászanában. Balján négy mandorlával ábrázolt ülő alak (bódhiszattvák és tanítványok lehetnek), míg a jobbán ugyancsak négy ülő figura látható, talán az adományozókat megjelenítő férfialakok.

A sztélé két oldala a Múlt, a Jelen és Jövő Buddháját állítja elénk. Az 5. század végén–6. század elején érte el Kínában csúcspontját Sákjamuni és Maitréja együttes ábrázolásának itt is látható formája. A sztélé részletgazdag faragása mellett az egykori színes festést is örzi: kék, piros, zöld és fekete festésű a márvány.⁹

Az égi királyok mellett másfajta őrzők és védelmezők is megjelentek a kínai buddhista művészetben. Anyang közelében, a Qingliang hegyen épült fel az a buddhista szentélyegyüttes (Xiudingsi 修定寺), amelynek négyzet alaprajzú pagodáját egykor 3775 darab, formával mintázott csempelap díszítette. Az 5. században épült pagodát Taizong császár idején (627–650) átépítették, és a 13. századig még több alkalommal felújították. A pagodaépület 7. századból származó díszítésében az oldalfalakat a lábazattól a tetőzetig, 13 sorban mintás csempelapok borítják, egyedül a déli oldalon töri meg a homlokzat hullámvázát a bejárat íves kaput mintázó díszítésrendje.

5 A császárkor előtt (Kr. e. 3. század) sztélé kőből és fából egyaránt készülhetett, s írást nem hordozó hatalmi jelvényként szolgált vagy a rituális tér megjelölője volt.

6 A Hopp Múzeum sztéléje esetében márvány.

7 A hinduizmusból ismert törpék (*gana*).

8 Gyakori ikonográfiai változat a féltérdén ülő, fejen füstölőt tartó vagy az álló, kezében füstölőt tartó figura is. Wong, Dorothy C.: *Chinese Steles. Pre-Buddhist and Buddhist Use of a Symbolic Form*. University of Hawai'i Press, Honolulu, 2004: 136, 139.

9 A sztéléhez analógiát lásd Wong 2004: 141; *Light of Asia. Buddha Sakyamuni in Asian Art*. Organized by Pal, Pratapaditya, Los Angeles County Museum of Art, 1984: 272–274.

Buddhista sztélé
kő, faragott festett részletek
Qi-dinasztia (550-577)

Ülő démon
szürke keménycserép, reliefszítéssel, hideg festés nyomaival
Tang-dinasztia (627-650)

Zhong Kui vadászaton (részlet)
színes fametszet
20. század vége

Ajtóór-szellem
színes fametszet, kézi utánfestéssel
20. század eleje

Tetődísz kerámia, démon
keménycserép, mintába préselt, vésett díszítéssel
Észak-Kína, 17–18. század

Ajtóór-szellem
színes fametszet, kézi utánfestéssel
20. század eleje

Tetődísz kerámia, démon
keménycserép, mintába préselt, vésett díszítéssel
Észak-Kína, 17–18. század

A falak felső sorát démonokat mintázó csempelapok díszítik, míg alattuk rombuszforma csempék hálózják be a felületet, összesen hetvenkét különböző mintával.¹⁰ A felső sorok négyzet alakú csempéin három minta váltakozik: egy szörnymaszkot ábrázoló, egy térdeplő démonnal díszített, oldalra néző és egy ülő, szembenéző demont megjelenítő csempe. Ez utóbbi típusba tartozik a Hopp Múzeum gyűjteményének egyik kerámialapja is.¹¹

Az ülő démon figura bokában keresztbe tett lábait szorosan teste előtt tartva kuporog, szinte szétfeszíti a szűk tér kereteit. Két erős, izmos karja és fedetlen mellkasa erőteljesen duzzad, hatalmat sugároz. Haja csigákban gördül vállaira. Hatalmas, kidülledő szemmel, óriási orrlyukakkal és széles, vigyorgó szájjal tekint alá a szemlélőre. Lábán térdig érő, páncélként használt bőrcsizmát visel. Kezével átkulcsolja lábfejét. Megformálása a Tang-kor plasztikáinak mozgalmasságát, erőt, élettelséget megjelenítő stílusát idézi. Viselete (lábpáncélja) a világtájörök, az égi királyok kínai bőr páncélzatával rokonítható. De mit keres egy démon a buddhista pagoda falán?

Buddhista sztélék alján Kínában a 6. századtól kezdve találunk természeti erőket megjelenítő Égi királyokat vagy e Szellemkirályok nyolcas sorozatát. Előképeik a Shaolin-kolostorban a 6. század elejéről származó, indiai mesterek által megfestett démon istenségek lehetnek. Később a közeli Longmen barlangtemplomban (Henan tartomány) fordultak elő szoborba formált alakjaik. A buddhizmus indiai forrásához vezetnek vissza, de elképzelhető, hogy Kínába délkelet-ázsiai áttételen keresztül jutottak. Ismert ugyanis, hogy Jáván az épületek talapzatát igen hasonló ábrázolású természeti istenségek sorozata védte.

Kínában a Szellemkirályok tizes csoportja vált ismertté. A buddhista panteon legalján helyezkednek el, s számos kínai elemet is beemltek ikonográfiájukba. A buddhizmus járulékos őristenségeiként szolgáltak, melyek népszerűsége főként a Sui- és a Tang-dinasztia idején volt jelentős. A 6–8. század között ábrázolásaikra a szinte teljesen mezítelen test, ülő póz s az attribútumok használata jellemző (pl. a Sárkányszellem ülő figura nyakában egy kígyóval, a Halszellem nyaka körül halakkal, az Elefánt- vagy Majomszellem állatalakban, a Tűzszellem lángokkal, a Szélszellem szélszákkal és szélfűtta hajjal látható).

Szörnyalakok, a Xiuding-kolostor pagodájának falain látott térdeplő, futó démonokhoz hasonló ábrázolásban a 6. század elején megjelentek temetkezéssel kapcsolatba hozható buddhista sztéléken vagy koporsótartó állványokon is.¹² Különösen izgalmas kérdés a dél-kínai és az észak-kínai ábrázolási hagyomány összetettségének története, ami a 6. század kínai művészeti anyagán tanulmányozható leginkább.¹³ A különös, fantasztikus lények ábrázolásának ugyanis létezik egy a kínai hiedelemvilágból¹⁴, a természeti erők szellemeinek tiszteletéből és ábrázolásából levezethető története is. Ezek szorosan kapcsolódnak a Han-korban elterjedt túlvilág-elképzelésekben leírt alakokhoz, melynek gyökerei az egykori Chu (楚) állam művészetéig nyúlnak vissza.

A fenti példák nyomán látható, hogy a 6–7. századra a kínai művészetben az őrző-védő istenségek két ikonográfiai ábrázolástípusa alakult ki. Az egyik csoportot az indiai eredetű, buddhizmussal együtt érkezett világtájör-figurák jelentették. A katonai viseletbe, páncélba bújtatott, álló védőalakok természetfölötti mivoltát néhány attribútum is jelezte (pl. fej mögött mandorla, szétterjesztett szárnyú madár a fejen, groteszk arckifejezés). Viseletük ugyan később a kínai művészetben az adott kor katonai viselete szerint változott, de a félelmet keltő arckifejezés és a robusztusság, a mozgás erőteljes érzékeltetése jellemzőjük maradt. Számos, a kínai mitológiából ismert őralak és védőistenség ábrázolásába örökítődött át és olvadt bele a buddhista művészetrel érkezett és megismert lokapála figurák ikonográfiája.

A másik csoportot a Tang-korban mezítelen testtel, erőteljesen duzzadó, pusztán ágyékkötővel ábrázolt őralakok, égi királyok alkotják. A Tang-kort követően azonban eltűnik, illetve átalakul ábrázolásuk. Démonizáló figuraként, de demoni külsővel (pl. tetődíszkerámiák) vagy eleve démonként maradtak fenn a kínai emléktanyagban, melyek bemutatására később még visszatérünk. A két ábrázolási hagyomány gyakran együtt is láthatóvá válik, hiszen a démonizáló istenségek katonai páncélba bújtatott robusztus alakjait gyakran apró, izmos, kicsi démonok kísérik.

A hadvezérek viseletébe bújtatott démonizáló és kolostorvédelmező istenségek egyike Weituo (韋馱), kinek neve a szanszkrit Veda kínai átírásából származik. A kolostor és Buddha tanának védelmezőjeként tisztelik Kínában, bár eredetileg Siva és Agni fia. A négy égi király (akik a négy égtáj felől őrzik az ég kapuit) nyolc hadvezérének egyike (Dél védelmezője), aki különösen népszerűvé egy 7. századi irodalmi mű, Xuanzang élettörténete révén vált. A démonok

10 Az épület rombusz alakú, hálós elhelyezkedésű csempéit táncoló apszaraszok, harcosok, oroslánok, lovak, elefántok, lótuszok, és kívánságteljesítő drágakő díszíti.

11 Számos nyugati közgyűjtemény őriz csempelapot a pagodáról: British Museum (London), Fitzwilliam Museum (Cambridge), Avery Brundage Collection (Asian Art Museum, San Francisco), Metropolitan Museum of Art (New York), Chicago Institute of Art (Chicago), Cleveland Museum of Art (Cleveland), Royal Ontario Museum (Toronto), és magángyűjteményekben is megtalálhatók (Eskenazi, 1993).

12 Számos példa található Fajcsák Györgyi: Kínai sztúpa díszítése az i. sz. 7. századból. Ülő démonalak a Xiuding kolostor pagodájának faláról (Henan tartomány). (magyarul és angolul) In: *Ars Decorativa. Az Iparművészeti Múzeum és az Iparművészeti Múzeum Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeuma évkönyve*, Vol. 12., Budapest, 1992: 168–172.

13 A buddhizmus mellett fontos kínai forrása a démonábrázolásoknak a természeti erők megjelenítése. Lásd Bush, Susan: Thunder Monsters, Auspicious Animals and Floral Ornaments in Early Sixth-century China. In: *Ars Orientalis* X. (1975) 19–34.

14 *Shanhajjing* (Hegyek és vizek könyve, Kr. e. 4–2. század) ábrázolásai különösen nevezetesek voltak a Han-korban és azt követően.

és szellemek fejként leírt hősnek Sákjamuni parancsára meg kellett védelmeznie a törvényt, mielőtt a nirvánába lép. Páncélban és sisakban, kezében karddal ábrázolták. A 18. század utáni ábrázolásain azonban a kardot egy hadvezéri bot váltotta fel, melyre gyakran egyik kezével támaszkodik is. A buddhista kolostorok előcsarnokában áll oltára, rendszerint Mile (Maitréja) oltára mögött, s észak felé fordulva vigyázza a kolostor rendjét.

A Hopp Múzeum több 18–19. századi Weituo-szobrot is őriz, ami híven jelzi az istenség korabeli népszerűségét. Egyikük egy egészen széles vállal megformált figura. Rövid láb és hosszú felsőtest jellemzi alakját. Fején magas, tükörforgókkal díszített széles sisakot visel. Tábornoki viselete derekán övvel összefogott, ruháját hasán egy tigrisfej díszíti. Jobb lábával előre lép, jobbját előre nyújtja, mellyel egykor egy díszes botra támaszkodott. Ma csak a pálcá tenyerében maradt véggombja látható. A páncélzat hosszan fedi lábait, hátát és felső végtagjait is. A fából készült szobormagot lakkozták és aranyozták, illetve az áttört faragású viselettel lényegében a szobormagot felöltöztették. A felület vörös és arany színe ragyogó fénybe vonja Weituo hadvezéri alakját.

Az őrző istenségek leszármazottainak tekinthetők a kolostorok védelmezői (*jielanshen* 伽藍神). Nevük a szanszkrit sangharama 'kolostor' jelentésű szó rövidített kínai átírásából származik. A kínai mitológiában ők a kolostorok és szentélyek védőszellemei, akiket a kolostorok bejáratánál helyeztek el. Rettenetes harcokként, felfegyverezve, démonon taposva ábrázolták őket. Ábrázolásuk a Tang-kor sirkerámiái között megismert, páncélba bújtatott lokapórázókra vezethető vissza, de feladatuk és ikonográfiájuk alapján gyakran rokonítják őket a kínai kapuórszellemekkel is.

A kapuórszellemek (門神 *menshen* 'kapuszellem') a bejárat védelmező istenségei a kínai mitológiában. Már a Szertartások könyvében (Kr. e. 4–2. század) olvashatunk a kapu istensége tiszteltére bemutatott áldozatokról. A kapuőrök később a szellemek világának kapuóreiként tűntek fel. A *Shanhaijing* (Hegyek és vizek könyve, 山海經, Kr. e. 4–2. század) írja le, hogy Shen Shu (神荼) és Yu Lei (鬱壘) a Keleti-tenger egyik hegyén egy hatalmas őszibarackfa ágai között őrzik a szellemek kapuját.¹⁵ Ha gonosz szellemet fognak el, összekötözik és egy tigrissel felfalatják. A kapuórszellemek szobrát a régi Kínában a bejárat kapuk két oldalára állították, míg a kapura hatalmas tigrist rajzoltak. A 12–14. század között aztán két, 7. században élt tábornokot – Qin Shubaót (秦叔寶) és Hu Jingdet (胡敬德) – kezdtek tisztelni kapuórszertelenségként. A hagyomány szerint ők őrizték a Tang-kori Taizong császár hálószobájának ajtaját, mikor a császárt kísértetek nyugtalanították. Amikor aztán a császár éjszakai nyugodtan teltek el, megparancsolta, hogy fessék le a két ór képét és függesszék ki a palota kapujára. Kezükből alabárddal, hadvezéri viseletben, félelmetes arccal ők lettek a kínai újévi fametszetes ábrázolások egyik leggyakoribb témái. Képüket a házak ajtószármányaira függesztik vagy ragasztják, hogy védjék a házat (már nem csak a buddhista kolostort, hanem szentélyeket, intézményeket, magánházakat is) a gonosz szellemektől.

A kapuórszellemekkel gyakran összekapcsolták a kínai mitológia egy másik alakját, Zhong Kui-t (鍾馗) is. A démonok parancsolójaként kezdetben őszibarackfából készített démonűző buzogánnyal ábrázolták. Az ötödik holdhónap ötödik napján szívesen örökítették meg vörös festékekkel, amint egy demont fog el. A Tang-korban (618–907) kezdődött tisztelete a kínai népi vallásban, s a Song-korban (960–1279) emelték be a taoista panteonba. Zhong Kui a Tang-dinasztia idején élő írástudó volt (618–627), aki sikertelen hivatali vizsgálója miatt öngyilkosságot követett el. A császár azonban magas rangú temetésben részesítette, ezért Zhong Kui megfogadta, hogy az ártó démonok elűzésével hálálja meg a császári kegyet. Xuanzong császárt (713–742) egyszer lázalmában egy démon zaklatta, Zhong Kui sietett segítségére, és elűzte a császárt háborgató demont. A császár, felébredve, megbízta udvari festőjét, Wu Daozit, hogy elmondása alapján fesse le a demontűzőt. A hatalmas, megbízta udvari festőjét, Wu Daozit, hogy elmondása alapján fesse le a demontűzőt. A hatalmas, természetű, foszlányokban lógó fejfedőt viselő, kékköntösű, szaruöves férfialak óriási fekete csizmákat viselt. A 9. századra általános szokássá vált, hogy az udvari festők tél végén demontűző Zhong Kuikat festettek. Gyakran ábrázolták kicsi démonokkal vagy éjszaka, amint démonok hordozta hordszékében utazik.¹⁶ Népszerűségét jól érzékelteti, hogy már a Déli Song-korban (1127–1279) a főváros kereskedői újévkor Zhong Kui és a kapuórszellemek fametszetes képét ajándékozták vásárlóiknak.¹⁷ A népi nyomatokon Zhong Kui általában hivatalnokai öltözéket visel, s démonokat fenyegető pózban látható. Alakja a népi mitológiában gyakran összeolvadt Pan Guan (判官) alakjával, aki isteni bíróként ül törvényt a holtak lelkein. A gonosz szellemek megfélemlítőjeként lép elő, s vörös köpenyben, jáde fejjel, kezében varázskarddal látható. Kardjával egy denevérré sújt le, mert elégedetlen, hogy a boldogság homonimájaként ábrázolt denevér (*fu*) későn érkezett. Páncélinget és hivatalnokai köntöst visel egymáson, ami a civil és a katonai hivatalnokok öltözékének elegye, utalva arra, hogy civil és katonai ügyekben egyaránt tökéletes. A démonok feje, kinek engedelmességeknek a démonok: kocsin húzzák, vidámítják, borral vendégelik, táncolnak a színe előtt. Alakját, mint a démoni rontás varázsszerszögét gyakran akasztották kapufélfára, hogy megvédje a házat a gonosz szellemektől.

15 Névvaltozataikhoz és mitológiájukhoz lásd Henri Maspero: *The Mythology of Modern China*. In: Hackin, J. (ed.): *Asiatic Mythology*, George Harrap and Co., London, 1963: 293–295; Little, Stephen: *The Demon Queller and the Art of Qiu Ying* (Ch'iu Ying). In: *Artibus Asiae* Vol. XLVI, 1/2 (1985): 23.

16 A holdujév köszöntésének kínai ábrázolási hagyományában Zhong Kui meghatározó szerepet játszik. Ábrázolásának ikonográfiai típusait lásd *Blessings for the New Year. Special Exhibition of Paintings of Chung K'uei*. Liu Fang-ju, The National Palace Museum, Taipei, 1997.

17 Gernet, Jacques: *Kína hétköznapijai a mongol hódítás előestéjén 1250–1276*. Gondolat, Budapest, 1980: 200.

Ajtóór-szellem
színes fametszet, kézi utánfestéssel
20. század eleje

Weituo, a kolostor őre
fa, lakk, aranyozott
18–19. század

A Zhong Kui-ábrázolásokon látható főalak rendszerint számos démon társaságában látható. Itt találkozunk össze ismét az őrzőistenségek, démonúzóik ábrázolásában a 6–7. századtól nyomomon követhető kétféle ábrázolási hagyomány. A démonok többnyire apró, groteszk lények, testük erőteljesen duzzadó izmai jól láthatók. Gyakran zöld testtel, gyér színes (főként vörös) hajjal, hatalmas fülbevalókkal, mezítláb, kar- és lábpercekkel jelennek meg. Fejük akár egészen állatias formát is ölthet. Viseletük rendszerint csekély: levélkötényben, ágyékkötőben vagy rájabőről, prémből készített nadrágban jelennek meg. Kezükből buzogányt, ostort, esetleg fegyvert tartanak. Extrém arckifejezésük riasztó: vicsorgó, hatalmas fogsorukat elővillantó, félelmet keltő. Ábrázolásuk a taoista panteon természeti erőket és istenségeket megjelenítő képeihez hasonló.

A démonok távoltartását, a bajok elhárítását szolgálták a kínai épületek figurális tetődíszei. Mitikus állatok (pl. fénixek) mellett démoni alakok is előfordultak közöttük.

Kína-szerte számos műhely készített tetődísz-kerámiákat. Az alacsony égetésű, ólommasz figurális tetődísz-kerámiák a Ming-kortól nagy mennyiségben díszítették a buddhista, taoista és helyi istenségek tiszteletére emelt szentélyek tetőzetét, de az előkelők udvarházainak rangját és pompáját is díszes tetőzetük adta. Észak-Kína műhelyeinek jellegzetessége volt a sárga, zöld és lila mázak alkalmazása, amelyeket erős kontrasztban használtak az ereszvégre állított vagy a tetőgerincen helyezett figurális tetődísz-kerámiák felületén. Ismeretes, hogy császári megrendelésre két műhely dolgozott: egyikük Peking közelében az Illatos hegyen, míg a másik az északkieleti Liaoning tartományban, a Shenyang közeli hegyekben.

A Hopp Múzeum gyűjteményében őrzött két démonalak ábrázolása jellegzetes szinkretista jegyeket hordoz: ötvözi a buddhista művészetből ismert kapuőrfigurák ikonográfiai jegyeit, a taoista művészet halhatatlan-ábrázolásának tradícióit, s a *luohan*-ábrázolások (Buddha-tanítványok) Song-korból eredeztethető festészeti ábrázolásának excentrikus vonásait.

A jobbra kilépő démonalakot két lába között egy felhőhöz rögzítették, felhőkön mozgó lényként jelenítették meg. Lábán és karján páncélt visel, vállait kendő borítja. Páncélja felett ágyékkötőt hord. Fején homlokpánt, füleiben nagy kerek fülbevaló. Démon mivoltát viselete és elrettentő arckifejezése is hangsúlyozza. Lendületet és mozgalmasságot áraszt a balra kilépő démonalak megformálása is. Az izomzat erőteljes kidolgozottsága és a támadó mozdulat félelmet ébreszt. A figura alátámasztását két lába között lenyúló ruházata fedi. A vállán kendővel, térdéig lenyúló ágyékkötővel, fülbevalókkal és apró szarvakkal ábrázolták. Testének kidomborodó izmai, arcának éles tekintete és az összehúzott szemöldök a Tang-kor buddhista szentélyeinek, oltárainak kapuőreit (*lokapála*) idézi. A figurák mázazása, háromszínű teste a Tang-kor sárkerámiáinál megfigyelt technológiát követi.

A kínai mitológia itt bemutatott védőalakjai részben a buddhista művészettel jelentek meg, részben a buddhista művészetet megelőző, a túlvilággal kapcsolatot tartó szellemlények, természetű erők istenség-ábrázolásaiból származtathatók a kínai művészetben. Az egyes példák fontos jellemzője, hogy a védőalakok, bajelhárító alakokat, azok különlegességét, extremitását eredetüktől függetlenül nagyon hasonló eszközökkel formálta meg a kínai művészet a 6. századtól kezdve. Két alapvető ikonográfiai hagyomány alakult ki és hatott egymásra, melyből két ábrázolástípus fejlődött ki és élt egymás mellett. Az egyik a rettenthetetlen katonaként ábrázolt, a másik a mezítelenül, erőteljesen duzzadó testtel megjelenített védőalak. A védőistenségek és démonúzóik gyakran öltözték magukra ellenségeik jellemző vonásait is. Az elrettentésre, az ártó erők távoltartására megformált vizuális nyelv a Song-korra általánossá lett a kínai művészetben, s minden műfajban (a festésztől a kerámiáig) hasonlóan alkalmazták. Az egyes példákon ugyanakkor az is pontosan megfigyelhető, hogy a démonok és a démonúzóik között megformálás tekintetében állandó az átjárás. Közös jellemzőjük, hogy markáns eltérés mutatkozzon az általánostól: ezért jelennek meg óriási vagy parányi méretekből, különöseleg viseletekben, furcsa arckifejezéssel, különleges mozgással és viselkedéssel. Készítőik így teljesítik be Huangdi parancsát, hogy az emberek az égalattiban megtudják, milyenek a démonok és a szellemek.

Tubákos flakon,
Álló halhatatlan alak,
porcelán színes mázzal

A Történetíró feljegyzései című történeti műről

Közel tíz évig tartó harcok során Kr. e. 221-ben az akkori Qin állam fejedelme befejezte a többi fejedelemség bekebelezését, s megalapította a Qin-dinasztiát. A Középső Birodalom ekkor vált először egy egységes állammá. Úgy gondolta, hogy a Qin-dinasztia az idők végezetéig fennmarad, ezért felvette a Qin Shi Huangdi nevet, azaz kikiáltotta magát Qin Első Császárnak. Nevéhez számos intézkedés és legenda fűződik, valamint alakját a történeti és irodalmi művekben az idők során olyan jelzőkkel illették, mint „kegyetlen”, „nagyzóási és üldözési mániás” stb. Legfontosabb intézkedései közé sorolható a Nagy Fal létrehozása¹; a pénz, a kocsiengely hosszának, az írásnak és a mértékegységeknek az egységesítése; a könyvégetés; az agyaghadsereg stb. A róla szóló legendák közül az egyik legfigyelemreméltóbb, ami megkérdőjelezi arisztokrata származását, és arról számol be, hogy Kína első császára nem más, mint egy felküzdött kereskedő törvénytelen gyereke.

A császár üldözési mániája abból fakadt, hogy három sikertelen merénylet is elkövette ellene. A hagyomány szerint a harmadik merénylet után már senkit sem engedett saját magához közel, és csak függöny mögül beszélt mindenkiel. Ezekről az eseményekről a *Történetíró feljegyzései* című történeti műből értesülünk, amely a Kr. e. 2. sz. vége–Kr. e. 1. sz. eleje körül íródott. A műben a szerző, Sima Qian az Első Császárt igazságtalan és kegyetlen uralkodóként írta le, amely motívumot a későbbi korok írói is sorra átvettek. A császár életére törő egyik merénylet ugyanakkor konfucianus erényekkel felvértezett vándor kardforgatónak írta le. De miért is fontos ez? Egyrészt mert olyan lényegi kérdéseket vet fel, mint hogy a kínai kultúrában milyen szerepet játszott a történelem és maga a történetírás, másrészt a *Történetíró feljegyzései* című mű jelentőségére világít rá. A jelen gyűjtemény tárgyát képező részlet kiválasztásakor a legfőbb szempont az volt, hogy az Első Császár ellen merényletet elkövető Jing Ke a mai napig közkezdvelt alak a kínai kultúrában: az ő történetét dolgozza fel például a két legismertebb kínai filmrendező, Zhang Yimo (*A hős*, 2002) és Chen Kaige (*A császár és a gyilkos*, 1998); számos számítógépes játék és tv-sorozat szereplője, valamint a Nobel-díjas Mo Yan is megörökítette személyét a *Mi Jing Kenk* című drámájában.

Mielőtt rátérnénk arra, hogy a kínai kultúrában miért tulajdonítottak fontos szerepet a történetírásnak és magának a történelemnek, érdemes pár szót ejteni a kínai történelem-szemléletről, mely nagyban eltér a nyugatitól. A kínaiak a történelem folyását nem egy lineáris fejlődésben látták, hanem úgy gondolták, hogy az események ciklikusan ismétlődnek. Egy ilyen ciklus egy dinasztia uralkodását ölelte fel. Úgy képzelték, hogy egy arra érdemes család az Égtől kap „égi megbízatást”, és dinasztiát alapít. A dinasztia első uralkodói igazságosan és erényesen uralkodnak, és a birodalmat gazdaggá teszik. Idővel az uralkodók egyre tehetségtelenebbek, korruptabbak és gyengekezőbbek lesznek, és uralkodásuk alatt a birodalom hanyatlásnak indul. A dinasztia utolsó uralkodója alatt parasztlázadások törnek ki, a meggyengült

birodalmat barbárok ostromolják, és végül a dinasztiát megdöntik, amit a kínaiak úgy fogtak fel, hogy az Ég elveszi a dinasztiától az „égi megbízatást” és azt másnak adja. Tehát a császárkor ideje alatt a birodalomban a rend és a káosz időszakai váltogatták egymást. Egy dinasztia megalapításakor az országban rend uralkodott, vagyis az uralkodó erényeivel kormányzott, míg a dinasztia bukásának közeledtével a káosz ütötte fel a fejét, azaz az adott dinasztia utolsó uralkodói züllöttségükben már nem követték az Ég által elvárt erkölcsi elveket.²

A ciklikus történelemszemléletnek köszönhetően a kínaiak úgy gondolták, hogy a jelent csak úgy lehet megérteni, ha azt egy múltbéli esemény visszatéréseként értelmezzük. Emiatt fontos volt a történelem ismerete, amit legjobban természetesen a történeti művekből ismerhettünk meg. Ez arra a jelenségre is választ ad, hogy az irodalmi művekben a történelmi példa a legtekintélyesebb elem, és egy adott helyzetet mítoszok és fikció helyett egy történelemből vett példával írnak le, hiszen ezzel lehet a legjobban szemléltetni, hogy valaki az utat követi-e, vagy épp letért róla.³

A már említett *Történetíró feljegyzései* (Shiji) szerzőjeként Sima Qiant tartják számon, de mindenképp meg kell említeni, hogy magát a művet apja, Sima Tan kezdte el írni, aki halálos ágyán megfogadhatta fiával, hogy befejezi a művet. Sima Qian részben szakított az addig megszokott történetírói módszerekkel, például hogy egyes művek évről évre jegyezték fel az eseményeket (*Chunqiu*, vagyis a *Tavaszkor és őszök krónikája*), vagy mások a fejedelemségek szerint csoportosították leírásaikat (*Zhanguoce*, vagyis *A Hadakozó Fejedelemség politikája*, illetve a *Guoyu*, vagyis a *Fejedelemségek beszélgetései*). Sima Qian tehát forradalmasította a kínai történelemírást, és követendő formát hagyott hátra az elkövetkezendő korok történetírói számára.

Sima Qian 130 fejezetben írta le a kínai történelmet a mítikus koroktól kezdve a Han-korig. Ez a 130 fejezet öt nagyobb típusba osztható: az *Alapvető évkönyvek* (*benji*), a *Táblázatok* (*biao*), az *Értekezések* (*shu*), az *Örökletes házak* (*shijia*) és az *Életrajzok* (*liezhuan*). Az *Alapvető Évkönyvekben* a kezdetektől, szigorú kronológiát követve (de nem évről évre) azon dinasztiákat és uralkodókat mutatja be Sima Qian tizenkét fejezetben, amelyek a hagyomány szerint egész Kína felett gyakorolták hatalmukat. A következő részben a kínai történelem legfontosabb eseményeit örökítette meg tíz kronológiai táblázatban. Ahogy a szerző maga is megjegyezte, igen nehéz feladat volt összerendeznie a történéseket, mert Qin császára megsemmisítette a forrásokat, így ezeknél csak a Qin-krónikákra és a *Tavaszkor és őszök krónikájára* tudott támaszkodni. Az *Értekezésekben* nyolc olyan általános témát taglal, amelyeknek bővebb kifejtése más szekciókba nem fért volna bele, mint például a szertartások, áldozatok, zene, asztronómia, gazdaság stb., s összefoglalja rövid történetüket a kezdetektől egészen Han Wudi (ur. Kr. e. 141–87) uralkodásáig. Ez a legproblémásabb része a műnek, mivel az *Értekezések* nagy része nem teljes, csak töredék. Az *Örökletes házak* azon fejedelemsé-

1 A birodalom egységesítése előtt Kína területén a Kr. e. 3. században hét nagyobb fejedelemség küzdött a hatalom megszerzéséért, amelyek határait védelmi falak védték. Ezek közül az Első Császár csak azokat a falrészeket hagyta meg és kötötte egybe, amelyek az új, egységes birodalom északi határát védték. Hozzá kell tenni, hogy a Nagy Fal ma is látható változata jóval később, a Ming-korban épült.

2 Salát Gergely, 2009: *A régi Kína története*. Budapest, ELTE Konfuciusz Intézet, 23–24. o.

3 Idema, Wilt L. and Haft, Lloyd, 1997: *A guide to Chinese literature*. Ann Arbor, Center for Chinese Studies, University of Michigan, 33–37. o.

gek történetét meséli el harminc fejezetben, amelyek Kína egy részén uralkodtak örökletes módon. A fejezetek nagy része a különböző Zhou-kori (Kr. e. 1046–256) fejedelemségek történetéről szól. Leírja az örökletes házak történetét a kezdetektől egészen bukásukig. Ha egy esemény több államot is érintett, akkor több fejezetben is megörökítette. Végezetül a mű 130 fejezetéből hetvenet az *Életrajzok* foglalnak el.

Mindenképp meg kell említeni, hogy ezek az életrajzok nem a nyugati értelemben vett teljes biográfiák, nem kapunk teljes képet az adott egyénről és életéről. Sima Qian nem tartotta fontosnak, hogy mindent elmondjon, amit tudott az adott személyről, és csak azokat a történeteket és anekdotákat írta le egy-egy életrajzban, melyekből megismerhetjük az illető személyiségét, és amelyekre a későbbi generációk emlékeztek. Célja az volt, hogy az általa fontosnak tartott személyiségeket megmentse a feledéstől, és úgy érezte, hogy elég, ha életükből a legemlékezetesebb és legkiválóbb részleteket emeli ki.

Ebben a részben ugyanakkor nemcsak egy-egy személy kapott helyet, hanem különböző embercsoportok is, akik hasonló korban vagy helyen éltek. Az egyéneket foglalkozásuk vagy életcéljuk szerint csoportosította egy-egy fejezetbe, s az adott fejezetben belül kronológiai sorrendben rendezte el őket. Így kaptak például külön-külön fejezetet a vándor kardforgatók, a jó és a rossz hivatalnokok, és többek közt a bérnyilkosok is. De népcsoportoknak is külön fejezetet szentelt ebben az egységben, mint például a *xiongnuk*nak vagy a koreaiaknak.

Ami a *Történetíró feljegyzései* hitelességét illeti, Sima Qian nagyon alapos munkát végzett, s igyekezett csak a számára hitelesnek tartott eseményeket leírni. A különböző személyek párbeszédei természetesen az ő fantáziájának köszönhetőek, ami elősegíti a történetek gördülékenységét, s segít az adott személy jellemének megrajzolásában is.

A *Történetíró feljegyzései* felépítése egyrészt azért fontos, mert a későbbi korok hivatalos történeti művei mintájául szolgált, annyi különbséggel, hogy azok már csak négyes felosztásúak, az *Örökletes házak*at elhagyták, valamint az *Értekezéseket* nem *shun*ak, hanem *zhine*k hívták. Hivatalos történelmi műnek azt tartják, amikor egy dinasztia felkért egy csoport írástudót, hogy írja meg az előző dinasztia történetét. Összesen huszonnégy hivatalos történeti művet írtak a császárkor alatt, ezért is tartja a hagyomány a kínai történetírás atyjának Sima Qiant, mint az első ilyen mű szerzőjét.

Másrészt azért is jelentős a *Történetíró feljegyzéseinek* felépítése, mert így Sima Qiannek lehetősége nyílt arra, hogy egy adott eseményről vagy személyről ne egyetlen egy fejezetben értekezzen, hanem több különböző fejezetben is. Néha csak érintőlegesen említi meg, máskor teljesen új információt kapunk az adott eseményről vagy egyénről, de az is előfordul, hogy a történet eseményeinek szempontjából semmi újat nem mond a másik fejezetben, viszont egy teljesen más szemszögből ismerteti a már ismert részleteket.

Jing Ke története a *Történetíró feljegyzései* nyolcvanhatodik fejezetében olvasható. A *Cike liezhuan*, amit a nyugati szakirodalom a *Bérnyilkosok életrajzá*nak szokott fordítani, őt „bérnyilkos” – Cao Mo, Zhuan Zhu, Yu Rang, Nie Zheng és Jing Ke – sikeres vagy sikertelen küldetését, vállalkozását meséli el.

A nyugati „bérnyilkos” kifejezés, nem igazán fedi le a kínai „*cike*” fogalmát, emiatt megtéveszthető lehet. A *ci* eredeti jelentése „(át)szúr”, „(át)döf”, „(át)lyukaszt”, „késel” stb., míg a *ke* annyit tesz, hogy „idegen”, „vendég”, „látogató”, „utazó”, „kereskedő”. Tehát magyarul a szó szerinti fordítása „öldöklő, kóbor vitézek” lenne. De kik is voltak ezek a vendégek? S mi sarkallta őket arra, hogy akár életüket kockáztatva teljesítsék uruk parancsát? S uruk miért bízta meg

őket olyan feladatokkal, melyeknek vége a biztos halál volt?

Az „öldöklő kóbor vitézek” motivációinak megértéséhez mindenképp meg kell értenünk a Zhou-kor (Kr. e. 11–3. sz.) társadalmi rendszerét szabályozó szigorú kötelékek egyes alapvető elemeit. A társadalmi berendezkedés a hierarchikus felépítésű földbirtokrendszeren és az ősök kultuszán alapul. A birodalom felett a mindenkori politikai és vallási hatalmat a király gyakorolta, azonban mégsem lehet azt mondani, hogy a Zhou-korban a birodalom egységes lett volna. A Zhou-ház megalapításakor a király, az Ég fia hatalmas földeket adományozott rokonainak és a behódolt népek vezetőinek, akik bizonyos függetlenséget élvezve kormányozhattak birtokaikon, cserébe a királynak adót kellett beszolgáltatniuk, továbbá külső támadás esetén katonai védelmet kellett biztosítaniuk számára.

Idővel az adománybirtokokon a hatalom örökletessé vált, így számos, kisebb-nagyobb uralkodóház jött létre. Az így létrejött fejedelemségekben a politikai rendszer a királyi hatalom kicsinyített mása volt, miniszterekkel, tanácsadókkal és a megfelelő hivatalokkal. A miniszteri cím itt ugyanúgy örökletessé vált, mintha maga a Zhou király mellett töltötte volna be valaki ezt a posztot, s ugyanúgy rendelkeztek örökletes földdel. A fejedelmek mellett szolgáló miniszterek birtokaikon álltak alkalmazásban az arisztokrácia alsóbb rétegének számító nemesei (*shi*)⁴. Ezek az alattvalók általában, de nem feltétlenül a miniszterek távoli, oldalági rokonai voltak, akik már nem rendelkeztek örökletes földdel, ami egyben azt is jelentette, hogy ősiknek sem lehetett külön templomuk, vagyis rituális szempontból „fogyatékosak” voltak. Így teljes mértékben uruktól függtek. Épp ebből a függőségből adódóan az alattvalónak feltétlen hűséggel (*zhong*) kellett szolgálnia urát élete végéig, függetlenül annak személyiségétől. Mivel az arisztokrácia elit tagjai kényesen ügyeltek arra, hogy körük ne híguljon az alsóbb rétegekből származókkal, ezért igen nehéz volt kitörni adott helyzetükből.

Azonban az idők folyamán a Zhou-ház hatalmának gyengülésével ezek a kötelékek is lazulni látszottak. A király kezéből egyre inkább kicsúszott a hatalom, s a Kr. e. 8. századtól kezdve már csak névlegesen uralkodott, a tényleges politikai irányítás a fejedelmek, illetve miniszterek kezébe került. A fejedelmek a hadseregeiket már nemcsak arra használták fel, hogy megvédjék a Zhou-ház legitimitását, hanem egymás ellen fordultak, és szakadatlan véres háborúkat vívtak a hatalom és a nagyobb földterületek megszerzéséért. Ezáltal a *shi* nemesség előtt szép lassan leomlottak a társadalmi rendszer által épített falak, amelyek meggátolták előrehaladásukat. A fejedelmek és a miniszterek egyre gyakrabban inkább őket nevezték ki a magasabb pozíciókra, mintsem egy rivális család előkelő tagját, mert tudták róluk, hogy feltétlen hűséggel adóznak majd uruk iránt, megbízhatóbbnak tűntek számukra, mint az utóbbi réteg.

Ezek az alapvető társadalmi változások aláásták a Tavaszok és ősök korának (Kr. e. 771–481) rokonsági kapcsolatokon alapuló társadalmi rendjét. A Kr. e. 5–4. századtól kezdve az a tendencia figyelhető meg, hogy az örökletes arisztokrácia egyre inkább elvesztette vezető szerepét az állam hierarchiájában, s helyüket mindinkább a *shi* nemesség váltotta fel az udvarban, ami komoly változásokat idézett elő a *shi*-k társadalmi megítélésében. Nagyon sok *shi* még úgynevezett vendég maradt, azonban már nem állt előttük akadály, ami az előrehaladásukat gátolta volna, s abban is választhattak, hogy milyen pályára akarnak lépni: katonai vagy politikai tanácsadói. S ők is vak hűséggel szolgálták urukat? Egyáltalán nem. Egy teljesen újfajta kapcsolat alakult ki az úr és alattvalója között. A *shi*-k korábbi szolgálkúságát felváltotta a büszkeség, az eddigi alá-fölrendelt viszonyt pedig a kölcsönösség. A *shi*-nek már nem volt kö-

4 A *shi* nagyon sokféle jelentésárral rendelkezik: jelenthet katonát, férjet, alkalmazottat, írástudót, jó hivatalnokot és a fent említett társadalmi réteget. Mi most ez utóbbi értelmében használjuk.

telessége élete végéig egy úr szolgálatában állni, szabadon választott urat magának, s el is hagyhatta, ha úgy érezte, hogy az nem ismeri el teljesen képességeit, és nem bánik vele megfelelő módon. Urának, patrónusának mindig tisztelettel kellett bánnia „vendégével”, s nem szabadott megsérteni, ha azt akarta, hogy vendége lojális legyen hozzá.⁵

Így a Hadakozó fejedelemségek korában (Kr. e. 453–221) mindennapos jelenség volt a vendégek fejedelemségről fejedelemségre való vándorlása, hogy találjanak egy, az elvárásaiknak megfelelő patrónust, aki felkarolja őket. Azonban az elismerés és a tiszteletteljes bánásmód mellett szerepet játszott még egy tényező feljebbvalójuk kiválasztásánál. Ez nem volt más, mint az, hogy leendő uruk a kor bonyolult politikai palettáján milyen pozíciót töltött be, s lettünk mekkora hírnévre (*ming*) lehetett szert tenni. Ritkán választottak maguknak olyan urat, aki bár talán tisztességesen bánt volna velük, de a politikai életben jelentéktelen szerepet töltött be, s ezért mellette nem lehetett kitörni a névtelenségből. Annak igénye, hogy a *shi* neve ne maradjon ismeretlen, majdnem ugyanolyan fontos szerepet játszott, mint az, hogy mennyire méltányolják tehetségüket és képességeiket. A Hadakozó fejedelemségek koráról írt művek sok történetet őriznek a *shi*-kről. S hogy Sima Qian miért is rajongott ezekért a *shi*-kért, azt az életéből tudjuk meg.

Sima Qian életéről csak annyi ismeretes, amennyi ő maga érdemesnek talált lejegyezni a *Történetíró feljegyzései* utolsó fejezetében, az *Utószóban*. Nem tudni pontosan, hogy mikor született, de a hagyomány általában Kr. e. 145-re teszi. Fiatal korában nagyon aktív életet élt, elmondása szerint már tízéves kora óta ismerte a konfucianus klasszikus műveket, majd sokat utazgatott, szinte a birodalom minden szegletét bejárta, s útjai során feljegyzéseket készített. Az itt szerzett tapasztalatok, feljegyzések később nagyon hasznos forrásnak bizonyultak műve megírásához. Kr. e. 110-ben hivatalba lépett, belső udvaronc lett, ugyanebben az évben apja, Sima Tan meghalt. Sima Tan a Han-dinasztiabeli Wu császár (ur. Kr. e. 141–87) udvarában a „nagy asztrológus” (*taishiling*) címet viselte⁶. Halálos ágyán két dolgot hagyott meg fiának: „Elődeink a Zhou-ház történetírói voltak. (...) Ha meghalok, neked mindenképp nagy történetíróvá kell válnod. S, ha már történetíró vált belőled, ne feledd, hogy mit akartam lejegyezni! (...) Én nagy történetíró voltam, s nem jegyeztem le teljesen (mit akartam), s félek, hogy a különböző írások az Égalatti történelméről elvesznek. Fiam, ezt védj jól az eszedbe!”⁷

A hároméves gyászidő leteltével apja utolsó kívánságai közül az egyiket teljesítette: örökölte apja hivatalát. Kr. e. 104-ben valószínűleg részt vett a naptár megreformálásában, majd miután már bebocsátást nyert a császári levéltárba, ahol tanulmányozhatta a régi korok műveit, belevetette magát azokba, hogy teljesítse apja másik kívánságát is. Már hetedik éve, hogy olvasmányaira és útjain szerzett tapasztalataira támaszkodva írta fő művét, amikor is Kr. e. 99-ben belekeveredett a Li Ling-ügybe, és innentől kezdve élete gyökerestül megváltozott.

Li Ling Han Wudi egyik hadvezére volt, s sorra vívta a győztes csatákat a *xiongnuk* ellen, de egy váratlan vereség megszakította ezt a sikersorozatot. Li Ling ott maradt a *xiongnuk*nál, s nem menekült az öngyilkosságba a vereség okozta szégyen miatt, ahogy ez általában szokás volt az ókori Kínában. Mikor Han Wudi tudomást szerzett erről, állítólag belebetegedett, s Sima Qiant leszámítva az egész udvar Li Ling ellen fordult, a császár kegyeit keresve. Ezért a tettéért Sima Qiant az akkori leg súlyosabb váddal, felségsértésért börtönbe vetették. Felségsértésért az akkori

Tubákos flakon, harcosok ábrázolása, porcelán applikált alakokkal, fehér alapon színes

törvények szerint halálbüntetés járt, de kivételes esetekben ezt kasztrálásra változtatták. Szokás volt akkoriban, hogy a vádlottat családja kiválthatta egy nagyobb pénzösszeg fejében, de mivel Sima-ék nem voltak tehetősek, ezért ezzel a lehetőséggel nem tudtak élni. Így már csak az öngyilkosság és a kasztrálás között választhatott. Hogy miért a kasztrálás mellett döntött, és élte le életét meghurcoltatások között, megkeseredetten és megalázva, azt barátjának írt leveléből tudjuk meg: úgy gondolta, hogy a szégyen, hogy heréltként kell leélnie az életét, még mindig kisebb és elviselhetőbb, mint az a szégyen, amely abból fakadt volna, hogy nem teljesítheti atya iránti kötelességét, művét nem fejezi be, és nevét nem hagyja örökölni az utókor számára.

Innentől kezdve megkeseredetten élte le életét, és meg nem értett, hűséges alattvalónak tartotta magát. Az igazságtalanul kirótt büntetés, és az ebből fakadó negatív életérzés miatt sokan úgy vélekednek, hogy a *Történetíró feljegyzései* burkolt kritika Han Wudi ellen. Valószínűleg éppen ezekből az életérzésekből adódóan – igazságtalan meghurcolás, hű-

5 Pines, Yuri, 2002: Friends or Foes: Changing Concepts of Ruler-Minister Relations and the Notion of Loyalty in Pre-Imperial China. In: *Monumenta Serica*, 50 (2002): 35–74. o.

6 Az asztronómiai és asztrológiai ügyek mellett az uralkodó beszédeinek lejegyzése is a feladatkörébe tartozott.

7 *Történetíró feljegyzései*, 130. fejezet.

séges alattvaló meg nem értése – rajongott azon korok igazságos uralkodóiért, akik fel- és elismerték alattvalójuk tehetségét és képességét, amiben neki nem volt része, s ugyan-csak rajongott azokért az egyenes, őszinte alattvalókért, akik hűséggel és odaadással szolgálták feljebbvalójukat.

Életének utolsó szakaszáról nem sok mindent tudunk, így halálának pontos dátuma sem bizonyos. Valószínűleg ekkor fejezte be a művét, amit csak halála után találtak meg, s csak utólag ismertek el.

Hogyan is szentelhetett Sima Qian egy külön fejezetet a bérgyilkosoknak? Kihangsúlyozandó, hogy ezen opus magánvállalkozás volt, így ebben az esetben az uralkodónak és a magas rangú hivatalnokoknak nem volt beleszólásuk a mű tartalmába, nem úgy, mint később a hivatalos történelmi művek esetén.

A Bérgyilkosok életrajzában szereplő öt bérgyilkos közül Jing Ke történetét ismertetjük, mivel Jing Ke Kr. e. 227-ben követte el a merényletet a leendő Első Császár ellen.

Sima Qian elmondása szerint tanítójától, Dong Zhongshutól hallotta a történetet, akinek az események végkimenetelében fontos szerepet játszó orvos, Xia Wuju mesélte el első kézből.

Jing Ke alakja a rövid életű Qin-dinasztiát (Kr. e. 221–206) követő Han-dinasztiá (Kr. e. 206–Kr. u. 220) alatt különös népszerűségnek örvendett, már szinte hősként kezelték, hiszen a kínaiak által oly gyűlölt Első Császár ellen követett el merényletet. Történetét nemcsak történelmi és irodalmi művekben⁸ örökítették meg, hanem a birodalom területén számos síremléket emeltek neki, és domborműveken is megformálták tettét. A Han-kort követően sem merült feledésbe személye, Kína egyik legmeghatározóbb történelmi személyisége ellen elkövetett merényletet számos írásmű említi, igaz, ebben az időszakban a róla alkotott vélemény már megosztott: egyes alkotásokban mint kora vándor kardforgatójának követendő példaképe jelenik meg, máskor pedig mint elítélendő gyilkos.

8 Magyarul lásd még: Csongor Barnabás: „A Jen-beli Tan herceg története” in: *Keletkutatás*, 1976–77, 43–52. o.

Egy bérgyilkos története

Részlet

Jing Ke Weiből¹ származott. Ősei (eredetileg) Qi-beliek² voltak, azonban Wei-be költöztek. A Wei-beli emberek méltóságos Qing-nek hívták. Majd Yanbe³ ment, ahol pedig méltóságos Jingnek szólították. Jing szerette az olvasást és a kardforgatást is. Egy ízben a (vívás) fortélyairól beszélt Wei fejedelmének, Yuannek, de ő mégsem fogadta fel (Jinget) a szolgálatába. Valamivel később Qin megtámadta Weit⁴, és megalapította a Keleti támaszpontot, a Wei-béli Yuan fejedelmet pedig Yewangba⁵ telepítette.

Jing Ke, utazásai során egyszer megállt Yuciben⁶, ahol Gai Niével társalgott a kardforgatásról. Gai Nie azonban (valami miatt) haragra gerjedt, s fenyegetően pillantott Jing Ke-re, aki inkább távozott. Valaki azt tanácsolta (Gai Niének), hogy hívassa vissza Jinget.

Gai Nie ezt mondta erre:

– Nemrégiben a kardforgatásról beszélgettünk (Jing Ke-vel) és nézeteltérésünk támadt, mire én nagyon fenyegetően pillantottam rá. Próbáljátok meg megkeresni, habár már biztos elment... nem mert (itt) maradni.

Így aztán követeket küldött (Jing Ke) szállásadójához. Jing azonban ekkora már befogta lovait, s elhagyta Yucit. Miután a követ visszatért, jelentette a történeteket (Gai Niének).

– Biztos voltam benne, hogy távozott, hisz nagyon fenyegetően néztem rá! – mondta Gai Nie.

Ezek után Jing Ke Han Danba⁷ ment, ahol Lu Goujiannel sakkozott. Játék közben azonban összekülönböztek a szabályokat illetően. Lu Goujiant elöntötte a méreg és ordibálni kezdett (Jing Ke-vel), aki se szó, se beszéd, sarkon fordult és távozott. Soha többé nem találkoztak.

Jing Ke ezután Yan-be ment. Nagyon megkedvelte az ottani kutyaböllért, bizonyos Gao Jianlit, aki nagyon ügyesen játszott a lantján. Jing szerette az italt, így aztán naphosszat Yan piacán borozgatott Gao Jianlivel, a kutyaböllérrel, majd ittasan sétálgattak. A piac közepén Gao Jianli pengette a húrokat, Jing Ke meg a dallamra énekelt. Úgy szórakoztak, s sírni is úgy sírtak együtt, mintha körülöttük egy teremtett lélek sem lett volna. Annak ellenére, hogy Jing Ke részeges emberek társaságában forgott, művelt és tiszteletre méltó ember hírében állt. Amelyik fejedelemségben csak megfordult, mindig kapcsolatba lépett az ottani bölcs és kiváló vezetőikkel. Mikor Yanbe ment, a világtól visszavonult Tian Guang is nagy tisztelettel bánt vele, mert tudta, hogy nem egy átlagos személlyel van dolga.

Valamivel később történt, hogy Yan trónörököse, Dan tús⁸ volt Qin fejedelemségben, ahonnan hazatért Yan-be. Valaha Zhaóban volt tús, ahol a Qin királya, Zheng⁹ született. Fiatal korukban nagyon kedvelték egymást, s így, amikor Zheng király lett, Dan elment vele Qin-be túsznak. Egyszer Qin királya, Zheng, vendégül látta Dant, a trónörökösöt. De nem bánt vele valami tiszteletteljesen, ezért Dan meggyűlölte őt, és hazamenekült. Otthon keresett valakit, aki bosszút állhatna a királyon, mert saját hazája túl kicsi volt, s nem volt elég ereje hozzá (hogy lerohanja). Ezután Qin naponta küldött csapatokat a hegyek keleti oldalára, hogy támadja Qit, Chut¹⁰ és a három Jint. Szép apránként be is kebelezte az államokat. Mikor már majdnem elérte Yanig, Yan uralkodója és alattvalói nagyon megijedtek, hogy hamarosan őket is elérí a veszedelem. Dan nagyon aggódott, ezért tanítómesteréhez, Ju Wuhoz fordult.

– Qiné lassan az egész Égalatti, és most Han, Zhao és Wei államokat fenyegeti. Északon ott van neki Ganquan¹¹ és Gukou¹², ami biztonságot ad; Délen Jing és Wei¹³ termőföldjei Ba¹⁴ és

1 A Sárga folyó kanyarulatánál helyezkedett el. Fővárosa: Puyang. A Hadakozó fejedelemségek korára önállóságát elvesztette, általában a három Jin – Han, Zhao, Wei – valamelyikéhez tartozott.

2 Qi állam a Shandong-félsziget nyugati felén, a tengerparton helyezkedett el. Az évszázadok során, kedvező fekvése miatt területe egyre nőtt, s gazdaságilag is kedvező helyen terült el.

3 A Hadakozó fejedelemségek korában a hét legnagyobb állam közül a legkisebb. A mai Hebei tartomány északi felét, Liaoning délnyugati és Shanxi tartomány északkeleti felét foglalta magában.

4 A Kr. e. 453-ban felbomlott Jin fejedelemség utóállamainak egyike. A három közül ez volt a legerősebb. A mai Shanxi délnyugati részén és a mai Henan tartomány területén helyezkedett el.

5 Henan tartományban, a mai Qinyang, Luoyang-tól északra.

6 A mai Shanxi tartományban található.

7 Zhao fejedelemség fővárosa, a mai Hebei tartományban helyezkedett el. Zhao a mai Shanxi tartomány északi felén és a mai Hebei tartomány déli felén terült el, egészen Henan-ig. Keleten Qi és Yan határolta, míg délen–délnyugaton Qin és Wei. Északon a nomádok lakta területtel volt határos. A mai Hebei tartományban helyezkedett el.

8 A túsrendszer lényege abban állt, hogy egy állam fejedelme elküldte trónörökösét egy másik államba, és ezzel biztosította azt, hogy a „túszt fogadó” államot nem támadja meg. Ha mégis, akkor a trónörökösöt meggyilkolják.

9 Kr. e. 259–210-ig élt. Kr. e. 247-től Qin állam királya. (Hivatalosan csak Kr. e. 246-ban kezdett el uralkodni, azonban apja halála után rögtön, azaz Kr. e. 247-ben a trónra ültették. Majd a Középső Birodalom egyesítése után, Kr. e. 221-ben felvette az Első Császár nevet, a Shi Huangdi-t.)

10 A Jange középső folyásától délre eső barbár állam.

11 A mai Chunhua megye területén, Shanxi tartományban, a Jing folyótól északra egy hegy neve.

12 Az a pont, ahol a Jing folyó kilép a hegyekből, a mai Jingyang megyétől északnyugatra és Liqian megyétől északkeletre Shanxi-ban.

13 Mindkettő egy folyó neve.

14 A mai Sichuan területén, Chongqing környékén (Ibid: 23–24).

Han gazdagságával vetekszik; jobbra [keleten] ott van a Long és a Shu hegy, balra [nyugaton] szorosok, és a Xiao hegy zárja el az utat; népe nem kevés, nem szükölködik jó katonákban sem, és fegyvereik is vannak bőven. Ha tervét meg akarja valósítani, akkor Délen a Nagy Falnál, s Északon a Yi folyónál védtelenek lennénk. Miért akarsz hát a téged ért sérelem miatt felbőszíteni? – mondta neki Wu.

– Akkor mi tévők legyünk? – kérdezte Dan.

– Engedd, hogy visszavonuljak és kiterveljek valamit – válaszolta Wu.

Egy kis idő múlva Fan Yuqi, Qin hadvezére Yanbe menekült, mert vétkezett a király ellen. Dan, a trónörökös befogadta s el is szállásolta, ám Ju Wu a következőket tanácsolta:

– Ne tedd! Qin zsarnoksága és a Yannel szemben felgyülemlett haragja éppen elegendő ahhoz, hogy megfagyassza a szíved. Hát még, ha az is a fülébe jut, hogy Fan hadvezér is itt van! Ezt nevezik úgy, hogy „éhes tigris útjába húsfalatokat dobálni”. A katasztrófa elkerülhetetlen lenne. Még ha Guan¹⁵ és Yan¹⁶ is a szolgálatodban állnának, ők sem tudnának jó tanácsot adni. Uram, Fan hadvezért minél gyorsabban küldd el a *xiongnuk*-hoz, nehogy ürüggyel szolgáljunk (Qinnek a támadásra)! Nyugaton köss szövetséget a három Jinnel, délen lépj kapcsolatba Qivel és Chuval, északon pedig a (*xiongnuk*) *shanyu*éval¹⁷. (Ha pedig mindezt megtetted), majd csak ezt követően lehet tervezgetni.

A trónörökös erre ezt mondta:

– A terved, tanítómesterem, nagyon sok időt venne igénybe, s félek, ezeket gyorsan nem lehet véghezvinni. De nem csak erről van szó. Fan hadvezér nagy szerencsétlenségében nálam keresett menedéket. Soha nem tennék olyat, hogy csak azért, mert a veszedelmes Qin szorongat minket, eltaszítssam azt, akit szánok és kedvelek. Ha elküldeném őt a *xiongnuk*-hoz, az a végemet jelentené. Kérlek, gondold át még egyszer!

Ju Wu így felelt:

– Békét kívánsz, ám tetteid mégis katasztrófával járhatnak, szerencsét kívánsz, ám mégis csak veszedelmet okozol. Nem tervezel megfontoltan, viszont haragod mérhetetlen. Egyetlen emberrel történő későbbi kapcsolatod tartod szem előtt, s nem azt, hogy milyen pusztulást hozol ezzel a családotra és az országod népére. Ezt nevezik annak, hogy „táplálni a haragot, és előidézni a pusztulást”. Olyan ez, mint hattyú tollát a tűzhelyen égetni: egy szempillantás alatt eltűnik. Qin ragadozómadárként fog lecsapni ránk, és rajtunk tölti ki minden dühét és könyörtelenségét. Elég, ha csak ennyit mondok? Yanben él a kiváló Tian Guang úr, akit az emberek nagyon bölcsnek és bátornak tartanak. Tőle kérj tanácsot!

A trónörökös így szólt:

– Akkor lehetséges lenne, hogy kapcsolatba lépj Tian Guang úrral?

– Természetesen! – válaszolta Ju Wu, azzal el is ment meglátogatni Tian Guangot, akinek ezt mondta:

– A trónörökös herceg szeretne megvitatni veled egy, az országgal kapcsolatos kérdést.

– Tisztelettel végrehajtom kívánságát – felelte, s elment az udvarba.

A trónörökös köszöntötte, majd hátralépett, utat engedvén neki, letérdelt előtte, s leporolta a szőnyeget. Mikor Tian Guang is helyet foglalt, és a körülállók is távoztak, a trónörökös felkelt a szőnyegről és tanácsot kért (Guangtól):

– Yan és Qin nem létezhet egyszerre! Kérlek, ezt jól tartsd észben.

Tian Guang így válaszolt:

– Úgy tartja a mondás, hogy egy kiváló ló, ereje teljében, egy nap akár ezer mérföldet is képes nyargalni, azonban amikor megöregszik, akkor még a lomha ló is megelőzi. Felség, te még akkor hallhattál rólam, amikor fénykoromat éltem, arról viszont nem értesültél, hogy erőm már mulandóban van. Így hát, hogy is bátorkodhatnék az ország ügyével kapcsolatban bármit is tervezni? De igaz barátomra, Jing Ke-re rá lehet bízni az ügyet.

– Akkor, kérem, hogy lépj kapcsolatba Jing Ke-vel. Lehetséges lenne ez? – kérdezte a herceg.

– Természetesen – mondta Tian Guang, majd felállt, s gyorsan távozott.

A herceg kikísérte a kapuig, s így figyelmeztette:

– Amiről itt az előbb szó volt, az az ország égető problémája. Kérlek, ne szívárogtasd ki!

Tian Guang meghajolt, s mosolyogva így szólt:

– Ez csak természetes! – Tisztelettel meghajolt (ismét), majd felkereste Jing Ke-t és a következőket mondta neki:

– Te és én jó viszonyban vagyunk, s Yanben senki nincs, aki ne tudna erről. A trónörökös hallott érdemeimről, de arról nem értesült, hogy már nem vagyok a régi formában. Közölte velem, hogy Yan és Qin nem létezhet egyszerre, s tartsam ezt szem előtt. Megemlítettem hát neki a nevedet, s a trónörökös azt szeretné, ha megjelenél előtte a palotában.

– Természetes, hogy teljesítem kérésed! – felelte Jing Ke.

– Általában egy (köztiszteletben álló) idős ember cselekedetei nem ébresztenek kételyeket a másik emberben, a trónörökös viszont azt mondta nekem: „amiről mi beszélünk, az nagyon kényes ügye az országnak, ne szívárogtasd ki”. Vagyis a trónörökös herceg kételkedik bennem. Aki pedig cselekedetével kételyeket ébreszt a másik emberben, az nem feddhetetlen és

15 Guan Zhong (Kr. e. 730–645) Qi fejedelemségben volt miniszter, az ő reformjainak köszönhető, hogy Qi megerősödött.

16 Yan Ying (?–Kr. e. 493) Qi-beli hivatalnok. Zsugori életmódjáról volt híres. Egy ügyes csellemel állította félre ellenlábait.

17 Xiognu vezető.

igazságos – mondta Tian Guang, s emiatt az öngyilkosságot fontolgatta magában, hogy ezzel is ösztönözze Jing Ke-t, mondván: – Azt szeretném, hogy gyorsan menj el a trónörököshöz, s mondd meg neki, hogy Guang már meghalt, ám (teljesítette kötelességét), mert hallgatott.

Ezt követően pedig (Tian Guang) elmetszette saját torkát és meghalt.

Jing Ke el is ment a trónörökös herceghez, s közölte vele, hogy Tian Guang meghalt, és egyben Guang üzenetét is átadta neki. A herceg tisztelettel (adózva emlékének) két leborulást hajtott végre, majd sírva fakadt. Kévéssel később pedig így szólt:

– Amiért én Tian Guang-ot erre figyelmeztettem, az csak azért volt, hogy megfelelő terv születhessen az ország jelentős problémájára. De most, hogy Tian Guang meghalt, magával vitte a titkot a sírba. Nem ezt akartam!

Jing Ke helyet foglalt, a herceg pedig felkelt a szőnyegéről, fejet hajtott, majd a következőket mondta:

– Tian úr nem ismerte érdemtelenségemet, neki köszönhetjük, hogy tudunk most találkozni, s bátorkodom kijelenteni, hogy az Ég megszánta Yant és megkegyelmezett nekem. Qin mohón kívánja a hasznót, és nagyravágását semmi sem tudja kielégíteni. Még akkor sem lenne megnyugvást, ha az egész Égalattit bekebeleznék, s a tengerek (határolta vidékek) királyai mind az ő vazallusai lennének. Qin már börtönbe vetette Han királyát, földjét bekebelezte. Csapatokat küldött délre és megtámadta Chut, északon Zhao felé közelít, Wang Jian tábornok több tízezer katonával elért Zhangig¹⁸ és Yeig¹⁹; Li Xin pedig már megszállta Tai Yuant²⁰ és Yun Zhongot²¹. Zhao nem bír el Qin-nel, s be fog hódolni. Ha pedig (Zhao) is meghódol (Qinnek), akkor ér el minket a baj. Yan kicsi és gyenge, és már jó néhányszor katonai védelemre szorultunk. Ha most az egész országot mozgósítanánk, az sem lenne elég Qin ellen. A fejedelmek ugyanis Qint szolgálják, és senki nem mer szövetséget kötni velünk (Qin ellen). Azonban a saját dőre számításaim szerint, ha megszerezzenk az Égalatti legvitézesebb harcosát, és őt Qinbe küldenénk, s így nagy haszonnal csalogatnánk, Qin királya van annyira mohó, hogy minden erejével meg akarná szerezni azt, amire vágyik. Ha pedig ezt véghez tudjuk vinni, akkor rákényszeríthetnénk Qin királyát, hogy adja vissza a fejedelmeknek az elfoglalt területeket úgy, ahogy azt Cao Mo tette Qi fejedelmével, Huannal. Ez lenne a legjobb. Ha ez nem válik be, akkor meg kell ölni. Qin összes nagy hadvezére külhonban csatázik, s ha az országon belül felfordulás támad, ha az uralkodó és miniszterei nem bíznak meg többé egymásban, akkor a fejedelmek között is akadna olyan, akivel szövetséget lehetne kötnünk. Így lehetne megtörni Qin (hatalmát). Ezt szeretném véghezvinni, viszont nem tudom, hogy kire is bízhatnám a dolgot. Tiszteletreméltó Jing, kérlek, gondold át a dolgot!

Nagysokára Jing Ke ekként válaszolt:

– Ez most az ország legfontosabb ügye, én ehhez nem vagyok elég tehetséges, félek, nem vagyok elég méltó a megbízatáshoz.

A herceg fejet hajtott, majd kérlelni kezdte, hogy ne utasítsa vissza, mire végül elfogadta a megbízatást. Ekkor (a trónörökös) a tiszteletre méltó Jing Qinget kinevezte legfőbb miniszterré és a felső palotában szállásolta el. A herceg mindennap meglátogatta, elvégezték a *tailao* szertartást, s minden földi jóval elkényeztette: hintókat, lovakat, szép hölgyeket ajándékozott neki, mindent Jing Ke kénye-kedve szerint, amit csak megkívánt.

Igy zajlott ez elég sokáig, ám egyáltalán nem úgy tűnt, mintha Jing Ke-nek szándékában lenne bármit is tenni. Am időközben a Qin hadvezér, Wang Jian leigázta Zhaót, Zhao királyát elfogták, s földjét bekebelezték. Qin hadserege már az elkobzott földek északi részén járt, s így elérte Yan déli határát. A trónörökös herceg megijedt és magához hívatta Jing Ke-t, és így szólt hozzá:

– Qin serege maholnap átkel a Yi folyón. S habár még sokáig szeretnék a kedvedben járni, de ilyen körülmények közt lehet-e?

– Ha te nem hívatnál volna, én kértem volna audienciát tőled – mondta Jing Ke. – Ha (azt szeretném), hogy most lépjek a tettek mezejére, tehetetlen vagyok, mert még nem nyertük el (Qin) bizalmát. Fan hadvezér fejére ezer *jin*²² aranyat tűztek ki, ráadásként egy tízezer lélekszámú várost is kap jutalomra (a nyomravezető). Ha Fan hadvezér fejével és a Yan fejedelemségbeli Dukang tartomány²³ térképével megyek el a Qin királyhoz, s felajánlom neki azokat, biztos látni kíván majd. S ezek után lehetőségem nyílna arra, hogy bosszút álljak.

A trónörökös herceg erre így válaszolt:

– Fan hadvezér nagy bajában fordult hozzám, nem bírnám elviselni a tudatot, hogy önök érdekeim miatt feláldoznak egy nálamnál idősebbet. Kérlek, gondold át még egyszer.

Jing Ke tudta, hogy a trónörökös ebbe nem fog beleegyezni, ezért ő maga ment el meglátogatni Fan hadvezért, mondván neki:

– Hadvezérem, Qinben mondhatni nagyon elbántak veled. Apádat és anyádat megölték, egész családodat kiirtották. Most meg azt hallottam, hogy fejed ezer aranyat és egy tízezer lélekszámú várost ér. Hogy is van ez?

(Fan) Yuqi az ég felé emelte fejét, nagyot sóhajtott, majd könnybe lábadt a szeme:

– Ahányszor csak erre gondolok, a csontom velejéig hatol a fájdalom. De nem tudok mit kitalálni (mivel állhatnék bosszút).

18 Egy folyó a mai Hebei és Shanxi tartományok határán.

19 Egy folyó neve a mai Hebei területén, a Zhang folyótól délre.

20 Qin által Kr. e. 247-ben alapított támaszpont a mai Taiyuan-tól északkeletre.

21 Zhao által alapított támaszpont Bingzhou-ban. Kr. e. 234-ben vette át az irányítást felette Qin.

22 Kicsivel több, mint 250 kilogramm.

23 A mai Hebei tartomány Zhuo járásától délkeletre.

– Mit szólnál ahhoz, ha egyetlen mondatnál megoldást tudnék mondani Yan gondjára, amivel még te is bosszút állhatnál? – kérdezte Jing Ke.

– Mit kellene tenni? – kérdezte Yuqi.

– Ha a fejedet venném és felajánlanám azt Qin királyának. Akkor aztán Qin királya egészen biztos, hogy örömeiben fogadna engem. Bal kezemmel megragadnám a ruhája ujját, jobbjammal pedig mellbe szúrnám. Így állhatnál bosszút, és még Yan is lemosná magáról a sérelmek miatt esett szégyenfoltot. No, mit szólsz hozzá?

Fan Yuqi lazított egy kicsit kabátján, megfogta csuklóját, s ezt mondta:

– Minden álló nap s éjjel fogcsikorgatva, a lelkemet megkeményítve (töprengék), s most végre hallhattam a (megoldást).

Ezzel fogta, és elvágta a saját torkát. Mikor a trónörökös tudomást szerzett erről, gyorsan a (szállásához) sietett, ahol a holttest mellé guggolt, és mérhetetlen bánatában sírva fakadt. Mivel már a dolog bevégeztetett, nem tehetett már egyebet, minthogy elküldte Fan Yuqi fejét egy ládikában.

Ekkor a trónörökös elkezdte kerestetni az ország legélesebb törét. Meg is szerezte a Zhao-beli Xu Furen törét száz aranyért. Utasítására szakértők méreggel vonták be, majd ki is próbálták azt embereken. Vértük épp csak kicsordult, máris meghalt mindegyik. Ezt követően becsomagoltatta (a törét), és elküldte Jing Ke-nek.

Yan-ben élt egy bátor ember, bizonyos Qin Wuyang. Tizenhárom éves korában megölt valakit, ezért az emberek (úgy rettegtek tőle), hogy még a szemébe se mertek nézni. Őt nevezték ki Jing Ke segédjének. Jing Ke várt valakire, akivel együtt akart útra kelni, de ez az illető nagyon messze lakott, s még nem érkezett meg. Közben (Jing Ke) elintézte az utazással kapcsolatos teendőket. Eltelt egy kis idő, de még mindig nem indultak útnak. Az indulás halogatása miatt a trónörökösben felvetődött annak lehetősége, hogy talán (Jing Ke) már meg is bánta, (hogy elvállalta a megbízatást,) ezért ismét magához hívatta:

– Nincs több időnk, Jing Qing! Szándékodban áll még (teljesíteni a feladatot)? (Mert, ha nem), kérlek, hadd küldjem el először Qin Wuyangot.

Jing Ke-t erre dühbe gurult, és ekként kiáltott a trónörökösre:

– Már miért küldenéd őt, felség? Elmenni még csak-csak elmegy, de vissza nem fog térni. Hisz még csak egy suhanc. Annak oka, hogy még itt vagyok, s nem indultam el egyetlen egy törrel a bevehetetlen erős Qinbe, nem más, minthogy várom a társamat, aki majd elkísér. Ha felséged úgy gondolja, hogy máris késlekedem, kérlek, hadd búcsúzzam hát el.

S ezt követően útnak indult.

A trónörökös és (Jing Ke) ismerősei mind tisztában voltak a küldetés (céljával), ezért mind fehér ruhát és kalapot viselve (ti. gyászhoz öltözve) kísérték el őket (a határig). Mikor elértek a Yi folyó partjához, áldozatot mutattak be, majd kiválasztották az utat. Gao Jianli játszott a hangszerén, Jing meg (a bánatot jelképező) *zheng* hangnemben énekelt hozzá. A katonáknak eleredtek a könnyeik, előreléptek, és ők is dalra fakadtak:

*„Süvít a szél, a Yi folyó hideg,
Elment a vitéz, s soha vissza nem tér.”*

Aztán *yu* hangnemre váltottak, hangjuk egyre lelkesebben csengett, szemükben a harciaság tüze égett, s hajuk a kalapjuk alól rakoncátlan tincsekben lógott. Végül Jing Ke kocsira szállt, s elindult anélkül, hogy visszafordult volna.

Mikor Qinbe ért, fogta az ezer aranyat érő értékes tárgyat, s otthagyta a Qin király által nagyon kedvelt szolgálattévőnél, bizonyos Meng Jianál, a palotaőrnel. Jia először a következőket mondta Qin királyának:

– Yan királya valóban nagyon félhet felséged hatalmától. Lám, nem mert hadsereget állítani, hogy elkergesse katonáinkat, hanem inkább a többi fejedelmet kívánja követni, s be akar hódolni. Hűbéradóként felajánlotta az egyik tartományát, azonban meg szeretné tartani az ősök templomát. Bátorkodom azt gondolni, hogy nem volt elég mersze ahhoz, hogy mindezt személyesen közölje, ezért Yan királya tisztelettel elküldte felséged udvarába Fan Yuqi fejét és Dukang tartomány térképét egy-egy lepecsételt dobozban. Szolgád úgy fog cselekedni, ahogy azt felségedtől hallja. Szolgád felséged kegyes parancsára vár.

A király nagyon megörült, amikor ezt meghallotta, felvette udvari ruháját, és előkészítette az uralkodóknak kijáró fogadást, s így várták Yan követét a Xianyang palotában. Jing Ke-nél volt a Fan Yuqi fejét tartalmazó ládika, Qin Wuyangnál volt a térkép, s ilyen sorrendben is léptek be a palotába. Mikor elértek a korlátig, Qin Wuyang arca holtsápadttá vált a félelemtől, csodálkoztak is ezen a szolgák. Jing Ke ránézett Wuyangra és elmosolyodott, előrelépett, és szabadkozva így szólt:

– Ez az északi barbár ott a határszélen még soha nem látta az Ég fiát. Bizonyára ezért remeg annyira. Kérem felségedet, legyen elnéző vele szemben, hadd teljesíthesse itt végre a feladatát, felséged színe előtt.

– Fogd azt a térképet, ami Wuyangnál van – felelte a király Ke-nek.

Ke pedig elvette a térképet és átnyújtotta a királynak, aki kiterítette. Azonban a térkép túl vékony volt, s így a tör elővillant. Ézért aztán (Jing Ke) bal kezével gyorsan megragadta a király ruhájának ujját, jobb kezében a törrel pedig szúrt. Még nem ért testet (a penge), amikor is a király félelmében felpattant, s ahogy kirántotta kezét (Jing Ke markából), ruhájának uja elszakadt. Kardot akart rántani (a király), de az túl hosszú volt, s csak a hüvelyét sikerült megmarkolni. A nagy kapkodásban azért sem tudta kihúzni a kardot azonnal, mert az beszorult a

hüvelyébe. Jing Ke üldözőbe vette a királyt, aki az oszlopok között cikázva menekült előre. A szolgák ijedtükben egészen elveszítették lélekjelenlétüket.

Qin törvényeinek értelmében ugyanis, akik a palotában szolgáltak, nem viselhettek semmilyen fegyvert; a palota előtt álló palotaőrök, akik viszont fegyvert hordtak, királyi parancs nélkül nem léphettek a palotába. A nagy riadalomban azonban senki nem hívta a lenti katonákat. Ezért tudta üldözőbe venni Jing Ke a királyt. Így miután semmi nem akadt, amivel végezni lehetett volna Jing Ke-vel, öltre mentek vele. Az udvari orvos, Xia Wuju az orvosságoszacskójával ütötte le Jing Ke-t. A király félelmében az oszlopok közé menekült, azt se tudta, mitévő legyen. Ekkor az egyik szolga így felkiáltott:

– Királyom! A kardját vegye a hátára!

(A király erre) a hátára vette kardját (így már elő tudta rántani) és levágta vele Jing Ke bal lábát. Jing Ke összeesett, előhúzta törét és elhajította a király felé, azonban nem őt találta el, hanem csak az egyik oszlopot. A király viszont újra lecsapott Jing Ke-re, s nyolc helyen is megsebesítette. Jing Ke ekkor már tudta, hogy nem képes teljesíteni küldetését. Hátát az oszlopnak vetette, lerogyott, kinyújtotta lábait, és ekként szidalmazta (a királyt):

– Azért vallottam kudarcot, mert élve akartalak elkapni, hogy megegyezésre kényszerítsek, amit aztán jelentettem volna a trónörökös hercegnek.

Ezután pedig a szolgák a (király) színe előtt végeztek Jing Ke-vel, ám a király még jó darabig nem nyerte vissza nyugalmát. Végül számba vette az érdemeket, s tetteik szerint megjutalmazta azokat az alattvalókat, akik akkor jelen voltak, és vizsgálatot indított azok ellen, akik nem voltak ott. Xia Wujiének kétszáz yi-nyi aranyat adományozott, s a következőket mondta:

– Wuji szeret engem, mert gyógyszereszacskójával leütötte Jing Ke-t.

Qin királya mérgében Zhaoba erősítést küldött, Wang Jiannek pedig kiadta a parancsot, hogy támadja meg Yant. Tizedik hónapban elfoglalták Jichenget²⁴. Yan királya, Xi és a trónörökös, Dan, legjobb csapataikat keletre irányították, és Liaodong-ban lettek menedéket. Li Xin, Qin hadvezére, nyomban üldözőbe vette Yan királyát. Dai királya, Jia eközben a következő levelet írta Xinek, Yan királyának: „Az ok, amiért Qin ily hevesen támadja Yant, nem más, mint Yan trónörököse, Dan. Ha megölnöd Dant, s fejét felajánlod Qin királyának, biztosan megbékél majd, és ha szerencséd van, tovább áldozhatsz a föld oltárán.”

Ezek után Li Xin vette üldözőbe vette Dant, aki a Yan folyó²⁵ mellett bújt meg. Yan királya utasítást adott ki, hogy fejezzék le Dan-t, a trónörököst, mert a fejét fel akarta ajánlani Qin királyának. Qin pedig eközben még egy támadást elindított. A történetek után öt évvel Qin végleg megsemmisítette Yant, és a királyt, Xit börtönbe vetette.

A következő évben (i. e. 221) Qin (királya) egyesítette az Égalattit, trónra lépett, s felvette a Huangdi nevet. Dan és Jing Ke ismerőseit tovább üldözte, akik elmenekültek. Gao Jianli nevet változtatott, s egy kocsmában dolgozott valahol Songzi-ben²⁶. Már régóta ott éldegélt, elég keserves körülmények között, amikor egyszer csak arra lett figyelmes, hogy az egyik vendége az ősök templomában lanton játszik. Mikor (Gao Jianli) ezt hallgatta, fel-alá járkált, mozdulni sem tudott (a templom mellől). Minden alkalommal megjegyezte, hogy:

– Van, ami tiszta, és van, ami hamis.

Egy másik alkalmazott azt mondta a tulajdonosnak:

– Ez a kocsmáros ért a zenéhez. Hallottam, amikor magának azt motyogta, hogy tisztán vagy épp hamisan zenélnék.

A főpincér erre magához hívatta (Gao Jianlit), és arra utasította, hogy játsszon nekik a hangszeren. Akik ott ültek és hallgatták, mind azt gondolták, hogy nagyon tehetséges és ügyes. Meg is kínálták borral. Ekkor Gao Jianli visszavonult, mert úgy gondolta, hogy már elég régóta él félelemben és szegénységben, épp itt az ideje, hogy elővegye dobozába zárt hangszerét, szép ruháját, s így sokkal előkelőbb hatást keltett, mint azelőtt. A vendégek (mikor meglátták), mind igencsak meglepődtek, úgy bántak vele, mintha közülük való lett volna, vagyis mintha egy megkülönböztetett vendég lett volna. Kérték, hogy játsszon, muzsikáljon és énekeljen. A hallgatóság soraiban senki nem akadt, akinek ne hullottak volna a könnyei, majd búcsút vettek és távoztak. Songziben híre kelt az idegennek (Gao Jianlinek), s végül Qin Shi Huangdi fülébe is eljutott a hír. Qin Shi Huangdi magához hívatta, ám ott valaki felismerte, s így szólt:

– Ez az ember Gao Jianli!

Qin Shi Huangdi megszánta őt, amiért oly ügyesen zenélt, ezért megkegyelmezett neki, nem végeztette ki, csak megvakította. Utána pedig ráparancsolt, hogy játsszon valamit, ő pedig még soha olyan gyönyörűen nem zenélt, mint akkor. (Qin Shi Huangdi) apránként egyre közelebb húzódott hozzá. Mikor aztán Gao Jianli úgy érezte, hogy a császár már elég közel van hozzá, előhúzta a lantja belsejében lévő ólom(kést), és le akarta szúrni a császárt, de elvétette. A császár ezért rögtön kivégeztette Gao Jianlit. Ezek után még a hercegek sem mehettek a császár közelébe.

Lu Goujian, amikor értesült róla, hogy Jing Ke megpróbálta leszúrni a császárt, ekként morfondírozott magában:

– Ó jaj! Milyen kár, hogy nem avatott be a kardforgatás rejtelmébe. Ez az én hibám, mert nem ismertem őt elég alaposan. Annak idején csak ordítottam vele, így biztosan azt gondolta rólam, hogy nem vagyok rendes ember!

A Nagy Történetíró véleménye: „Amikor az én nemzedékem Jing Ke-ről ejt szót, bizony nagy hiba, ha azt mondják, hogy az volt Dan herceg végzete, hogy „köles hullott az égből, s a

24 Yan fővárosa. A mai Peking közelében.

25 Mai nevén Taizi-folyó. A Liaodong-öbölből folyik Liaoyong felé.

26 A mai Hebei tartományban, Shijiazhuán-tól körülbelül 30 kilométerre délkeleti irányban.

lovaknak pedig szarva nőtt'. De az sem igaz, ha azt mondják, hogy Jing Ke megsebesítette Qin királyát. Ezt a történetet először az a Gongsun Jigong és Dong mester ismerte meg, akik együtt tanultak Xia Wujuvel. Nekem ők így mesélték el.

Ezen öt személy közül – Cao Mo-tól egészen Jing Ke-ig – az igazságosság (diktálta kötelezettséget) illetően némelyik eredményes volt, némelyik pedig kudarcot vallott, azonban kitűzött céljaik mellett mindvégig kitartottak mindannyian. Miért lenne hát képtelenség, hogy a nevük fennmaradjon a későbbi nemzedékek számára is?!”

Gulyás Csenge fordítása

Tubákos flakon,
öreg írástudó és virágos ágat emelő fiú,
kék-fehér porcelán

A klasszikus kínai krimi irodalomról

Az európai ember számára mindmáig szinte ismeretlen irodalmi műfaj a gong'an, azaz a kínai vulgáris irodalom bűnügyi történeteket magába foglaló ága. Azért érdekes ez, mert Kínában a bűnügyi történetek már évszázadokkal Edgar Allan Poe vagy Sir Arthur Conan Doyle előtt jelen voltak.

A kínai irástudók kedvelték a bűnügyi elbeszéléseket, a bűnesetekkel foglalkozó színjátékok pedig minden réteg körében nagy népszerűségnek örvendtek. Ennek ellenére még a műfaj legjelentősebb alkotásai is nehezen vívták ki helyüket az elismert irodalmi alkotások között, és mindmáig nem tettek szert széles körű népszerűsége a nyugati világban. Ennek elsődleges oka, hogy a műfaj nyugati kedvelői ezeket az írásokat nem, vagy alig tudják megemészteni, inkább csak a kínai kultúra kedvelői forgatják őket. Az évszázadok során ugyanis a kínai bűnügyi irodalomnak kialakult egy sor olyan sajátossága, ami miatt a műfaj eltér a krimikedvelő nyugati olvasóközönség elvárásaitól.

A gong'an műfaji sajátosságai

A gong'an alatt olyan rövid prózai történeteket értünk, amelyeknek bűnesetek állnak a középpontjában. Egyszerű, beszélt nyelven írott szövegekről van szó, amelyeket az olvasók széles köre megértett. Ugyanakkor – sajátos didaktikai okokból – időnként klasszikus nyelven írott jogi dokumentumok is megjelennek a művekben.

A kínai bűnügyi történetek felépítése nagyban eltér az általunk megszokott nyugati sémáktól. A műfajnak számos olyan jellegzetessége van, amelyek idegenek a nyugati olvasó számára. Hogy csak néhány példát említsünk:

A gong'anok az elkövetett bűn leírásával kezdődnek, így már a történet elején tisztában vagyunk az elkövető személyével, az indítékkal és az elkövetés módjával. Európai szemmel nézve a történetek ezáltal unalmasak válhatnak, hiszen a nyugati olvasó jellemzően lépésről lépésre, a nyomozó személyével azonosulva kerül egyre közelebb a rejtély megoldásához. A bűncselekmény feltárása és az elkövető azonosítása így személyes, intellektuális élményt jelent az olvasó számára – ez az élmény a kínai krimivel nem élhető át. A gong'an kínai olvasója ezt az élményt azért sem élhette át, mert a nyomozó szerepét olyan személyek, jellemzően a helyi magisztrátus, bíró vagy más hivatalnokok töltötték be, akik tradicionálisan messze a köznép felett álltak. Az erősen tekintélyelvű társadalom nem tette lehetővé, hogy az olvasó azonosuljon ezekkel a személyekkel, sokkal inkább a félelemmel vegyes tisztelet vagy a fensőbbrendűek iránti csodálat határozta meg a hozzájuk fűződő viszonyt.

A kínai bűnügyi irodalomban a központi kérdés éppen ezért nem az, hogy ki követte el a bűncselekményt, hanem az, hogy a bölcs bíró vagy hivatalnok miként tudja megoldani az esetet, hogyan tudja a bűnt rábizonyítani az elkövetőre, és mi módon tud igazságot tenni. Az olvasó figyelme a büntett és az elkövető helyett a nyomozó bíró személyére koncentrálódik. Követi minden lépését, és csodálja ügyes észjárását, feddhetetlen becsületét. A bíró a társadalmi rend megtestesítője, aki nélkül a társadalomban nagy felfordulás lenne úrrá. Számára minden eszköz megengedett, ezért sokszor brutális kínzást alkalmaz, hogy kiszedje a bűnösök vallomását. Ezek a történetek nem csak bűnügyi sztorik, de tanító szándékú művek is. Azt hangsúlyozzák, hogy a társadalomban rendnek

kell uralkodnia, és ezt a rendet a bölcs hivatalnok hivatott fenntartani. A nép tehát a bíróra támaszkodik, a bíró pedig – annak érdekében, hogy feladatát tökéletesen el tudja végezni –, akár az istenek, szellemek segítségére is számíthat.

A műfaj másik, számunkra idegen jellegzetessége a természetfeletti lények jelenléte. Az istenek, szellemek és profétikus álmok természetes módon épülnek be a történetek sodrába. Amit a kínai olvasó a történetekben természetellenesnek tart, az nem a természetfeletti lények jelenléte, hanem az emberi tett, ami életre hívja őket, vagyis a kitervelt bűncselekmény. Az így gerjesztett negatív energiák ugyanis felforgatják a társadalmat, megbontják a természet rendjét. A bűnös ezáltal nemcsak a földi, hanem az égi törvények ellen is vét. Ez a vétség pedig természetfeletti események sorozatát indítja el.

A harmadik sajátosság arra vezethető vissza, hogy a kínai olvasó, a nyugatiaktól eltérően, nagyon érdeklődik a részletek iránt. Általában hosszú, részletező leírásokkal találkozunk, ahol többek között az ügyel kapcsolatos összes dokumentum bemutatásra kerül. Ez az aprólékoság aztán magával hozza a negyedik különbséget is. A részletesség a nevekre és a rokonságra is kiterjed. Számos olyan művet ismerünk, amelynek több száz szereplője van, mivel a kínaiak számára rendkívül fontosak a családi, rokoni és társadalmi kapcsolatok.

A műfaj egy további jellegzetessége abból adódik, hogy a kínai olvasó egészen más részletekre kíváncsi, mint a nyugati közönség. A helyzetbeállítástól függően a nyugatiakat általában a büntett elkövetésének pontos módja vagy a nyomozás menete és logikája érdekli, míg a végkifejletet az elkövető leleplezése jelenti. A kínai olvasó számára ezzel szemben csak az elvárt büntetéssel zárul le a történet. Rendkívül fontos számára, hogy mi lesz az elkövető büntetése, milyen módszerrel vagy eszközzel végzik ki a bűnöst. Néha még arra is találunk leírást a történetekben, hogy a bűnös miként bűnhődik a másvilágon.

Mint már utaltunk rá, a nyugati krimikhez képest különbség van a főszereplő személyében is. Mivel Kínában egészen 1993-ig nem voltak magánnyomozók, a főszereplők nem is lehetnek Sherlock Holmes-féle detektívek. Ezt a szerepet az agyafűrt területi magisztrátus tölti be, akit a nyugati fordításokban rendszerint bírónak neveznek. A korai időktől kezdve, egészen a Kínai Köztársaság 1912-es megalakulásáig, a magisztrátusi hivatal felett többek között a bíró, az esküdtszék, az ügyész és a nyomozó feladatainak ellátásáért is. A térség, amely fölött joghatósággal rendelkezett, általában egy városra és annak nagyjából 60–70 mérföldes körzetére, az ott elhelyezkedő falvakra terjedt ki. A magisztrátus felelt a közigazgatás működéséért, a bíraskodásért, az adók beszedéséért és a rendfenntartásért.

A történetekben jól látszanak a magisztrátus bűncselekményekkel kapcsolatos teendői. Személyesen neki jelentik az eseteket, ő gyűjt bizonyítékokat, neki kell megtalálni, elfogni és vallomásra bírni az elkövetőt, és végül ő fog ítélni. Minden nyomozó-bírónak van azonban egy vagy két hű segítőtje. Őket küldi el kérdezősködni, kikérdezni a szemtanúkat, néha őket bízza meg azzal, hogy kutassák fel az elkövető hollétét, majd fogják is el. A bíró ugyanis csak rangjának méltó módon hagyhatja el a hivatalt, így személyes részvétele nagy feltűnést keltene, ami ellehetetlenítené a bűnös elfogását. Ennek ellenére előfordul, hogy a sikeres nyomozás érdekében inkognitóban kilép hivatalából.

Említettük már, hogy a bíró a nyomozás során számíthat az égiek támogatására. Képes felmenni a menyekbe tanácsért, vagy éppen álmában kap segítséget az istenektől. Ő maga azonban soha nem emelkedik természetfeletti szintre, mindig halandó lényként van jelen a történetekben, nem válhat belőle tévedhetetlen, istenhez hasonló figura. Ezt hivatott alátámasztani az, hogy a bíró időnként összezavarodik, nem lát egyből tisztán, és ártatlan embert gyanúsít.

Az archaikus kínai bűnügyi történeteknek két kiemelkedő nyomozója van: Bao, illetve Di bíró. Mindketten valós történelmi személyek, de a néphagyományban és az irodalomban rengeteg legendába illő elem kötődött a nevükhöz.

Bao bíró, azaz Bao Zheng (999–1062) Luzhouban, a mai Anhui tartomány Hefei városában született, művelt, írástudó család gyermekeként. 29 évesen letette a legmagasabb fokozatú hivatalnokvizsgát. A vizsga után egy évtizedre felfüggesztette hivatalnoki tevékenységét, hogy eleget tegyen gyermeki kötelezettségeinek. Tíz éven keresztül idős szüleit gondozta, majd a haláluk után betartotta a gyásszal kapcsolatos konfucianus szabályokat. 1037-től egészen haláláig különböző tisztségeket töltött be a császári palotában és egy sor tartományi városban. Kaifengben, a Song-dinasztia fővárosában megkapta a bírói tisztséget. Már élete során nagy hírnévre tett szert szülőtisztelete, szigorúsága, az igazságtalansággal és korrupcióval szembeni elkötelezettsége miatt. Az igazság érdekében többször is összetűzésbe keveredett más magas rangú hivatalnokokkal, azok családjával, sőt egészen a császári rokonsággal is. Bao bíró lett az „erényes hivatalnok” mintaképe. Később számos Yuan-kori dráma főszereplőjévé vált, feltűnt egy sor gong'an történetben is központi szerepet kapott több pekingi operában is.

Di bíró, vagyis Di Renjie (630–700) a Tang-kor kiemelkedő magisztrátusa volt. Élete második felében, amikor a császári udvarnál szolgált, fontos szerepet játszott a császárság kül- és belügyeiben egyaránt. Ő a főszereplője egy 18. századi bűnügyi történetnek, a Di gong'-annak. Ez a történet kiemelkedik a többi kínai krimi közül, mivel nem találkozunk benne természetfeletti jelenségekkel, ami elidegeníthetné a nyugati olvasót. A könyvet a holland sinológus és diplomata, Robert van Gulik fordította le angolra, és erre alapozta a későbbi, saját történeteit Di bíróról.

A kínai „krimik” jelenkori ismerete a nyugati világban egyértelműen van Guliknak köszönhető, aki az eredeti kínai történeteket a nyugati ízléshez igazította. Másfél tucat Di bíró-regényéből eddig kilenc történet jelent meg magyarul (*A kínai haranggyilkosság esete, Gyilkosság Kantonban, Az elhagyatott templom titka, A faragott paraván rejtélye, Az elátkozott tó legendája, A kísértetjárta kolostor, A majom és a tigris, A vörös pavilon, Költők és gyilkosok*).

A bűnügyi irodalom története

A gong'an kifejezéssel már 1235-től találkozhatunk, de pontos meghatározásával egészen a Ming-kor (1368–1644) végéig várni kellett, amikor a prózai bűnügyi történetek virágkorukat élték.

A kezdetekben a gong'an kifejezés csak olyan kézikönyvekben, leírásokban jelent meg, ahol különböző csoportokba sorolták, úgymond katalogizálták a korabeli szövegek könyveket. Ezek a művek nem részletezik, hogy a gong'an pontosan milyen történeteket takar, egyetlen történet sem szerepel bennük, így ezen információk alapján nem lehet pontosan meghatározni a gong'an fogalmát vagy tartalmát. Annyit azonban tudni lehet, hogy a Song-korban (960–1279) már ezt a kifejezést használták a bűncselekmények megnevezésére, így valószínű, hogy

a fent említett hivatkozások is hasonló témákkal foglalkozó művekre utalnak.

A kifejezés pontos definiálására várni kellett egészen a Yuan-kori drámáig, a Gong'an xi-ig, illetve a Ming- és Qing-kori gong'an gyűjtemények megjelenéséig.

A Yuan-korban (1271–1368), ami a dráma műfajának virágkora, nagy számmal jelennek meg bűnügyi témával foglalkozó darabok, ami a későbbi dinasztiák során már egyáltalán nem jellemző, egészen a pekingi opera megjelenéséig.

A gong'an xi, vagyis a bűnügyi témájú dráma sikere nagy valószínűséggel az akkori társadalmi állapotoknak volt köszönhető. Kínában ekkor idegen hatalom, a mongol Kubiláj kán által alapított Yuan-dinasztia uralkodott. A mongol uralkodók és helytartók erősen diszkriminálták a kínaiakat a behatoló idegenekkel szemben. A kínai írók műveikben fejezték ki a nép vágyait az őshonos lakosság érdekeit képviselő igazságszolgáltatás és a becsületes kínai hivatalnokok, bírók iránt. Bár a történetekben szereplő bírók ebben a korban jellemzően kitalált személyek, az írók fantáziájának szüleményei voltak, mégis a fentebb bemutatott, valóságban is létezett bírók váltak a legismertebbekké. Így lett Bao Zheng a gong'anok központi figurája.

E kor drámáinak cselekményét vizsgálva észrevehető, hogy nagymértékben eltérnek a későbbi, prózai gong'anoktól. Annak ellenére, hogy Bao bíró óriási sikernek örvend a korszakban – tizenegy történetben jelenik meg meghatározó szerepben –, mégis egyetlen egynek vált csak valós főszereplőjévé. Ennek oka nyilvánvalóan az, hogy a történetek sokkal inkább a főszereplő életére koncentrálnak, mintsem a bűnügyi esetek megoldására.

A Yuan-kori drámák hűen tükrözik a fentebb említett politikai hangulatot. Bao bíró nyomozói képességei helyett olyan egyéb tulajdonságaira koncentrálnak, mint a kínai lakosság által áhított igazságosság, becsület, az esetek és gyengébbek védelme, a bátorság, hogy szembeálljon más magas rangú hivatalnokokkal.

A Ming-kori gyűjtemények létrejöttéig kellett várni, hogy találkozhatunk a gong'anok mai értelemben vett első, igazi példáival. A Ming-dinasztia vége felé – egészen pontosan a Wanli-korszakban (1537–1619) – Kínában virágzásnak indult a gong'an műfaj. Kevesebb, mint száz év alatt legalább tíz, bűnügyi történeteket tartalmazó gyűjtemény látott napvilágot. A gyűjtemények között azonban csak egy tudott kiemelkedő népszerűsége szert tenni, ez pedig nem más, mint a lentebb majd bemutatásra kerülő Longtu Gong'an.

A Qing-korban (1644–1911) már hosszabb regények formájában jelentek meg a gong'anok. A prózai művek mellett a pekingi opera történeteiben lesz nagyon elterjedt a bűnügyi tartalom.

A hosszú gong'anok – bár a Qing-korban is ezt a megnevezést viselték – annyira különböznek a tradicionális gong'antól, hogy manapság már csak harcművészeti íróknak nevezik őket. A történetek címében szereplő bíró csak a hősök egyike, aki az igazságszolgáltatást jelképezi. Óriási, akár a császáréval is összemérhető hatalma van. Ebben a korban maga a bűntett már nem is annyira fontos, mint inkább a nyomozással járó kaland, az intrikák, a harcok és a küzdelem.

A Qing-dinasztia vége felé a kínaiak többsége az agyafűrt detektív alakját már inkább egy nyugati, Sherlock Holmes-típusú nyomozóval azonosítja, mintsem bármelyik kínai bíróval, kivéve talán Baót.

A műfaj egészen 1949-ig, a Mao-korszakbeli betiltásig folytatta útját. Az a néhány történet, ami Mao 1976-ban bekövetkezett haláláig ilyen témában megjelenhetett, kivétel nélkül a rendszer biztonságát védő antikapitalista rendőrökről, nyomozókról szólt. Az 1970-es évektől a bűnügyi irodalom sikere az adott politikai irányvonalától függött. 1983-ban volt egy kis megtorpanás, amikor

is kampány indult a kulturális szennyezettség ellen, de amint Kína kitarja kapuit, az összes népszerű irodalmi műfaj ismét virágzásnak indult az országban.

A Longtu Gong'an-gyűjtemény

A klasszikus kínai krimirodalom jellegzetességeinek vizsgálata és történetének rövid áttekintése után következzen egy konkrét gyűjtemény, a Longtu Gong'an bemutatása, illetve néhány, ebben szereplő történet magyar nyelvű fordítása.

Mint említettük, a Ming-dinasztia vége felé a bűnügyi történeteket tartalmazó gyűjtemények megjelenésével virágzásnak indult a gong'an műfaj. A gyűjteményekben szereplő történetek sok tekintetben fedik egymást, számos történet változatlan formában egyszerre több gyűjteményben is megtalálható. Valószínű, hogy ezek a gyűjtemények egymás alapján kerültek összeállításra, vagy egy olyan korábbi gyűjteményre vezethetők vissza, ami az idők során elveszett.

A Longtu Gong'an központi szerepet tölt be e gyűjtemények között. Egyrészt ez a legelterjedtebb, még a Qing-dinasztia és a köztársaság ideje alatt is többször újranyomtatották. Másrészt ez az az összefoglaló gyűjtemény, amely szinte szó szerint veszi át a többi gyűjtemény anyagát, és – harmadrészt – ez az egyik leghosszabb mű. Nem csoda hát, hogy a Longtu Gong'an képviseli legátfogóbban a műfaj jellegzetes vonásait.

A Longtu Gong'an első kiadásának évét nem tudni pontosan, de ki lehet következtetni az alapján, hogy melyik novelláskötetből vett át történeteket. Általános vélekedés, hogy valamikor 1594 és 1619 között állították össze.

A Longtu Gong'an legfontosabb jellemzője a forrásként szolgáló kötetekhez képest, hogy a bírók eredeti nevét felcserélték „Bao bíróra”, ezzel is egységet teremtve a gyűjtemény történetei között. (A többi gyűjteményben, a legtöbb bíró Ming-dinasztiabeli híres személyiség.)

A másik lényegi módosulás, hogy a Longtu Gong'anban jelentősen visszaesik a jogi szövegek előfordulása. A Ming-korszakbeli egyéb változatokhoz képest mindössze kétötödnyi tanúvallomás, fellebbezés vagy bírói ítélet jelenik meg a gyűjteményben. A többi változtatás általában csak személyneveket vagy helységneveket érint.

A Longtu Gong'anban a történetek címét érintő újítás is felfedezhető. Míg a többi gyűjteményben a címek egyöntetűen hét szóból állnak és szabályos mintát követnek, a Longtu Gong'an címei formailag változatosak, nem sablonszerűek. A szerkesztő feltehetőleg így próbált valami egyedit vinni a gyűjteménybe.

A gyűjtemények között formai különbségek is felfedezhetők. A legtöbb gyűjteményben tematika szerint csoportosítják a történeteket, a Longtu Gong'an azonban nincs ilyen formában tagolva. A szerkesztő mindössze párba állítja az egymáshoz közel álló történeteket és mennyiségi alapon osztja fejezetekre a művet.

A Longtu Gong'an máig megjelent példányai két nagy részre oszthatók. Vannak száz történetet tartalmazó és hatvankettőt tartalmazó változatok, de még a száz történetből álló verzió kiadásaiban is vannak eltérések. Létezik öt, nyolc és tíz fejezetre osztott példány. Ezek közül a legelterjedtebb a tízfejezetes verzió, ahol minden fejezet a benne foglalt első történetet ábrázoló képpel indít. A nyolc- és ötfejezetes változatokban a képek a gyűjtemények elején találhatók, anélkül, hogy bármelyik történetre is konkrétan utalhatnának. Ez az elrendezés jelzi, hogy a nyolc- és ötfejezetes változatokban megbomlott az eredeti sorrend, és a kiadók nem tudták, hogy valójában melyik történethez kapcsolhatók a képek.

A hatvankét fejezetes gyűjtemény legrégebbiről ránk maradt példánya 1775-ből származik. A Qing-dinasztia idején ez a változat lett legtöbbször újranyomva, és ez az

a könyv, amit manapság leginkább „Bao Gong'an”-ként emlegetnek.

A Longtu Gong'an történetei a Yuan-kori drámákhoz képest óriásit léptek előre. Ezek a történetek már nemcsak Bao bíró erkölcsösségét, igazságszeretetét, bátorságát hangsúlyozzák. Legalább ennyire kiemelik ügyességét, eszességét, logikáját, amivel fényt derít a legbonyolultabb bűntettekre is. Bao bíró figurájával ezek a történetek elindultak a mai modern bűnügyi irodalom irányába.

A történeteket tematikailag hat csoportba sorolhatjuk:

- tulajdonnal szemben elkövetett bűntettek;
- szexuális bűntettek;
- satirikus történetek;
- történetek bosszúállásról;
- történetek, amelyekben Bao bíró természetfeletti lényekkel kerül kapcsolatba;
- történetek, amelyekben Bao bíró összetűzésbe keveredik korrupció hivatalnokokkal vagy a császári családdal;

A gyűjtemény közel 80%-át az első két csoportba sorolható történetek képezik.

A megoldás módja szerint négy csoportba sorolhatók a történetek (figyelműen kívül hagyva azt a 4 történetet, ahol nincs megoldandó bűneset, mert ezek Bao bíró más hivatalnokokkal való összetűzéséről szólnak):

- Bao saját képességeire támaszkodva, egyedül oldja meg az esetet;
- természetfeletti erők vagy lények segítségével megoldott esetek;
- történetek, ahol a bűnügyek, természetesen, maguktól megoldódnak;
- történetek, ahol emberi képességek és természetfeletti erők együttesen oldják meg az esetet (1 történet);

Jól látható, hogy a történetek csaknem fele természetfeletti erők segítségével oldódik meg. Figyelembe véve, hogy abban az időben maguk a császárok is az istenekhez fordultak segítségért, nem meglepő, hogy egy bíró is a szellemvilágban vagy istenvilágban keres megerősítést tettei igazolására.

Hosszan sorolhatnánk még a Longtu Gong'an sajátosságainak ismertetését, de az alapos, mélyreható elemzés meghaladja a jelen írás nyújtotta kereteket. Kétségkívül megállapítható azonban, hogy a gyűjtemény magán hordozza a klasszikus kínai bűnügyi irodalom valamennyi sajátosságát. Kiváló kiindulópont mindazok számára, akik mélyebben kívánnak foglalkozni a kínai irodalom e különös ágával, de egyben a legjobb forrás a krimirodalom nem szokványos csemegéit értékelő, szórakozva tanulni vágyó olvasóközönség számára is.

Bibliográfia

- Osvaldo Carloni: *Il Magistrato Bao Gong ed il „Longtu Gong'an”*. Una raccolta di novelle poliziesche dell'epoca Ming. Supplemento n. 69 agli ANNALI vol.51(1991) fasc.4. Napoli, 1991.
- Celebrated Cases of Judge Dee. Dee Goong An-An ancient chinese detective story*. Translated by R. H. Van Gulik, 1949, Preface.
- George A. Hayden: *The Courtroom Plays of The Yuan and Early Ming Periods*, In: *Harvard Journal of Asiatic Studies*, Vol. 34 (1974), p. 214-215.
- Y. W. Ma: *The Textual Tradition of Ming kung-an Fiction: A Study of the Lung-t'u Kungan*, In: *Harvard Journal of Asiatic Studies* 35, 1975, p. 190-220.
- Jeffrey C.-Kinkley: *Chinese Justice, the Fiction: Law and Literature in Modern China*. Stanford, CA: Stanford University Press, 2000.
- Jeffrey C. Kinkley: *Crime Fiction in After Mao: Chinese Literature and Society 1979-1981*, Harvard University Press, 1985.
- Patrick Hanan: *Judge Pao's Hundred Cases Reconstructed*, In: *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 40, 1980.
- Patrik Hanan: *The Early Short Story: A Critical Theory in Outline*, Stanford University, 1967.

King-fai Tam: *The Detective Fiction of Ch'eng Hsiao-ch'ing*, In: *Asia Major*, 3rd Series, Vol. 5, Part I, 1992, p. 113–132.

Ann Waltner: *From Casebook to Fiction: Kung-an in Late Imperial China*, n: *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 110, No. 2 (Apr.–Jun., 1990), pp. 281–289.

George A. Hayden: *Crime and Punishment in Medieval Chinese Drama: Three Judge Pao Plays*, In: *Harvard Journal of Asiatic Studies*, Vol. 39, No. 2 (Dec., 1979), p. 474–483, Review of Ching-Hsi Peng.

H. F. Schurmann: *On Social Themes in Sung Tales*, In: *Harvard Journal of Asiatic Studies*, Vol. 20, No. 1/2 (Jun., 1957), p. 239–261.

Ethan Michelson: *Dear Lawyer Bao: Everyday Problems, Legal Advice, and State Power in China*, Indiana University, Bloomington, 2008.

Wilt L Idema: *JUDGE BAO AND THE RULE OF LAW, Eight Ballad-Stories from the Period 1250–1450*, Introduction, Singapore, World Scientific, 2010.

Tőkei Ferenc–Miklós Pál: *A kínai irodalom rövid története*. Gondolat Kiadó, Budapest 1960.

G. J Demko: *Murder in the Middle Kingdom*:
<http://www.dartmouth.edu/~gjdemko/china.htm>

G.J Demko: *Landscapes of crime: Russian Mysteries*:
<http://www.dartmouth.edu/~gjdemko/russian.htm>

HÁROM GONG'AN

Amitábha békét hoz

Úgy hírlik, hogy De An prefektúra Xiaogan megyéjében élt egy Xu Xianzhong nevű diák. A tizennyolc éves fiú vonásai kellemesek, bőre sima, megjelenése pedig elegáns volt. A szomszédságában lakott a hentes, Xiao Fuhan, akinek volt egy nagyon szép, 17 éves lánya, Shuyu. A lány soha nem lépett ki a főkapun, naphosszat a házuk emeletén hímezgetett. A ház az út mellett állt, így az ablakból gyakran látta Xut átmenni az úton. Mind a ketten figyelték egymást, és lassan szerelembe estek. A fiatalok titokban beszélgettek, együtt nevettek. A fiú szavaival, a lány pedig mosolyával jelezte érzéseit. Xu éjszakánként titokban felosont a ház lépcsőjén a lányhoz, kéz a kézben besétáltak a lány szobájába, és együtt töltötték az éjszakát. A fiú kakasszónál elment, majd éjjel ismét visszatért. Shuyu félt, hogy viszonyára fény derülhet: „A feljáró az épületen belül van, félek, hogy ha éjjel valaki arra jár, megláthat téged. Inkább lelátatok neked egy fehér vásznat, és felhúzlak.” Ettől kezdve a fiú, nagy boldogan, a terv szerint cselekedett. Fél éven keresztül minden éjjel felmászott a lányhoz, kora reggel pedig lejött onnan. Bár a szomszédok mind tudtak a viszonyról, titokban tartották Xiao Fuhan előtt.

Történt egyszer, hogy egy éjjel Xut meghívta egyik barátja iszogatni, így késett a találkozóról. Mindeközben a városban kéregető doboló szerzetes, Ming Xiu meglátta az ablakból lelógó fehér vásznat. Azt hitte, hogy kirakták szellőzni, csak még nem szedték be. El akarta lopni a lepedőt, ezért az ütőhangszerét elhallgattatva csendben megrántotta a vásznat. A lány azt hitte, hogy a szerelme érkezik, ezért húzni kezdte a lepedőt, hogy segítsen barátjának. A szerzetes egyből megértette, hogy a lány így engedi be a szeretőjét. Fogta, és felmászott a lányhoz. Ahogy meglátta a lányt, örömeiben így szólt: „A kisasszonyt és engemet a sors kötött össze, itt maradok hát éjszakára. Jóságod nagyobb lesz a tengernél, kedvességed nagyobb az égnél.” A lány ijedten így válaszolt: „Nekem már van párom, hogyan hálhatnék veled? Inkább odaadom ezt az ezüst hajdíszot, csak mássz le azonnal!” De a szerzetes így válaszolt: „Te húztál fel engem! Most, hogy itt vagyok, nem megyek sehová. Idejöhettem, hát nem megyek el.” Odament a lányhoz, és erősen magához szorította. A lány dühében kiabálni kezdett: „Segítség, rabló van nálam!” A lány szülei addigra aludni mentek, és nem hallották a segélykiáltást. A szerzetes azonban megijedt, hogy valaki meghallja, ezért előrántott egy kést, és megölte a lányt. Fogta a hajdíszét, fülbevalóját és gyűrűjét, majd lemászott és elszaladt. Másnap, reggeli után, mikor a szülők látták, hogy a lányuk még nem kelt fel, felmentek hozzá. A szobában meglátták halott lányukat. Fogalmuk sem volt róla, hogy ki tehette. A szomszédok az ártatlan Xut vádolták: „Lányodnak és Xu Xianzhongnak már fél éve viszonya van. Tegnap Xu egy barátjával iszogott, és minden bizonnyal annyira lerészegedett, hogy véletlenül megölte a lányotokat. Minden kétséget kizáróan ő tette” – mondták Xiao Fuhannak. Az apa hallott Bao bíró hírnevéről, ezért egy küldöttet küldött hozzá, hogy elmesélje neki a történetet: „Egy szörnyű bűncselekményt jelentek – mondta Baonak a küldött. – A bűnös diák, Xu Xianzhong szíve olyan gonosz, akár a farkasé, viselkedése olyan gyalázatos, akár a fűrjé. Láttam lányom szépségét, és kitervelte, hogy magáévá teszi. Éjjel, borozgatás után, egy késsel bemászott a szobába, erőszakoskodott a lányommal, aki nem hagyta magát. A fiú ekkor előrántotta a kést és megölte őt. Fogta a hajdíszét és elmenekült. A szomszédok mind bizonyítani tudják. Bár Xu Xianzhong bekerült az iskolába, a rendes diákból hirtelen gonosz ember vált, mint az iskola előtti folyóban a sikló, akiből vad krokodil lett. A hétköznapi erények kivesztek belőle, el kell hát ítélni, méltó büntetést kell kapnia. Ezennel megvádolom őt!”

Bao bíró igazságos és erényes hivatalnok volt, aki soha nem hozott rossz ítéletet. Még aznap előkészítették az ügyét, és a hivatalnokok elfogták a fiút. A vádlott és a tanúk mind várták a tárgyalást.

Bao bíró először kikérdezte a tanúkat, a bal oldali szomszédot, Xiao Meit, és a jobb oldalit, Wu Fant, akik mind így vallottak: „Xiao Shuyu egy utcára néző ház emeletén lakott. Már hat hónapja folytatott viszonyt Xu Xianzhonggal, amit titkoltak a lány szülei előtt. Erőszakról tehát nem igazán lehet beszélni. A gyilkosság okát viszont, és azt, hogy pontosan mi történt az éjszaka, azt nem tudjuk.” Xu a következőképpen válaszolt a vádakra: „A viszonyunkat elismerem, már nem érdemes vitkolni. Ezt a bűnömet beismerem, de a gyilkosság vádját elutasítom. A gyilkos nem én vagyok.” Xiao Fuhan így válaszolt: „A kisebbik bünt elismeri, a nagyot pedig tagadja, nagyon okos. Azonban a lányom szobájába csak ő járt be, ha nem ő, akkor mégis ki ölte meg a lányomat? A lányom bizonyára véget akart vetni a kapcsolatuknak, azért a fiú dühében megölte. Ez egy léha fiatalember. Gondolja uram, hogy a lányom és közte igazi érzelmekről volt szó? Miért nem használ kínzóeszközt, hogy kiszedje belőle a vallomást?” Bao bíró látta Xu szépségét, és békés természetét, ezért megkérdezte tőle: „Amikor te Shuyu szobájába be- és kilopóztál, ki volt rajtad kívül az utcán?” „Korábban többször láttam egy kéregető szerzetest, aki éjjel az utcát járva, dobolva kántált, de mostanában nem volt senki”. Bao bíró erre dühösen így szólt: „Akkor minden bizonnyal te vagy a gyilkos! Feladod magad?” Xunek nem volt más választása, hát így felelt: „Fel.” Negyven botütést kapott, majd börtönbe zárták.

Bao bíró ezután titokban behivatott két rendőrt, Wan Zhongot és Li Yit, majd megkérdezte tőlük: „Az utcán kéregető szerzetes hol lakik?” Wang Zhong azt felelte: „A Wanyue-hídnál lévő Guanyin-szobor előtt szokott megpihenni.” Bao bíró megbízta a két rendőrt, hogy titokban menjenek oda, egyszerű járőröknek tetteve magukat.

A szerzetes, Ming Xiu, aznap éjjel is dobolva és kántálva járta az utcákat, majd éjjel körül viszatért a hídnál. A hídnál meghallott három szellemet. Az egyik felülről, a másik alulról kiabált, majd együtt halkán sírni kezdtek. Hangjuk megijesztett minden embert. A szerzetes a hídnál meditálni kezdett, és Amitábha nevét recitálta. Az egyik szellem női hangon sírva kiabálni kezdett: „Ming Xiu! Ming Xiu! Te erőszakkal akartál hálni velem, de én nem hagytam! Nem kéne halottnak lennem, miért öltél hát meg? Te ok nélkül megöltél engem, majd elloptad az ékszereimet. Már jelentettem tetteted a Pokol urának. Ő felküldött velem együtt két szellemet, hogy életedet vegyék. A szútrát olvasod, és ezt használod védőpajzsod ellenünk. Jobban tennéd azonban, ha adnál kis pénzt és ruhát nekünk, különben hívjuk a Pokol királyát, és akkor még Buddha nevének recitálása sem fog életben tartani.”

Ming Xiu, kezében Amitábha szobrával, így válaszolt: „Én valóban veled akartam hálni, de amikor láttam, hogy te nem vagy hajlandó rá, és kiabálni kezdesz, megijedtem, hogy elkaphatnak, ezért véletlenül megöltelek. Az ékszerek pedig megvannak, de holnap eladom őket, és imádkozni fogok érted, hogy megszabadítsam a lelked a szenvedéstől. Kérek, ne közvetítsd ezt az égi hivatalnokoknak!” A női szellem továbbra is csak sírt, a két másik szellem pedig még bánatosabban kiabált. A szerzetes tovább imádkozott, hogy megmentse a kárhozottól a lelkét. Ekkor hirtelen a két rendőr előjött, elkapták és láncra verték a szerzetest. „Ti szellemek vagytok?” – kérdezte ijedten a szerzetes. „Bao bíró küldött minket, hogy kapjunk el téged. Mi nem vagyunk szellemek” – válaszolta Wang Zhong. A szerzetes annyira megijedt, hogy nem tudott mást csinálni, mint Buddha arcára bámulni, hátha bűnbocsánatot nyerhet. „Buddha jólelkű, de ez nem más, mint egy nőket erőszakoló szerzetes!” – mondta Wang Zhong, majd láncra verve elvitték Ming Xiut. Li Yi elkobozta az összes eszközt is, amit a szerzetes az imádsághoz használt.

Bao bíró eredeti parancsa az volt, hogy a két rendőr fogadjon fel egy kurtizánt, menjenek el a szoborhoz, tegyenek úgy, mintha szellemek lennének, és így ijessék meg a szerzetest.

Másnap a rendőrök Ming Xiual és a kurtizánal megjelentek Bao bírónál. Elmesélték neki, hogy miután szellemnek adták ki magukat, Ming Xiu nagyon megijedt. Bevallotta, hogy együtt akart hálni a lánnyal, de mivel az nem engedelmeskedett, megölte őt. Bao bíró megparancsolta a két rendőrnek, hogy jutalmazza meg ezüsttel a bordélyost.

Ming Xiu szerzetesi ruhájában megtalálták a hajdíszot, a fülbevalót és a gyűrűt. Behívták Xiao Fuhant, hogy azonosítsa lánya ékszereit. Ming Xiu nem tudott semmilyen hazugsággal előállni. Beismerte bűnét, majd elfogadta a halálbüntetést. Bao Gong Xu Xianzhonghoz fordult: „Ez a kopasz rabló ölte meg Shuyut, ezért neki az életével kell fizetnie. Azonban te is bünt követtél el, hiszen illetlenül viselkedtél egy hajadon lánnyal. Vissza kéne vegyem a rangodat. Van azonban egy javaslatom számodra. Te nem vagy nő, Shuyu pedig nem volt férjnél. Titkos viszonyotok miatt viszont szinte házásoknak számítotok. Ez a lány leeresztette neked a vásznat, de véletlenül a szerzetest húzta fel. Valójában ez okozta a halálát, ő pedig nem vétett semmit a női erény ellen. Ha te újra szeretnél nőszülni, akkor el kell dobnod a posztodat. Ha viszont jó karriert akarsz befutni, akkor el kell temetned a lányt, és nem szabad többé megnősülnöd. Melyiket választod a két út közül?” Xun így válaszolt: „Én tudom, hogy Shuyu egy nagyon nemes és erényes ember volt, aki miattam kezdett egy titkos viszonyt folytatni. Nekem rajta kívül nem volt más nővel kapcsolat, ráadásul régebben mi is beszélünk már a házasságról. Én sürgettem, hogy intézzük el, de aztán hirtelen jött ez a rabló szerzetes, aki miatt meg kellett halnia. Hogyan tudnék ezután más nőt elvenni feleségül? Most csak arra vágyom, hogy eltemethessem Shuyut, és hivatalosan is a feleségemmé tegyem. Még halála után se tudnám őt megcsalni, ezért biztosan nem nőszülök újra. Én szeretem őt, és nem érdekel a pozícióm.” Bao Gong boldogan válaszolt: „A szívedben igazságosság lakozik, így megtarthatod a pozíciódat.”

Pontosan és részletesen dokumentálták az eseményeket: „Bíróság elé állították Xu Xianzhongot, a fiatal, nőtlen hivatalnokot. Szomszédja Shuyu, fiatal és hajadon leány volt. A fiatalok egy csendes éjjel titokban összefűzték életüket a hold alatt, és megpecsételték szívük eggyé válását. Fél éven keresztül titokban találkoztak a lány szobájában. Remélték, hogy együtt maradnak egész életükben, de egy nap minden megváltozott. A gonosz szerzetes, Ming Xiu, egyik éjjel felmászott a lányhoz. Akár a kutya, bepiszkította a lány tiszta lelkét, ami olyan volt, mint egy fehér jade. Nem sikerült a terve, ezért előhúzott egy kést. Megölte szegény ártatlant, és titokban elosont a hajdíszével és ékszereivel. Sajnálom Shuyut, akit egy gonosz ember ölt meg. Xianzhongról kiderült az igazság, és megígérte feleségének, hogy nem házasodik újra. Most a szerzetes az életével fizet az ártatlan és tiszta lány elleni vétke miatt. Xu maradhat eredeti posztjában. A fiú annyira jólelkű, hogy nem csak önös érdekei vezérelték, emiatt megtarthatja eddigi posztját.”

Miután Xu Xianzhong letette a háromévente megrendezett tartományi vizsgát, elment, hogy köszönetet mondjon Bao bírónak: „Ha Ön nem lett volna, akkor én most börtönben ülnék. Lehet, hogy már nem is élnék.” „Miért nem nőszülsz meg?” – kérdezte Bao. „Még a gondolatát is teljes mértékben elutasítom” – mondta Xu. „A szülőtisztelet ellen három fő bűn van, ebből az egyik, ha nem születik fiú utódod.” – válaszolta Bao bíró. „Én igazságos vagyok, de nem kaphatok teljes kegyelmet.”

„Kedves barátom, te most hírnevet szereztél, ezért Xiao kisasszony szelleme a paradicsomban bizonyára nagyon boldog. Ha ő most élne, biztosan azt szeretné, hogy legyen egy új feleség. Mivel Xiao kisasszonyt úgyis megtetted hivatalos feleségednek, miért ne vennél el ezután egy második asszonyt?” Xianzhong továbbra is elutasította az ajánlatot. Bao bíró megbízta a vele egyszerre diplomázott Tiant, hogy járjon el, mint kerítő. Tian meggyőzte a fiút, hogy nőszüljön meg újra, és vegye el Huo nevű ágyasát. Xianzhong, bár csak Xiao kisasszonyt akarta feleségül, végül megtette feleségének Huo kisasszonyt is.

Bao bíró tisztázott egy erényes embert, és újra az igazság győzedelmeskedett. Erénye magas, mint a hegyek, és mély, mint a tenger.

A jádearcú macska

Qinghe tartományban volt egy Shi Jun nevű írástudó, akinek a felesége, He Saihua nemcsak gyönyörű volt, de tökéletesen értett a hímzéshez is. Egy nap, amikor Shi Jun megtudta, hogy hivatalnoki vizsgát fognak tartani az északi fővárosban, így szólt feleségéhez: „Egy évtizednyi tanulás után butaság lenne kihagyni ezt a lehetőséget.” Elbúcsúzott hát a feleségtől, és útnak indult az inasa, Xiao Er kíséretében. Napközben mentek, éjjel pihentek, és csak akkor álltak meg ételért-italért, amikor szükségét érezték. Pár nap alatt megérkeztek egy hegy lábánál fekvő kis fogadóhoz, ahol megszálltak éjjelre.

Ez a hegy legalább 10 li¹ hosszúságban nyúlt el a nyugati főváros határában. Sötét erdőkkel, mély völgyekkel, lebegő sziklákkal, meredek kőszirtekkel teli, emberek által elhagyatott, de szörnyekkel és démonokkal bővelkedő terület volt. Őt egér lakott itt, akik a Nyugati Paradicsomból szálltak alá, és varázslat segítségével képesek voltak bármivé átalakulni, eltűnni, majd újra előbukkanni. Volt, hogy öregembernek adták ki magukat, hogy az utazó kereskedőktől kicsalják az áruikat. Máskor fiatal lányokká vagy ifjakká változtak, hogy gazdag családok lányait, fiait elcsábítsák. Az egerek egymás között csak rangjuknak megfelelően hívták egymást. Egyes számú egér, Kettes számú egér. A Tengerre néző hegycsúcs egyik barlangjában laktak.

Egy nap az Ötös számú egér úgy gondolta, hogy megvicceli az arra járó utasokat, ezért fogadósna adta ki magát. Miközben a hegyi ösvényen üdvözölte a vendégeket, összetalálkozott Shi Junnel is. Shi Junt nagyon jó megjelenésűnek találta, és elkezdte faggatni személyes dolgairól. Shi Jun nemcsak azt mondta el, hogy merre lakik, de azt is, hogy a hivatalnokvizsgára megy. Aznap éjjel az egér egy kis ünnepséget szervezett, hogy elszórakoztassa Shi Junt. Miközben ettek-ittak, nagyon sok témáról beszélgettek. Shi Jun kérdéseire a démon egyből válaszolt. Shi Junt meglepte a fogadós nagy tudása.

„Uram, azon gondolkodtam, hogy Ön vajon tanult ember-e?” A démon mosolyogva így válaszolt: „Az igazat megvallva, három éve én is megpróbálkoztam a hivatalnokvizsgával, de szerencsétlenségemre nem sikerült. Kidobtam a könyveket, és megnyitottam ezt a kis útszéli fogadót, ahol most élem az életem.” Shi Jun arra biztatta a fogadóst, hogy késő éjjelig együtt iszogassanak. A démon közben egy gonosz tervet eszelt ki. Belefújt a pohárba, majd átnyújtotta azt Shi Junnek. Shi Jun jobban tette volna, ha nem issza meg, mert amikor lecsúszott az ital a torkán, szédülve leesett a székről. Xiao Er odaszaladt segíteni, szobájába kísérte gazdáját és lefektette. Shi Jun fájdalma annyira erős volt, hogy Xiao Er pánikba esett. Nem volt szabad orvos, és hajnalra az előző esti fogadóst sem találta. Nagy erőfeszítések árán, mesterét támogatva, eljutottak egy másik fogadóhoz, ahol megpihenhettek. Addigra már biztosak voltak benne, hogy egy bűbáj áldozatai lettek. Közben a démon levette az előző alakját, és Shi Jun alakját magára öltve elindult a férfi otthonába. Mikor megérkezett Shi Jun házához, Saihua éppen a reggeli tisztálkodását végezte. Meghallotta férje érkezését, kiszaladt hát elé. Meglátta Shi Junt, amint mosolyogva ott áll előtte. Amikor megkérdezte tőle, hogyan lehetséges, hogy ilyen hamar hazaért, a démon így válaszolt: „Amikor a főváros közelében jártam, találkoztam egy vizsgáztatóval, aki elmondta, hogy a vizsgának vége, és a jelentkezők már hazafelé tartanak. Amikor ezt meghallottam, ahelyett, hogy bementem volna a városba, inkább hazafordultam.” „És Xiao Er miért nem tartott veled?” – kérdezte a feleség. „Túl keménynek találta az utat. A csomagjainkat otthagytam egy barátjánál, és megbíztam őket, hogy hozzák majd haza.” Saihua hitt a démonnak, és gyorsan nekilátott reggelit készíteni. Nem sokkal később több rokon is átjött látogatába, de senkinek nem tűnt fel, hogy nem az igazi Shi Jun tért haza. A feleség olyan előzékeny volt a démonnal, amennyire egy feleség csak lehet a férjével, anélkül, hogy tudta volna, hogy az igazi kedvese egy távoli fogadóban szenved.

Pár héttel később Shi Jun kapott egy pirulát egy taoista paptól, ami teljesen meggyógyította. Amikor készen állt arra, hogy a fővárosba menjen, meghallotta, hogy a vizsgáknak vége, ezért Xiao Errel elindultak hazafelé. Az út hosszú volt, majdnem húsz napig tartott. Xiao Er lépett be először a házba. Amikor belépett, Saihua és a démon épp a nappali végében iszogattak. Amikor Saihua meghallotta, hogy hazaérkezett, megkérdezte, hogy miért csak ilyen későn ért haza. „Még hogy későn” – válaszolta –, „a mester majdnem meghalt.” Saihua megkérdezte, hogy melyik mesterről beszél. „Hát a mesterről, akivel a fővárosba mentem. Hogy érti azt, hogy melyik mesterről beszél?” – kérdezte meglepetten Xiao Er. Saihua nevetni kezdett:

„Míg te szépen lassan hazafelé tartottál az úton, addig a mestered már vagy húsz napja megérkezett.” Xiao Er nagyon meglepődött: – „Ez lehetetlen! A mesteremmel éjjel-nappal együtt voltunk, szorosan egymás után jöttünk az úton. Hogy mondhatja, hogy már előbb hazaért?” Saihua ennek hallatán teljesen megdöbbent. Shi Jun ekkor lépett be az ajtón. Amikor meglátta feleségét, azonnal átölelte és könnyekben tört ki. A démon meghallotta, hogy mi történik, kilépett az ajtón, és dühösen így kiáltott: „Mit képzelsz! Ki vagy te, hogy ilyeneket engedj meg magadnak a feleséggel?” Shi Jun dühösen előlépett, harcba szállt a démonnal. Végül azon vette észre magát, hogy kirúgják a saját házából. A szomszédok is döbbenetben álltak a történetek előtt.

A férj tanácstalanul úgy döntött, hogy elmondja a történeteket az apósának. Az após azt javasolta, hogy tegyen panaszt Wang főminiszternél a bíróságon. Wang, miután meghallgatta a panaszt,

1 Li: kínai mértékegység. 1 li = 500 méter.

azonnal megparancsolta, hogy hozzák be Saihuat és a démont. Mikor megérkeztek, Wang látta, hogy tényleg két Shi Jun van. A tanácsadói mind azt mondták, hogy ezt az ügyet csak Bao bíró tudná megoldani, de sajnos, ő még nem tért vissza a határ mentéről. Wang előléptette Saihuat, aki kérdéseire a tényeknek megfelelően válaszolt. Wang megkérdezte tőle: „Van az igazi férjednek bármi ismertetőjege?” „Az igazi férjemnek van egy fekete anyajegye a bal karján” – válaszolta. Wang előléptette a hamis férjet és megparancsolta neki, hogy derékig vetközzön le. Megvizsgálta a férfit, de nem talált rajta anyajegyet, ezért úgy vélte, hogy ő a csaló. Előléptette ezután az igazi férjet, és ahogy előre sejtette, volt rajta anyajegy. Megparancsolta az igazi Shi Junnek, hogy baloldalt térdeljen le, a hamisnak pedig, hogy jobboldalt, majd utasította a rendőröket, hogy hozzanak be egy hosszú kalodát: „Vizsgáljátok meg ezt a kettőt. Amelyiknek a jobbán van egy fekete anyajegy, az az igazi Shi Jun, a másik pedig egy démon. Tegyétek kalodába, majd vessétek börtönbe!” Mire a rendőrök megérkeztek, hogy megvizsgálják őket, már mindkettőnek volt anyajegye, és nem lehetett megkülönböztetni az igazit a hamistól. Wang felkiáltott:

„Milyen boszorkányság ez? Az első vizsgálat alatt csak az egyiknek volt anyajegye, most már mindkettőnek van.” Egyelőre börtönbe vetette mindkettőt, és elnapolta a kivizsgálást.

A börtönben a démon, mivel nehezen tudta elviselni az ottani bánásmódot, elővette a vészgyertyát és meggyújtotta. A Tengerre néző hegycsúcson a négy egér, miután megbeszélte a történeteket, úgy döntött, hogy kiszabadítják testvérüket. A Négyes számú egér felvette Wang miniszter alakját, majd a hajnal első fényénél elfoglalta annak székét a bíróságon. Elővezetette mindkét Shi Junt. A pódiumon kikérdezte őket, majd jól elverette az igazit. Shi Jun az öt ért igazságtalanság és a nagy fájdalom miatt keservesen kiabálni kezdett. Ekkor belépett az igazi Wang miniszter, és döbbenet láttá, hogy valaki más ül a székében. Megparancsolta a rendőröknek, hogy kapják el, erre azonban a csaló is dühösen ráüvöltött a rendőrökre, hogy fogják el az ártatlan Wangot. A teremben hatalmas zűrzavar keletkezett, és mivel a rendőrök nem tudták megkülönböztetni az igazit a hamistól, nem mertek lépni. A két egymással civakodó Wang látványára mindenki teljesen megdöbbsent. A bíróság egy leleményes előjárója egy javaslattal állt elő: „Nem tudjuk, hogy melyikük az igazi Wang miniszter. Vitakozhatnánk rajta akár napokon keresztül, minden eredmény nélkül. Miért nem küldjük az ügyet Ófelségéhez kivizsgálásra?”

Ren Zong császár behívatta magához a két minisztert. Miután beléptek a terembe, a démon egy varázslatot hajtott végre, és egy fújással elhomályosította Ren Zong császár szemét, megfosztva őt tisztánlátó képességétől. A császár megparancsolta, hogy mindkettőt zárják börtönbe, és elmondta, hogy amikor a Nagymedve csillagképe megjelenik az égen, akkor majd meg fogja tudni különböztetni az igazit a hamistól. Ren Zong ugyanis nem volt más, mint a Meztlábás Nagy Halhatatlan földi inkarnációja, aki éjfélkor meglátja a dolgokat a mennyből. Most, hogy mindkettőjüket bebörtönözték, a démon megjáé, hogy kiderül az igazság, ezért ő is meggyújtotta a vészgyertyát. A három egér a Tengerre néző hegycsúcson összeült, és elküldték a Hármas számú egeret, hogy megmentse társait.

A Hármas számú egér egy varázslattal felvette Ren Zong császár alakját, és még az éjszaka leple alatt beült az Audiencia Nagy Termébe. Amikor a démon összegyűjtötte a hivatalnokokat a döntéshozatalra, akkor az igazi Ren Zong császár belépett a terembe. A civilek és katonák, amikor meglátták a két császárt, mind elsápadtak, és rohantak a belső palotába a császárnéhoz, jelenteni a történeteket. A császárné fogta a jádebélyegzőt, és határozottan követte a hivatalnokokat a terembe, hogy egyszer s mindenkorra fényt derítsen az igazságra. „Ne idegeskedjete, a császár bal tenyerén ott vannak a hegyek és folyók jelei, míg a jobb tenyerén a gabona és a föld jelei. Nézzétek meg, hogy melyiknek vannak ilyen jelek a tenyerén, és mindjárt meg tudjátok különböztetni őket” – mondta a császárné. A hivatalnokok megvizsgálták a két császár kezeit. Az igazi tenyerén valóban ott voltak a jelek, míg a hamisnak nem. A császárné megparancsolta, hogy a csalót vigyék be a börtönbe, és kérdezzék ki. A hamis császár megjáé, és gyorsan meggyújtotta a vészgyertyát.

Az Egyes és Kettes számú egér nagyon ideges lett. Nagyon meggondolatlanok tartották az Ötös számú egeret, amiért ilyen bonyolult bünyügyi esetre keveredett, amibe még a főbírósgot is be kellett vonni. A Kettes számú egér így szólt: „Nincs mit tenni, mint folytatni tovább, és visszahozni őket.” Átváltozott császárnévá, belépett a terembe, és megpróbálta elintézni, hogy az összes rabot szabadon eresszék. A parancsal egyidőben azonban a másik császárnétól olyan utasítás érkezett az örökhöz, hogy ne merjék elengedni a démonokat. Amikor megkapták a két ellentétes utasítást, nem tudták, hogy melyik jött az igazi, és melyik a hamis császárnétól. Ren Zong császár ettől olyan ideges lett, hogy napokon keresztül se aludni, se enni nem tudott. A miniszterek kérvényezték, hogy küldhessenek egy csapatot a határhoz, hogy visszahozzák Bao bírót, mert csak ő képes tisztázni az ügyet. A császár beleegyezett, és egyből elküldött egy csapatot a határhoz.

Bao bíró, amikor elolvasta a parancsot, egyből audienciát kért a császártól. Informálta az udvart, hogy véget akar vetni ennek az ügynek. Amikor visszavonult az udvarból és belépett a kaifengi bíróságra, behivatott 24 irgalmatlan hivatalnokot, akik 36 kínzóeszközt hoztak a terembe, hogy ott rendet tegyenek. Behívatta a gyanúsítottakat, hogy kikérdezze őket. A gyanúsítottak között valóban ott állt két Wang miniszter, két Shi Jun, két császárné, és egy Ren Zong császár. Bao bíró mosolyogva így szólt:

„Ami Wang minisztert és Shi Junt illeti, vannak kételyeim, de a császárné és császárt illetően semmi kétségem sincs.” Egyelőre mindenkit börtönbe vetett. Másnap jelenteni akarta a városi istenségnek az esetet, hogy azok segítségével ítéletet tudjon hozni.

A négy egér egy cellában találta magát, és itt halkan elkezdtek ábszészni a történeteket: „Bao bíró azt mondta, hogy jelenteni fogja a város istenének, aki majd leleplezi igazi mivoltunkat.

Sajnos akaratlanul felkeltették az égiek haragját, hogy is húzhatnánk még sokáig? Meg kell kérnünk az Egyes számút, hogy jöjjön ide segíteni.” Újra meggyújtották a vészgyertyát.

Az Egyes számú egér éppen a kaifengi bíróság környékén volt, amikor a többiek meggyújtották a gyertyát. Hamar rájött, hogy Bao bíró fogja elbírálni az ügyet, ezért kuncogva így szólt: „Átváltozok Bao bíróvá, és majd meglátjuk, mit szól hozzá.” Varázslattal átváltozott Bao bíróvá, majd elfoglalta annak helyét a bíróságon, és elkezdte a tárgyalást. Bao bíró éppen ekkor ért vissza a városi istenség templomából. Amikor meghallotta, hogy egy másik Bao már a bíróságon van, mosolyogni kezdett: „Ez az átkozott szörny milyen csalásra képes még?” Egyből a bíróság felé vette az útját, majd parancsot adott, hogy tartóztassák le a démont. A démon ekkor lelépett Bao mellé, és így olyan egyformák voltak, hogy a rendőrök nem tudtak köztük különbséget tenni. Mivel a rendőrök nem tudták, hogy melyik lehet az igazi Bao, ezért haboztak bármit is tenni. Bao bíró mérgesen utasítást adott bizalmasainak: „Figyeljétek az ajtókat, mert ezek az információk nem szivároghatnak ki. Várjatok addig, amíg kimegyek a teremből, aztán figyeljétek a parancsait!” Miután a bizalmasok elfogadták a parancsot, az igazi Bao kiment a teremből. A hamis Bao a teremben igyekezett kézben tartani az eseményeket, de a rendőrök még mindig túl össze voltak zavarodva ahhoz, hogy eleget tegyenek a parancsainak.

Az igazi Bao bíró eközben hazament feleségéhez. „Ebben az ügyben annyi démon és varázslat van, hogy nem tudom egyedül megoldani. El kell mondanom ezt Shangdinak, a főistennek, hogy kiűzzük azokat az aljas démonokat. Kötözzél oda az ágyhoz egy ronggyal, és ezután ne tégy semmit, a lelkem két nap múlva visszatér.” Ezután ivott egy páva véreből, elfeküdt az ágyon, és valóban megérkezett a Mennyei kapuhoz. Egy angyal odakísérte a Jáde császár elé, aki, miután meghallotta a történeteket, megparancsolta Si Caónak, hogy derítse ki, kik okozzák a felfordulást.

„A nyugati Mennydörgés Hangja-templom öt egere leszállt a földre, hogy bajt okozzanak” – válaszolta Cao. Amint a császár meghallotta ezt, azonnal parancsot adott, hogy állítsanak fel egy égi sereget az egerek ellen. Cao nem értett egyet a főistennel. „Az égi hadsereg nem tudja megállítani őket, és ha így gyakorlunk nyomást rájuk, akkor csak bemennek a tengerbe, és még nagyobb bajt okoznak. Csak egy dolog tudja legyőzni őket. A Mennydörgés Hangja-templom előterében van egy láda egy baldachin alatt, amiben ott van a jádearcú macska, aki hatásosabb az egerek ellen, mint százezer égi harcos.” A császár követet küldött a templomba, hogy elhozzák a jádearcú macskát. Az égi követ a császári kérvénnyel megérkezett a nyugati Mennydörgés Hangja-templomhoz, ahol találkozott Buddhával, és átadta neki a császári dokumentumot. Buddha, miután elolvasta, értekezni kezdett a tanácsadóival. Az egyikük előlépett, és így szólt: „Nem mozdíthatjuk el a macskát a csarnokból, mert meg kell védenünk a szútrákat a patkányoktól. Ha odaadjuk a macskát, akkor félok, hogy az egerek tönkreteszik azokat.” „Hogyan mondhatnék ellent a Jáde császár parancsának?” – kérdezte Buddha. – „Kölcsönadhatnánk az aranyszemű oroszlánt. Ha a császár kérdezné az okát, akkor megmondhatjuk, hogy szükségünk van a macskára a szútrák védelme miatt. Ezért biztosan nem haragudhat meg ránk.” Buddha fogta az aranyszemű oroszlánt és elküldte a császárnak a követekkel. Si Cao, amikor meglátta az oroszlánt, így szólt: „A csillagok nagy katasztrófát jeleznek, és ez a lény nem a jádearcú macska. Felesleges kipróbálni az erejét.” A Jáde császár megbízta Bao Gongot, hogy menjen el a templomba, és könyörögjön a macskáért. Buddha nem akart beleegyezni, de egy arhat így szólt: „Ha a csillagok előre megjósolták, hogy a nép szenvedni fog, akkor Buddhának kötelessége megmenteni őket. Mindenképpen kölcsön kell adnunk a macskát.” Buddha hallgatott a szóra, odaküldött egy fiút a ketrechez, hogy kivegye belőle a macskát. A macska ernyedten feküdt. Kicsi, rövid teste volt. Bao bíró fogta, és elrejtette az inge ujjába. Ezután elköszönt Buddhától, majd az égi angyal újra a Jáde császár elé vezette. A császár is megtudta, hogy kölcsönkapták a macskát. Nagyon megörült neki, és azonnal megparancsolta a Yin-Yang istennek, hogy itasson Bao Gonggal fűzfavizet, így a mérég azonnal kiszáll belőle. Bao bírót az angyal kikísérte a kapun.

A bíró öt nap után saját ágyában tért magához. Felesége nagyon megörült, és hozott neki levest. Bao elmesélte, hogy a nyugati Buddhától kapott egy természetfeletti lényt, aki majd véget vet ennek az ügynek. A feleség megkérdezte: „Nekünk mi lesz most a dolgunk?” „Holnap te bemész a palotába és találkozol a császárnéval. Elmondod neki a történeteket, majd kiválasztotok egy dátumot. Én addigra felhúzatok délen egy magas pódiumot, ahol az emberek elé vihetjük az ügyet.” A feleség férje parancsa szerint cselekedett.

A megbeszéltnél napon valóban bement a palotába, audienciát két a császárnétól, és elmondta neki a történeteket. A császárné megbízta Di államtanácsost, hogy délen építsenek magas pódiumot. Di engedelmességet parancsra, és egy csapatot indított délre. Közben Bao Gong a bíróságon megbízott 24 nagyhatalmú hivatalnokot, hogy a kijelölt napon menjenek a pódiumhoz, és ott kérdezzék ki a rabokat. Ez nagy érdeklődést váltott ki a keleti főváros katonái és civil lakosai között. Nem volt olyan ember, aki ne ment volna el megnézni a tárgyalást. Azon a bizonyos napon

Tubákos flakon házasságtörésen értek felelősségre vonásával, porcelán máz alatti kék és vörös festéssel

tényleg megjelent az igazi és a hamis Ren Zong, a császárné, a két főminiszter és a két Shi Jun. Ott álltak a pódium előtt, mellette pedig kétoldalt ott sorakoztak a katonai és a civil hivatalnokok. Egyedül az igazi Bao bíró ült a pódiumon, míg a hamis bíró a pódium előtt vitatkozott.

Dél körül Bao Gong elővette az ingujjából a Buddhától kapott szútrát, és gyorsan olvasni kezdte. A macska ekkor kinyújtotta az egyik mancsát. Egy harcias tigrishez hasonlóan szemében két aranysugár jelent meg, majd leugrott a pódium elé, és egy harapással leterítette a Hármasszámú egeret, aki a hamis Ren Zong volt. A Kettes számú eger felfedve igazi alakját, el akart menekülni, de a macska kinyújtotta bal mancsát, és elkapta, majd jobb mancsát is kinyújtva, az Egyes számú egeret is elfogta. Kinyitotta a száját, és egy harapással őket is elintézte. A pódium előtt álló nép hangosan felsikoltott. A magát főminiszternek és Shi Junnek tettető eger is elpusztult. A macska az utolsó két eger után eredt. Elkapta az Ötös számú egeret, így már csak a Négyes volt szabadon. Végül ő sem menekülhetett. Utánaeredt olyan gyorsan, akár egy arany fény sugar. A katonák és civilek nagyon megörültek, amikor látták, hogy a démonok elpusztultak.

Bao bíró leszállt az emelvényről, és szemügyre vette a földön fekvő négy démont. A démonok egy zhang² hosszúak voltak, és sebeikből fehér folyadék távozott. Bao bíró így szólt: „Ezek a démonok emberi energiából és vérből vannak. Főzessük meg őket, és etessük meg a katonákkal, hogy ezzel növeljük az erejüket.” Ren Zong császár megparancsolta a katonáknak, hogy szedjék össze a testeket és vigyék el őket. Amikor visszamentek a palotába, mindenki gratulált nekik. A császár nagyon boldog volt, ezért dicséretképp felhívatta magához, a trón mellé Bao bírót. Nagy lakomát adott a minisztereknek és hivatalnokoknak, és megparancsolta az udvari történészeknek, hogy jegyezze fel ezt a csodát.

Bao Gong, miután jóllakott, visszatért a bíróságra. Shi Junt elengedték, és így feleségével együtt hazatérhettek. Otthon azonban Saihuának erős hasi fájdalmai lettek. Kiderült, hogy mivel együtt hált a démonnal, a méhébe méreg jutott. Shi Jun adott neki egy pirulát, amit még a taoista szerzetestől kapott. Sai Hua kihányta a mérget és meggyógyult. Később Shi Jun letette a legmagasabb fokozatú hivatalnoki vizsgát, és eljutott egészen a Személyzeti Minisztériumig. Két fia született, akik szintén nagy hírnévre tettek szert.

A kölcsönruha

Xiangfu tartomány Kaifeng városában lakott egy írástudó, Shen Liangmo, akinek született egy Po nevű fia. Tőlük nem messze élt a Zhao nevű család. A családfő, Shijun sikeresen letette a legmagasabb hivatalnoki vizsgát. Az ő felesége, Tian már közel járt az ötvenhez, mégsem született fia. Egyetlen lányuk volt csak, Ajiao. A lány szépségéhez fogható nem volt a környéken. Tündöklőbb volt a holdnál, és szépsége még a virágokat is megszégyenítette. Shen Liangmo szerette volna a két családot egyesíteni a fia és Ajiao házasságával. Még nem kötődtek meg a házasságot, amikor Liangmo családja egy árvíz miatt eladósodott. Shijun, látván, hogy a család mekkora nyomorba került, úgy határozott, hogy felbontja az eljegyzést. Mikor Ajiao megtudta ezt, az édesanyjához fordult: „Az édesapám odaigért Shen úrnak, most miért akar mégis máshoz hozzáadni?” Tian tudta, hogy a lánya már felnőtt, ezért férje akarata ellenére sürgetni kezdte a házasságot, de az elszegényedett Shen Po nem tudott eljegyzési ajándékot küldeni. Egy nap, amikor Shijun délre ment üzleti útra, Tian elküldte a szolgáját Shen Póhoz. Megkérték, hogy tegyen látogatást náluk, és ezüsttel pecsételjék meg az eljegyzésüket. A hír hallatán Po nagyon boldog lett, de hirtelen észrevette rongyos ruháit. Azonnal felkereste apja nővérét, hogy ruhát kérjen kölcsön tőle. Amikor a nagynénje meglátta, megkérdezte, hogy mi járatban van. Shen Po így válaszolt: „Nagynéném látja, hogy milyen szegény a családunk. Tegnap nálam járt a Zhao család egy küldöttje, és ezüstöt ígért a házasságért. El kell mennem a menyasszonyomhoz, de nincs odaillő ruhám. Azért jöttem, hogy kölcsönkérjem az unoka bátyám ruháját, amit holnap kora reggel azonnal vissza is hoznék.” A nagynénje is nagyon megörült a híreknek, és ebéd után megkérte a fiát, Wang Beit, hogy adjon ruhát unokaöccsének. Ki tudhatta előre, hogy Wang Bei egy gonosz ember? Amikor Wang meghallotta a történeteket, kérlelni kezdte Po-t: „Mivel unokaöccsém ilyen ritkán látogat el hozzánk, maradjon egy napot. Hadd üdvözölhessem a jó barátomat, holnapig hadd élvezzem a társaságát.” Mivel Po nem kapott kölcsön ruhát, nem volt más választása, minthogy egy napot a nagynénjénél töltsön. Wang Bei eközben Shen Pónak álcázva magát, elment a Zhang családhoz. Tian asszony és lánya udvariasan üdvözölte őt, de amikor az asszony látta Wang rossz modorát, így szólt:

„Egy tanult fiatalember, mint Ön, miért viselkedik ilyen durván?” Bei így válaszolt:

„A vagyon az ember lényege, a ruhája a megjelenése. Leendő vejük családja rendkívül szegény. Mi egy nádfedeles kunyhóban lakunk, ezért amikor egy ilyen gazdag és szép házat látok, nem tudok nyugodt maradni. Ezzel magyarázható a viselkedésem.” Tian asszony így már nem furcsállotta a modortalanságát, és hagyta, hogy a fiú náluk töltsen az éjszakát. Így esett meg, hogy Wang együtt hált a lánnyal. Tian asszony másnap összeszedett 80 liang³ ezüstöt, arany- és ezüstékszerekből körülbelül 100 liangnyit, majd odaadta Beinek, aki el is ment vele. Az asszony, mivel azt hitte, hogy ő az igazi vejük, nem volt kellően elővigyázatos. Bei fogta

2 Zhang: kínai mértékegység. 1 zhang = 10 láb.

3 Liang: kínai mértékegység. 1 liang = 50 gramm.

az aranyat és ezüstöt, majd visszament Póhoz. Azt hazudta, hogy egy barátjával kellett találkoznia, és kérte Pót, hogy maradjon még egy napot. A harmadik nap is ugyanígy telt. Csak amikor Po már nagyon ragaszkodott ahhoz, hogy elinduljon, akkor kapta meg a ruhát. Végre elindulhatott a Zhao családhoz. Tian asszony nagyon meglepődött, amikor értesítették a vendég érkezéséről. Kiment, hogy szemügyre vegye a fiút. „Ha te vagy a vejem, akkor mesélj nekem a családomról.” Po egy-két lépést tett felé, és elmondta a tényeket. A fiú modora és szavai elegánsak voltak, megjelenése tiszteltre méltó, személyisége kiemelkedő, és láthatóan nagyon tisztelte a családi hagyományokat. Az asszony egyből tudta, hogy ő az igazi veje, és az előző kérő hamis volt. Mélységesen megbánta a tettét. Bement a házba és kihívta a lányát. Ajiao nem mert előjönni, csak a függöny mögé bújva szólott Póhoz: „Tegnapelőttre hívtunk téged, hogyhogy csak most jössz?” „Megbetegedtem, ezért csak most tudtam jönni.” – válaszolta a fiú. A lány erre így felelt: „Ha három nappal előbb jössz, akkor a te feleséged lehetnék, az arany és ezüst is mind a tiéd lehetne. Ma már sajnos elkéstél, ez a sorsod.” „Az édesanyád ezüstöt akart nekem ajándékozni. Én siettem hozzád, és ha már nem kapok ajándékba ezüstöt, nekem az sem baj. Tegnapelőtt még a jegyesem voltál, hogyhogy ma már nem? Én akkor sem hátrálok meg, és még harminc év múlva is az én feleségem leszel! A nagy befolyású édesapád hogyan adhatott oda másnak?”

Miután befejezte a mondanivalóját, el akart menni, de Ajiao megállította: „Várj! Te és én nem tehetünk semmit, később találni fogsz egy hozzád méltó feleséget. Itt van ez a pár arany hajtű, az egyik felét neked adom. Remélem, hogy a következő életünkben a sors majd összehozza a szerelmeseket.” Po csodálkozva kérdezte őt: „Kisasszony, miért beszélsz a következő életünkről? Miért adod most nekem a hajtűt? Tán nem akarsz a feleségem lenni? Én nem egyezek bele semmibe, amit az édesapád akar velem tenni!” A lány erre így válaszolt: „Akkor én bontom fel az eljegyzésünket. A nap lassan lenyugszik, most menned kell. Kérlek, vidd magaddal a hajtűmet. Ha tovább késlekedsz, akkor szenvedni fogsz.” Po még mindig nem értette a dolgot, ezért leült gondolkodni. Nem sokkal később, az egyik szobából emberek beszédét hallotta. Azt mondták, a kisasszony felakasztotta magát. Po nem akart hinni a fülének, ezért beszaladt a szobába és meglátta, hogy Tian asszony zokogva a karjában tartja lányát. Po könnyei is patakokban kezdtek folyni, és szívében rettenetes szomorúságot érzett. Az anyá rákiáltott: „Menj ki! Nem maradhatsz itt!” Po visszaszaladt a nagynénjéhez, visszaadta a ruhát, és elmondta a történeteket. Az asszony megtudta, hogy a fia akkora bűnt követett el az ezüstért, hogy ez a lány felakasztotta magát. Az asszony szíve összetört, és pár nap múlva belehalt a bánatba. Beinek volt egy felesége, a szép és erényes You. A lány csak egy hónapja lett a Wang család tagja, de amikor megtudta, hogy mit tett Bei, szitkozódni kezdett: „Azzal, hogy ezt a pénzt megszerezted, bepiszkoltad magadat. Ezután az Ég hogyan lehetne kegyes hozzád? Én nem akarok többé a feleséged lenni, vissza akarok menni a szüleimhez.” Bei erre így válaszolt: „Most, hogy ennyi ezüstöm és aranyam van, miért kéne attól félnem, hogy feleség nélkül maradok?” Megírta a válási dokumentumot, majd elment. Amikor Zhao Shijun visszatért üzleti útról, egyből lánya haláláról kérdezősködött.

„A lányod mostanában nagyon arrogáns és hiú lett, a szolgálókat is mindig megalázta. Nagy szégyennek tartotta, hogy leendő vejünk, Shen ilyen szakadt, rongyos ruhában jár, ezért inkább megölte magát” – mondta a feleség. Shijun így válaszolt: „Fel akarom bontani vele az eljegyzést. A lányom teljes szívéből ellenezte a házasságot, és ez a család hírnevébe kerülhet. A lányomat a halálba kergette, azt akarom, hogy az életével fizessen érte!” Leírta a történeteket, és megbízta a szolgálóját, hogy vigye el a dokumentumokat a bíróságra. Lányuk meggyalázása és megölése miatt a beadványban a következőket írta: „A legszorosabb kapcsolat apa és gyermeke közt van, a legfontosabb dolog pedig az élet és a halál. A bánatos Ajiao, aki csak 15 évet élt, feleségül ígértük egy szörnyetegnek, akit Shen Pónak hívnak. Mielőtt visszatértem volna egy üzleti útról, Po eljött hozzánk. Már jó előre kitervelte, hogy erőszakkal együtt hál a lányommal. A lányomat akkora szégyen érte, hogy inkább önként vetett véget életének, és felakasztotta magát. Szerintem azért lett öngyilkos, mert ez a férfi megerőszkolta. Ha előbbutóbb úgyis a felesége lett volna, akkor miért aratta le a harmadik évben a negyedik évi termést? Elvehette volna a lányomat, akkor miért kellett erőszakoskodnia vele? Most már nem is lehet köztük semmi kapcsolat, a lányom halott, és nem fog feléledni. A törvény kimondja, hogy a gyilkosnak életével kell fizetnie tettéért, mert csak az égiek dönthetnek életről-halálról. Ezért fordulok a fensőbb hatóságokhoz.”

Zhao, akinek nagy hatalma volt, lepénelte a hivatalnokokat. Ye kormányzó elfogta Pót, kihallgatta, majd engedélyezte, hogy a vádló elmondja a vádakát, rámutasson a vádlótra. Pót halálra ítélték, de az ítéletet mégsem hajtották végre.

Már majdnem ősz volt, amikor Zhang hivatalnok beadványt küldött Bao bírónak. Kérte, hogy ő is vizsgálja meg az ügyet. Javasolta, hogy Shen Pót ítéljék halálra, mert nem érdemli meg az életet.

Amikor Tian asszony megtudta, hogy férje Baóhoz fordult, ő is azonnal küldöttet küldött a bíróhoz, kérve, hogy ne végezzék ki Shen Pót. Bao bíró gyanakodni kezdett:

„A fiú mindkettejüknek a veje. A férj azt akarja, hogy öljük meg, a feleség azt akarja, hogy ne haljon meg. Ennek biztosan oka van.” Bao bíró elkezdte kivizsgálni Shen Po ügyét. Megkérte a fiút, hogy mesélje el a történetét. Miután Shen Po mindent elmondott, Bao bíró megkérdezte tőle: „A kisasszony panaszkodott, amiért késve mentél hozzájuk. Miért vártál három napot?” Po azt válaszolta: „Nem volt odaillő ruhám, ezért elmentem az unokabátyámhoz, Wang Beihez, hogy tőle kérjek kölcsön ruhát. Sajnos ott tartottak két napig, ezért tudtam csak a harmadik napon elindulni.” Bao bíró, ennek hallatán egyből megértette a dolgokat.

Vándorló textilárusnak adta ki magát, és elment Wang Beihez. Bei két tekercs anyagot akart venni tőle, de mivel az árus túl nagy árat mondott, ezért dühbe gurult.

„Te csak egy álnok kereskedő vagy!” Bao bíró visszavágott: „Te meg nem is akarsz igazán anyagot venni. Nekem kétszáz liangnyi anyagom van, ha mind megveszed, elengedem belőle ötven liang árát. Ne gondold, hogy csak egy kiskereskedő vagyok”.

„Én viszont nem vagyok kereskedő, mit kezdjek ennyi anyaggal?” – mondta Wei. Az árus azonban tovább cukkolta: „Szerintem te még nálam is szegényebb vagy!” Wang Beit sértették a szavak és elgondolkodott. Otthon van 70–80 liang ezüstje, ha az ékszereket is hozzáadja, akkor biztosan több van 150 liangnál. „Ezüstből nincsen kétszázam, de ha elfogadsz ékszert is, akkor megveszem tőled az összes anyagot.” „Ha tényleg megveszed, akkor jó lesz az ékszer is” – mondta az árus. Bei elégedetten elővett 60 liang ezüstöt és hozzátette az ékszert, hogy az összeg 90 liang legyen. Megkérte az árúst, hogy adjon el neki 20 ládányi jó minőségű anyagot. Bao bíró, most, hogy megszerezte az ékszereket, elment Zhang hivatalnokhoz. Megmutatta neki az ékszereket, hogy felismeri-e őket. Zhang néhányat felismert, de tovább nézegette őket: „Ez a hajtű biztosan a családomé, hol szerezte őket?”

A bizonyítékot látva Bao bíró elfogatta Wang Beit, és kihallgatásra rendelte: „Te elvetted Zhang kisasszony ékszereit, és azzal fizetél az anyagokért. Hazudtál nekem aznap?” Wang Bei felismerte, hogy az előző napi kereskedő Bao bíró volt. Rájött, hogy az ellopott ékszerekre fény derült, és nagyon jól tudta, hogy nem menekülhet. Végül beismerő vallomást tett: „Amikor az unokaöcsém eljött hozzánk, hogy ruhát kérjen kölcsön, akkor én úgy tettem, mintha ő lennék, és elmentem a Zhang családhoz. Megláttam a kisasszonyt, és este vele háltam. A kisasszony most halott, az unokaöcsém pedig a börtönben ül. Az Ég előtt fény derült a bűnömre, így vállalom a halálbüntetést.” Amikor Bao bíró megtudta, hogy milyen kegyetlen Bei, azonnal elrendelte, hogy hatvaszor botozzák meg, amibe Bei belehalt.

Zhang hivatalnok, amikor erről a helyzetről tudomást szerzett, rendkívül dühös lett: „Az, hogy ellopta a pénzem, megbocsátható. Azt a borzalmat viszont, hogy lányomat meggyalázta és a halálba kergette, azt nem lehet csak úgy elfelejteni. Vejük tévedésből majdnem meghalt. Egy hiba majdnem egy ember életét okozta, és ez rosszat tesz a hírnevemnek. Vissza akarom kapni a hajtűt. Bei feleségének is börtönben kéne meghalnia, akkor talán csillapodna haragom.” Wang Bei egykori felesége, amikor tudomást szerzett erről, ő maga ment el a Zhang családhoz. Tian asszonyhoz fordulva így szólt: „Én, You, még egy hónapig sem voltam a Wang család tagja, mert amikor a férjem elkobozta az önök ékszereit, én nem tudtam ezt az igazságtalanságot elviselni. Kérvényeztem a válást, és azóta már otthon lakom a szüleimmel. A Wang családtól jogilag is elváltam, itt van a válási dokumentum, ez bizonyítékul szolgálhat. Azt hallottam, hogy vissza szeretné kapni a hajtűt. Mivel az nem az enyém, ezért visszahoztam.” Zhang megnézte a válási papírokat, majd rájött, hogy amikor Wang elorozta az ékszereket, akkor a lány magától kérte a válást. Nagyon sóhajtott, és azt mondta: „Ezt a fiatal nőt nem fertőzte meg a vagyon iránti vágy. Nem lakik gonosz családnál, tudja, mi a tulajdon, és tudja, mi az igazság. A legnevesebb asszonyok sem jobbak nála.” Tian asszony végig figyelte a fiatal nőt, majd amikor férje is dicsémi kezdte, így szólt: „Mivel az én egyetlen imádott lányom nagy szerencsétlenségünkre meghalt, azt szeretném, ha te lennél a fogadott lányunk. Vigaszt nyújthatnál fájó szívemnek. Te mit gondolsz erről?” You így hálálkodott: „Ha asszonyom tényleg vezetni és támogatni akar engem, akkor maguk az én megmentőim.” Zhang úr a fiatalokhoz fordult: „Mostanra mind a ketten olyan közeli viszonyba kerültetek velünk, mint szülő a gyermekével. Mivel Younak nincs férje, Shennek pedig nincs felesége, azonnal össze is házasodhatnátok, és így te tényleg a vejükké válhatnál. Mit szólna hozzá?” Tian lelkesen folytatta: „Ez egy remek ötlet, már nekem is eszembe jutott.” You szívét nagy boldogság öntötte el. „Követem édesapám és édesanyám kívánságát” – válaszolta boldogan a lány. Azonnal üdvözölték Shen Pot is, mint a Zhang család leendő tagját. Shen Po feleségül vette Yout, és mindenki boldogan élt.

Milyen különös! Wang Beinek, aki mások vagyonából gazdagodott meg, végül nem maradt semmije. Az aljas ember felesége pedig egy másik emberrel kötött házasságot. Ez a történet is bizonyítja, hogy az igazságszolgáltatás keze messze elér.

Ormai-Tóth Andrea Judit fordításai

Aranylótusz, meg a többiek

Szép asszonyok egy gazdag házban

A tizenhatodik századi ismeretlen kínai szerző alkotása magyarul is népszerű évtizedek óta, németből készült fordításban. Alapjául Franz Kuhn fordítása-átdolgozása szolgált, amely igyekezett az európai ízlés számára helyenként idegennek és túl terjengősnek ható szöveget a közönség számára élvezhetővé tenni.

A Kuhn-féle német kiadás – a többi nyugati nyelvű fordításhoz hasonlóan – az eredeti mű címét (magyar átírásban: *Csin, Ping, Mej*) viseli. Ez három női névnek, a regény szereplői nevének egy-egy darabja (Aranylótusz: Pan *Csin-lien*, Porcelán: Li *Ping*, Tavaszvirág/Szilvavirág: Pang *Csun-mej*), egyben tudós szójáték. Ha le akarnánk fordítani, magyar címe első közelítésben *Arany* (vagy: *aranyos*) *vázában szilvavirág* lehetne. A kínai hagyomány lehetőségei szerint járt el Tőkei Ferenc sinológus – akkoriban a magyar fordítást közreadó Európa Könyvkiadó munkatársa –, amikor ezt tovább értelmezte, és a szójáték következő rétegének kibontásaként megalkotta belőle a *Szép asszonyok egy gazdag házban* címváltozatot. Ez a magyar cím ugyanakkor már a regény cselekményének egyik fő vonulatát fogalmazza meg.

A regény témája annak a társadalmi rétegnek/csoportnak az élete, amelyet leginkább kalmároknak (távolsági kereskedőknek) lehetne neveznünk, de a regény keletkezése korában tevékenységük már szétszalazhatatlanul összefonódik az adószedéssel, az adóbérléssel, a helyi közigazgatás működésével, az alacsonyabb rangú hivatalnokok, előjárók közé való bekerüléssel, és rajtuk keresztül magas rangú pártfogók megszerzésével. Ezen réteg képviselőinek fő célja a vagyon- és kapcsolatszerzés. A vagyon a jóllét és a jólét feltétele, lehetőséget teremt a család fennmaradására is, és eszköze a létfontosságú kapcsolatok létrehozásának, fenntartásának is. Az ötvösremekekkel, ezüst ékszerekkel, csodálatos kelmékkel és nyers ezüsttömbökkel vagy más megvesztegetéssel, rokonságba kerüléssel, házassággal meg lehet venni pártfogást, részrehajló bírói ítéletet, bizonyos hivatali címeket, de valódi rangokat, hivatali állásokat is, hiszen a végső cél: bekerülni a birodalmat igazgató mandarin-arisztokrácia sorai közé. Ez a kereskedőréteg messze fölülemelkedik a népesség túlnyomó többségét adó, a földet kézi erővel, kapával megművelő írástudatlan parasztok világán. Ugyanakkor eltűnik az uralkodó elit, a mandarinok árnyékában, mert alig jelenik meg a történeti források lapjain: a főhivatalnokok, miközben szívesen elfogadják ajándékaikat, valójában lenézik a kalmárokat, hiszen tevékenységük gyakorlati, műveltségük igen korlátozott, a konfucianus elveket ismerik ugyan, de csak részben gyakorolják.

A regény főhőse egy Santung tartományban élő gazdag – és rohamosan tovább gazdagodó – kalmár, Hszi-men Csing. A világot benépesítő többi szereplő közül kiemelkednek gyarapodó számú asszonyai, de megjelenik háza népe, megismerhetők szolgálói, kliensei, barátai és üzletfelei is, utóbbiak a kétes ügyek elintézésére felfogadható csavargóféléktől az átutazó, nagyhatalmú fővárosi mandarinokig igen sokfélék. Hamar kiviláglik, hogy nagy vagyona ellenére Hszi-men Csing társadalmi állása kétes és

bizonytalan (a régi kínai társadalomban mindenki kiszolgáltatott!), valamelyes védelmet számára is csak a hatalom legfelső köreinek pártfogása jelenthet. Ennek megszerzésében Hszi-men Csing nem riad vissza semmi alkalomtól, semmi eszköztől. Ugyanakkor habozás nélkül él a gazdagodás nyújtotta, egyre szélesebbre táruló lehetőségekkel, asszonyai számának növelésével, újabb kereskedelmi ügyletekkel és hivatalyszerzéssel.

A regény főszereplői – a birodalom legfelső, vezető rétegéhez hasonlóan – mérhetetlen luxusban élnek: véget nem érő lakomáikon változatos, gazdag, rafinált ízű ételeket, italokat, egzotikus csemegéket szolgálnak fel, a sok, kitűnő minőségű tea mellett sokféle bort isznak. Díszesen szőtt, finom hímzésekkel tovább díszített selyemöltözeteket viselnek, ékszerekkel, hajtűkkel, hosszú gyöngysorokkal kiegészítve. Több udvart körbe vevő, sok helyiségből álló házaikban elegáns bútorok, színes függönyök, ünnepkor kiakasztott festmények és kalligráfia veszik őket körül, s a portához tartozó virágoskertet is úgy rendezték el, hogy minden évszakban legyen benne csodálni való.

A gazdag étkezés, a jólét lehetővé teszi a túlradó szexuális életet. Hszi-men Csing esetében ennek racionális és a hagyományos erkölcs szempontjából kifogástalan célja is van addig, amíg fiúutódot szeretne nemzeni, hogy a családja fennmaradjon. Személyes élvezetei érdekében azonban messze túllép ezen, nem ismer korlátot, mértéket. Feleségeivel, szolgálóival, más asszonyokkal és bordélyházban élő énekeslányokkal egyaránt gyakorolja a testi szerelem sokféle változatát, mert a női szépség vonzalmat ébreszt benne, de minden vonzódásban főként a maga örömet, élvezetét keresi. Ezeknek az alkalmaknak a részletes leírása adja a regény híres-hírhedt erotikus tartalmát. Ezen leírások időnként átlépik az európai ízlés határait, de a 17–18. századtól a hivatalos kínai közízlés is egyre prűdebbé vált, meg is cenzúrázták a regényt. A mű irodalmi, művészi kvalitásairól sokat mond az a tény, hogy a regény e megcsontított változatában is a régi írásbeliség legkedveltebb művei közé tartozik mindmáig.

A *Szép asszonyok egy gazdag házban* című klasszikus kínai regény új, gyakorlatilag teljes fordítása kínai eredetiből mintegy kilencvenöt százalékban elkészült. A mű a régi kínai világnak, társadalomnak a Nyugat számára jobbra rejtve maradt panorámáját tárja fel előttünk. A nevezetes erotikus részletek mellett bepillantást enged a régi kínai császárság általánosan ismert és elkönyvelt hagyományos képe mögé. Ezen hagyományos kép szerint az Ég adta hatalmával regnáló császár mandarinjai a Konfuciusz megfogalmazta sok évezredes alapelvek alapján igazgatják az írástudatlan földművelőket, mellesleg képesek páratlan szépségű, finomságú lírai költészet és meghökentően merész metafizikájú filozófia létrehozására. A valóság ennél még sokkal színesebb, a regény pedig egyéni törekvésekre, személyes sikerekre és bukásokra, mindennapi párbeszédekből kibontakozó konfliktusokra építve ad gazdag körképet erről az ismeretlen szerző szerint kiutatlan világról.

Szép asszonyok egy gazdag házban

*A TIZEDIK FEJEZET,
amelyben Vu Szung cirkáló hadnagyból
fegyenc, száműzött lesz,
míg a Lótuszpavilonban vigadnak a hölgyek*

Így szól a dal:

*Holdvilág fényes ünnepe,
Ősz első hűvös kés szele,
Lótuszvirág csodás és pompázó szép ideje.
Kart karba öltve jönnek a parkban bájos hölgyek,
Sétálva, ringatózva, s a szív örömmel tele.*

*Virágos ág letörve már,
Porcelán vázában helye.
Más vigadoz, bort szomjazom!
Búmat hadd fojtsam bele!
Karcos szesz, három pohár, a bánat tőle tovaszáll,
Búm elfog újra józanon. Hiába! Nem bírok vele!
A „Sást tapodók” nótájára*

Nem beszélem el, hogyan kísérték be Vu Szungot és a tanúkat a törvény elé, hanem arról szólok, hogy Hszi-men Csing, amint kiugrott a vendéglő ablakán, lemászott a háztetőről, hogy elbújék, egy öreg doktornak, Hu úrnak a házába került. Egy kövér szolgáló épp akkor ment ki a árnyékszékre, s amint leguggolt volna hatalmas hátsó fertályával, meglátta, hogy valaki mászik lefelé a tetőről. Mozdulni se mert ijedtében, csak visítózott, hogy: „Tolvaj! rabló!” Az öreg Hu doktor ijedten szaladt elő a lármára, de megnyugodva állapította meg, hogy Hszi-men Csing az illető.

– Hálisstennek, nagyuram, hogy nem téged fogott meg Vu Szung, hanem mást vert agyon! – lelkendezett. – De már meg is fogták, viszik a törvény elébe, biztosan halálra is ítélik, nyugodtan hazamehetsz, nagyuram, elhárult a baj!

Hszi-men Csing elnézést kért a doktortól, hazament. Otthon elmesélte Aranylótusznak, mi történt. Tapsoltak mindketten örömben, hogy a dolog ilyen véget ért. Az asszony biztatta a férfit, ne sajnálja a pénzt a törvény embereitől, intézzék csak el Vu Szungot, ne szabaduljon! Hszi-men Csing el is küldte bizalmas embereit az illetőkhöz nagy summa ezüstökkel.

Az előljáró, markában Hszi-men Csing ezüstjével, másnap elkezdte a tárgyalást. Ott térdelt előtte sorban az utcafelelős, Vu Szung, a pincér meg a kurtizánok.

– Te Vu Szung! – rivallt a vádlottra az előljáró utálkozó képpel. – Tegnap már itt rágalmaztál egy becsületes embert előttem, hiába intettelek a törvényre többször is, most meg agyonvertél egy ártatlan embert?

– Kegyelmes előljáró! – mondta Vu Szung. – Nekem csak Hszi-men Csinggel van háborúságom, őt kerestem, hogy elpusztítsam, véletlen botlottam ebbe az emberbe. Megdühödtem rá, mert nem mondta meg, hová búj el Hszi-men Csing, s agyon találtam csapni. Kérem uraságod, fogja pártomat, idézze törvénybe Hszi-men Csinget, hogy megtoroltassék bátyám halála, ennek az embernek meg hadd fizessem meg a vérdíját.

– Ostoba beszéd! – förmedt rá az előljáró. – Hogy-hogy nem láttad, hogy poroszlóval van dolgod? Megvolt rá az okod, hogy megöljed, mit kevered bele megint Hszi-men Csinget? Látom, nem vallasz, míg meg nem vernek! – s szólította a poroszlókat, akik lefogták Vu Szungot, s ráverték húszat szaporán, akár a záporosó.

– Szolgálatot tettem én kegyelmességednek, miért nem könyörül rajtam? Ne gyötörtess engem! – kiáltozta Vu Szung.

– Még te szájalsz, hogy kíméljenek, aki tulajdon kezeddel agyonvertél valakit? – lovalta bele magát az előljáró még jobban haragjába, s kiadta a parancsot:

– Tortúrázzátok meg!

Bekötötték Vu Szung kezét az ujszorítóba, megkopogtatták ötvenszer, aztán súlyos kalodát raktak a nyakába, vitték a tömlőcbe. Ismerősök voltak a bíróság tagjai, a börtönőrök is Vu Szunggal, tudták, milyen derék ember, segítettek volna rajta, de hát elfogadták Hszi-men Csing pénzét, nem szólhattak semmit, be volt fogva a szájuk. De mert Vu Szung egyre csak ártatlanságát hajtogatta nap mint nap, nem tehettek mást, mint hogy koholtak egy vádlevelet, aztán a poroszlók a halottkémmel, írkokkal, szomszédokkal kivonultak az Oroszlán utcába, ott megszóvegezték a tényálladékokat, miszerint Vu Szung követelése következtében pénzbeli egyenetlenség támadván közöttük, melynek folyományaként részegség okából támadt dühöngésé-

ben összeverekedtek, kézzel ütlegelvén, lábbal rugdosván, az illető lezuhanván halálát lelte, bal oldali bordáin, orcáján, szíve gödrén, monya zacskóján egyaránt kék s veres sérülési nyomok mutatkozáva különbözőképpen. Ezzel visszatértek a hivatalba, ott ezt írásba foglalták, az írást pedig a vádlottal s a tanúkkal együtt elküldték Tungpingfuba, a felettes előljárhoz.

Tungpingfu előljárója, Csen Ven-csao honani származású volt, teljességgel feddhetetlen, tisztakezű hivatalnok. Amint kézhez kapta az írást, elfoglalta menten székét hivatalában, hogy az ügynek végére járjon. Elolvasta a csinghói hatóság vádlevelét, amelyben az állt, hogy Vu Szung, noha rossz néven vette sógornőjének hirtelen férjhez menetelét, Hírharang Li poroszlóval azért verekedett össze, mert az tartozott neki háromszáz rézgarassal, s nem akarta megadni.

– Miért verted agyon ezt a Li poroszlót? – kérdezte az előljáró Vu Szungtól, amint eléje vezették s letérdepeltették. Leborult Vu Szung az előljáró előtt, földhöz verte fejét tisztelete jeleként, s hangos szóval mondta:

– Olyan nekem kegyelmességed előtt megjelennem, mintha a napot pillantanám meg a fényes égen! Elmondanám, ha megengedi kegyelmed!

– Mondjad csak – biztatta az előljáró. Elmondotta erre Vu Szung, hogy történt a dolog valóssággal, s hogy Hszi-men Csing pénze, befolyása juttatta idáig.

– Nem kell tovább mondjad – intett az előljáró –, értem már a dolgot. – Azzal nyomban lefogatta a rabot kísérő hivatalnokot, a vádlevelét egyik aláíróját, s nyomban ráveretett húsz botot:

– Úgy látszik, a ti előljárótok nem elégszik meg tisztével, hanem még kereskedik is a törvénnyel! – förmedt rá. Kihallgatta a tanúkat, majd kiigazította a vádiratot, s ráparancsolt a főbörtönőrrre:

– Ez a Vu Szung meg akarta torolni bátyjának halálát, tévedésből ölte meg Li poroszlót. Becsületes férfiú, nem holmi ártatlanok gyilkosa! A könnyebbik kalodát tegyétek rá, azzal vigyétek a tömlőcbe! – A tanúkat, kísérőket hazabocsátotta további rendelkezésig, s megírta a csinghói előljárónak, hallgassa ki az ügyben az elvetemült Hszi-men Csinget, Aranylótuszt, Vang nénit, Jün öcsköst, Ho halottkémét nyilvános tárgyaláson.

Vu Szungtól közben a tungpingfui tömlőcbe a börtönőrök, mert hogy becsületes ember volt, nem fogadtak el egy rézgarast sem, hanem még ők tartották jól.

Mikor ennek híre Csinghóba megérkezett, Hszi-men Csingnek keze-lába reszketni kezdett ijedében. Csen Ven-csaórol tudta, hogy tisztakezű, becsületes ember, meg nem vesztegetheti, rá nem ijeszthet. Ezért még az éjjel lóhalálában elküldte bizalmas szolgáját, Laj Vangot a keleti fővárosba Csen úrhoz, nászurához levéllel, hogy továbbítaná azt Jang marsallnak. A marsall az államtanács tagja lévén, Caj kancellárhoz fordult a dologgal. A kancellár, minthogy Csingho előljárója a pártfogoltja volt, bizalmas levélben megkérte Csen Ven-csao tungpingfui előljárót, hagyja békén Hszi-men Csinget és Aranylótuszt. Csen Ven-csao ugyanis előzőleg a legfelső törvényszéknél szolgált, Caj kancellárnál tett vizsgájával került jelenlegi helyére, le volt neki kötelezve, nem tagadhatta meg kérését, s tudta, milyen nagy befolyása van az udvarnál Jang marsallnak. Így csak annyit tehetett, hogy kérte, ne kelljen Vu Szungot halálra ítélnie, hanem kapjon negyven botot, és száműzessék megbélyegezve kétezer mérföldre, a mengcsoui határvidék katonai fegyenctelepére, a többi résztvevő dolgát pedig ne firtassák tovább, Vu Ta teste elenyészvén. Javaslatát jóváhagyták, ő pedig végrehajtottá.

Elíndult Vu Szung Tungpingfuból két fogdmeget kíséretében először Csinghóba. Ott pénzzé tette mindenét, a pénzt átadta a kísérő fogdmegeknek útiköltségre, az árván maradt Jing-et pedig rábízta balfelöli szomszédjára, Jao úrra, mondván:

– Nem feledkezem meg rólad, s ha hazajutok egyszer a császár kegyelméből, meghálálom neked.

Azt már nem beszélem el, hogyan kísérte ki a szomszédság, meg a város népe jó darabon Vu Szungot száműzetésbe vivő útján, hogyan látták el bőkezűen pénzzel, útravalóval. Arról szólok, hogy Hszi-men Csingnek, mikor hírét vette, nagy kő gördült le szívéből, úgy érezte magát, mintha egy kelevényt vágtak volna ki belőle. Szolgáival, Laj Vanggal, Laj Paóval, Laj Hszinggel kitakarítottatta, rendbe szedette a Lótuszpavilont a kert végében, feldíszítette szőnyegekkkel, paravánokkal, muzsikásokat rendelt oda, aztán meghívta Holdasszonyt meg a többi asszonyát oda mulatni, vigadni. Lám,

Aranymedencék fűszeres füstje szállt, Porcelán vázákban pompázott virág. Csodás csecsebecsek heverték szerteszét, A függőnynek igazgyöngy adta minden szemét. Hegyikristály tálban halomban tűzveres datolya, Zamatos körte, zöld jádeserlegben nektár kristályos harmata. Sárkány sült mája, fönix pirított zúzaja, Ezreket érő árú falatokért nyúl az evőpálca a tálba! Fekete pácolt medvetalp, teve biborszín patája, Csúszik rá a bor, s még aztán is emlékszünk illatára! Porrá tört fönixtea főzete, Fehér jádecsészében száll habja fehéren, Mámoritó ital árasztja aranykorsóból illatát! Dús, mint legendás, régi lakomák, Miknek híre szállt évezredekén át.

A főhelyen Holdasszony foglalt helyet, mellette rang szerint a többi, mellettük, mögöttük szolgálók. A vigasság közben, ahogy a csészek körbejártak, Taj An egyszer csak odakísért a házigazda elé egy inast meg egy fiatalka szolgálót körbenyírt hajjal, élénk, értelmes tekintettel. Két ládikát hoztak magukkal, s leborulván Hszi-men Csing és Holdasszony előtt, elmondták, hogy a szomszéd Hua úr felesége küldött velük ajándékot Hszi-men Csing nagyasszonyának. Az egyikben aranyos színű, udvari módra sült, borsos, sós sütemény volt, a másikkól frissen vágott hajtűvirágok kerültek elő.

– Mit fáradozhatott ezzel asszonyotok! – hálálkodott Holdasszony az ajándékhozóknak, gyönyörködve a virágokban, majd megkínálta őket süteménnyel, a leánykát megajándékozta egy keszkenővel, az inast száz rézgarassal.

– Nagyon köszönöm asszonyotok kedvességét, figyelmét! – fordult hozzájuk, majd megkérdezte a nevüket. A kislányt Hszü-csunnak, Tavaszhímének hívták, az inast Tien-fúnak, Égi Boldogságnak. Elbocsátva őket, Holdasszony Hszi-men Csinghez fordult:

– Hua úr felesége olyan kedves hozzánk, mindig küldözget ajándékokat, én meg még nem viszonztam neki semmivel!

– Még két éve sincs, hogy Hua öcsém házába vette – mondta Hszi-men Csing. – Ő is azt mondja, igen jó természetű. Persze, különben hogy is lennének ilyen helyes kis szolgálói?

– Találkoztam már vele annakidején a nagybácsi, a főherélt úr temetésén. Filigrán termetű, kerek arcú, vékonyan ívelt szemöldökű, világos bőrű és nyájas természetű. Fiatal még, huszonhárom-huszonnégy évesnél nem több.

– Te nem is tudod – magyarázta a férje –, hogy eredetileg Liang úrnak, Tamingfu helytartójának volt az ágyasa, a második házasságába Hua úrnak meglehetősen sok pénzt is hozott.

– Hogy szégyenben ne maradjunk – fejezte be a témát Holdasszony –, holnap én is küldök ajándékot neki.

Tudd meg, tisztelt olvasó: Hua Ce-hszü felesége, Li asszony az első hónap tizenötödikén született, s mert szülei akkor épp egy pár halas porcelán vázát kaptak ajándékba, a Porcelán Nővére nevet kapta. Először Liang úrnak, Tamingfu helytartójának lett az ágyasa. Liang úr Caj

Csing kancellárnak volt a veje, s a felesége felettebb féltékeny természet volt, számos ágyast és szolgát veretett agyon, és temettetett el a kertjük végében, Porcelán asszony ezért kint lakott a könyvtárszoba mellett, s vele volt egy idősebb szolgálo, aki vigyázott rá. A Kormányzati Békesség harmadik éve újévének éjjelén Liang úr és nagyasszonya az Azúr Felhők Palotájában tartózkodtak, mikor Fekete Forgósziel Li Kuj legyilkolta az egész családot, a megmaradtak pedig szétszóródtak. Porcelán asszony ekkor szolgálojával, száz nagy, a nyugati tengerekből származó gyönggyel és egy két liang súlyú, páros, fekete drágakövel a keleti fővárosba menekült rokonokhoz. Hua főheréltet a császár történetesen épp ekkor nevezte ki Kuangnan tartomány helytartójává, unokaöccse és örököse, Hua Ce-hszü pedig még nőtlen volt, ezért az utódlás biztosítására feleséget kellett neki szerezni, s a házasságszerzők Porcelánt ajánlották nagyasszonyának. A főherélt úr őket is magával vitte állomáshelyére, több mint fél évet voltak ott, de akkor az öregúr megbetegedett, és leköszönvén hivataláról szülőföldjére, Csinghóba vonult vissza. Nem sokkal ezután meghalt, minden vagyona Hua Ce-hszü kezére került, ő pedig igen életvidám férfitú lévén nap mint nap csak a bordélyokat járta. Ott ismerkedett össze Hszi-men Csinggel, akinek aztán tizedmagával testvériséget esküdött.

Hszi-men Csing mulatozott még egy darabig asszonyaival a Lótuszpavilonban, estére aztán a társaság szétszéledt. Hszi-men Csing Aranylótuszhoz ment. Feltűzelve a szesztől mindjárt szerelmeskedni akart vele. Az asszony füstölöt gyújtott, ágyat vetett, levetkeztek, lefeküdtek egymás mellé. A férfi azonban nem a felhő-eső játékot akarta játszani vele, hanem tudván, hogy az asszony kiváló fuvolajátékos, felült a kék selyemfüggönyös ágyban, az asszonyt négykézláb maga elé állította, hogy az elébb két kezével gyengéden cirógassa, majd szájába vegye a micsodáját, hol benyelve, hol kiengedve. A férfi fölébe hajolva gyönyörködött csodálatos művészetében. Sokáig hangzottak a cuppanások, egyre nagyobb gyönyörűséget okozva. Hszi-men Csing egyszer csak sólt Szilvavirágnak, hozzon teát. Aranylótusz restellkedve összehúzta az ágy függönyét.

– Ugyan mit szégyelled magad? – nevetett Hszi-men Csing: – Hua szomszéd házánál két szolgálo van. Amelyik itt járt, az a fiatalabbik, az idősebbik meg olyan korú lehet, mint Szilvavirág –, és Hua öcsém magáévá tette, miközben a felesége nézte őket az ajtóból, mert olyan asszony az! – fűzte a szót tovább nagy élvezettel. – Ki gondolná Hua öcsémről is, hogy ifjú ember letére ilyeneket művel odahaza?

– Agyafürt csirkefogó vagy te! – meredt rá az asszony. – Még ahhoz sincs kedvem, hogy leszidjalak. Ha erre a kiscselétre fáj a fogad, nosza, vigyed, de mit jössz itt nekem a szomszédasszonnyal példálózni? Én különben sem vagyok olyanféle, ez a lány meg nem az én szolgálo! Holnap el is megyek szomszédolni, élhetsz az alkalommal, tiéd lesz a ház, aztán hívd be, fektesd le.

– Édes lányom! – kiáltott fel Hszi-men Csing túlárado örömben. – Még jobban szeretlek, hogy ilyen megértő vagy!

Hogy a két szerető megint így egymásra talált, a végtelenségig fokozta gyönyörűségüket. Folytatódott a fuvolajáték, mígnem kimerülten, egymás nyakát átkarolva, combjukkal egymáshoz simulva elszunnyadtak. Mert így van ez:

Ha meg akarja lepni szerelmét a lány, Játsszék szorgosan a bíborfuvolán.

Dal is van róla bizonyosságul, „A nyugati folyó holdja” nótájára:

*Ágyfüggöny illata pézsmá, orchidea,
Szóal a fuvola szép asszony ajakán.
Márványtete halaványan sejlík át fátyolán,
Mennybe röpit, szertezúz engem e tündérleány.
Fehér kezecskéje cirógat becézve,
Mindketten meghalunk ezen az éjszakán.
És mégis kérlek, sürgetlek téged:
Tudod te is: szép lassan játssz még egyet a fuvolán!*

Másnap Aranylótusz valóban átment látogatóba Fehérvállúhoz, nála töltötte az egész napot. Hszi-men Csing behívhatta magához Szilvavirágot, hogy kedvét töltse rajta. Aranylótusz ettől kezdve mindenféleképpen pártolta a kislányt, felmentette a konyhai munka alól, csak az ágyvetés, teafőzés, a ruhák rendben tartása lett a dolga, a lábát is elkötötte kicsire. Szilvavirág erősen különbözött Öszirózsától, eszes lányka volt, s kedvét lelta a hancúrozásokban, kiváló társnak bizonyult, és nem is volt csúnya. Hszi-men Csing nagyon megkedvelte. Öszirózsa butácska lány volt, eléggé ügyetlen is, úgy hogy Aranylótusz sokszor megverte. Így van ez:

*A kopott ruhás veréb és a kecses fecskénép
Csivitel és csiripel, együtt szálldos szertesét.
Am e más-más madarak, noha együtt szállanak,
Nincs egyenlőség közöttük, nem is lehet semmiképp.*

Csongor Barnabás fordítása

A kínai kozmokrátor „Sokfelé szeretnék én megkapaszkodni”

Nyugati utazás, avagy a majomkirály története

„Az emberi természet mítosz és poézis.”
„A legfőbb szépség mégiscsak a káosz.”
(F. Schlegel)

1. Mindenki majom

Már a regény elején azt mondja Szun Vu-kung, a majomkirály, hogy „Nekem is kerek a fejem, s az égre néz! A lábam pedig szegletes, s a földön áll.” A kör jelképi jelentése a kínai szimbolikában az Ég, a „szegletesség”, a négyzet jelentése a földi világ. A kettő együtt, az Ég és a Föld pedig: a teljesség, a megtestesült tökély. Ez volna tehát Szun Vu-kung. „Kilenc a nyílás testemen, négy tagommal, öt zsigeremmel, hat belső részemmel az embertől mivel különbözöm?” Kérdezi aztán a halhatatlan szenttől, Szubhúti pátriárkától. „Igaznak igaz, hogy embert formáznál...” – feleli rá a pátriárka, de közben erősen gyanítja, hogy sem a tanítvány külső formájával, sem pedig eszejárásával nincs minden teljesen rendben.

Vajon minek akar ez a bumfordi majom varázslást, átváltozástudományt tanulni tőlem? Teszi fel magának a kérdést a pátriárka, de aztán elég gyorsan rábólint Szun Vu-kung türelmetlen követelődésére: „Legyen hát! Melyik módját tanulnád? Mert van az égi csillagképek száma szerint harminchatféle átváltozás, a baljós csillagok száma szerint hetvenkettő!” „Sokfelé szeretnék én megkapaszkodni. Legyen hát a hetvenkettő!” Vágja rá Szun Vu-kung, kertelés nélkül. „No, hadd legyen!” Legyint erre is, kissé felelőtlenül a pátriárka.

Nem az első jele ez a majomkirály telhetetlenségének, a jellemzően emberi lényeg, az elme lázas és nyers követelődésének, önhiúságának. Szun Vu-kung – születésének első pillanatától kezdve – a legmagasabb emberi célok felé tekintget: hatalmába igyekszik hajtani az anyagi és az anyagon túli világot. Az emberi lehetőségek határait feszegeti, egészen addig, míg a Magasztos Buddha meg nem fékezi fortélyos világhódítását, le nem győzi eszét és nyers erejét.

Mi ez? Buddha háborúja a legfőbb emberi cél, a „haladás” ellen? Vagy az értelem diadala az értelem felett? Persze, hogy a földi világ harcos hőseit utánozó Szun Vu-kung istenné akar válni: el akarja foglalni a Világ Ura, a mennyei Jáde Császár trónját. De semmivel sem akar többet, mint szintén „kerek fejű, szegletes talpú” példaképei, az emberek. Istenné emelkedni, „haladni”, „fejlődni”. A majom be is vallja, ki is mondja szándékát. Aztán amikor látja, hogy a világ ellenáll, meglepetten kérdezi, hogy miért. „Az embertől mivel különbözöm?”

Nem akármilyen regény ám a *Nyugati utazás!* Látjuk, hogy mennyire égető kérdéseket vet föl, miközben mesefolyamai hullámain ringatja az olvasót, csiklandozza, gügyög neki, azután elcsendesíti és édesen elaltatja, mint a csecsemőt. Úgy tesz, mintha semmiféle komoly dologra nem gondolna, csupán az időt akarná agyonütni a hosszú és cifra mesével.

De van ám itt minden, nemcsak cifra mese! A *Nyugati utazás* a korabeli kínai írásbeliség szinte minden műfajában remekel. A regény felöleli a kínai legendárium nagy részét, a mítosz- és mondavilágot, amelynek némelyik leírása ráadásul szinte korrajz: a kínai valóság pontos, fi-

nom skiccei. (Emlékszem, mennyire örültek ennek nem is olyan régen a marxisták: „No lám, ugye, hogy ez is csak a történelmi valóság!”) Azután a közéletiség terjedelmesebb ábrázolásaiban jelen van a szatíra, mely fényesen csillogtatja a műfaj legfőbb értékét, a méretek és az arányok eltorzításából fakadó humort. Ez az ábrázolásmód a regényben olykor egészen a groteszkig fokozódik.

A mű szereplői leggyakrabban pikareszk regénybe illő hősök, akik olykor eposzi méretűvé nőnek, mások meg valós történelmi figurák vagy éppen ponyvák kalandorai, félnótás szélhámosok. Olykor ugyanezek a hősök – köztük zarándokok, csavargók, egyszerű sorsú halászok, favágók – egyik pillanatról a másikra valódi filozófusokká, költői bölcselőkkel válnak, akik a munkából hazafelé sétálgatva kerek bölcséleti rendszert vázolnak föl, téziseket fogalmaznak meg egymásnak – vaskos szentenciagyűjtemények formájában. (Előfordul, hogy egyetlen bekezdésnyi, rövid megszólalásban feltucat, sziporkázó közmondást, szólásmondást számolhatunk meg.)

Rajtuk kívül azután feltűnnek még a regényben a mesék túlsó világbeli hősei, akik között finom érzékenységgel és ugyancsak remek humorról megrajzolt isteneket, istenkéket, démonokat és csodás képességű állatfigurákat találunk. Kimagasló (és váratlan) erénye még a regénynek, hogy nem mindennapi szereplői gyakorta komoly és közérthető, sőt szellemes hitvitákat folytatnak egymással; hittudósi érveléseik magas színvonala a régi indiai traktátusokat idézik. De ott van, erősen jelen van a mű leírásaiban természetesen a szintiszta széppróza és a líra magassága, minősége is.

Keves ilyen művel büszkélkedhet a világirodalom. A klasszikus kínai széppróza hat leggyakrabban emlegetett és legismertebb alkotása közül azonban három is ebbe a kategóriába sorolható. A legkorábbi *A három királyság regényes története* (3. századi történelmi tárgyú mű a 14. századból), azután a *Vízparti történet* (12. századi cselekmény 14. századi szerzőtől), és a 16. századból datált *Nyugati utazás. A Szép asszonyok egy gazdag házában* (12. századi történet a 16. századból), *A vörös szoba álma* és az *Írástudók* (mindkettő a 18. századból) a kínai világ hőseinek sokkal valóságosabb, realisabb bemutatására törekszik.

Ezek tehát a széppróza, a regény nagy kínai klasszikusai. Jól látjuk a felsorolásból, hogy az irodalmi minőség nem feltétlenül igényli a széles műfaji arzenált: a legmagasabb irodalom (például az imént említett *A vörös szoba álma*, a világ egyik legszebb regénye) is beéri a *Nyugati utazás* színes műfaji változatosságánál sokkal kevesebbel is. Beérnénk mi is, ám olvasóként legyünk csak hálásak a többért. Azzal, hogy a kitűnő 16. századi szerző, *Vu Cseng-en* minden elvárásunkat túlteljesíti a tízezer felé ágazó, megszámlálhatatlan szereplőjű és sok műfajú *Nyugati utazással*, olyan ismeretek tömegéhez juttat minket, amelyekhez más forrásokból bizony elég nehezen juthatnánk.

Minél több műfaji eszközt használ a szerző regénye világnak bemutatásához, annál többet tud elmondani róla. A

tudós kíváncsisággal érdeklődő olvasó számára leginkább erre való az irodalom: mondjon el mindent az emberről, amit csak lehet. Ha ez az olvasó alaposan körül akar nézni a múltjában, egészen biztos, hogy semmilyen korból nem talál tudományos igényű (és ez okból megbízható) leírásokat, beszámolókat az emberek különféle közösségeinek életvezetési gyakorlatáról, életmódjuk részleteiről. Az erre vonatkozó korabeli elképzeléseket illetően többnyire rendelkezésünkre állnak filozófiai (vallási, erkölcsi) és történetírói munkák, följegyzések, ám a gyakorlati élet részleteihez csakis az irodalom vezet el minket. Még az sem nagy baj, ha nem találunk minden korszakból valódi irodalmi értékkel bíró műveket, csak bővelkedjenek hosszú, részletező leírásokban, „jelentésekben”. Leginkább azonban az a kevés, jól sikerült szépírói munka segíti ilyenkor az olvasót, amit magas irodalomnak nevezhetünk. Ezek közé tartozik a *Nyugati utazás*.

Különös, hogy az említett klasszikus regények keletkezésének századaiban a kínai regényírók egyáltalán nem gondoltak a maguk és műveik jövőjére. Nyilván eszük ágában sem volt forrásként szolgálni majd az utókornak, nem ezért dolgoztak hosszan és szorgalmasan terjedelmes műveiken, de úgy látszik, hogy még híresek sem akartak lenni. Ha gondoltak volna a jövőre, ha meg akarták volna örökíteni legalább a saját nevüket, ráírják a művekre. Utána meg nagy csinnadrattával hirdetik a dicsőségüket, verik a mellüket. Ha a mű jó, nem szégyen a szerényebb önreklám sem, így megy ez a világon mindenütt. A legtöbb korban Kínában sem volt ez másként, csupán a terjedelmesebb szépprózai művek, az úgynevezett regények szerzőségével nem dicsekedtek az írók, nem verték munkáik hírét nagydobra. Például éppen akkoriban, amikor feltehetően a *Nyugati utazás* is megszületett, ezért bizonytalan kissé Vu Cseng-en szerzősége.

Ahogy csaknem mindegyik szerző, ő is igyekezett eltitkolni regényírói szenvedélyét. A késői császárkorban méltatlan erőfeszítésnek tekintették a regényírást, asszonyi, gyerekes fantáziálásnak. A kínaiak a legjobb esetben is megmosolyogták az efféle valótlan, hosszú történetek kitalálóit. Lejárhatja vele magát az író – vallották. Írástudók devianciája. Ez volt a regény műfajának általános megítélése, a művelt előkelőségek, az értelmiség szigorú véleménye. De azért ők is lelkesen olvasták a különféle regényeket, joggal feltételezhetjük, hogy a hosszú, fordulatossá, kicsit véres és pikáns történetek – mint amilyen például az ezeknek az elvárásoknak is tökéletesen megfelelő *Szép asszonyok egy gazdag házban* – voltak a társasági beszélgetések legnépszerűbb témái. Azt mondják a sinológusok, hogy a császári udvar előkelőségei is imádták a kellemesen borzongató olvasmányokat, éjszakánként, titkos szobáikban pirosuló fülekkel olvasták azokat a regényeket, amelyeket betiltottak.

Magas irodalomnak Kínában – úgynevezett hivatalos körökben – leginkább a történetírás számított. De az átlagos, egyszerű olvasó szemében mindenkor, mindenképp előtt és fölött a költészet állt. Nincs ebben semmi szépelgés, előkelőségek, sznobizmus. A történetírás mindig is maga a pontosság, a rend, a józanság példája volt, mert sohasem látták be ők sem, hogy ez is fikció. A poézis pedig, ezt már sokkal könnyebb belátni, a gondolat és az érzés nyelvi koronája: rászorol még a széppróza is, mert nem képes nélküle szárnyra kapni. Kell hozzá a költészet, a mágia. A kínaiak is tudták ezt mindenkor, talán ők tudták legrégebben és legjobban. Ezért írtak minduntalan a regényeikbe is számos helyen versbetéteket, amelyek megemelték a prózai leírásokat.

Úgy látszik, hogy a késő császárkor (14–20. század) legjobb és legnépszerűbb kínai regényei nem szolgálták íróiknak sem dicsőséggel, sem jómóddal. A dicsőség és a jómód az írástudók közül kizárólag a költőknek volt fenntartva. De a regényírókat legalább nem is kecsgettette

ilyesmivel senki. Akkor vajon miért vonzotta a regényírás keserves robotja a többnyire amúgy is éhenkórász, bukott, csalódott írástudó hivatalnokokat? Csak nem a világtérítés vagy a regényben teremtett világ uralásának vágya? Nem ismerjük pontosan a választ. Vu Cseng-en (1500 körül–1582 körül) regényírói élete és munkássága a legtöbbjük sorsát jól példázza.

Írástudó, azaz értelmiségi családban született egy északkelet-kínai városban, Sanjangban, közel a tengerparthoz. A felmenői magas rangú tisztviselők voltak, de apja már nem kapott hivatalt. Az öreg Vu egy selyemüzletet vezetett, úgy-ahogy. Makacsságból is ragaszkodott az értelmiségi életformához, éjjel-nappal olvasott, persze hogy nem ment valami jól az üzlet. Úgy járt, mint az *Írástudók* egyik hőse, azzal a különbséggel, hogy ő legalább nem került börtönbe. De hát akkor is micsoda deklasszáció ez! A műveletlen, lelketlen kereskedők, uzorások alsó kasztjába süllyedni.

Az ez okból is hátrányos helyzetűnek mondható ifjabb Vu csak öreg fejjel tette le az alapfokú állami vizsgákat, de akkor is hiába. Nem talált magának elfogadható hivatalt, nem fordult jobbra a család sorsa. Vu Cseng-en tehetős, jobb módú barátaira utalva tengette napjait, alkalmi versek, sírfeliratok írásából élt. Eközben írta meg a nagyregényt, a *Nyugati utazást*. Am ezt sem követte újjongás, tapsvihár, felemelkedés, bőség, nem születtek az íróról máig mesélt, népszerű legendák. Miként alig-alig ismerjük a kor többi regényíróját, róla sem tudunk e néhány életrajzi adatnál többet.

2. Mindenki buddhista

Ennek a sok műfajú, sok helyszínű és sok szereplős regénynek a története a kínai középkor egyik legfényesebb századában, a 7. században játszódik. Ez a század a messze földön híres és irigyelt kínai Tang-kor első százada. Nincs a földön olyan közösség, nincs olyan kultúra, amelyik fel tudna mutatni még egy ilyen hetedik századot. Sem nyolcadikat, sem kilencediket, és itt még egyáltalán nem ér véget a pompás kínai századok sora. A kínai Tang-kor az emberi kultúra legkorábbi felsőfoka.

Máig kullogunk a tang századok nyomában. A történelem csak a legritkább pillanatokban képes olyan felemelő, felszabadító, könnyed életérzéssel szolgálni és képes a közösségeit olyan lelkesítően inspirálni, mint ahogy azt a Kínai Birodalom tette ekkoriban. Egyesek azt állítják, hogy ennek legfőbb oka a buddhizmus Kínában kialakult és elterjedt irányzata (a *csan*) volt, természetesen karöltve a taoizmussal és a konfucianus gondolkodással. Az általuk képviselt és hirdetett szemlélet, erkölcs, egyéni és közösségi életforma a birodalom minden rendű és rangú, eleven szellemű lakóját felszabadította, és a boldogulás vonzó lehetőségeit kínálta számukra. Az ókor végi és középkori Kína szellemi rendezettsége, otthonossága teret adott a legkülönbözőbb, örömmel végezhető falusi és városi munkáknak, teret adott a kultúra egyéni és társadalmi alkalmazásának (alkalmazott kultúra). A hivatalnokok szinte küldetészerűen érezhették munkájukat, sikeres tevékenységük eredményei szemmel láthatóak és kézzel foghatóak voltak. A lázas iparkodás, serénykedés, örökös szervezkedés önfeléd, lelkes közösségi életet teremtett. Mindennek máig jól látható jeleit találjuk a tang századok elbeszéléseiben (de a későbbi, ezt a kort idéző *Nyugati utazás* epizódjaiban is), és erről árulkodó életképeket villantanak elénk az utólrétegetlen Tang-kori költészet strófái.

Mindehhez hasonlólt csak néhány ókori állam volt képes megvalósítani a világon, a történelem későbbi korszakai már nem dicsekedhetnek efféle eredményekkel. A Tang-kori Kína körülményeihez az indiai rádzsák apró birodalmainak emberi viszonyait hasonlíthatjuk, a történelmi Buddha működésének idején; valamint az athéni polisz és

Róma lakói ismerhették ezt a rendkívüli, felszabadult életérzést. Mindenhol más-más „kooperációs játék” izgalmaival élvezték a szereplők, más-más célok hevítették őket. Indiában a bőség, a kényelem, a pompa nyújtotta gyönyörűségből, az életművészet gyakorlásából merítették legtöbb örömeiket; Athénban a közösségi élet, a nyilvánosság, a *demosz* hatalmának égető kérdéseiről folytattak heves vitákat, és a demokrácia gyakorlatának izgalmai fűtötték a polgárokat; Rómában a virtus adott lendületet a társadalmi életnek. Kínában pedig a viszonyközpontú látásmód, a *viszonyközpontú* életvezetés eredményei – például a jól szervezett hivatalnoki rendszer – nyújtottak inspirációt a köznapi élet vállalásához. A kínaiak lehetőségei azokban a századokban odáig terjedtek, hogy főhivatalnoki karriert is bárki bátran maga elé tűzhetett. Bárkiből, aki le tudta tenni az állami vizsgákat, lehetett akár császár is. De az egyszerű, mindennapi Tang-kori élet sem volt éppen megvetendő.

Az emberiség történetében – szintén egészen kivételes módon – Kína lakói korszakokon át nemigen érdeklődtek a szomszédos vagy távolabbi népek anyagi és szellemi értékei iránt. A birodalom életét sokkal inkább az önmagukra figyelés, az együttélés, az egyéni élet és sors minőségének megteremtésére és fenntartására fordított igyekezet jellemezte, mintsem az expanzióra törekvés. De még a mindenkori technikai lelemények, iparcikkek kereskedelmét, a szellemi értékek árucseréjét sem áhították különösebben. Sokkal fontosabbnak tartották a szervezethez, a rend megteremtéséhez a birodalom lakóinak gondolkodásában, a közéletben és életük szűkebb tereiben. Kétségtelen, hogy még a legkisebb emberi közösségekben is létfontosságú a szabály, a rend, amit bizony komoly munkával kell megszervezni, és csak így lehet fenntartani is.

A kínaiak már az ókorban igen nagy körültekintéssel gondolták végig a közösségi tennivalókat. A bölcsélet minden irányzata államelméleti és politikai filozófiai (!) művek tömegét alkotta meg. Már történelmük kezdeti korszakaiban felismerték, hogy nem lehetnek égetőbb kérdései a filozófiának, mint az emberi együttélés és együttműködés kérdései. Ez a nemes, örökké az emberi viszonyokat fűrészkező érdeklődés és igyekezet vezetett oda, hogy már az ókorban létrejött Kínában az az igen alaposan végiggondolt és aprólékosan kidolgozott viszonyközpontú gondolkodás, ami a földgolyó nyugati felén máig nem született meg. A kínait pedig alig-alig ismerjük e tájon. Ez a filozófia finomult azután tovább Kínában erkölcsi normatívává és jogrenddé, összességében társadalmi gyakorlattá. A nevelés elsőrendű fontossága mellett, uralkodóik és hivatalnokaik célja az aggályosan pontos jog- és igazságszolgáltatás megteremtése volt. „*A világ kormányzója törvény és illendőség*” – vallották bölcsen, és Kína történelméből jól láthatjuk, hogy milyen hasznosnak bizonyult ez a felismerés. Az ember helyét kutatni létezésünk gigantikus tereiben, majd szépen elrendezni a sorsunkat az Égalattiban, méltó, nagy feladat, és éppen elég.

Ehhez a munkához járult hozzá nagymértékben a Kínai Birodalom első szellemi importja: a *buddhizmus*. Igen-csak értékesnek, ráadásul vonzóknak kellett lennie ahhoz, hogy felkeltse a kínaiak érdeklődését, majd befogadják. De pontosan ez történt: az indiai buddhizmus, jó ötszáz évvel keletkezése után, az időszámításunk kezdete körülük években eljutott kínai földre, és lelkes követőkre talált.

A kínai szellem, persze, azonnal átszabta, a kedvére igazította: teljes mértékben *elkínaiasította* a tanítást. (Pontosan így járt a második, az eddigi utolsó szellemi importáru, a *marxizmus* is Kínában.) Az indiai eredetű alapelvek, amelyeket maga a történeti Buddha fektetett le, egyáltalán nem kérdőjeleződtek meg ugyan, vagyis a kínai buddhista irányzatok alapja továbbra is az indiai gondolatiság maradt, ám csaknem mindegyik irányzat igen határozottan magára vette és viselte a *taoista* filozófia és misztika je-

gyeit, csakúgy, mint a kínai erkölcs és gyakorlatiasság, azaz a *konfucianizmus* legjellemzőbb sajátosságait. Pontosan ezt látjuk a *Nyugati utazás* szerzőjének és hőseinek világszemléletében is. E három tanítás elvei szerint gondolkodnak, viselkednek, cselekednek, élnek; ezeknek a tanításoknak a mesterei, istenségei, démonjai, szörnyei a regény szereplői. Ők a cselekmény mozgatói.

Mindezzel együtt a regény szerzőjének nem titkolt célja a buddhizmus dicsérete. Még a Világ Urának trónjára törő, majd elbukó majomkirályt, Szun Vu-kungot is buddhista hitre téríti az egyik magasrangú buddhista istenség (Kuan-jin) a regényben, így menti meg a kárhozattól. Vu Cseng-en másik főhőse pedig, a legendás buddhista tudós és zarándok, *Hszüan-cang* szerzetes, akit jól ismert, valóságos történeti személyről mintázott, és aki a regény végére elnyeri a Szantálfa Érdemes Buddhája kitüntetését. Szun Vu-kung nemcsak feloldozást nyer az őt megfélemlítő Buddhától, hanem a történet végén ő maga is buddhaságot kap jutalmul, amiért a rend szolgálatába állva, hűségesen segítette Hszüan-cangot. De a történet többi főszereplője is mind megtér, és később (konfucianus módra) ők is mind kitüntetésben részesülnek, rangot kapnak. Vagyis, aki buddhista lesz, mind viszi valamire. Közöttük még a felforgató rossz szellemek, korábbi démonok is, név szerint: Nyolctilalmas és Homoki Barát. Ők is mindvégig áldozatos szorgalommal, kitartással szolgálták Hszüan-cangot, hogy szerencsésen végrehajthassa Buddha megbízásából vállalt küldetését, és elvigye Indiából a buddhizmus szent könyveit Kína földjére. A Magasztos Buddha meglátása szerint ugyanis akkoriban még nem voltak a lelkek Kínában eléggé „békések”. „*Itt van pedig nékem hármas gyűjteményem, szent ígék könyvei, alkalmasak őket jóra téríteni.*” Szólt Buddha, s ezzel kezdődik az egyszerre valóságos és mesebeli, kalandos, fortélyos és hosszú-hosszú *Nyugati utazás*.

A nagy nehezen megjavult, megtért és megdicsőült lázadó szellem, a majomkirály makulátlan, tökéletes párja a regényben *Hszüan-cang*. Ha akarom, Szun Vu-kung a *Nyugati utazás* főhőse, ha akarom, Hszüan-cang. Ha a majom, akkor fejlődésregényt olvasunk, ha a zarándok, akkor szó sem lehet fejlődésről (és ebben az esetben persze fejlődésregényről), ugyanis a későbbi hős zarándoknak már egyáltalán nincs hová fejlődnie, ő már születése pillanatában (csodás, mitológiai születése volt) olyannyira eszményi, hogy nem is lehet tökéletesebb. Amennyiben Hszüan-cang korának buddhista eszményei testesülnek meg benne, ez a fokozhatatlan tökéletesség jelképi értelemben is igaz. Nem létezett ugyanis abban a korban Kínában filozófiailag meggyőzőbb és a köznapi életre is több figyelmet fordító vallás, mint az akkoriban virágzó csan („elmélyülés”) buddhizmus volt.

Hszüan-cang (602–664) Délkelet-Kínában született, tudós konfucianus családban. Apja a tartomány egyik előjárójaként a gyerekek konfucianus neveléséért felelős főhivatalnok tisztségét töltötte be, így aztán teljesen természetes, hogy a gyerekei is igen alapos konfucianus nevelésben részesültek. Jó gyerekek voltak, szépen tanultak és bizonyára illendően, „rendesen” is viselkedtek. Nem számított engedetlenségnek, hogy neveltetésük mellett később Hszüan-cang és egyik bátyja élénk érdeklődést tanúsított a népszerű buddhista látásmód és életelvek iránt. Csanganba, a birodalom fővárosába mentek, ott novíciusnak álltak (Hszüan-cang mindössze tizenhárom éves volt ekkor), és a buddhizmus alapos tanulmányozásába kezdtek.

Csanganban éppen a Tang-dinasztia második uralkodója, *Taj-cung* (599–649) császár ült a trónon, akit számos történetíró illet a Harcos Császár elnevezéssel. Az ő uralkodásának idején érte el történelmének legnagyobb kiterjedését a Kínai Császárság, Perzsiától Koreáig. A történelemben elég ritkán fordult elő, hogy kínai dinasztiák

uralkodói hódításba fogjanak, ezúttal maga a Harcos Császár győződhetett meg arról, hogy bizony igen kétséges vállalkozás mindenféle hódítás. Vesződéses, nagy „munka” már a hódító háború maga is, azután pedig teljesen kilátástalan, szinte reménytelen erőfeszítés az óriási, meghódított területek lakosságát alattvalóként megszervezni, oly módon, hogy számukra is vonzó legyen a „csatlakozás”, az életük a birodalomban.

Taj-cung császár – a regény böles és dicsőséges uralkodója, a zarándok szerzetes mellett a *Nyugati utazás* másik eszményi szereplője – taoista vonzódása ellenére szintén komolyan érdeklődött a buddhizmus tanításai iránt. Ebből származott későbbi, szoros kapcsolata Hszüan-canggal, akire mint mesterére tekintett. Mivel az ifjú Hszüan-cang több, lényeges buddhista vallásbölcseleti kérdésre nem kapott választ a csangani kolostorok könyvtáraiban, már akkor elhatározta, hogy Indiába utazik az eredeti buddhista írásokat tanulmányozni. A kínai szellem gyarapodására pedig hazaviszi onnan a szent könyveket, és kínaira fordítja. Ez tehát a *Nyugati utazás* legendájának valós, történelmi háttere, az indiai utazást ihlető gondolat.

A tudós kíváncsiságtól fűtött Hszüan-cang – a Kínai Császárság és a Türk Birodalom között zajló háború és a meghódított délnyugati területek folyamatos rendezetlensége, a nyugtalanító állapotok miatt – északkelet felé, a Takla-Makán sivatagon át, Taskent és Szamarkand érintésével (!) indult el Indiába. Majd a Hindukus-hegységen átkelve négy év vándorlás után érkezett meg a Gangesz középső folyásához. Végigjárta az indiai buddhizmus szent helyeit, felkutatta és megszerezte a vágyott könyveket, s tizenegynéhány évi indiai tanulás és munka után, több mint hatszáz kötetnyi, óriási ládába csomagolt szakirodalommal, méretes Buddha-szobrokkal és ereklyékkel, karavánja élén, ismét átkelve a Hindukuson, visszatért Csanganba. A fővárosban ünneplő tömeg fogadta, a császár is vendégül látta, megjutalmazta, s előkelő hivatalt ajánlott neki az udvarnál. Hszüan-cang azonban visszavonult, tudós szerzetesársait segítve, szorgalmas fordítói munkával töltötte életének hátralévő éveit.

„A város nyugati kapujánál a császár rendeletére felépítették a szent könyveket váró tornyot, s minden esztendőben Hszüan-cang elutazásának napján a maga személyében kiment oda a császár, hogy várja a szent szerzetes megjöttét. Így cselekedett ezen a napon is, a szentatya indulásának napja után éppen tizennégy esztendővel. S ahogy felhágott a torony tetejébe, egyszerre csodálatos fényességet pillantott meg nyugat felől, s illatos szellő csapta meg az orrát. Megállottak a gyémántvillámistenek a levegőégben Hszüan-canggal, s búcsúzkodni kezdték tőle. – Ez itt már Csangan – mutattak alá a városra.

– Megjöttél hát, felséges öcsénk? – sietett elébe a császár Hszüan-cangnak hivatalnokai serege élén. – Hát ezek kicsodák? – kérdezte álmélkodva, mikor meglátta a tanítványokat.

Leborult Hszüan-cang a császár előtt, úgy üdvözölte. Aztán megmagyarázta, hogy tanítványai ezek, kiket útja közben vett maga mellé.

– No, akkor jöttök velem a palotámba valamennyien – parancsolta a császár; s elindult a menet.”

Így történt a nagy visszatérés a legendák és a *Nyugati utazás* szerzője szerint, s tudjuk, hogy majdnem pontosan így történt a valóságban is.

A buddhizmust a regény nemcsak a zarándoklat sikeres történetével igyekszik népszerűsíteni, hanem példázatokkal (a megtért hősök életéből vett eseményeket idézve); érdekesítő tanmesékkel (többek között Hszüan-cang születéstörténetével); a buddhista imádság csodás hatásának leírásaival (gyógyulás-, átváltozás- és feltámadás történetek); meggyőző térítésekkel (a szörnyek, démonok megtér-

Tubákos flakon, buddhista szerzetes előtt meghajló írástudó, porcelán máz alatti kék és vörös festéssel

résének és üdvözülésének történeteivel); okos hitvitákkal (például a császár főembereinek vitája a buddhista és a konfucianus tanítás értékeiről); valamint ugyancsak leleményes, ügyes, ráadásul verses (!) hitelméleti fejtegetéssel is. Mielőtt például a büntetését töltő, világot felforgató majomkirály a rend és a zarándok szolgálatába állna, az erről szóló fejezet élén így mutatja be a buddhista gondolkodás alapjait az elbeszélő:

„Buddha a lelked, s a lelked Buddha, / A lelked Buddha öröktől fogva. / Ha tudod, hogy nincs test és nincs lélek, / Megtestesül majd lelkedben Buddha. / Buddha, ha lelki testét felölti, / Nincsen milyenje, nincsen hogyanja. / Elmerül teljes fénye tüzeben a tízezer forma. / Testetlen test az igazi test, / Formátlan forma az igazi forma. / Forma nélküli, űr; s űr nélküli, / Nem jön, nincs iránya, vissza se tér; / Nem más és nem az, nincs, s van semmiként, / El nem vesztetheted, s meg nem szerezheted, / semmiért. / Benne s körötte csudafény árja, / Egy szem homok is Buddha világa. / Ezer világ egy parányba zárva, / Egy lélek mélye mindenek társa.”

Ugyanez a szelíd, költői lelkű bölcselelő, aki maga az elbeszélő, ugyanakkor a buddhista térítés eszközüvé teszi a különféle csodafegyvereket (például Szun Vu-kung „kézre járó, aranygombos, bűvös füttyköse”-t vagy a Magasztos Buddha abroncsgyűrűit, gyémánthurokjait); felhasználja az alkimisták csodaszereit és a taoista mágia

egyéb praktikáit; sőt, buddhista hőseit – persze, szent céljaik megvalósítása érdekében – Asszonyországban még házasságszedelgésre is „kényszeríti”.

Bármennyire a buddhizmus erényessége a legfontosabb hirdetni valója a *Nyugati utazás* szerzőjének, bármennyire „vaskalapos”, sőt elszánt térítő is az író, úgy látszik, mégsem csak a hit ajánlásain jár az esze. A női szépség finom részleteivel találkozásván egyetlen egyszer sem képes türtöztetni magát: Vu Cseng-en, a magányos, idős, beteg és megkeseredett tollnok is hosszú, költői leírásba fog. A szépséget a buddhistának is zengenie kell. Asszonyország királynőjének páratlan bájosságát például olyan csábítóan látatja, hogy az amúgy is kidülledt szemű Nyolctilalmasnak „még a nyála is elcsöppen”. Hasonlóan szárnyal, amikor egy másik szépséges szereplő, Jin asszony vonásait csodálja. Igaz, a máskülönbén valószínűleg tartózkodó, sőt szemérmes öregúr, itt a sok műfajú regény egyik szintén nélkülözhetetlen szereplőjének, a gonosztevő, gyilkos csónakosnak a szemével merészel csak gyönyörködni benne. Szüksége volt az írónak a szereplők sorában egy ilyen elvetemült jellemre, a szélesebb olvasóközönséget a korabeli Kínában is vonzották a bűnügyi történetek, regényéből Vu Cseng-en sem hagyhatta ki a ponyvaelemet.

„Amikor az asszony szép kényesen beszállt a csónakba, Liu Hungnak kimeredt a szeme. Láta Jin asszony szép, kerek holdarcát, őszi hullámok ragyogásával csillogó szemét, cseresznye-csöpp ajkát, zöld fűzként imbolygó derekát, sikló halhoz, szálló vadlibához hasonló tartását, holdat setétítő, virágot elpirító szépségét, s farkasvágy ébredt szívében.”

Tulajdonképpen ezzel a képpel, ezzel a jelenettel kezdődnek Hsüzan-cang, a szent szerzetes, az eszményi hős csodálatos életének rendkívüli eseményei. Maga a születéstörténet egy bűnügy elbeszélése, de hát ez is „helyénvaló”, közismert műfaja a régi ázsiai irodalomnak. A Magasztos Buddha indiai születéstörténeteiből (híres dzsátákáiból) mi is jól tudjuk, hogy egyik korábbi életét ő maga is elvetemült rablóként (!) tengette, és Vu Cseng-en korában már tudhattak erről a kínai buddhisták is, hiszen ezek a történetek akkor már több mint ezer esztendeje kínaiul is olvashatók voltak, szanszkritből készült fordításban. Hát, ilyen különös regény a *Nyugati utazás*, avagy a majomkirály története, és ilyen különös figurák a hősei. Éppen mostanában lesz fél évezrede, hogy ebben a könyvben is színre léptek, megjelentek.

3. Mindenki sinológus

Kezdjük talán Csokonaival. *Csokonai Vitéz Mihály*-lyal, aki a magyar írástudók közül valószínűleg legkorábban (az 1790-es évek elején) olvasott kínai irodalmat – a Debreceni Református Kollégium könyvtárában. A költő tudott a Dalok könyvéről, olvasott latinul kínai poézist, olvasott a kínai filozófiáról, tudott Konfuciuszról. Tudásának forrása *William Jones*, az egészen kiváló angol nyelvész és orientalista munkája volt, a *Poëseos Asiaticae Commentariorum Libri Sex cum appendice, Ex Editione Jo. Gottfr. Eichhorn. Lipsiae 1777*. A kötetet alaposan és nagy érdeklődéssel olvashatta az ekkor mindössze húszéves Csokonai, erről tanúskodnak jegyzetei, amelyeket *Kivonat az ázsiai poézisről* címmel, legnagyobb valószínűséggel 1794-ben készített. Egyáltalán nem érdektelen idézni, milyen lelkesülten emlegeti, mindjárt a jegyzetek elején a kínai irodalmat.

„A kínaiak nyelveken (sic!), amely teméntelen írók bizonyossága szerint minden nyelvek között legbővebb, van egy igen régi könyv, amelynek öt része van, és *Shi King*-nek

hívják. 300 Óda van ebben a könyvben az erkölcsökről, kötelességekről, virtusokról, amelyekben azt mondják, a numerusoknak kellemetes édességét s a képeknek venustását találhatni. Egyet ezen ódák közül, amely nekem felette tetszett, előhozta Confucius, az a, ha szabad úgy szólanom, chinaiak Plátójok.” Ezután Csokonai, ahogy írja, „Jones szabad latin fordításában” teljes terjedelmében idézi a költeményt. Utána így folytatja: „Jeles maradványa ez a régiségnek; mert az a fejedelem, kit a kínai poéta dicsér, Krisztus Urunk születése előtt élt mintegy nyolcszáz esztendővel: megmutatja továbbá az elefántetem-metszőtől és drágakövek pallérozójától vett hasonlatosságokkal, mennyire mívelte a legrégebb esztendőkből ez a legelméletesebb nemzet a szép mesterségeket.”

Mindaz, amit Csokonai a kínai szellemről olvasott, meg is ihlette költészetét. Hogy milyen pontosan értette, és milyen erős hatással volt rá a kínai gondolkodás, azt a fenti feljegyzéseket tíz évvel követő, egyben utolsó műve, *A lélek halhatatlansága* című hosszú, gondolati költeményének fejezeteiből látjuk, igen meggyőzően. Például ilyen sorok idézik a versben Konfuciusz álombéli tünődéseit: „Mi voltam magam is, míg még nem születtem, / Míg fűből s állatból e testet nem vettem? / Aludtam mélyen a semmiség ölében, / A magam-nem-tudás csendes éjjelében.” Írhatta volna e sorokat bármelyik élvonalbeli kínai költő.

A romantika kibontakozásának évtizedeitől egyre több írástudó figyelme, érdeklődése fordult aztán Kína kultúrája felé. Nálunk nemcsak az orientalizmus nyugatról érkező divatja miatt, hanem a „kelet népe”-gondolat ihletésére is. Már *Kisfaludy Sándor* úgy gondolta, hogy „...a fajt, mely keleti / Csak az érdekelheti / A Mi kelet-eredetű / S a mi kelet-nemzetű”. Innen már egyenes út vezetett Kínáig.

Vajda Péter igen szép, elismeréssel fogadott elbeszélést írt 1839-ben *Kon-fu-cse* címmel „*Sina harmadfélezer évvel ezelőtti, King Wang nevezetű uráról*”, akinél „*éjjel alig gondolkodék valaki többet a nappal terheiről*”, és az általa is igen tisztelt *Kon-fu-cse* mesterről, „*kinél bölcsőbb ember nem vala a nap alatt, kinek neve áldva lesz minden időközön keresztül*”. A „sinai művelődés” és a „confuciusi szellem” értékeit emlegeti *Yoridala* című 1837-es prózájában; írt verset *Chinai torony* (1839) címmel, és van egy *China történeteinek filozófiája* című eszmefuttatása is, szintén 1839-ből.

Ezekben az években egész Európa rajongott az egzotikusnak nevezett kínai és más kelet-ázsiai történetekért, mindenki „keletieskedett”. A magyar folyóiratok is az égvilágon mindent közöltek, ami ázsiaiak volt mondható. Rendkívüli népszerűsége tettek szert például a kínai közmondások. Aki literátus embernek vallotta magát, lelkesen gyűjtögette és fordította az általa ismert, akkor még leginkább európai nyelvekből a kínai bölcs mondásokat, maximákat, aforizmákat, rövid verseket.

Ezek közül az ismertebbek: *Chinai közmondások* (Athenaeum, 1843. II.); *Kínai közmondások* (Életképek, 1845. I.); *Keletföldi példabeszédek* (köztük kínai bölcsességek, Társalkodó, 1835. I.). A versek, a dalok a híres és kiváló korabeli „esztétikus”, *Greguss Agost* érdeklődését keltették föl igen komolyan, aki azután fordításkötetet adott ki belőlük 1861-ben és 1866-ban (elsőször Külföldi népdalok, majd második kiadásban *Népek Lantja* címmel). Ebben „sinai dalok” is találhatóak, „három sinai dal a Si Kingből”. Rajtuk kívül is bizonyára számos romantikus írástudó hódolt a kínai műveltségnek, e tárgybeli munkálkodásuknak általában ezeket az emlékeket sorolják a korszak magyar irodalmának kutatói.

Persze, nem maradhatott ki a kor sinologizáló íróinak sorából éppen a nagy mesemondó, *Jókai Mór* sem. Érdekes a *Tsong-Nu* című elbeszélése 1851-ből, és gyönyörű a régi kínai legenda feldolgozása, „átírata”, *A leaotungi em-*

berkék (1890). Hát, így támadt a kínaiak iránti érdeklődés, így kezdődött a „sinológiai” tájékozódás magyar tájakon, ilyen nagy lendülettel.

Megindultak azután Ázsia irányába a romantikus utazók is. Még nem a korszellem, de mindenképpen romantikus kalandvágy sodorta *Jelky Andrást* Makaóba és Kantonba (1757); már az óhazakeresés vitte Hongkongig (majd onnan Tibetbe) *Berzenczey Lászlót* a szabadságharc után (1851); tudós kutatóként érkezett kínai földre *Széchenyi Bélával Lóczy Lajos* (1877), aki több munkájában feldolgozta utazásuk tudományos eredményeit, az egyik kiemelkedő A kínai birodalom természeti viszonyainak és országainak leírása (1886). *Stein Aurél* (1888) már a legnagyobb, világhírű magyar keletkutatók közé tartozik, akinek tudományos munkássága szinte felülmúlhatatlan; *Zichy Jenő*, népes tudóstársaság élén, óhazakutatóként utazott Kínába (1895); *Cholnoky Jenő* mestere, Lóczy Lajos ajánlásával érkezett a Jangce vidékére (1896); *Gubányi Károlyt* is Lóczy biztatta mandzsúriai vállalkozására (1899); *Kompolthy Jób* pedig, a későbbi „magyar mandarin” Kína szerelemesként érkezett ide (1901), és vált a császárság szorgalmas és megbecsült főhivatalnokává, míg haza nem fordította a történelem. *Almásy György*, „az angol beteg” Almásy László édesapja is járt Kínában (1906), ahol az északi területek földrajzi, földtani és meteorológiai viszonyait tanulmányozta, valamint értékes néprajzi és gazdasági megfigyeléseket végzett.

Utánuk már leginkább a magyar keletkutatás, a sinológia 20. századi nagy nemzedékének utazásait és igen jelentős, nemzetközileg elismert munkásságát tartja számon az írott emlékezet. Az ismertebbek közül: *Ligeti Lajosét*, *Galla Endrét*, *Miklós Pálét*, *Tőkei Ferencét*, *Polonyi Péterét*, *Kara Györgyét*, *Ecsedy Ildikóét*. És persze, annak a *Csongor Barnabásnak* is ide tartozik a neve, aki tudósként és műfordítóként is kiemelkedő. Többek között két nagy, klasszikus kínai regény fordítását köszönhetjük neki eddig, a *Vízparti történetét* (1961) és a *Nyugati utazását* (1968). Mindkettőt a magyar műfordítás-irodalom csúcsaként értékelte megjelenésükkor az irodalomkritika, s e munkák félévszázados korát tekintve, itt van már a helyük az irodalomtörténet szerint is.

Ennek a nagy nemzedéknek köszönheti a magyar olvasó a klasszikus és a 20. századi kínai költők munkáiból való-

gatott legtöbb fordításkötetet, a költemények próza- vagy műfordításait, és a kötetekben olvasható, a kínai irodalmat a szélesebb közönségnek bemutató írásokat is. Magyarul: a kínai irodalom javát anyanyelvünkön, úgy szoktuk ezt mondani: „közkinccsé tételét hazánkban”. A jeles, kortárs kínai irodalmat már a sinológusok ifjabb nemzedéke fordítja magyarra és mutatja be az olvasónak, a hazai hagyományhoz híven: a tudományos értékelés és a műfordítás területén is igen magas színvonalon végezve a munkát.

Ami a *Nyugati utazás* történetének feldolgozásait illeti, tudjuk, hogy azok már jóval ennek a regénynek a feltűnése előtt megkezdődtek. A legrégebbi írásos változatokat is nyilvánvalóan megelőzték az előszóban terjedő legendák. Mielőtt egy 17. század eleji feljegyzés megemlíti egy kinyomtatott Vu Cseng-en-féle feldolgozást (azt mondják a szakemberek, nem dönthető el a szövegből, hogy erre a regényre utal-e a szerző), a zarándok és a majomkirály történetét már széltében-hosszában mesélték a kínaiak. Ahogy a legtöbb régi kínai regény epizódjai, Hszüan-cang utazásának és a majomkirály legendájának legnépszerűbb részletei is szájról szájra jártak, talán éppen ez a körülmény, a történetek közismertsége bátorította nemegyszer az írástudókat regényírásra. A nagyvárosok utcai mesélői is készítettek maguknak különféle alkalmakra szánt változatokat, és azt is tudjuk, hogy a nyugati utazás egyik-másik feldolgozása színpadra került. A legismertebbé vált epizódok korán megjelentek a hagyományos kínai operaelőadásokon és a pekingi opera műfajában is, ahol mindmáig a repertoár kedvelt jelenetei közé tartoznak.

A múlt század közepétől vagy tucatnyi filmváltozatot készítettek az alaptörténetből Kínában és külföldön; legalább ennyi a hosszabb, többrészes tévéfeldolgozások száma; nem sokkal kisebb az animációs filmeké; és szinte megszámlálhatatlan fel- és átdolgozás, inspiráció született a legutóbbi időkben a manga, az anime és a számítógépes játékok műfajában. Talán azért, mert a romantikusokat követve még mindig elég sokan és elég komolyan gondolják, hogy „a régi mítoszokban mégiscsak föllelhető a különös igazságnak egy szentjánosbogárkája”. Ahogy ezt egy későbbi szimbolista író, történetesen Vladimir Nabokov fogalmazza meg, amikor személyes vonzódását magyarázza a mítoszok – az emberi eszmélés minden lényeges mozzanatát felölelő – világához.

Alt hangok a kínai költészetben

A klasszikus kínai líra *költőnői* inkább *elégikus alt hangon* szóltak, semmint csilingelő szoprán hangfekvésben. Sorsukhoz jobban illett az alt. A társadalom, s benne az irodalom Kínában is férfiközpontúvá alakult. Férfi volt az írók túlnyomó többsége, akárcsak másutt. A csekély számú költőnő azonban nagy megbecsülésnek örvendett. Ugyanakkor a maskulin kínai líra furcsasága, hogy a sok feminin lelkületű férfi költő gyakran női kosztümbe bújva, kontratenorban énekelt a női sors szomorúságairól.

Igaz, még az ókor hajnalán a falusi lányok tizenötödik életévük fölött szabadon választhattak párt maguknak a tavasz második hónapjában. A fiatalok kimentek a mezőre énekelni, s „az éneklés a szabad ég alatti egyesülésben végződött”. A párok a tél beálltáig kötetlenül találkozhattak. Aki pártában maradt, az a következő tavasszal újra kezdhette a keresést.¹ Am később az előkelők házasságának érdekmotivált, szofisztikált kötöttségei kisugároztak a köz-nép szokásaira is. A női szabadság határai egyre szűkültek, s ez különösen az utolsó dinasztia idején vált nyomasztóvá.

Itt és most elsőként a *Dalok könyve* első énekének, egy több ezer éves népdalszövegnek a segítségével szemügyre vesszünk egy falusi, párkapcsolati életképet az ősi időkből. Ezután négy ókori költőnő bemutatása következik, névjegyük előrebocsátásával és egy-egy költeményük felidézésével. Négyük közül az első szintén a *Dalok könyvéből* lép elénk, a mozgalmas Tavaszok és Őszök korból (i. e. 722–i. e. 481), amikor a fejedelemségek szüntelen küzdelmet folytattak egymással a hegemoniáért. A következő költőnő a Korai v. Nyugati Han-korban (i. e. 206–i. sz. 25) élt; a harmadik a Tang-dinasztia (618–907) idején; s a negyedik a Szung-korban (960–1279). A kóda egy kortárs költőnő verse lesz, amelyre szintén az alt hangfekvés jellemző. De ő már nem az ókor veretes, klasszikus nyelvén, hanem a modernizálódó, urbanizálódó Kína mindennapi, érdekesebb, de ugyanakkor egyéniesített, parole jellegű nyelvén szólal meg. *A jelen esszében olvasható hat verset a szerző kínai eredetiből fordította.*

A *Dalok könyve* (*Shijing* 詩經), a kínai írott költészet eredőpontja, a konfucianizmus tizenhárom kanonikus könyvének egyike.² A háromszázöt darabból álló klasszikus versgyűjtemény szertartások szövegekönyve volt. A dalszövegekhez tartozó zene és koreográfia sajnos nem maradt fenn. A hagyomány szerint a könyvet maga Konfuciusz (i. e. 551–479) válogatta mintegy háromezer dal közül, és ő is szerkesztette. A könyv négy részre tagolódik: I. A fejedelemségek modorában; II. Kisebb ünnepi dalok; III. Nagy ünnepi dalok; IV. Odák.

A könyv legelső darabja: az alább következő Halászsas-pár vijjogása kezdetű ének, mely szerelmi tárgyú népdal, és nagyjából háromezer éves. A vers a könyv I. fejezetében, A Csou Királyság Délvidéke c. alfejezetben található.³ A *Dalok könyvének* tanulmányozását Konfuciusz különösen fontosnak tartotta. Az itt következő első énekről így vélekedett: „...örömteli, de nem kicsapongó; fájdalmas, de nem búskomor”.⁴ Véleménye azonban nem tekintendő e profán szöveg irodalomkritikai méltatásának, hanem egy morálfilozófus értékelésének, amelynek indíttatása rokonítható az Énekek énekéhez fűzött keresztény/keresztyén magyarázatok mögötti szándékkal.

A vers íve két pilléren nyugszik. Az első két sorban egy *tartós párkapcsolatban* élő madár-pár jelenik meg; a negyedik és ötödik versszak legutolsó egy-egy sorában pedig olyan hangszerek nevei bukkannak föl, amelyeket *lakodalmakban* is szokás volt megszólaltatni. A két pillér közötti szövegív pedig arról szól, hogy egy falusi legény egy előre hajló, s a vízből növényeket szedgető leányt bámul, nyilván hátulról. Munka közben a leány ide-oda hajlong, s közben a fenekét illegeti. E látványtól a legényben akkora vágy gerjed, hogy szinte eszét veszve házasságon jár az esze.⁵

1 Henri Maspero: Az ókori Kína. Gondolat, Budapest, 1978. 109–110. o.

2 Ezek: Változások könyve (*Yijing* 易經); Írások könyve (*Shujing* 書經); Dalok könyve (*Shijing* 詩經); Zhou szertartásai (*Zhouli* 周禮); Rítusok és szertartások (*Yili* 儀禮); Szertartások feljegyzései (*Liji* 禮記); Tavaszok és őszök krónikája (*Chunqiu* 春秋) a három kommentárral (*Chunqiu Zuozhuan* 春秋左傳; *Chunqiu Gongyang zhuan* 春秋公羊傳; *Chunqiu Guliang zhuan* 春秋谷梁傳); Beszélgetések és mondások (*Lunyu* 論語); A gyermeki szeretet kánonja (*Xiaojing* 孝經); Erya szótár (Erya 爾雅); Menciusz vagyis Meng Mester (*Mengzi* 孟子).

3 Az ének eredeti kezdősora: *Guanguan jujiu* 關關雎鳩. A címben szereplő vízimadár pontos ornitológiai azonosításáról a mai napig viták folynak. A szerző a *halászsas* azonosítást fogadja el.

4 Tőkei Ferenc (vál., ford., a bevezetéseket és jegyzeteket írta). *Kínai filozófia*. Ókor, Első kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962. 64. o.

5 A dal korábbi magyar fordítása: *Dalok könyve*. Kínai eredetiből magyar prózára ford., az utószót és a magyarázó jegyzeteket írta Tőkei Ferenc. A dalokat a nyersfordítás alapján ford. Csanádi Imre et al. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1957. 5. o.

HALÁSZSAS-PÁR VIJJOGÁSA

Folyógázlón halászsas-pár
Nászra hívó vijjogása.
E tündérszép, derék lánynak
Bár lehetnék hites társa!

Vízililiomot tépdés
Jobbra-balra hajladozva.
E tündérszép, derék leányt
Keresem én ébren s alva.

Keresem, de mindhiába,
Éjjel-nappal ő a gondom,
Sóvárogva, epekedve
Hánykolódom, forgolódom.

Vízililiomot tallóz
Jobbra-balra hajladozva.
E tündérszép, derék leányt
Dicsérje lant s násztambura.

Vízililiomot szakajt
Ringatózva jobbra-balra.
E tündérszép, derék leányt
Vidítsa dob s harang hangja.

CSI-BELI CSIANG hercegnő (*Qi Jiang 齊姜 i. e. V. század*)

A hercegnő, korának híres szépsége, Csi állam fejedelmének leánya volt. Egy másik állam, Vej (Wei) fejedelméhez adták feleségül.⁶ Az alábbi versről, a *Dalok könyvének* XXVIII. énekéről Csu Hszi (*Zhu Xi 朱熹*), XII. századi kiemelkedő filozófus és irodalmár derítette ki, hogy szerzője nem más, mint Csi-beli Csiang (állítását természetesen nyomban elkezdték vitatni). Fölfedezése azt jelenti, hogy a hercegnő a kínai irodalom első költője, akit név szerint azonosítani tudunk. A vers – amely a kínai irodalom legelső ismert búcsúzásverse is – népies hangvétellű, műköltészeti alkotás. A kínai kutatók máig vitatják, hogy a mű két szereplője (*aki* kikísér és *akit* kikísér) valójában kicsoda. A fordító nem tehet mást, mint – meghallgatva a prókat és a kontrákat – eldönti, melyik magyarázattal ért egyet, esetleg a szöveg alapján saját elmélettel áll elő. Úgy vélem, hogy a hercegnő – őt búcsúztató bátyja szerepébe lépve – saját távozását írja le a költeményben.⁷

SZÁLL A FECSKE PÁROSÁVAL

Száll a fecske párosával,
Elütő a szárnyuk röpte.
Férjhez adom húgocskámat
Más országba, messzi földre.
Kikísérem a határba,
Kémlelem, de nyomát veszttem,
Tekintetem el nem éri,
Mint a zápor hull a könnyem.

Száll a fecske párosával,
Egyik arra, másik erre.
Férjhez adom húgocskámat
Más országba, messzi földre.
Határsáncig elkísérem,
Kémlelem, de nyomát veszttem.
Lábam földbe gyökerezik,
Két szememből pereg könnyem.

Száll a fecske párosával,
Csivitelve föl-le, föl-le.
Férjhez adom húgocskámat

⁶ Egyes vélemények szerint Csin (Jin), mások szerint Lu fejedelméhez.

⁷ A vers korábbi magyar fordítása: *Dalok könyve*. 34. o. A vers az első fejezet Bei fejedelemség modorában c. alfejezetében található. Az eredeti vers kezdősora: *Yan yan yu fei 燕燕於飛*.

Más országba, messzi földre.
Elkísérem erdőszélig,
Kémelem, de nyomát veszem.
Testvérhúgom búcsúzása
Meggyötöri testem, lelkem.

Kishúgocskám szavatartó,
Megbízható és szemérmes,
Nemeslelkű, melegszívű,
Nyájas, művelt és erényes.
Holt atyánknak jó erkölcsét
Nem feledi, el nem hagyja,
Fejedelmi édesbátyját
Szavaival megnyugtatja.

LIU HSZI-CSÜN hercegnő (Liu Xijun 劉細君, ?–i. e. kb. 101)

A hercegnő a Nyugati Han Birodalom diplomáciai érdekeinek áldozataként élte le életének utolsó éveit. Az idő tájt a Balkas-tótól délre élő, harcos, nomád *ázsiai hunok* erősen szorongatták a Han Birodalmat. Ellenük Kína a hunokkal szomszédos, szintén nomád *vuszunok* (a Holló unokái) szövetségét kereste. A Han-ház Harci Erényekkel Ékes császára, Han Wudi i. e. 105-ben, diplomáciai megfontolásból adta férjhez Liu hercegnőt a vuszun nép hajlott korú uralkodójához. A frigy a hadi szövetség létrehozása végett kötött. A vuszun fejedelem ezer jó lovat küldött jegyajándékba; a kínai császár pedig több száz tagú kísérettel és gazdag ajándékokkal bocsátotta útjára a hercegnőt. (Amint a hunok híret vették e házasságnak, ők is fejedelmi lányt küldtek feleségnek a vuszun fejedelemhez. Liu hercegnő lett a „jobbfeleli feleség”, a hun lánynak a „balfelöli feleség” rangja jutott.) Megérkezése után a kínai hercegnő szorgos diplomáciai munkába kezdett. A helyi arisztokrácia jóindulatának megnyerése érdekében bőkezű fogadásokat tartott, értékes ajándékokat osztogatott.

Elgondolható, hogy a kifinomult kínai környezetben felnőtt hercegnő hogyan érezhette magát a távoli, barbár pusztaságban, ahonnan hazatérésre aligha számíthatott, s ahol a nyelvtudás hiányával és a helyi előkelőségek intrikáival is meg kellett küzdenie. Amikor az idős fejedelem átadta helyét unokájának, az utód – nomád szokás szerint – megörökölte elődje feleségeit is. A kínai hercegnő számára ez elfogadhatatlan volt, ezért hazaüzent, hogy sorsát nem vállalja tovább. Am a császár maradásra utasította. Liu hercegnő egy leányt szült új férjének. Hazai földre többé nem lépett. Vuszunföldi tartózkodásának ötödik évében betegség végzett vele. Halála után Wu császár újabb feleséget küldött a vuszunok uralkodójának, megerősítendő a hun-ellenes szövetséget.

A feljegyzések szerint Liu hercegnő tehetséges muzsikus volt, a hagyomány neki tulajdonítja a négyhúros, *pi-pá* 琵琶 nevű pengetős, lantszerű hangszer feltalálását. Alanti versében sorsának kilátástalansága miatt kesereg.⁸

PANASZOS ÉNEK

Parancsszóval férjhez adtak,
nomád vezér asszonyának. Jaj!
Idegen világba küldtek,
barbár ég hajol fejemhez. Jaj!
Palotám csak kerek jurta,
nemezből van fala rakva. Jaj!
Fövetlen hús az ételem,
kumis az italom nekem. Jaj!
Gondolatom mind otthon jár,
sebzett lelkem, szívem úgy fáj. Jaj!
Darumadár ha lehetnék,
szülőföldemre repülnék. Jaj!

LI JE (Li Ye 李冶 ?–784)

Tang-kori taoista apáca, költőnő. E dinasztia uralmának ideje volt a kínai líra aranykora, a fennmaradt versek esztétikai emelkedettsége és nagy száma szinte megismételhetetlen. „A Tang-kori versek teljes gyűjteménye” c. antológia, mely 1706-ban készült el, 2200-nál több költő több mint 48 900 versét tartalmazza. A szerzők sorában több költőnő is található, köztük apácák és kultúrhetérák. A két szerepkör akkoriban gyakran összecsúszott, ez is mutatja a kor

⁸ A vers korábbi magyar fordítása: Klasszikus kínai költők I. kötet. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1967. 268. o. A vers eredeti címe *Beichou ge* 悲愁歌.

kötetlen szellemét. (A két foglalkozás közös vonása volt, hogy gyakorlásuk jelentős műveltséget igényelt.) A briliáns intellektusú Li Je kiterjedt és szoros kapcsolatokat ápolt a kor híres férfiúival, közöttük Lu Jüvel, a Teáskönyv⁹ máig tisztelt szerzőjével.

Li Je közel húsz fennmaradt verse mind világi témájú. Az utókor őt tartja a legkiválóbb Tang-kori költőnek. Jó zenész is volt, szépen játszott a héthúrú *csin* (*qin* 琴) citerán. Lit szépsége és költői hírneve miatt meghívták az udvarba. Sorsa ott tragikus véget ért. Egy trónbitorló lázadóhoz írott verse miatt Dezong császár megölette. Alábbi verse az elválás miatt kesergő ún. búcsúzás-versek és egyben a hold-versek műfajába tartozik. A rövid költemény a költő és a hold, vagyis az emberi és természeti világ párhuzamának, egységének gondolatára épül.¹⁰

A költemény teljesebb megértése kedvéért jelzem, hogy a két utolsó sornak mitológiai konnotációi vannak. A költemény végén megjelenő Fellegvár¹¹ a legendás császárok egyikének, a Nagy Császárnak (Tai Di 太帝) tizenegy ezer mérföld magas, feltételezett lakhelyét jelenti. A Nagy Császár a Sárga Császár unokája volt, uralkodásának idején a nép békében, nyugalomban, boldogságban élt és munkálkodott. Megjegyzendő, hogy Konfuciusz tanításai jórészt az igazságos kormányzásról, a társadalom észszerű berendezkedéséről és stabilitásáról szólnak. A Fellegvár a hagyomány szerint a Kunlun-hegységben helyezkedett el. Az ókori kínaiak számára a Kunlun-hegység volt a világ nyugati határa. Ugy képzeltek, hogy csúcsai több ezer mérföld magasságba törnek (valójában a legmagasabb csúcs is alig haladja meg a hétezer métert). A hegységhez számos mítosz kapcsolódik. Példának okáért a taoista mitológia szerint itt található a Nyugati Királynnya (*Xiwangmu* 西王母) birodalma, melynek csodás gyümölcsösében teremnek az örök élet őszibarackjai.

BÚCSÚAJÁNDÉK HOLDAS ÉJEN

Hallgatag hold alatt
Szótlanul búcsúzunk.
Ragyog a néma hold,
Viseljük bánatunk.

Vágyam s a holdsugár
Követ lépted nyomán,
Felhőben, víz tükrén
S a Fellegvár fokán.

LI CSING-CSAO (Li Qingzhao 李清照 1084–1155 v. 1156)

Kína legkiválóbbnak tartott költőnője. A Szung-dinasztia idején Santung tartományban látta meg a napvilágot (huszonkilenc évvel a Tihanyi alapítólevél kelte után). Élete első, nagyobbik fele házi boldogságban telt el. De a zavaros kor politikai és katonai viszonyai közepette öröme tragédiába fordult. Élete utolsó harmadában elszorított volt hazája romlásának, családja hullásának. Mindenkiét és mindenét elveszítette.

Kitűnő neveltetésben részesült. Családja – egy régi, írástudói, hivatalviselő család –, valamint férje és annak családja is a korszak politikai és kulturális elitjéhez tartozott. Mindkét familia gazdag műgyűjteménnyel rendelkezett. Férje kiváló epigráfus volt, Li tizennyolc évesen ment hozzá, házasságuk harmóniában telt.

A Szung-korban Kína északi részén két barbár nép: a dzsürsücsik és a kitan-tatórok alapítottak dinasztiákat, a dzsürsücsik Csin (*Jin* 金), a tatárok Liao (遼) néven. A dzsürsücsik 1127-ben előrenyomultak a Jangce északi partjáiig, és egész Észak-Kínát leigázták. A Szung főváros Bianliang 汴梁 (a mai Kaifeng 开封) is a kezükre került. Az udvar kénytelen volt Dél-Kínába menekülni s végül Hangsouban telepedett le.

Li Csing-csao életének szerencsés korszakát elsöpörte a háború. Meg kellett élnie a családi rezidencia leégését, apja, férje és saját politikai rágalmaztatását. A dzsürsücsik meghódoltatták szülőföldjét, így ő is menekülni kényszerült. Műgyűjteményének nagy része elveszett, maradéka pedig Li déli hányódása idején szóródott szét. 1129-ben elveszítette férjét, ez után még 26–27 évig élt magányosan.¹² Nagy csapás volt gyermektelensége. Szomorúan kellett végignéznie a Szung-udvar kapituláns, országveszejtő dzsürsücsi-politikáját.¹³

Li Csing-csao a kor reprezentáns lírai műfajának, a *cenek* (*ci* 詞) volt avatott mestere. E versek gyakran dallamokra íródtak, amelyek nem maradtak fenn. Az itt következő *Őszi bánat* kínai címe

9 Terebess Kiadó, Budapest, 2005. Ford. és a záró tanulmányt írta Nyiredi Barbara és Tokaji Zsolt. A verseket ford., a jegyzeteket írta és a mutatót készítette Tokaji Zsolt. Lekt. és a kínai függelékét gondozta Prutkay Csaba.

10 A vers eredeti címe: *Mingyue ye liubie* 明月夜留別.

11 Cengcheng 层城.

12 A kínai irodalomtörténetben máig vita tárgya, hogy a költő kötött-e rövid ideig tartó, második házasságot. Akik emellett érvelnek, azok is úgy vélik, hogy súlyos betegségében megtévesztés áldozata lett.

13 Már a költő halála után történt, hogy a dzsürsücsik leverésére a kínai udvar a mongolokat hívta be, akik 1271-ben a kérést teljesítették, de aztán ott is maradtak, egész Kínát meghódították, és Juan (*Yuan* 元) néven kínai dinasztiát alapítottak, amely 97 évig uralkodott. (A mongol korban játszódnak a „Marco Polo utazásai” c. könyvben leírtak.)

(*Sheng sheng man* 聲聲慢) is egy ilyen dalra utal, a magyar cím pedig a vers keletkezésének évszákára és hangvételére. A ce – viszonylag kötetlen szótagszáma miatt – emlékeztet ugyan a nyugati szabadversre, de a rímek, a dallam ritmusa és a kínai nyelv tonalitása mégis biztos formát ad neki. (A tonalításban rejlő esztétikumot magyar nyelven lehetetlen visszaadni.)

Az Őszi bánat első tizennégy írásjegye a kínai irodalomtörténet nagy becsben tartott nyelvi bravúrja, mely az egytagú szavak kettőzhetőségén alapul (*xun-xun/mi-mi/leng-leng/qing-qing/qi-qi can-can qi-qi*, 尋尋/覓覓/冷冷清清/悽悽慘慘戚戚), s a magyar prozódia eszközeivel gyakorlatilag reprodukálhatatlan, megközelítő visszaadásához nyelvünk más adottságait kell felkutatni. E verset – tudomásom szerint – eddig nem fordították magyarra.¹⁴ (A költőnőtől Illyés Gyula fordított két másik verset.¹⁵)

Li Csing-csaonak 47 ce-verse, néhány si-verse (*shi* 詩), valamint egy verselméleti tanulmánya: „A ce elmélete” (*Ci lun* 詞論) maradt fenn. Megőrződött férje epigráfiai műve: a „Bronz és kőtábla feliratok” (*Jin shi lu* 金石錄), amelyet Li Csing-csao szerkesztett meg és látott el utószóval. A költőnő irodalmi és poétikaelméleti teljesítménye összhangban áll utónevének jelentésével: Tiszta Ragyogás.

Az alant következő ce-verse a délre menekülés után, és minden bizonnyal férje halálát követően íródott.

Tubákos flakon feliratos oldala
kék-fehér porcelán

ŐSZI BÁNAT (A Sheng sheng man nótájára)

Réveteg merengek, esendőn esengek,
ború borong, búval búsít,
megkeserítenek keserű keservek.
Lelkem békét már nem lelhet.
Hogy is csillapítna pár pohárnyi lőre
örjögő vihart, mely
pirkadattól tombol?
Szívem sebzett, fáradt.
Régi jóbarátaim, a vadludak is
itt hagytak, messze szálltak.

Kertem beborítja sárga virágszőnyeg,
gyöngye vagyok, megtört,
s egyetlen kis szirmot lecsípni erőtlen.
Kémlelek az ablakon,
társtalanul várva, míg az éj leszáll.
Császárfám lombja közt hideg eső szítál.
Hullt, hullt napszállatig,
most is egyre hull.
Gyötrelmem nem csitul.
Végtelen bánatom
szavakkal el nem mondhatom.

HSZIAO HSZIAO

(Xiao Xiao 潇潇, írói álnév, jelentése: Zivatar, Zápor¹⁶)

Kortárs költőnő, festéssel is foglalkozik. Az 1960-as években született Szecsuan tartományban. Modern, emancipálódott nőre utal, hogy nem adja meg pontos születési évét. Ma Pekingben él. Eredeti neve Hsziao Jou-csün (Xiao Youjun 肖幼军), utónevének jelentése Gyermekkatona; gyanítom, hogy a névadást a kor politikai légköre motiválta.

Első publikációi 1983-ban jelentek meg. Számos irodalmi díj birtokosa. 1988-ban elnyerte az Útkereső költészet díját; hét költeményből álló versciklusa, az *Egy másik világ elégiája* 1999-ben megkapta A kilencvenes évek nőirodalmá egyik reprezentáns alkotásának címét; 2006-ban átvette A harmadik generációs kínai költészet díját; 2013-ban kiérdemelte Az év legkiemelkedőbb fiatal költője címet. Kötetei: *Nő és vers a fák alatt*, *Lábujjhegyen járó idő*, *A gyötrelmennél gyötrelmesebb*.

Részt vett a nagy szecsuanai földrengés mentési munkálataiban, s ezért a Kiváló önkéntes címet adományozták neki.

Hsziao Hsziao művei eddig az alábbi nyelveken jelentek meg: német, angol, japán, francia, perzsa, arab, hindi, román. Magyarra – tudomásom szerint – eddig nem fordította senki.

A kínai irodalomkritika a költőnőt rendhagyóként, útkeresőként tartja számon. Egyik kritikusa így írt róla: „Őszintén szólva nem nagyon szeretem ezt a Hsziao Hsziao nevű embert.

14 Valószínűleg Li Csing-csao e versének fordítására tett kísérlet olvasható egy Lin Yutang-regény magyar változatában (*Egy múltó pillanat*. Angolból ford. Pünkösdi Andor. Árkádia, Budapest, 1990. I. kötet, 417–418. o.). Ez a szöveg azonban csak nyomokban emlékeztet a szóban forgó költeményre (a *sorompó*, a *horkolás*, sőt, a *kenyér* szavak előfordulása pedig szituációidegen és nevetséges is).

15 Kínai szelence. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1958. 116–117. o.

16 Esetleg magyarítva: Záporka. De mit szólna ehhez a költőnő?

Járatlan a nyüzsgő üzleti világban, idegenek tőle az internet divatjai, hidegen hagyják az új dolgok, arcán közömbös kifejezéssel, konokul őriz egy bizonyos távolságot a társadalomtól. Az én szememben mindez nagyon buta és ostoba dolog. Még félelmetesebb, amikor elkezded verseket deklamálni, szinte végkimerülésig, és az is elég szörnyű, mikor végelelhetően hol ezt a költőt hozza fel, hol azt a művet emlegeti, s szavai hirtelen megjelnek melegséggel. Hsziao Hsziaót ilyenkor szenvedély tölti el, és szelleme úgy szárnyal, mintha egy másik lélek szállta volna meg. De amiket mond, alig értem, és jóformán nem is érdekel. Ilyenkor nem nagyon szeretem őt.

De el kell ismernem, hogy mégis szeretem ezt a Hsziao Hsziao nevű költőnőt.

Úgy látom, hogy ő olyan költő, aki kívül hordja a lelkét. Egyszerű és szép költőnő. Költészete, akárcsak ő maga, nemes és nyájas, őszinte és szerény, szenvedélyes és vannak elvei. Párbeszédet folytatni vele olyan, mintha a lelkeddel beszélgetnél, megnyugtat, jobba tesz, és kiemel a hétköznapiságból. E tapasztalás verseinek minden sorában föllelhető. Mikor ezt az émeletítő szöveget mondom, egyáltalán nem érzem émeletítőnek. Ha nem hiszed, olvasd a verseit, s úgy fogod érezni, hogy amit mondtam róla, nagyon is helyén való beszéd. Sőt, még meg is szeretheted őt.”

Vajon meg tudjuk-e mi is szeretni itt következő, holdnézés-napi versét, mely egy tizenháromas ciklus első darabja?¹⁷ E költemény is ún. hold-vers, de itt a hold kettős szerepben jelenik meg: a vers első felében a jelennek negatív előjelű szimbóluma, a vers vége felé viszont az érzelmek hagyományos jelképe. A jobb megértés kedvéért megjegyzem, hogy őszközépi ünnepét a kínai naptár nyolcadik havának 15. napján ülik meg családi, baráti körben. A telihold ezen a napon a legszebb. Őszközépi ünnepén kerek holdsüteményt szokás fogyasztani, mely egyszerre szimbolizálja a holdat, az összetartozást és a jóserencsét.

ŐSZKÖZÉP-ÜNNEPI HOLD A LUSHAN-HEGYEN

őszközépi ünnepén –
ez az égre biggyesztett aranytallér
az emberiség expanziójáért
nemzedékek leróttá taksa
fővárosok áttetsző éji fényeiben
a holdfény avított optikai lencse mit
az emberi kicsinyesség magának kiügyeskedett
tájkép dekorációs papíron
akár egy világító sebhely

a lámpafények elrabolta éjsötét
a kiadói barmok rettegése
a biológiai óra ütéseitől
felbolydult emberi világ mely
a cunamiktól tájfunoktól
súlyos földrengésektől
vészes időkben
összerogyini készül
műanyagigazságok kővér keze
manipulálja kultúrödémákkal teli testünk
a halál letöri az idő nyílhegyét

és acsarog és vicsorog

de ma éjjel –
elmenekültem a főváros fényeitől
és a magasházakba süppedt emberi testektől
Lushan hegyére
tükör előtt szépítkezem
két maréknyi holdfény
csorog mint a víz
orcám tiszta
fejem fölemelem
eső után hegyi erecske mentén fenyőágak
összetűzik a magasságot a távolsággal
a telihold arcáról
gyöngyök peregnék
s lerázott fájdalommal beborítják
a magamhoz ölelt Lushan-hegyet

íródott 2011. szeptember 14-én éjjel,
egy lushani üdülőben

Tubákos flakon
alakos oldala
kék-fehér porcelán

17 A vers eredeti címe *Lushan zhongqiu yue* (庐山中秋月). Köszönettel tartozom Yang Yongqian (杨永前) magyar szakos újságírónak és műfordítónak a szöveg értelmezéséhez nyújtott segítségéért. Megemlítendő: Yang úr érdeme – egyebek között – hogy a Zhejiangi Irodalmi és Művészeti Kiadó 2012-ben átadta a kínai olvasóknak Molnár Ferenc A Pál utcai fiúk c. regényét.

a felvilágosodás gondolkodóinak tükrében

Kína arculatának képét többretegűen festették meg azóta, hogy Európa megismerkedett „a kultúra másik pólusával” Marco Polótól, de mindenekelőtt a 16–18. században a Kínában tevékenykedő jezsuita misszionáriusoktól kezdődően. Azon sok száz forrásmű, könyvtárnyi irodalom és szakirodalom között, amelyben mindenféle kísérlet történt erről az arcról hiteles képet adni, nagyon sok téves ismeretet, sokféle félreértést, de igen sok helytálló észrevételt és megállapítást találhatunk. A szerző maga is könyvet és tanulmányokat írt e nagyon gazdag tárgykor egynemely vonatkozásáról, e rövid kis írás több terjedelmesebb munkának egyfajta szemezgetése.

A jezsuita kezdetek hatása

A Kínában tevékenykedő jezsuita misszionáriusok kiemelik a kínai kormányzás „tudós” jellegét. A misszióvezető Matteo Ricci így ír: „Figyelemre méltó tény, amely a Nyugattal szemben különbséget mutat, hogy az egész birodalmat a tanultak rendje kormányozza, akiket közönségesen filozófusok néven ismernek. A felelősség az egész birodalom igazgatásának rendjéért teljesen az ő vállukon nyugszik. Kizárólag a filozófusok tervezik el az összes politikai kérdéseket, döntenek el az ügyeket.”¹ A „filozófusok”, akikről szó van, nem mások, mint „hivatalnok-írásstudók” (*shi* 士). A jezsuita misszionáriusok működésének hatástörténete elsősorban a kínai klasszikus művek latinra fordításában volt, mindenekelőtt a 17–18. század történetfilozófiai gondolatainak befolyásolásában. Az „sajnos” nyilvánvaló, hogy a nyugati és a kínai gondolkodást összevetni-összekapcsolni igyekvő fordítóknak-forrásközlőknek és interpretátoroknak értelmezési nehézségeket kellett volna áthidalniuk, de ez jórészt sikertelen maradt. A Ricci művét feldolgozó Nicolas Trigault és Martin Martini a 17. században,² a jezsuita misszionáriusok addigi munkásságát összefoglaló Jean-Baptiste Du Halde a 18. században³ fontos adalékokat nyújtottak Kína megismeréséhez, de világának lényegi viszonyait, az európaiától való eltérés mikéntjét nem fogták fel megfelelően, s így nem adhatták azt vissza.

Azok az elméletek, amelyek Kínát példaként vagy analogonként próbálják felhasználni, vagy azok, amelyek többé-kevésbé ellenpontozásul alkalmazták, egyaránt a misszionáriusok által egybegyűjtött ismereteket hasznosítják.⁴ Leibniz, Voltaire és mások sajátos átértelmezés-

sel beépítik a maguk elméletébe a „kínai filozófiáról”, voltaképpen a neokonfucianus teória jezsuita interpretációról való ismereteiket.⁵ Kína-ábrázolásuk igazolásul szolgál Leibniz praestabilita harmonia elvéhez, melynek az emberi nem eredendő egysége és újra egyetemesedése is „bizonyítéka”,⁶ Christian Wolff nézetéhez, hogy nem csak a keresztény vallás az egyedüli, melyben az emberi erények kibontakozhatnak, s mely állásponthoz Voltaire is csatlakozik.⁷ Ugyanígy Montesquieu államelméletének alapjához, miszerint a hatalmi ágak – a törvényhozói, végrehajtói, bírói – szétválasztása a megfelelő megoldás az alkotmányosság biztosítására, a polgárok szabadságára,⁸ vagy Voltaire felvilágosodott despotizmuskoncepciójához, mely mintát kíván állítani az európai abszolút monarchiák elé.⁹ Herder Kínát, mint az emberi fejlődés egy fontos, bár megrekedt állomását vizsgálja, amely ennek meghaladásával majd részese lehet az emberiség kibontakozó humanitásának.¹⁰

Leibniz és követője, Wolff

Leibniz elképzeléseit „a szétválasztott világok egyítésének szükségességéről” erősen felfokozták a jezsuitáktól szerzett értesülések. Elmélete az előre elrendezett harmónia univerzális voltáról Isten teremtett világában igazolást nyert számára azzal is, hogy a két nagy kultúra a földön, az európai és a kínai összeköthető az emberiség egyetemesedő kultúrájában. Egy új kultúrvilág jelentkezett előtte, egy összetartott, rendezett állam, mely a tudományok és művészetek virágzásában élt és egy uralkodó, aki maga is tudós és filozófus. Kínáról szerzett ismereteit elsősorban a kitüntetett érdeklődéssel olvasott, Philippe Couplet által kompilált, „Confucius Sinarum Philosophus sive scientia sinensis latine exposita”-ból (1687) szerezte, mely az első teljes fordítása a Konfuciusznak tulajdonított szövegeknek. Louis Le Comte „Nouveaux Mémoires sur l'état de la Chine”-je” (1696), melyet szintén forgatott, a „kínai kérdés” körüli viták kiéleződéséhez vezetett. Az először 1697-ben kiadott „Novissima Sinica”-ban a Leibniz által írt bevezetés kisebb részben a filozófiatörténet-írásban, nagyobb részben a sinológiában ritka „népszerűségnek” örvend. Leibniz itt a kínai kultúra magasrendűségéről ír, mindenekelőtt „praktikus filozófiájukat” értékelve nagyra. Számára fontos mozzanat, hogy ez olyan köteles-

1 RICCI, Matteo 1911. *Opere storiche del P. M. R.* Macerata: Centro Studi Ricciani. 34.; VÁRNAI András 1976. *A felvilágosodás Kelet-képének forrásai.* In: „Világosság” 17. évf. jan. 19–27. 22.; VÁRNAI András 2011. *Matteo Ricci és a korai jezsuita Kína-misszió.* In: Patsch Ferenc (szerk.): *Misszió, globalizáció, etika. Matteo Ricci szellemi öröksége.* Budapest, L'Harmattan. 51–68., 53–54. 2016. 4–5.

2 Várnai 1976. 23–25. Várnai 2011. 64–65. 2016. 16–17.

3 VÁRNAI András 1974. *Az európai Kína-kép alakulása és hatása a felvilágosodás korában.* In: Klaniczay Gábor et al. (szerk.) *Dolgozatok a feudális kori művelődéstörténet köréből* 125–154. Budapest: ELTE BTK. 135–137. 2016. 46–47.

4 Várnai 1974. 127. 1976. 19. 2015. 78–79.

5 LACH, Donald 1957. *The Preface to Leibniz's NOVISSIMA SINICA.* Honolulu. 13–14.; MUNGELLO, David E. 1977. *Leibniz and Confucianism: The Search for Accord.* Honolulu. 32–36.; VÁRNAI András 2015. *Leibniz Kína-képe.* In: Magyar Filozófiai Szemle. 59/1. 78–102, 79–80, 82–83, 84, 86, 88–90, 92–93.

6 Várnai 2015. 82, 85, 90–91.

7 VÁRNAI András 1983. *A francia felvilágosodás történeti szemléletéről.* A filozófia időszerű kérdései. 57. köt. Budapest. 36.

8 Várnai 1983. 15–17.

9 Várnai 1983. 24–25, 36–37.

10 VÁRNAI András 1973. *Az európai Ázsia-kép történeti alakulása a keleti utazások megindulásától a felvilágosodás koráig. A felvilágosodás Kelet-elméletei, különös tekintettel Kínára.* II. Disszertáció. Budapest. 158–159, 170–171, 178–179.

ségetikának tekinthető, amelynek középpontjában a konfucianus szülőtisztelő (xiao 孝), illetve a belőle következő engedelmség áll. „Ki hitte volna, hogy van a földön nép, amely, noha mi saját nézetünk szerint igen előrehaladottak vagyunk a viselkedés minden ágában, mégis túltesz rajtunk bölcséletének a polgári élet előírásaiban, az alattvalók életére és hasznára való alkalmazásában. Erre irányul a kínaiak összes törvénye szemben más népekével. A közbiztonság és a társadalmi rend megteremtése a cél. Oly nagy a feljebbvalók iránti engedelmség és az idősebbek iránti tisztelet, hogy bár a kötelességek lefektetett rendjének számunkra szolgaságúza van, de közöttük ezeket a kötelességeket a szokás természetessé teszi.”¹¹

Ez a mű a kínai világ iránti lelkesültsége egyik csúcspontja. A kínaiak practica philosophia-jához intézett panegirisz az „etika és az államművészet” előírásainak dicsérete, amelyek az egész nép „példás életvitelére” meghatározóak, és amelyet Európában hiába keresünk. Különösképpen Kína uralkodóját dicséri, „aki nagysága révén szinte minden emberi mértéket felülmúl, mintegy halandó istennek tekintik. A szokásnak megfelelően erkölcsre és bölcsességre nevelik, hogy saját helyzetét tekintve uralkodásra méltó legyen, hogy valamennyi alattvalóját felülszárnyalja a törvényekhez való csodálatos alázatával.”¹²

A jezsuita figuristák interpretációi annak felmutatására szolgáltak, hogy bizonyítsák a vallási tanítások közös egyistenhitű eredetét. Úgy gondolták, hogyha az eredet közös, a történelem folyamán kialakult eltérések a kínai és európai tradícióban „összebékíthetőek”.¹³ A figurista csoport teóriája, amely a konfucianus kánon-könyvek tanulmányozását idejük bizonyítására használta fel, komolyan befolyásolta azokat, mint például Leibniz és Voltaire, akik a filozófia és etika univerzális rendszerét keresték.¹⁴

Leibniz hosszasan levelezett a jezsuita misszionáriusokkal.¹⁵ Egyik legfontosabb levelezőpartnere éppen Joachim Bouvet, a figuristák képviselője volt.¹⁶ Leibniz az 1697–1702 közötti levélváltások idején alkotja meg bináris aritmetikáját. A 0 és az 1 segítségével dolgoz ki rendszert, „melyben a 0 az üresség vagy a semmi, mely a teremtést megelőzi, az 1-es pedig az Isten, vagyis a végtelenség, két 1-es az ég és a föld és így tovább...”¹⁷ Levelezőpartnere, Bouvet úgy gondolta, hogy ha a kínai *bagua* (八卦)¹⁸ megszakítatlan vonalai megfeleltethetők az 1-nek, a megszakítottak pedig a 0-nak, akkor Leibniz rendszere összefü-

gésbe hozható a jósjelek sorozataival.¹⁹ Levelezésük során „rájönnek” arra, hogy ez az összefüggés matematikailag igazolható.²⁰ Leibniz átértelmezi a kínai jelképrendszert, csak formájukat és kombinatorikus lehetőségeiket tekinti.²¹

Értelmezésében összecsengés vélhető az – ahogyan ő nevezi –, „organikus naturalizmus” *Yijing* (易經)-beli és taoista felfogása, azok neokonfucianus interpretációi, valamint saját „praestabilita harmonia” teóriája között.²² A dolgok meghatározott mintát (*li* 理) követve vannak összefüggésben egymással, és e rend (*li* 理) révén, spontán módon gyakorolnak hatást egymásra. Hierarchikusan, mivel a világegyetem organizációja különböző szintű mérték szerint halad, minden egy adott szinten részét képezi egy felsőbbnek, nagyobbaknak, illetve egységét alsóbbaknak, kisebbeknek.²³ A későbbi filozófiai és sinológiai értelmezések is elkövetik azt a hibát, hogy átinterpretálják a *li* (理) jelentését, s ez igen problematikus következtésekre vezetett.²⁴

Ugyanakkor számunkra világosnak kell lennie, hogy Leibniz immanens perfekcionalitás elmélete, vagyis a praestabilita harmonia teóriája és a kínaiak immanencia felfogásmódja, vagyis a *yin-yang* (史記) váltakozásában megnyilvánuló, a dolgok egymásra vonatkozását elgondoló nézetrendszere között nincs közös vonás, hiszen alapvető felfogásukban különböznek. Míg Leibniz természetesen osztja a keresztény kultúrkörnek a teremtésről vallott konceptuális sémáját, addig a kínai világnézetből hiányzik a teremtés fogalomköre.²⁵

Egy írásában Leibniz visszatér a kínai filozófia iránti lelkesedésének értelmezéséhez.²⁶ A „Li” jelentése kapcsán, úgy tűnik, Leibniz a Kínában tevékenykedő jezsuita misszionáriusok fordításainak és interpretációinak értelmezése által befolyásoltan úgy gondolja, a bemutatott kínai „filozófiai” terminusok egyik legfontosabbika az „elsődleges elvr”, az „elsődleges szellemre” vonatkozik.²⁷ Funkciójában hasonlóságot vél felfedezni a keresztény Istenhez köthető, a mindenséget irányító lényvel. Leibniz „vitázik” azokkal, akik elfogadják azon érveket, miszerint a kínaiaknak a keresztény Istenhez hasonló, mindenhatóan tekinthető teremtőjük nem volt, semmiféle ilyen jelentésű fogalommal nem bírtak, és elvetik annak összemérhetőségét a Deus-szal.²⁸ Itt mindenképpen szükséges egy megjegyzést tenni. Az a vélekedés, hogy a *li* (理) általános „alapelv”, princípium, a kínai gondolkodás teljes

11 LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm 1697. [1699.] *Novissima Sinica. Historia nostri Temporis Illustratura*. Hannover. 7–8. Várnai 2015. 84–86.

12 Leibniz 1697. 10. Várnai 2015. 87.

13 ROWBOTHAM, Arnold H. 1956. *The Jesuit Figurists and Eighteenth-Century Religious Thought*. In: „Journal of the History of Ideas” vol. 17. No. 4. 471–485; 480.; SWIDERSKI, Richard M.: 1980. *Bouvet and Leibniz: A Scholarly Correspondence*. In: „Eighteenth-Century Studies” vol. 10. No. 2. 135–450; 136 sk.

14 Várnai 1974. 134. Várnai 2015. 86–87.

15 LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm 2006. *Der Briefwechsel mit den Jesuiten in China. Französisch-Lateinisch-Deutsch. (1689–1714.)* Philosophische Bibliothek Band 548. Meiner Verlag.

16 LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm 1735. *La lettre de Mons. de Leibniz sur la Philosophie chinoise à Mons. rever. de Bouvet S. J.* In: Christian Kortholt (Hrsg.) *Leibnitz Epistolae ad Diversos*. 1734–1742. II. Frankfurt.

17 NEEDHAM, Joseph 1956. *Science and Civilisation in China*. vol. II. *History of Scientific Thought*. Cambridge: Cambridge Univ. Press. 340–341.

18 KÓSA Gábor–VÁRNAI András (szerk.) 2013. *Bölcselők az ókori Kínában*. Budapest: Magyar Kína-kutatásért Alapítvány. 496.

19 ROWBOTHAM 1945. *The Impact of Confucianism on XVIIth Europe*. In: „The Far Eastern Quarterly” vol. 4. no. 3. 224–242; 253. LACH 1945. *Leibniz and China*. In: „Journal of the History of Ideas” vol. 6. No. 4. 436–455; 444. RYAN, James A. 1996. *Leibniz’ Binary Arithmetic and Yijing*. *Philosophy East and West* 46/1. 59–90; 67–69.

20 Needham 1956. 340–341. Várnai 2015. 88.

21 ECO, Umberto: 1998. *Serendipities: Language and Lunacy*. New York: Columbia Univ. Press. 271–272.

22 SWETZ, Frank J. 2003. *Leibniz, the Yijing and the Conversion of the Chinese*. *Mathematics Magazine*. 76/4. 276–291; 286–287.; Várnai 2015. 89.

23 Needham 1956. 465.; LE BLANC, Charles–MATHIEU, Rémi (eds.) 1992. *Mythe de philosophie à l’aube de la Chine impériale*. Montréal: De Boeckard. 91 skk.; VÁRNAI András 2013. „A kínai és a görög gondolkodás »összemérhetőségének« nehézségeiről” In: Kósa–Várnai 2013. 450–451.

24 VÁRNAI András 1984. *Az emberi törvény és a természeti törvények needhami felfogásához*. In: „Filozófiai Figyelő” VI. évf. 3. 101–107. 101. skk.

25 ROY, Oliver 1972. *Leibniz et la Chine*. Paris 117.; Várnai 2015. 94.

26 LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm 1994. *On the Civil Cult of Confucius. [De cultu Confucii civili.]* In: *Writing on China*. Chicago and LaSalle, Open Court, 61–66. 75–183. Várnai 2015. 96.

27 ELSTER, Jon 1975. *Leibniz et la formation de l’esprit capitaliste*. Paris: Gallimard. 246.; Várnai 2015. 96.

28 MUNGELLO, David, E. 1971. *Leibniz’s Interpretation of Neo-Confucianism*. *Philosophy East and West*. Vol.21. Nr. 1. 3–22.

félreértelmezése, mely már a misszionáriusok által közölt szövegekben megjelenik. A kínai terminushasználatban ilyen fogalmak egyáltalán nincsenek. Meg kell értenünk, hogy mindig az adott kultúrkör gondolkodásmódja, adott korszaka szóhasználatából indulhatunk csak ki.²⁹ A hozzá kapcsolódó vita ellenkező esetben nem a kínai bölcsélet gondolatosságáról, hanem az európeér szemléletmód „európaizált” átértelmezési keretben megjelenő különböző állásfoglalásairól nyújt képet.

Ebből a nézőpontból adódik, hogy Leibniz a rítus-vitában³⁰ is a kínai jezsuita misszionáriusok „ügyvédje” – a „Li” azt kell jelentse, amit a Deus, hiszen ha nem, akkor a fordítók nem lettek volna képesek átlátni a kinyilatkoztatott vallás és a kínai rítusok megfeleltethetőségét.³¹ Mai szemmel szemlélve e vitát, helyénvaló rögzíteni, azoknak van „igaza”, akik szerint az összeegyeztethetőség képtelenség. A kínai bölcséletet-„filozófiát” a keresztyénységgel összeegyeztetni csak inadekvát módon, bizonyos előfeltevésektől, mondhatni „előítéletektől” vezetettve lehet, s ez megkérdőjelezhető.³²

Christian Wolff levelezése Leibniz-cel azt mutatja, hogy bár egyfajta értelemben Leibniz követője, de nem valószínű, hogy a kínaiak „praktikus filozófiájáról” írott munkája idején ismerte volna Leibniz Kínát érintő munkáit.³³ Az 1721-ben tartott egyetemi előadása, amelyben sok hallei professzortársa előtt fejtegette a kínai „praktikus filozófia” és az oktatás, nevelés nagyszerűségét, olyan nagy felzúdulást keltett, hogy nem sokkal később ateizmussal vádolták, s így el kellett hagynia Poroszországot.³⁴ Voltaire Wolff példáját „Filozófiai ábécé”-jében a másság képviselőjének, a tolerancia szükségességének hangsúlyozására használja, éppen a „Kína” címszóban.³⁵

Wolff beszédében, majd az ennek alapján később írott „Oratio de Sinarum philosophia practica” című művében a kínai nevelést és oktatást és a segítségével működő államelméletet, szervezési, irányítási, kormányzati rendszert mint egy az európai kereszténység vallási eszméit nem ismerő, mégis jól működő, normakövető magatartást megvalósító világ rendjének példaként mutatja be. Előadásában, és írása első megjelenésekor 1726-ban, Franciscus Noel munkáira támaszkodik, a „Sinensis Imperii libri classici sex” és a „Philosophia sinica” című műveit (1711) forgatja, amelyeket elfogulatlan és alapos munkának tekint, s később az 1735-ös második kiadásban Couplet „Confucius Sinarum Philosophus” című munkájának részleteibe menő felhasználásával készített bőséges jegyzetekkel egészíti ki.³⁶ Az általa forrásai alapján

használt „terminusok”: „egyetemes szeretet”, „a közép-út ereje, a morális kitűnőség”, „az együttélés törvényei a természet által az emberi szívbe íratottak”. Mindezt „a kínai tudomány antik alapjai”, „megalapozott morálfilozófia” meglétének értelmezve „gyakorlati filozófiaként” kezelte.³⁷ Wolff gondolatmenete „a kínai tanítás végső céljáról”, „a legfőbb jó Kínájáról”, „a kínaiak tetteinek mozgatóiról” értekezett.³⁸

Az „Oratio”-ban Wolff azt mondja, hogy a „practica philosophia” terepén „csak a kínaiak bírnak két szemmel, minden más halandó vak. ... A régi királyok és császárok filozófusok voltak. Megdöbbenő, hogy, látva a platóni clausulákat, ez a boldog állam valóban filozófusok uralta, s királyai filozófusok.”³⁹ Ugyanakkor úgy látja, „Kínában a bölcsesség manapság általában nem olyan nagyra értékelt, mint lehetséges volna, hogy Kína a szükséges mértékig mozduljon”⁴⁰ – vagyis érzékeli, hogy nem a „lehetséges legjobb” világ, hogy „mozdulatlan”, bizonyos mértékig stagnál.

Wolff „ateizmusa” a Kínáról szóló beszédben abban nyilvánult meg, hogy azt állította, működik etika kereszténység nélkül is. Dicsérve a kereszténységet az isteni kinyilatkoztatás adományáért, nyomatékosította: a konfucianizmus, bár ateizmus, nagyon is bír a gyakorlati erények elveivel. Kijelentette: más vallásokhoz, erkölcsökhöz mérve ugyanúgy felsőbbrendű, akárcsak a kereszténység. Méltatta Konfuciuszt, életét, tanait modellként állította az erényes ember elé, s ezért illette csodálattal a kínai bölcslet.⁴¹ Wolff így ír: „... a bölcsesség alapelvei elé próbakövet állítva megítélhetjük, megfelelnek-e ezek az alapelvek az emberi szellem természetének... A kínai bölcslet („sapientia Sinicae”) alapelvei teljes mértékben kiállják ezt a próbát.”⁴² Ezt a bölcsességet a tudás boldogságának nevezi, s úgy látja, hogy német kortársai tudománytalan és logikátlan módon, azonnali bizonyosságokat akarva, elvetnek mindent, ami nem az ő nézeteiket igazolja.⁴³ A Konfuciusznak tulajdonított „Nagy Tanítás” (*Daxue*) külön érdemének tartja, hogy általa a lélek, „elfoglaltságának fontos osztályrészeként”, kiteljesíti önmagát. Az atyák adják át a gondoskodást egész háznépüknek, amelyet jól irányítanak. A felsőbbség ugyanígy kormányoz, méltányosan, amennyire csak képes. Ugy kell mennie az egész birodalomban, mint egy nagy háznépben.⁴⁴ „A kínaiak etikája és politikája példásan működik.”⁴⁵ Az alapelvek egyik leglényegesebbike az, hogy a kínai nevelés semmilyen feladat kijelölését nem szabja meg másként, csak ami megfelel az ember természetének. Wolff itt igencsak téved, részben mert a kínaiak nem az ember ter-

29 Várnai 2013. 383–386.; Kósa–Várnai (szerk.) 2013. 8–9.

30 Várnai 1974. 132–133.; Várnai 2011. 68.; Várnai 2015. 91–92.; VÁRNAI András 2016. *A jezsuita Kína-misszió interpretációi az eredeti források tükrében (Morálfilozófia-e a konfucianus bölcsélet?)* Kézirat, megjelenés alatt. 1–63, 37–38, 40–41.

31 Leibniz 1994. 79.; Várnai 2015. 97.

32 GERNET, Jacques 2000. *Leibniz on a seminal Chinese concept versus the missionary Longobardo*. In: Li Wencho-Poser, Hans: *Das Neueste über China: G. W. Leibnizens Novissima Sinica von 1697*. „Studia Leibnitiana: Supplementa” vol. 33. Stuttgart: Steiner Verlag. 203 skk.

33 ALBRECHT, Michael 1985. *Enleitung... Christian Wolf Oratio Sinarum... IX–LVXXXIX*. Hamburg. XXII.

34 LACH, Donald F. 1953. *The Sinophilism of Christian Wolff*. In: *Journal of the History of Ideas* 14. No.4. 561–574; 564.; FRANKE, Wolfgang 1962. *China und das Abendland*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. 54–55.

35 VOLTAIRE (Auret), Francois-Marie 1944. *Filozófiai ábécé*. Budapest: Phoenix Kiadás. 111–112.; Várnai 1983. 40, 34.

36 JAGER, Henrik 2012. *Konfucianismusrezeption als Wegbereitung der deutschen Idealismus*. In: *Allgemeine Zeitschrift für Philosophie* 37/2. 165–189. 175–178.

37 WOLFF, Christian [1726.] 1985. *Oratio de Sinarum philosophia practica. – Rede über die praktische Philosophie der Chinesen*. Hamburg: Meiner. 22, 47, 60.

38 Wolff 1985. 54, 56, 60.; Albrecht 1985. LXXX.

39 Wolff 1985. 21.

40 Wolff 1985. 24.; CHING, Julia – OXTOPY, Willard Burdon 1992. *Moral Enlightenment: Leibniz und Wolff on China*. Nettetal: Steyler Verlag. 22.

41 KANAMORI Shigenari 1997. *Christan Wolff's Speech on Confucianism. Confucius Compared with Wolff*. In: *European Journal of Law and Economics*. 4: 299–3; 299–300.

42 Wolff 1985. 22–24.

43 Albrecht 1985. LXXIII.

44 HSIA, Adrian 2010. *China-Bilder in der Deutschen Literatur*. Würzburg: Königshausen und Neumann. 39–40.

45 Wolff 1985. 29.; Ching–Oxtoby 1992. 32.

Tubákos flakon,
sárkány-főnix díszítéssel
Fujian-porcelán

mészetéről beszélnek, hanem az emberi hajlamokról (*xing* 性),⁴⁶ ez csak a jezsuita félreértelmezésben tűnik így,⁴⁷ emellett a kínai hatalom nevelési rendszere és irányítási gyakorlata igencsak a rigid fegyelemre épít.

Wolff az erényre nevelésben – ahhoz hasonlóan, ahogy Leibniz véli – a kínaiak egyik legfőbb eszközét látja a megfelelő emberi viselkedés elérésére. A természet törvényeinek megfelelően egyszerűség a jó és rossz közötti különbségtétel forrása.⁴⁸ Az alapelvek gyakorlati hasznát emeli ki elsősorban, s így ami munkájában fontos újdonság, az az, hogy a kínai normativitást, a szokáserkölcst és az államélet működtetésének szoros összefüggését úgy mutatja be, mint ami annak helyességét bizonyítja, hogy ez a normativitás a világon bárhol megállná a helyét.⁴⁹ Műve második kiadásában idézi jellemzőként a kínai bölcsélet erkölcsi szabályrendszerére, Couplet fordítása alapján: „Négy szabály van, melyet a kiteljesedett férfiúnak követnie kell (vir perfectus). ... [ú]gy szolgálni apámat, ahogy a fiamtól elvárom ... [u]gyanazzal a hűséggel szolgálni uramat, mint az alárendelttől elvárom. ... [u]gyanazzal a tisztelettel szolgálni idősebb fiútestvéremet, ahogyan fiatalabb fiútestvéremtől elvárom, ... [vendég] barátomra és [hivatalnok] társamra ruházni a fő haszno[sságo]t és megelőzni őket az illő kötelességekben. ... Egy kiteljesedett férfi minden tetteiben, mint egészen hétköznapi és szokásos erényeket gyakorolja minden alakoskodás nélkül.”⁵⁰ Azok az elvek, amelyeket Wolff követni kívánt, a kínai kultúra évezredek működésében bizonyításként szolgáltak számára.⁵¹ A kínai filozófuskirályok szellemének öröksége, Wolff vélekedése szerint, még inkább bír olyan fontossággal, mint a görögök öröksége.⁵² S ezt az európai keresztény valláserkölcst kritikájának igazolására használja.

Montesquieu és a vele vitázó Voltaire

Azokat az ismereteket, amelyeket Montesquieu Kínáról a „Törvények szelleméről” című, 1748-ban megjelent legjelentősebb munkájában felhasznál, Jean-Baptiste Du Halde „Description géographique, historique, chronologique de l’empire de la Chine”-jéből (1735) és a század folyamán kötetenként kibocsátott „Lettres édifiantes et curieuses écrites des Missions Étrangères” (1703–1776. 34 vol.) addig kiadott munkáiból meríti.

Montesquieu államelméletének alapja, hogy a hatalmas ágak – törvényhozói, végrehajtói, bírói – szétválasztása a megfelelő garancia az alkotmányosságra, arra, hogy az állam csak a szükséges mértékig avatkozzék polgárai életébe. Kína egyfajta felemás ellenpélda, despotikus, de tanult hivatalnokai által gyakorolt erényei eredményeképpen jól működő rendszer. „Kína törvényhozói – Konfuciusz és iskolája – okosabbak voltak, amikor az embereket nem abban a békés állapotban szemlélték, amelybe egykor el fognak jutni, hanem abban a tevékenységükben, amely képessé teszi őket arra, hogy az élet kötelességeit teljesít-

sék; ezért vallásuknak, filozófiájuknak és törvényeiknek teljesen gyakorlati jelleget adtak.”⁵³ Úgy gondolja, „Kína tehát egy despotikus állam, de... bizonyos, hogy vannak körülmények, amelyek között lehetséges úgy végezni a kormányzást, hogy nem is csak korrumpálással tudhatják teendőik kötelességeit teljesíteni.”⁵⁴

A kínai társadalom a családra alapozódik. Ennek az elszigeteltsége az, amire a birodalom működése épül. Az elszigetelt közösségeknek éppen a hierarchián keresztül kell együttműködni, és csak ez a mechanizmus képes fenntartani az uralmat. Ennek eszköze a szokásokra való nevelés eszméje, és ennek lesz eredménye az a változatlanosság, ami fenntartotta Kínát, „a moralitás alapelveinek szilárdságával”. Montesquieu megkérdőjelezte a kínai uralkodók despotizmusának jóindulatúságát. „Ez a birodalom a család kormányzásának mintájára alakult ki. Ha valaki kisebbiten az atyai tekintélyt, az gyengítené a hatóság tekintélyét; a hatóságok már nem törődnek úgy a néppel, melyet gyermeküknek kell tekinteniük. Az uralkodó és alattvaló közötti kölcsönös szeretet lassanként megszűnnék. Vegyünk el ezekből valamit, és meginog az állam.”⁵⁵

Az a véleménye, hogy „olyan állam ez, amely a család eszméje által formálja a kormányzást. Ez egy paternális autoritást respektáló, s ennek az erkölcsnek a gyakorlásával a mozdulatlanban elsáncolódo része a világnak. ... A kínai birodalom kétségkívül összedőlne, a forrongások káoszába süllyedne, ha ezektől az erkölcsöktől elszakadnának.”⁵⁶ Ez a despotikus birodalom így maga ellenáll a saját kormányzati tipológiájának, annak, hogy teljes önkényben kormányozzanak.⁵⁷

Jellegzetes félreértés, amely újfent a jezsuita bemutatásból adódott, ahogyan Montesquieu a vallás, az erkölcs, a szokás és az „illem” szabályainak összefüggését kezeli. Ugyanis az a terminus, az a caracter, amely ezt a viszonyt kifejezi és regulálja, a *li* (禮), amely szertartást, szertartásrendet jelent. A tiszteletnyújtás tehát nem illemszabály, hanem szertartásrendi előírás. Maga Montesquieu érdekes módon a szertartásrendi tanításokat a vallás, a jog, az erkölcs és az illem erényeit „különbségeikben egybefoglaltaknak” tekinti, mégsem észleli, hogy ezek nem külön tárgyak, hanem egyetlen egységes rendszer a szertartásrend által működtetve. „A szertartások pontos megtartása jelentette a kínai kormányzat diadalát. Tudósok tanították, hatóságok terjesztették azokat. Minthogy pedig ezek a szertartások az emberi élet legkisebb ténykedéseire is kiterjedtek, ha a kormány elérte azt, hogy az előírásokat mindenki megtartsa, akkor Kína kormányzata jól működött. Két dolog könnyítette azt, hogy a szertartások a kínaiak szívébe és elméjébe vésődjenek. Az egyik a kínai írásmód rendkívüli bonyolultsága, melynek folytán az élet igen nagy részében az emberi lelket ezek a szertartások foglalkoztatták, mert meg kellett tanulni olvasni azokat a könyveket, amelyek az említett szertartásokat tartalmazták. A másik könnyítés abban állt, hogy ezeknek a szertartásoknak a szabályaiban nem volt semmi szellemiség, hanem egyszerűen gyakorlati szabályok voltak.”⁵⁸ Természetesen itt csak az írástudó hivatalnok elit életéről

46 Várnai 2013. 469–472.; Kósa–Várnai (szerk.) 2013. 537–539.

47 Várnai 2016. 13–14, 16, 25, 26, 28, 30, 37–38, 39–40.

48 Wolff 1985. 26–28, 32.; Várnai 2015. 86–87.

49 Albrecht 1985. XLIII.

50 Wolff 1985. 164.

51 Jager 2012. 185.

52 Albrecht 1985. LXXXVIII.

53 MONTESQUIEU, Charles-Louis de Secondat 1962. *A törvények szelleme*. Budapest: Akadémiai Kiadó. I. 415.

54 MONTESQUIEU, Charles-Louis de Secondat [1748.] 1862. *L’ esprit des Lois*. [Genève: Borillat et fils.] Paris: Firmin Didot. 201–202.; JANVIER, Marie-Hélène 2009. *Montesquieu et la Chine: un scepticisme marqué*. In: www.celat.ulaval.ca/.../ArticleJANVIER. 1–13; 9.

55 Montesquieu 1962. I. 515–516.; Várnai 1983. 20.; PEREIRA, Jacques 2008. *Montesquieu et la Chine*. L’Harmattan. 513.

56 Montesquieu 1862. 500–501.; Janvier 2009. 10.a

57 Janvier 2009. 11.

58 Montesquieu 1862. 504–505.; XU Minglong 1992. *Montesquieu et la Chine*. In: *Revue d’Histoire littéraire de la France*. I. 112–115; 113.

lehet szó, Montesquieu nagyot téved, amikor általában beszél a kínaiakról.

„Kína törvényhozói összeavarták a jogot, az erkölcsöt és az illemt; ez azért történt így, mert az erkölcs a törvényeket, az illemt pedig az erkölcsöt képviseli. Kína törvényhozói tehát egybefoglalták a vallást, a jogot, az erkölcsöt és az illemt; náluk minde erkölcsnek és érénynek számít. ... Ne hasonlítsuk tehát össze a kínai erkölcsöt az európaival.”⁵⁹ Montesquieu vitakozott a 18. század „áhitatosával”, szinte „ócsárolva” a despotizmust. Ez a rezsim a kard, a méreg és a bot szörnyű eszközeivel élők királysága – vélekedett.⁶⁰ Lehetetlen, hogy egy ilyen társadalomban a kereszténység meghonosodhaték Kínában, véli Montesquieu.⁶¹ Ugyanakkor hiszi, hogy Kína előnyben részesítve a népesség bővését, ezzel hozzájárul az emberi faj gyarapításához a despotizmus pusztításának ellenére. Bár a despotizmus fenyegetése minden keleti uralom szellemére jellemző, ez a növekedés annak következményeit mérsékelheti.⁶²

„Alapvető tétel, hogy önkényuralmi államban sohasem szabad megváltoztatni az erkölcsöket és szokásokat: ez feltétlenül azonnali forradalomra vezetne. Ugyanis az ilyen államokban úgyszólván nincsenek valódi törvények, csupán erkölcsök és szokások vannak, és aki ezeket felborítja, mindent felforgat... Kínában a jó modor elpusztíthatatlan valami, az illemt szabályait úgy tanítják az iskolákban, mint az erkölcsöt. A tudóst arról ismerik meg, ahogyan mások előtt tiszteletét nyilvánítja – mondja Du Halde atya. Ezek a dolgok, amelyeket régi tanítások és tekintélyes tudósok állapítottak meg, olyan szilárdak, mint az erkölcsi elvek, és sohasem változnak.”⁶³

Voltaire az európai abszolút monarchiák számára tekinti Kína „jóindulatú felvilágosodott despotizmusát”, „filozófusok vezette” kormányzatát egyfajta mintának. Művéhez a „nyersanyagot”, akárcsak Montesquieu, ő is Du Halde „Description...”-jából – amelyből hosszú passzusokat vesz át, anélkül, hogy hivatkozna a jezsuita atyára – és a „Lettres édifiantes...” addig megjelent kötetéből meríti.

Az Enciklopédia „Kína” címszavában – amelyet részben ő, részben, a „Despotizmus” címszó mellett, Diderot ír⁶⁴ – Voltaire azt mondja, hogy Kína még egy új fejlődés előtt állhat, ha kapcsolatai Európával feloldják zártóságát.⁶⁵

Voltaire számára saját kora megváltoztatásának modellkísérlete „ismerteti fel” felvilágosultként a kínai patriarchális despotizmust, azért, hogy az abszolutizmust tegye felvilágosodottá. Ez készletti annak a gondolatmenetnek az erőltetésére, hogy ha egyszer a felvilágosodott filozófus-uralkodó kormányzása Kínában létrejött, akkor Európában is meg

lehet és meg kell csinálni. Ez rokonítja Leibniz-cel.⁶⁶ Ennek a civilizációtípusnak legkifejlettebb, legérettebb s egyben a maga számára mintául szolgáló nagy kultúrbirodalma Kína. Kelet és Nyugat összevetése, Kína és Európa párhuzamba állítása Voltaire egyik középponti történetfilozófiai kérdése.⁶⁷ „A kínaiak története csak a történelmi időké. Itt kell alkalmazni teóriánkat, miszerint egy nemzetnek, amelynek már első krónikásai egy hatalmas és bölcs birodalomról tanúskodnak, igen régieknek kell lennie.”⁶⁸ A kínai történelmi források hitelességét meggyőződése szerint az adja, hogy azokban nincsenek csodák, jóslatok és más effélék.⁶⁹ A távol-keleti erkölcs és törvényhozás felülmúlja az európaiat, és a kínai hatalmi rendszer ezért „a lehető legjobb az összes elgondolható államrend közül”. „Az apai autoritás soha sem gyengül. Az írástudó mandarinokat úgy tekintik, mint a városok és provinciák atyjait, és a császárt, mint a birodalom atyját... Az alaptörvény tehát az, hogy a birodalom egy család, és a közjó szolgálata az első kötelesség.”⁷⁰ Kína azért az ideális állam, mert morális tanokon és a törvények tiszteletén alapszik, s úgy tisztelik a törvényeket, mint gyermekek a szüleiket.⁷¹ „A morál, a törvényeknek való engedelmség és a Legfelsőbb Lény imádása alkotják Kína, a császárok és írástudók vallását. A császár az, aki áldoz az Égnek (Tien 天), avagy az Ég és a Föld Urának. Ő kell, hogy legyen a filozófusok közt az első, a birodalom első prédikátora, rendeletei majdnem mindig egyben erkölcsi tanítások.”⁷²

A kínai vallásosságot a tolerancia abban felfedezni vélt elve alapján az európai kereszténység vallásánál helyenvalóbbnak tekintette.⁷³ „Miben áll évszázadok óta a kínaiak vallása? Imádjátok az Eget és legyetek igazságosak.”⁷⁴ Éppen ezért tekinti Wolff példáját figyelemreméltónak. Bár ironizál azon, hogy Wolff Leibnizhez hasonlóan a lehetséges legjobb világról beszél,⁷⁵ a praktikai filozófia gondolatát ő is osztja. Voltaire a konfucianus kultuszt a következőképpen értelmezi: „Az Ő Confuciusuk nem képzel el sem új véleményeket, sem új rítusokat, egy magisztrátus volt, aki a régi törvényeket tanította. Mi néha hibásan azt mondjuk, hogy Confucius vallása, nem volt más vallása, mint az első bölcsök követése. Azt mondja az ő első könyvében, ahhoz, hogy valaki megtanuljon uralkodni, minden napját az önjavítással kell töltenie.”⁷⁶ Voltaire azon elképzelése, hogy Kína a tolerancia „hazája”, igencsak problematikus álláspont, hiszen maga is elismeri, hogy Kínát gyakran uralja az önkény, a vallási türelem okait – ugyanis a hatalom számára a vallásosság közömbös egészen addig, amíg nem érinti az uralom hatékonyságát – nem láthatja át, nem ismerheti fel.⁷⁷

59 Montesquieu 1962. I. 513.; Várnai 1973. II. 76.

60 CARCASSONNE, Elie 1994. *La Chine dans l'Esprit des Lois*. In: Revue d'Histoire de la France 31./No. 2. 324; 13.

61 ROWBOTHAM, Arnold H. 1950. *China in the Esprit des Lois*. In: Comparative Literature. Vol. 2. No. 4. 354–359; 41.

62 Janvier 2009. 9.

63 Montesquieu 1962. I. 508–510., 517.

64 Várnai 1983. 69–70.

65 BARBOSA, Terron 2010. *Images de la Chine dans l'oeuvre de Voltaire*. In: Theleme. Revista Complutense de Estudios Franceses 25. 267–277; 273.;

ARMOGATHE, J.-R. 1976. *Voltaire et la Chine: une mise au point*. In: Actes du Colloque International de sinologie. Les Belles Lettres 27–39. Paris; 31.

66 Várnai 1983. 25.

67 Várnai 1983. 35.

68 Voltaire. 1963. 143. ENGEMANN, Walter 1932. *Voltaire und China*. Leipzig. 1932. 37–38.

69 VOLTAIRE (Auret), Francois-Marie [1765.] 1963. *La philosophie del 'histoire*. [Amsterdam] Genève. 143.; Engemann 1932. 39.; ROWBOTHAM, Arnold H. 1966. *Missionary and Mandarin*. New York. 282.

70 VOLTAIRE (Auret), Francois-Marie [1754.] 1833. *Essai sur les moeurs et l'esprit des nations, et sur les principaux faits de l'histoire*. I. [Bale.] Paris: Firmin Didot. I. 216.; Várnai 1983. 24, 36.

71 VOLTAIRE (Auret), Francois-Marie [1764.] 1967. *Dictionnaire Philosophique*. [Genève: Grasset.] Paris: Flammarion. 110.; Engemann 1932. 34.

72 Voltaire 1833. I. 218.; Engemann 1932. 54.

73 ROWBOTHAM, Arnold H. 1932.; *Voltaire, Sinophile*. PMLA Vol.47. No.4. 1050–1065; 1056–1057.; DAVIS, Walter W. 1983. *China, the Confucian Ideal and the European Age of Enlightenment*. In: Journal of the History of Ideas. Vol. 44. no. 4. 523–548; 541.

74 VOLTAIRE (Auret), Francois-Marie 1991. (Ludassy Mária szerk.) *Voltaire válogatott filozófiai írásai*. Budapest. 429–430.

75 Várnai 1983. 24.

76 Voltaire 1833. I. 145–146.; Várnai 1973. II. 95.

77 Várnai 1983. 39.; PINOT, Virgile 1932. *La Chine et la formation de l'esprit philosophique en France 1640-1760*. Paris. 324 ssk.

Elsősorban Du Halde ‚idézeteire‘ támaszkodva dolgozik,⁷⁸ s nem valószínű, hogy autentikus fordításokat ismerne, bár ezt írja: „Figyelmesen elolvastam Confuciusz könyveit és nem találtam benne egyebet a legtisztább morálnál. Ebben nekünk kell tőlük tanulnunk.”⁷⁹ A jezsuiták Kínája, amely egy olyan – a tudatlan tömegek kivételével – tudós világ, amely mentes a bálványimádástól, a babonáktól és történelme gazdag a legrégebb antikvitásig visszanyúló emlékekben, bölcsességben és tudományban, ez az, ami Voltaire-nek tökéletesen megfelelt.⁸⁰

A „Filozófiai levelek”-ben Voltaire eszméinek hordozója Kína. 1757-ben az „Articles pour l’Encyclopédie”-ben a keresztény dogmatikánál előbbre valónak tekinti a kínai bölcsességet, amelyet deistának nevez. Úgy vélte, hogy olyan vallást talált, amely sem több, sem kevesebb, mint a tiszta morál.⁸¹ Voltaire számára Kína a hierarchia által biztosított par excellence toleranciára alapozódó magasrendű civilizáció, egy olyan kultúra, amely példaképpül szolgálhat.⁸² A „Dictionnaire Philosophique”-ben „Kínai katekizmus” címszó alatt egy fiktív beszélgetésben Isten létének problémája a tárgy, és Isten mint etikai vezető jelenik meg. Voltaire Konfuciusz szájába olyan mondandót ad, amely összeolvasztja a kínai, a keresztény és a polgári világ erénytani elveit. „Konfuce azt mondja: Élj, ahogy halálod óráján szeretnéd, ahogy éltél volna; bánj úgy az emberekkel, ahogy te akarod, hogy bánjanak veled. Ezek a maximák az emberi nem kódexe kellene, hogy legyenek.”⁸³ Valójában Konfuciusz maximája így hangzik: „A nemes ember (*junzi* 君子) tartsa magát a *zhong*hoz és *shu*hoz, hogy ne legyen távol a *daotól*, s [ha nem kívánja, hogy a sokaság emberei közé számítsák] az alkalmazásban ne úgy bánjon a sokaság embereivel, ahogyan azok viselkednének vele, hanem ugyanúgy bánjon a sokaság embereivel, mint ahogy az az ő alkalmaztatásában is kell, hogy érvényesüljön.”⁸⁴ (A *zhong* (忠) az ember önmagával és a többséggel szembeni kötelességtudata, „hűség”,⁸⁵ A *shu* (恕) az alárendeltekkel szembeni „megbocsájtó” attitűd a kötelességteljesítés számonkérésekor.⁸⁶ A *dao* (道), „út”, a konfucianusok számára a követendő utat, „a régi királyok útján járást”, a hierarchiában betöltött pozíciónak megfelelő magatartást jelenti.⁸⁷)

A vitából, mely a francia felvilágosodás eszméinek ütközésekor a nézetek kifejtése során nem hozott konszenzust, annyi azért nyilvánvalóvá vált, hogy egyetlen felvilágosodott ember sem ignorálhatta a Mennyei Birodalmat ebben a században.⁸⁸

Herder, a konszenzusereső

Herder olyan forrásokat használ, amelyeket „a kínaiakról szóló klasszikus könyveknek” tekint. Támaszkodik

Noel és Couplet munkáira, idéz is belőlük. „Különösen értékesként” kezeli Le Comte „Nouveaux Mémoires... de la Chine”-jét, s több szöveghelyet idéz a „Mémoires concernant l’histoire, les sciences, les arts, les moeurs, les usages... des Chinois... par les Missionnaires de Pékin” (1777) kötetéből is, amelyekről azt írja, hogy „elegendő anyagot szolgáltatnak ahhoz, hogy helyes képet kapjunk erről a népről”.⁸⁹

Herder számára minden nemzet különleges értékindividualizmusával egy adott kultúrtörténet hordozója, amely különös módon realizálja az emberiség előrehaladásának egy adott szakaszát. Nézete szerint a nem fejlődésének záloga az egyes ember individuális boldogsága, s a humanitás révén lát csak lehetőséget nembeli tökéletesedésünk létrejöttére, amihez elengedhetetlen az egyes „individuális kultúrák” sajátos kifejlése. Felvet egy felemás céltételezést, miszerint az emberiség történelmét, mint egy „aszimptotikus görbét” kell szemlélni, mely vonzó, de soha el nem érhető célja felé halad.⁹⁰ Ez Herder központi koncepciója.⁹¹ Mintegy jellegzetes példáját adják számára a kínaiak a kultúra haladása megtorpanásának. Úgy véli, ezt jelzi írásuk is, amely számára úgy tűnik, mint egy hiány a „feltalálási erőben”.⁹²

„A régi Kína a világ szélén, mint az előkor egy törmelék megmaradt az ő berendezkedésében. Ez a Földön egy sarok-nép, a sorstól a nemzetek összenyomottságán kívül helyezve, és elszáncolva. Ha nem ilyen lenne a helyzete, nehéz lett volna annak maradnia, ami, mert az, hogy berendezkedése a mandzsuk ellenére kitartott, nem bizonyít mást, mint azt, hogy önnönmagában volt alapozva, és a durvább hódítóknak uralmukhoz a gyermeki rabszolgáshoz egy ilyen trónját kényelmesnek és szükségesnek kellett találniuk. Semmit nem volt rajta szabad változtatniuk, ráültek és uralkodtak.”⁹³

Herder, leírva az egész államberendezkedést, rámutat, hogy az atyai tekintély és a fiúi tisztelet közös elvére épülő államideológia megfelelően tükrözi azt a patriarchális viszonyt, mely a despotia lehetségesen jó kifejeződése. A későbbiekben viszont rámutat, hogy a gyakorlatban a történelem tanúsága szerint ez sohasem valósulhat meg valóságosan.⁹⁴ „Az egész államépület valamennyi viszonyában és kötelességeiben a rendeknek egymással szembeni tiszteletadására épült. Mivel a fiú atyjának, az alattvalók az ország apjának tartoznak engedelmeskedni, amely őket többsége által mint gyermekeit megvédi és kormányozza, lehet-e ennél szebb alapelve az emberi kormányzásnak?”⁹⁵ – mondja Herder kissé ironikusan.

„Nem örökölheto nemesség, hanem az érdem nemessége számítson, vizsgázott, kipróbált férfiak kerüljenek a tisztségekbe és csak ezek a tisztségek adják a méltóságot. Az alattvalót egyik valláshoz sem kényszerítik, egyiket sem üldözik, ha nem támadja az államot. Törvényhozásuk

78 Várnai 1983. 92.

79 Voltaire 1967. 409.; Várnai 1973. II. 96.

80 Voltaire 1833. 205., 207.; Várnai 1973. II. 89–90.

81 Voltaire 1967. 74.; Várnai 1983. 40.; SONG, S. C. 1989. *Voltaire et la Chine*. In: Publ. de l’Université de Provence. Aix-en-Provence. 27.

82 VOLTAIRE 1967. 79.; Várnai 1983. 40–41.

83 Voltaire 1967. 73.; Várnai 1983. 43–44.

84 *Lunyu V.11. Zhongyong 13.*; Várnai 2016. 27–31.

85 Kósa–Várnai (szerk.) 2013. 547.

86 Kósa–Várnai (szerk.) 2013. 521.

87 Kósa–Várnai (szerk.) 2013. 499.

88 ETIEMBLE, René 1989. *L’Europe chinoise. De la sinophile à la sinophobie*. Tome 2. Paris: Gallimard. 208.

89 HERDER, Johann Gottfried 1978. *Eszmék az emberiség történetének filozófiájáról*. Budapest. Gondolat Kiadó. 175–176.

90 Herder 1978. 179 skk.; Várnai 1973. II. 158.

91 PIGULLA, Andreas 1996. *China in der deutschen Weltgeschichtsschreibung 18. Jahrhundert. Die Stellung der chinesischen Geschichte bei Herder*. Wiesbaden. Harrasovitz Verlag. 125.

92 Várnai 1973. II. 179.

93 HERDER, Johann Gottfried 1965. *Ideen zur Geschichte der Menschheit*. Berlin. II. 19.; Várnai 1973. II. 170.

94 Várnai 1973. II. 174.

95 Herder, 1965 II. 11.; MERKEL, Franz Rudolf 1942. *Herder und Hegel über China*. In: Sinica. Monatschrift für Chinastudien. Chinaforschung. Vol. 17. 5–26. Frankfurt; 7.

szokásjog, illemtan, az pedig az ősök szent könyveiben van megváltoztathatatlanul felépítve. A császár a legfőbb papjuk, a Menny Fia a régi szokások őrzője és megtartója, az államtest lelke valamennyi tagja által; tudnánk-e, hogyha ezen körülmények valóban fennállnának és valamennyi alapelv megvalósítással létezhetne, egy tökéletesebb államrendet elgondolni? Az egész birodalom egy erényes, jólnevelt, szorgalmas, boldog gyermekek és testvérek háza lenne.”⁹⁶ Valójában azonban „a nemzet a saját maga által épített államgépezet minden ízében olyan rabszolgaian szolgál, mint hogyha éppen ehhez a despotikus rabszolgasághoz találták volna fel.”⁹⁷ S ez a zsarnokság önkényének is teret adhat.⁹⁸

Herder egy differenciált képet akar adni, és ezért igen alaposan vizsgálja azt a szerepet, melyet a kínai kultúra betölt a rendszer egészében. Herder itt korának gyermeke, amely kor egy népnek a kulturális megbecsülését majdnem kizárólag szellemi, filozófiai vívmányai szerint ítéli oda.⁹⁹ „Különbőség van a tudósok kultúrája és a nép kultúrája között, a tudós olyan tudományokban jártas, amelyeknek gyakorlását az állam hasznára megparancsolják neki. Megőrzi és továbbviszi ezt a tudást, átadva rendje tagjainak, nem bízva azonban a népre.”¹⁰⁰ Az elvek és a gyakorlat sokszoros szétszakadásában egy állandó beszűkültség nyilvánul meg, s az egész élet egy helyben maradását a „gyermeki állapotban” való bennragadás okozza.¹⁰¹ Innen a megosztottsága, kettéhasítottága a kínai állami szokásoknak és a valódi történeéseknek.¹⁰²

Herder rámutat, hogy az a politikai és filozófiai-etikai rendszer, mely állandóan önmagába fordul vissza, kifelé mutathat ugyan olyan kiválóságot tükröző jegyeket, amelyeknek következtében Európában, kivált filozófiája és mindenekelőtt politikai erkölcsstana sikert arathatott, de a rendszer valósága semmi okot nem ad a dicshimnuszokra. Elítéli a 18. század Kína-imádatát, ugyanakkor erélyesen tiltakozik az ellen, hogy az ő ábrázolását a kínai „jellegzetességről” mint Kínának a megvetését tekintsek. Eltérően attól, ahogy azt egyes kutatók állítják „fogalomvilágról”,¹⁰³ nem volt sinofób, mint bizonyos mértékig Montesquieu, éppen alapelveiből következően, mely szerint minden népnek megvan a maga fejlődési mércéje. Sem az „elődök” sinomániáját, sem a kortársai között lábra kapó sinofóbiát nem tartotta helyénvalónak.¹⁰⁴

Herdernek az a bonyomása, hogy a kínaiak morális és törvénykönyvei mindig körben forognak. Mindamellet azt írja: „Én tisztelem a Kíngeket, az ő kitűnő alaptételeik miatt, akárcsak egy kínai, és Confucius neve nekem egy nagy név, habár én látom azokat a béklyókat, amiket ő is hordott, és amelyekkel az ő műve a legjobb akarattal, az egész kínai államrendezésre politikai morálja által örök időkre rákényszerítettet. A Kíngeken keresztül ez a

nép, mint más hasonló népei a Földnek megállt az önevelésben egy fiúi korban, mert ez a mechanikus hajtóműve a morális tanításnak megakadályozta a szellem szabad fejlődését minden korra, és mert a despotikus birodalomban minden e szerint az állandó mechanizmus szerint folyik.”¹⁰⁵ Az ember célja Herder szerint nem pusztán az emberi nem fejlődésében áll, hanem az egyéni boldogság és a humanitás kiteljesítésében. Ez az egyes kultúrák individualitásában, és individuumai sajátos karakterének kifejlődése által valósulhat meg, ámde Kína fejlődése megakadt, nevelési, oktatási és törvényrendszere évezredek óta megkövült rigorozitálásában elveszve.¹⁰⁶ Ebben is látja a szabadság hiányának okát, mely a kínai társadalom megrekedését eredményezte.¹⁰⁷ „A törvényhozásnak és az erkölcsnek az a műve, amely Kínában az emberi értelem gyermekkori kísérleteként alakult ki, sehol a Földön nem ilyen szilárd, maradjon is ekként a maga helyén, soha ne alkosson Európa zárt kínai birodalmat, amely gyermeki kegyeletet tanúsít zsarnokai iránt.”¹⁰⁸ Mindezen kritikák ellenére Herder nem zárja ki Kína lehetőségét a humanitás kifejlésének alakulásában, ha képes lesz megváltoztatni, meghaladni természet adta kötöttségét, s részt vállal az emberiség ezen legfőbb feladatából.¹⁰⁹

Az előttünk kibontakozott kép

A jezsuita ismertetések alapján a korszak gondolkodói közül nem kevesen feltételezték, hogy a Kínában honos matematikai, asztrológiai és „metafizikai” tudományoknak szoros a kapcsolata a történetírással, a kormányzással és az erénytannal. Ez az, amit Leibniz vagy Voltaire oly döntőnek tekint kultúrájuk és az európai kultúra egyetemes módon való összekapcsolhatóságának szempontjából. Ugyanakkor az a koncepció, hogy a tudományok Kínában egyfajta komplexitásban fejtik ki hatásukat, és ezáltal bizonyos mintával szolgálhatnak az európai tudomány számára, hibás értelmezés következménye. Ez abból fakadt, hogy a „tájékoztató” jezsuita fordítók és interpretátorok félreértették a kínai „tudományosságot” és annak funkcióját a kínai elit életében. Nem vették észre, hogy az voltaképpen egy misztikus technika és technológia összekapcsolása a hatalomgyakorlás elméletével, amely a kínai kormányzat működésében töltött be alapvető szerepet.¹¹⁰

Az európai filozófia 17–18. századi Kína-képét a fogalomértelmezésben is befolyásolta a jezsuita interpretáció. A fogalmi nyelvezet a „kínai” misszionáriusok fordításaira hagyatkozott, amely a skolasztika és a teológiai terminológia egyfajta kombinációjával, az antik fogalomkészlet ártérelmezésével operált. Módszertanilag ez jellemezte a kínairól latinra és a latinról kínaira fordítást is. Ezt nem-

96 Herder 1965. II. 11.; KUSCHEL, Karl-Joseph 2005. *Weltreligion in der Literatur – Europa und China: Grundzüge der Rezeption*. Tübingen. 11.

97 Herder 1965. II. 19.

98 Herder 1978. 185–186.; Várnai 1973. II. 174.

99 Várnai 1973. II. 177.

100 Herder 1965. II. 39.

101 Várnai 1973. II. 180.

102 Herder 1965. II.13–14, 20.; Merkel 1942. 8.

103 HSIA, Adrian 1985. *Christian Wolff: Rede von der Sittenlehre der Chineser*. In: *Deutsche Denker über China*. (Hrsg. A. Hsia) 42–72. Frankfurt am Main. 55.

104 Várnai 1973. II. 182.; GOEBEL, Rolf J. 1995. *China as Herder's Orientalist*. In: *South Atlantic Review*. Vol. 60. No. 1. 111–129. 111. skk.

105 Herder 1965. II. 21.; Merkel 1942. 8.

106 Herder 1978. 179.; Várnai 1973. II. 158.

107 Herder 1978. 177.; Várnai 1973. II. 168.

108 Herder 1978. 185–186.

109 Várnai 1973. II. 185.

110 VÁRNAI András 1997. *A kínai tudományosság tanulmányozásának fontosságáról. A kínai tudományosság és az európai tudomány kapcsolódásának sajátosságai*. In: Hronszky Imre et al. (szerk.) *Tudományfilozófiai és technikapolitikai tanulmányok* 71–84. Budapest: Uranosz. 74.; VÁRNAI András 1998. *Közvetítés Európa és a Kelet tudományossága között. Jezsuita misszionáriusok a kínai udvarban*. In: Wöran–Hronszky et al. (ed.): *Tudomány- és technikafilozófiai, tudomány- és technikatörténeti tanulmányok*. Budapest. 91–99. 94.

csak a korszak gondolkodói, de még a 19–20. századi sinológia fordításirodalma is átvette. Csak az utóbbi egy-két évtizedben jelentkezett egy új terminológiaértelmezési igény.¹¹¹

A kép, ami itt kibontakozott előttünk, kissé homályos, és ezért az arc benne valamennyire torzultnak tűnik, mint Platón vagy a bibliai Pál tükreben, de ne számítsunk se az ideák világának, se az üdvözültek tisztánlátására. Ettől az időszaktól kezdődően sok minden történt a világtörténelemben. A történelemfilozófiában Adam Smith-től Hege-

len, Marxon és Max Weberen át Spenglerig, Toynbee-ig és a Fukuyama és Huntington közötti vitáig, sokan tárgyalták a Kína-problémát, s bár Kína drasztikusan meg is változott, még mindig igen sok maradt befolyásoló múltjából, ami ma is erősen hat. Kétarcúsága máig nem változott. Régi és mai együtt, nincs itt sem az ideák világa, sem az üdvözültek országa, nincs tiszta kép, bár sokat tisztult, ha figyelmesen nézzük a régi, illetve a mai globalizálódott világban a maga sajátosságait őrző és mégis betagozódó Kínát.

111 BRANCACCIO, Lavinia 2007. *China accomodata, Chinakonstruktionen in jesuitischen Schriften der Frühen Neuzeit*. Berlin: Frank&Timme. 27–29.; Várnai 2011. 53–56., 62–63.; Várnai 2013. 381.

A Zhou-kori bölcselet karaktere

Az ókori kínai civilizáció önképe

A legelső kínai dinasztiák hatalmuk növekedésével fokozatosan uralmuk alá vonták a Sárga-folyó vízgyűjtő területeit, majd más, jól megművelhető folyó völgyeket. A terjeszkedés akár egész népcsoportokat is körbekeríthetett, amelyeket vagy bekebeleztek, vagy ignoráltak. Így olyan egyes törzsszövetségek alakultak ki, amelyek felett egy közösen elismert, politikailag és szakrálisan kitüntetett dinasztia uralkodott.

Egy ősi kínai óda szerint „a széles ég alatt nincs, mi nem a királyé volna” (*Dalok könyve* II F 2.). A kínai *wangok*, akik *han* és nem kínai népcsoportok felett egyaránt uralkodtak, valóban az Égalatti (*tianxia*) birtokosaként, az Ég fiaként (*tianzi*) hivatkoztak magukra. Ugyanakkor a kínai államok már az archaikus kor óta olyan Középső Birodalomként, esetleg középső birodalmakként (*Zhongguo*) tekintettek magukra, amelyek nem pusztán a világ földrajzi középpontjában helyezkednek el, hanem a civilizáció szempontjából is a centrumot képviselik (*Jullien* 2009).

Ez a világnépe meghatározta a kínaiak más népek, más földrészek iránt tanúsított attitűdjét is. A kínai kultúra olyan „gravitációs” teret jelentett régiójában, amelynek alig lehetett ellenállni. A közéjük ékelődött nem *han* népcsoportokat beolvasztották, az őket körbevevő törzseket és államalakulatokat pedig sinizálták. Még a császárkori Kína előtt jegyezte meg Menciusz rendkívül találó módon: „Olyat már hallottam, hogy a kínai műveltség (*Xia*) átalakított barbárokat, de olyat még nem hallottam, hogy valakit a barbárok alakítottak volna át.” (*Mengzi* III A 4.)

A központi elhelyezkedés gondolatából azonban egyfajta kulturális restség is származott (*Dawson* 2002). Kína sohasem akarta mindenáron meghódítani az egész világot, néhány kivételtől eltekintve érdektelen maradt a másik négy égtáj iránt. Világnépeük perifériáján fekvő, így számukra irreleváns, egyben lenézett országok részéről megelégedtek a (névleges) vazallusi viszonytal (Gernet 2001). Az ókori kínaiak adottnak tekintették az egész Égalatti egybetartozását, számukra az jelentette a kérdést csupán, hogy akkor a (központi része) miért nem egységes politikailag.

A Zhou-dinasztia hanyatlása

A korábbi, rokonsági-nemzetségi alapokon szervezett Zhou-dinasztia ugyanis barbár betörések miatt kénytelen volt keletre költöztetni a fővárosát (*Kósa-Várnai* 2013). A Keleti Zhou időszakban (i. e. 770–221) végleg meggyengült a központi kormányzat, míg a regionális hatalmi gócpontok egyre csak erősödtek, száznál is több apró állam jött létre.

A kínai fejedelemségek, beleértve a „barbár” származású Qin és Chu államokat is, először csak a hegemon szerepért versengtek egymással, majd az utolsó évszázadokban, a Hadakozó fejedelemségek korszakában (i. e. 475–221) nyílt csatározásba kezdtek (*Gernet* 2001). A háborúkban alkalmazott gyalogosság szerepének megerősödésével és a megszerzett földek új típusú elosztásával meggyengült az amúgy is válságban lévő, harcban hadi szekereket használó elit, és fokozatosan elveszítette az oktatás és az írás-olvasás privilégiumait is. Ezt a megosztottságot és a változásokat úgy érzékelték, hogy eluralkodott az Égalattiban a zűrzavar (*luan*).

Sokan úgy érezték, hogy a társadalmi rendet valamilyen képpén újra kell alkotni (*Chang* 1971). Az egykor he-

gemón Jin fejedelemség i. e. 403-as felosztása utáni rövid időszakban az egyeduralomért versengő államok elsősorban belső átszerveződéssel voltak elfoglalva, mely lehetővé tette a társadalmi folyamatok erjedését (*Maspero* 1978). Közben a fejedelemségek közötti gyorsuló versenyben felértékelődött a hasznos képességekkel rendelkező „kisnemesség” szerepe. Az uralkodók a hasznosság (*li*) elvének középpontba kerülésével ezt az újonnan létrejött társadalmi réteget arra használták fel, hogy fejlett hivatalnokrendszerrel működő központosított államokat hozzanak létre.

Ebbe a nyíltan politikai természetű hatalomgyakorlásba tanácsadás útján az eddigiéknél közvetlenebbül szólhattak bele a különböző eszmei áramlatok (*Gernet* 2001). Az időszak így kulturális és szellemi eredményeiről is ismertté vált, nem véletlenül kapta a „Száz bölcséleti iskola” nevet. A korabeli Kína a felgyorsult folyamatok révén alapvetően átalakult. A termékeny és intenzív korszakban kikristályosodott elvek aztán évezredek át meghatározták a kínai világ fejlődését.

A kínai hagyomány sajátosságai

A korszak bölcséletének megismeréséhez tudni érdemes, hogy az egymásra ható, rendkívül sokszínű gondolati világot csak a későbbi Han-dinasztia történetírói rendezték utólag merev kategóriákba.

A különféle eszmei áramlatok megkülönböztetését, valamint a közöttük lévő különbségek megértését tovább nehezíti a kínai intellektuális hagyomány sajátos jellege. A kínai bölcselet tömör kifejezései gazdag jelentésrétegekkel bírnak, így a látszólag azonos kifejezések és fogalmazásmódok valójában eltérő elképzeléseket takarhatnak. A kínai bölcséletben ugyanis, mivel nehezen tűri a szakítást, úgy volt legkönnyebben elérhető a siker, ha valaki átértelmezett egy már létező és bevett szóhasználatot. „Az újdonság Kínában gyakran a hagyományon belül került kifejezésre és nem annak ellenében.” (*Ames*, 1983)

Ez a gondolkodásmód lehetett az egyik oka a történelmi feljegyzések nagy becsben tartásának, a szövegeket „szentként” kezelésének. A szövegteremtés összefoglalása és átfoglalása kerülendő volt, ehelyett bevett gyakorlatként üzték a különböző szöveghelyek kiemelését a kontextusból, illetve (gyakran megjelölés nélküli) egybeszerkesztésüket (*Gernet* 2001). A módszert használva egy kifejezés vagy idézet az új szöveggörnyezetében teljesen egyedi, akár az eredetétől gyökeresen eltérő jelentést is nyerhetett (*Van Els* 2012). Ezek a változások aztán éles kontúrok hiányában könnyen észrevétlenek maradnak a külső szemnek, így elfedhették az új koncepciókat.

A wuwei példája

Jó példa erre a *wuwei* kifejezés. Szó szerinti jelentése „nem-cselekvés”, „cselekvéshiany”, legáltalánosabb értelmében viszont nem magát a cselekvést, hanem a cselekvőt, illetve annak mentális állapotát jellemzi, így általában nem tényleges tétlenséget, hanem inkább törekvés, illetve erőfeszítés nélküli tettet jelöl (*Slingerland* 2003).

A szélesebb közönség által taoistaként ismert fogalom azonban valójában korszakesemény volt. Talán meglepő, de a háborúk és hódítások szabdalta korszak szellemi áramlatai többségükben egy „nem-cselekvő” uralkodóképet propagáltak. A taoizmus különféle változatain túl nem kivétel

ez alól a korai konfucianizmus uralkodóeszménye sem, de még a központosított állam megteremtésében nagy szerepet játszó legizmusban is kitüntetett helyet foglal el a koncepció. Mindhárom abból indult ki, az eszményi uralkodó az erény (*de*) birtokosa, melynek egyöntetű megnyilvánulása a *wuwei* viselkedés. Ez persze, mint látni fogjuk, irányzatonként mást és mást jelentett.

A korai viták

A bölcselek közül először Konfuciusz (*Kongzi*, kb. i. e. 551–479) lépett fel, majd többen vitába szálltak vele. Érdekes megfigyelni, hogy a korabeli kínai érvelést nem elméleti, hanem gyakorlati kérdések foglalkoztatták, mivel ha közvetett módon is, de általában egy fejedelmet akartak meggyőzni. A bölcselek így tételek bizonyítása helyett inkább a helyes cselekedetek (*wei*) igazolására törekedtek (*Kósa-Várnai* 2013).

Az i. e. 5–4. század intellektuális állapotáról Menciusz igen sötét képet festett: „A visszavonult írástudók értelmetlen vitatkozásra adták fejüket. Yang Zhu és Mo Di szavai betöltik az Égalattit.” (*Mengzi* 3 B 9.) A legelső eszméramlatok természetével kapcsolatban ennél részletesebb összehasonlítást találhatunk a *Huainanziben*. Ez a mű egy i. e. második század közepére összeállított filozófiai szöveggyűjtemény, amelynek fő célja egy tökéletes szocio-politikai rend felállítását volt az igaz ember (*zhenren*) eszményére alapozva. Az *Alkalmazások és illesztési trükkök* fejezet így foglalja össze a Menciusz által említett vitát:

„Énekelve-pengetve és dobverésre táncolva zenélni, meghajlásokkal és kézmozdulatokkal végezni a szertartásokat, kimódolt temetéssel és hosszas gyászolással búcsúztatni a halottat – Konfuciusz ezeket állította, Mo mester pedig tagadta. Kölcsönösen törődni egymással és megbecsülni a kiválóakat, támogatni a szellemeket és elutasítani a sorsot – Mo mester ezeket állította, Yang mester pedig tagadta. Épségben hagyni a hajlamot (*xing*) és megőrizni az igazt (*zhen*), nem engedni, hogy a (külső) dolgok terheljék testünket (*shen*) – ezeket Yang mester állította, Meng mester pedig tagadta.” (*Huainanzi* XIII 7 A 12 – 7 B 1.)

A szöveg tanúságtételét, mely kiegyensúlyozottnak tűnik, és amely egybevágnak más forrásokkal is, a mesterként szövegszerkesztés ellenére hitelesnek fogadja el a kortárs sinológia (*Graham* 1989). Így induljunk ki ebből az első bölcselek tárgyalásánál!

Konfuciusz

Konfuciusz számára, mint olvashattuk, kiemelt jelentősége volt a zenének és a rítusoknak. Mindez nem véletlen, ugyanis Konfuciusz abból az apró Lu fejedelemségből származott, ahol a korban még elevenen éltek a rendkívül szertartásos Zhou-tradíciók. Ő maga az ún. *ru* írástudói réteghez tartozott, amelynek feladata a „hat művészet”, az íjászat, a kocsihajtás, a számtan, a rítusok, az írás és a zene oktatása volt. A feljegyzések szerint a „téli tananyaggal” foglalkozott, mely utóbbi három művészetet jelöli (*Kósa-Várnai* 2013). Nem meglepő tehát, hogy Konfuciusz bölcseletében a zenés szertartásosság kitüntetett fontosságot kapott.

Konfuciusz vitathatatlanul Kína legelső és legfontosabb bölcseleje. Iskolát alapított, tanait tanítványai írták le a *Beszélgések és mondások* (*Lunyu*) című műben. A világban fennálló zűrzavar okát a kötelesek elhanyagolásában vélte felfedezni. Az ősök jól működő régi szokásaira hivatkozva kívánta visszaállítani a rendet, méghozzá a Zhou-nemzetség viszonyrendszerének és szertartási szokásainak általánossá tételével és konzer-

válásával. Annak ugyanis még „pompázatosak voltak a törvényei” (*Lunyu* III 14.), a társadalmi szerepek még ideálisan működtek bennük. Ezek alapján, ahogy a családot az apa–fiú szerepeknek kell meghatározni, párhuzamosan, a társadalomban a helyes úr–szolga viszonyoknak kell fennállniuk. Ezeket szertartások és formális viselkedésminták rendszere biztosítja, melyeket tanulás útján teljesen belsővé kell tenni.

A rendszer hierarchikus, a legnagyobb felelősség a fejedelmén van: Ha megfelel a kiemelkedett ember (*junzi*) ideáljának, akkor bírn fogja az Égi megbízást (*tianming*), és anélkül, hogy bármi egyebet tenne, rend lesz. Konfuciusznál ugyanis az uralkodó a Zhou-szertartások megelevenítésével, a régi erénynek (*de*) felmutatásával „olyan, akár az északi sarkcsillag, amely mozdatlanul a helyén marad, bár minden csillag mozog körülötte” (*Lunyu* II 1.), így sürgés-forgás nélkül (*wuwei*) visszatérítheti a világot a kizökkent útról a régre.

Konfuciusz hatása életében még csekély volt, csak halála után kezdett egyre népszerűbbé válni, míg végül azonosítani nem kezdték magával a *ru* fogalmával. Ezt a *ru* irányzatot fordítják mai napig konfucianizmusként.

Mo Di

Konfuciusz az addigra válságba jutó társadalmi rendet kívánta konzerválni, ezért nem véletlen, hogy bölcseletét, mint ősöktől átvett, megkérdőjelezhetetlen igazságot prezentálta (*Lunyu* VII 1.). Tanainak első ismert kritikusa Mo Di (kb. i. e. 470–391) volt, aki ugyanezt a módszert alkalmazta. Konfuciusz után élt, szintén Lu környékén. A források szerint sok követőre tett szert, bölcseletét pedig a róla elnevezett *Mo mester* (*Mozi*) örízte meg.

Mo Di bölcseletének karakteres jellemzője a vitatkozó jellege. „Nem elégszik meg azzal, hogy valamit állít, hanem bizonyítani akar”, és ezzel egyedülállónak számított a korabeli Kínában (*Maspero* 1978). Emellett ő is a régi korokat tekintette ideálisnak, a zűrzavar okát ő is a hagyományoktól való eltérésben látta. Konfuciuszsal ellentétben azonban teljesen más dolgokat értett ezek alatt.

Konfuciusz és Mo Di összehasonlításakor azt szokás kiemelni, hogy míg Konfuciusz a politikából fokozatosan kiszoruló régi elit érdekeit kívánta egy fennálló társadalmi viszonyokat konzerváló új ideológiával felülről újraszervezni, addig Mo Di egy államhatalomtól független forrású, egész társadalmat átalakító szervezkedést kívánt elindítani a fennálló elit ellenében. Talán ezért sem véletlen, hogy példáuliban rendszeresek a kézműves példák, érezhetően a felemelkedni igyekvő rétegeket próbálta megszólítani.

Tanításának lényege, hogy a családi viszonyokat az egész Égalattira ki kell terjeszteni (*Kósa-árnai* 2013). Ha mindenki betartaná a kölcsönös, megkülönböztetés nélküli törődés (*jian ai*) kötelmét, és hasznos (*li*) cselekedeteivel a közjót szolgálná, akkor rend uralkodna, mint régen. Tanaiban lényegében a konfucianus emberségesség (*ren*) és méltányosság (*yi*) kiterjesztésével van dolgunk (*Ivanhoe* 1998). Ennek következménye egy a Konfuciusztól tökéletesen eltérő világvélemény, egy olyan társadalom, amelyben a rendet az tartja egyben, hogy a meritokratikus rendezettségű kölcsönöségi hálózat minden tagja egyaránt betartja a szabályokat.

Yang Zhu

A harmadik félről, Yang Zhuról csak töredékekből tudunk, mivel a róla elnevezett egyetlen írásról kiderült, hogy késői fabrikáció (*Chang* 1971). Konfuciuszsal és Mo Dival ellentétben nem hozott létre tényleges iskolát. Végeredményben fiktív személy is lehet, a korszak-

ban valóban nagy népszerűsége szert tett gondolati áramlat zászlajára tűzött (Graham 1989).

A jangista szemlélet a háborúskodás következményeiből indult ki (Hanfeizi L 4.). Úgy látta, hogy a külsődleges dolgok, mint hírnév, státus vagy hatalom ártnak az embernek. Ettől, és a szertartásos műviségétől tartva valós állapotában, eredeti hajlamait nem elnyomva akarta megőrizni az embert. A személyközi kapcsolatok alapja a valódiság kell, hogy legyen, nem pedig valamiféle elvont elv. Mások kiválósága, valamint a holtak emléke helyett pedig a még élő, égi eredetű hajlamaikat kell megőriznünk, nem szabad azokat feladnunk.

E gondolat hívei a fenti okokból megvetették a többi irányzat bölcsesét, amelyek rendre fontosabbnak ítélték a közéletet a magánéletnél (Emerson 1996). Jangista szempontból a közérdek előremozdításának egyetlen helyes módja az, ha mindenki a saját magánérdekét követi. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a nyugati analógiák, az egoizmus, hedonizmus és individualizmus fogalmi jól jellemezhetnék. Hasonlóképpen rossz irányba tapogatóznak azok, akik a taoizmus előfutárait tisztelik bennük, teljességgel hiányzik belőle a miszticizmus és az intuíció – csak marginális elemeket vettek át belőle (Feng 1983). Sokkal inkább arra érdemes gondolnunk, hogy a jangisták számára a magánszféra és a hétköznapi élet élvezett elsőbbséget.

A jangista gondolatok sokfelé utat találtak maguknak, és nem csak a korabeli kormányzó elit körében váltak népszerűvé (a konfucianusok rosszállása elsősorban ennek köszönhető), de későbbi szövegekben is megőrződtek (Zhuangzi, Lüshi chunqiu). Ugyanakkor nem tömörültek intézményes keretek közé, így nem is fejthettek jól marandó hatást. A jangista gondolat eszmetörténeti jelentőségének megértéséhez inkább azt érdemes vizsgálni, hogy milyen témákat provokált ki.

A korabeli Kínában nem létezett az individuum fogalma, az emberi lélekre és testre is több, eltérő jelentésű kifejezést használtak. Egyesek szerint a jangista bölcsélet egyik vívmánya éppen az emberi test „felfedezése” volt (Emerson 1996). A forrásokból úgy tűnik, mintha az egyéni test (shen) egységben megőrzésének fontosságát használták volna érveként a magánérdek elsőbbségének igazolásához.

Az erre adott reakciónak is tűnhet az, hogy a Menciusz által használt testfogalom (ti) tagolt, minőségileg különböző részekből, szervekből állt (Mengzi VI A 14–15.). Mintha csak azt akarta volna ezzel bizonyítani: az emberi test nem lehet elégséges minimum, amelyre, mint alapelve és alapértékre hivatkozhatunk, hiszen ez belülről ugyanolyan tagolt, mint a külvilág. Jól látható, ahogy Menciusz ellenfelei fogalmait és koncepcióit felhasználva, azokból merítve cáfolta és haladta meg a rivális tanokat saját konfucianizmusával.

A korai viták összefoglalása

Az eddigiek alapján megrajzolhatjuk a kínai bölcsélet legkorábbi vitájának vezérfonalát. A motizmus, a yangizmus és a korai konfucianizmus rendkívül szoros viszonyban álltak egymással. Konfuciusz társadalmi bázisként az elite, míg ezzel szemben Mo Di a közép rétegre akart építeni. A yangizmus egészen új dimenziót nyitott a vitának azzal, hogy a magánélet szempontjait védte.

A korai kínai bölcsélet történetének szerkezete világosan kirajzolódik. Konfuciusz megszabta a „menetrendet”, mely ellen fellépett Mo Di. A jangista vonal mindkettő iskolát, bár más-más ok miatt, kritizálta. Végül Menciusz volt az, aki lezárta a vitát azzal, hogy a rivális eszmeáramlatok kérdésfelvetéseiből is merítve árnyaltabb és kifinomultabb kifejtését adta a konfucianus álláspontnak.

A jangista gondolatok soha nem voltak képesek szisztematikus tanítással szerveződni, a motizmus pedig az idők

Tubákos flakon, sziklára támaszkodó halhatatlan biszkvit, színes máz

során három irányzatra szakadt (Hanfeizi LX). Menciusz ezekkel szemben sikeresen „emelte a tétet”, és átfogó, a hatalom számára is vonzó rendszert alkotott.

Taoizmus

Ha a taoizmus keletkezését akarjuk meghatározni, számos közismert téveszmével le kell számolunk. Az ókori taoizmus filozófiai irányultságú volt, nem volt hangsúlyosan vallásos, vagy egészségmegőrző arculatú. Igaz ugyan, hogy a Zhou-korszak végére már megjelentek olyan különféle légző- és testgyakorlatok, amelyek a korábbi démonűző testtartások hatásait mutatják, de ezeket a mai napig is sokkal szélesebb körben alkalmazzák ahhoz, hogy tisztán taoistának nevezhetnénk őket (Robinet 2006).

A széles körben ismert *Út és erény* könyvével (*Daodejing*) kapcsolatban még több probléma merül fel. Egyrészt a mű vélhetően több, nem azonos korban alkotó szerző írásait tartalmazza az i. e. negyedik századtól egészen az i. e. második századig; pontos datálása vitatott. Másrészt névleges szerzője, Laozi valószínűleg fikció terméke. Lao Dan, akivel gyakran azonosítják, történelmi alak, ugyanakkor a források szerint konfucianus bölcselő volt. Könyven lehetőséges, hogy a szerzőknek azért esett Lao Danra a választása, mert így egy Konfuciusznál is bölcsőbb, őt kioktatni tud bölcsre hivatkozhattak (Graham 1990); később, a buddhizmus terjedésekor is hasonló módszereket alkalmaztak a taoizmus elsőbbségének bizonyítására.

Az *Út és erény* könyve hasonló módon érvel, mint Konfuciusz. Itt is egy régi aranykor eszméje tűnik fel, valamint a taoista uralkodó szintén karizmatikus erényénél (*de*) fogva, a *wuwei* segítségével uralkodik, és vezet vissza népét a harmóniába. Ezek módja és célja azonban

gyökeresen elűt Konfuciusz és Mo Di elképzeléseitől. A *Daodejing* az ember ideális állapotát a „megmunkálatlan fadarabhoz” hasonlítja (*Daodejing* XV., XIX., LVII.). Születésekor még egyszerű (*su*) és érintetlen, de a társadalom által ráerőltetett vágyak és konvencionális ismeretek elrontják. A „tudás” ugyanis a szerzők szerint nem vezet jobb élethez, csak felesleges viszályt, zűrzavart szül. „A népet azért nehéz kormányozni, mert a fölötté állók sokat tevékenykednek” (*Daodejing* LXXV.). A kultúra természetellenes dolog, mindenféle görcsös igyekvés csak egyre rosszabbá teszi a helyzetet.

Szerencsére az ember megtisztulhat, lehetséges a primitív őállapotba való visszatérés. „Ezért a bölcs ember (*shengren*) azt mondja: Ha én nem-cselekvő vagyok (*wuwei*), akkor a nép magától megváltozik; ha én szeretem a nyugalmat, akkor a nép magától megjavul; ha nekem nincs tevékenységem (*wushi*), akkor a nép magától meggazdagodik; s ha nekem nincsenek vágyaim, akkor a nép magától visszatér a faragatlan fa állapotába.” (*Daodejing* LVII.)

Ezek az elvek első ránézésre emlékeztetnek a jangista gondolatokhoz, de látnunk kell, hogy a *Daodejing* politikai irányultságú, és ilyen szempontból szorosabb rokonságot mutat Konfuciusz és Mo Di politikabölcséleti irányultságával. A közéletből visszavonult, remete életmódot hirdető taoista bölcsélet tematizálva csak Zhuangzinél jelent meg (i. e. 476–221).

Legizmus

A legizmus is egy utólagos elnevezés, valójában soha sem létezett ilyen iskola. Hagyományosan Han Fei mester (i. e. 280–233), és más hasonló gondolkodású államférfiak gondolatait soroljuk ide, akikben közös, hogy a személyes kapcsolatokon alapuló Zhou-politikával szemben mindenre és mindenkire kiterjedő törvénykezéssel, jutalmazások és büntetések rendszerével képzelték el a kormányzást (Lundahl 1992).

Han Fei felismerte, hogy életében alapvető átalakulások, új jelenségek folynak, így nem a múlt eszményében kereste a megoldást, hanem az érdekelte, hogy ott és akkor hogyan lehetne sikerrel kormányozni (*Hanfeizi* XVIII 3.). A realitások talaján maradván nem várt el eszményi képességeket sem az uralkodótól, sem az alattvalóktól. Sőt, az embereket valójában önzőnek és ostobának vélte, akiknek csak az uralkodó szempontjából, eszközként van valami értékük (Fu 1996).

A legista szemlélet szerint ugyanis nem az állam van az emberért, hanem fordítva, az ember az államért. Az uralkodói érdek maga a közérdek, így minden magánérdek veszélyes és elfojtandó. Ez alól nem képeznek kivételt az uralkodó személyes érzései, preferenciái, kapcsolatai sem. Ha ugyanis nem rejti őket véka alá, akkor kiismerhetővé válik, amely manipulációhoz és áruláshoz fog vezetni. „Az embereket bízni annyi, mint irányítva lenni.” (*Hanfeizi* XVII 1.) Az uralom megtartásához ezért kiismerhetetlenné kell válnia, amelynek legegyszerűbb formája a nemcselekvés (*wuwei*), amely itt nem példamutatást vagy inspirálást jelent, hanem a megtévesztés és hatalommegőrzés technikáját (*shu*) (Ames 1983).

A legista államférfiak igyekeztek a társadalmi változásokat felhasználni államaik átszervezésére és megerősítésére. Mindent abból a szempontból vizsgáltak, hogy hasznos-e a háborúskodáshoz vagy a földműveléshez. Vízijük egy rideg és teljhatalmú állam felé mutatott (Kósa-Várnai 2013).

Bár a legizmus által újrászervezett Qin fejedelemség sikerrel egyesítette Kínát, közben azonban szinte minden

társadalmi réteget maguk ellen fordítottak (Ames 1983). Ehhez hozzájárult, hogy a haszontalannak ítélt műveket elégették, az ellenkező bölcséket pedig élve eltemették. Az első császárság gyors bukása után a nyomában támadt Han-dinasztia névleg teljesen szakított a legizmussal, valójában azonban felhasználta fontosabb elemeit hatalma kiépítéséhez és fenntartásához.

Összefoglalás

A jangista gondolatok a Han-kor elejéig ugyan fel-fel-törő búvópatakként megmaradtak, de azon felül, hogy egy részüket magába építette a megerősödő vallásos-egészségmegőrző taoizmus, hosszú távon zsákutcának bizonyultak. A motista iskolákat a Qin-dinasztia elpusztította, ugyanakkor néhány elvük, például a hasznosság (*li*) tisztelete éppen a legizmusban őrződött meg.

Ezekkel szemben a legista tanokat is magába építve, szinkretista konfucianizmus a Han-dinasztia idején hivatalos ideológiává vált, és a császárkori Kína végéig meghatározta nemcsak a hétköznapi életet, de a kínai politikát is. Hatása még napjainkban is rendkívül erős, Kínában és Dél-Koreában egyaránt kimutatható.

Irodalomjegyzék

- Ames, Roger T, *The Art of Rulership. A Study in Ancient Chinese Political Thought*, Honolulu, University of Hawaii Press, 1983.
- Chang, Aloysius, *A Comparative Study of Yang Chu and the Chapter on Yang Chu I-II.*, Chinese Culture 12–13., 1971/4 & 1972/1.
- Dawson, Raymond, *A kínai civilizáció világa*, Budapest, Osiris, 2002.
- Emerson, John J., *Yang Chu's Discovery of the Body*, Philosophy East and West, Honolulu, University of Hawaii Press, 1996/4.
- Feng Youlan, *A History of Chinese Philosophy*, Princeton, Princeton University Press, 1983.
- Gernet, Jacques, *A kínai civilizáció története*, Budapest, Osiris, 2001.
- Fu Zhengyuan, *China's Legalists. The Earliest Totalitarians and Their Art of Ruling*, Armonk, M. E. Sharpe, 1996.
- Graham, Angus C., *Disputers of the Tao*, Chicago, Open Court, 1989.
- Graham, Angus C., *The Origins of the Legend of Lao Tan = Studies in Chinese Philosophy and Philosophical Literature*, Albany, State University of New York Press, 1990.
- Ivanhoe, Philip J., *Mohist philosophy = Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London–New York, Routledge, 1998.
- Jullien, Francois, *On Universalism = The Yearbook of Comparative Literature 55*, Bloomington, University of Toronto Press, 2009.
- Kósa Gábor–Várnai András (szerk.), *Bölcséltők az ókori Kínában*, Budapest, Magyar Kína-kutatásért Alapítvány, 2013.
- Lundahl, Bertil, *Han Fei Zi. The Man and the Work*, Stockholm, Stockholm University, 1992.
- Maspero, Henri, *Az ókori Kína*, Budapest, Gondolat, 1978.
- Robinet, Isabella, *A taoizmus kialakulása és fejlődése*, Budapest, Arany Hegy, 2006.
- Slingerland, Edward, *Effortless Action. Wu-wei As Conceptual Metaphor and Spiritual Ideal in Early China*, New York, Oxford University Press, 2003.
- Tőkei Ferenc, *Kínai filozófia. Ókor 1–2.*, Budapest, Magiszter Társadalomtudomány Alapítvány, 2005.
- Van Els, Paul, *Tilting Vessels and Collapsing Walls. On the Rhetorical Function of Anecdotes in Early Chinese Texts*, Extreme-Orient Extreme-Occident 34., 2012.

Cikkem több ponton támaszkodik más írásaimra. Ezek közül megjelent: Hartyándi Máttyás, *Az emberi test a korai kínai bölcséletben = „Közél, s Távól” II. konferenciakötet*, Budapest, Eötvös Collegium, 2012.

Az önfejlesztés filozófiája

A belső művelése című ókori kínai értekezés

A *Belső művelése* (Neiye 内業) című ókori kínai mű a *Guanzi* 管子 című könyv egyik fejezete. A *Guanzi* című könyv az i. e. 8–7. században élt Guan Zhongról 管仲 kapta nevét, címének jelentése: Guan mester. Guan Zhong korának legendássá vált politikusa és gondolkodója volt, aki a hagyomány szerint annak a Qi fejedelemségbeli Huan fejedelemnek volt a főminisztere és első számú tanácsadója, aki a kínai ókor ún. Tavasz és Ősz korszakában (i. e. 8. sz.–i. e. 5. sz.) egy ideig hegemonként uralta az akkori kínai világot. Hegemoniája idején (i. e. 7. század) a hatalmi hierarchia élén teoretikusan a Zhou-dinasztia királya állt, de a *de facto* uralkodó a király felett protektorátust gyakorló Huan fejedelem volt. A hagyomány szerint Guan Zhong politikusi és gondolkodói tevékenysége jelentős mértékben járult hozzá Huan fejedelem politikai, kormányzati sikereihez.

Bár a könyv címe azt sugallja, hogy a *Guanzi* című könyvben található írások Guan Zhong írásai, vagy legalábbis követőinek egybegyűjtött művei, azonban tudományos igényvel pusztán az jelenthető ki, hogy a könyvben a kínai ókor különböző időszakaiban keletkezett, különböző szerzőktől származó, különféle filozófiai tradíciókat, gondolatáramlatokat megörökítő írások találhatók. A *Belső művelése* című értekezés szerzője ismeretlen (nem kizárt az sem, hogy több szerzőtől származik), a mű keletkezésének idejét számos kutató az i. e. 4. századra teszi, vagyis a Hadakozó Fejedelemségek időszakán (i. e. 5. sz.–i. e. 3. sz.) belülre.

A *Belső művelése* című munka értelmezése hosszú időn keresztül rendkívül jelentős kihívás elé állította a modern sinológiát. Nem csupán azért, mert az ókínai szövegek értelmezésekor szinte minden egyes írásjegyre értelmezése komoly kutatómunkát kíván meg, hanem azért is, mert a *Belső művelése* gondolati tartalma, mondanivalója olyan fogalomrendszerre épül, amelynek számos eleme korábban lényegesen nehezebben volt kutatható, és így sűrű homályba burkolódott. Az 1993-ban egy régészeti feltárás során Guodiannél talált *Taiyi sheng shui* 太一生水 (A Nagy Ég létrehozta a vizet) című, bambuszlapokra írt i. e. 4. századi kézirat azonban a kutatók számára kulcsot adott számos hasonló korú szöveg, így a *Belső művelése* értelmezéséhez is.

A *Taiyi sheng shui* című szöveg felbukkanása és kutatása lehetővé tette a *shen* 神 (szellemi) és a *ming* 明 (ragyogó) kifejezés korabeli értelmezésének megismerését, és ennek révén feltárult egy olyan elméletrendszer, amely a Hadakozó Fejedelemségek időszakában széles körben elterjedt volt, és alapjául szolgált számos önfejlesztéssel, önműveléssel kapcsolatos elméletnek, így a konfucianizmus egyik legjelentősebb gondolkodójaként számon tartott Xunzi 荀子 emberi természettel kapcsolatos elképzeléseinek, vagy a *Belső művelése* című értekezés filozófiájának is.

Ennek az elméletrendszernek a főbb elemei és *terminus technicusai* a következők:

1. Az emberi szív (*xin* 心), akárcsak az egész univerzum és benne minden létező, a párából (*qi* 氣) épül fel. A *Belső művelése* című mű bevezető gondolatai is ezzel a mindent felépítő párával kapcsolatosak (az „esszencia” és az „esszenciális pára” olyan pára, amely még nem öltött formát, és nem alakult ki belőle semmilyen létező):

„Közismert, hogy a létezők esszenciája,
ha jelen van, akkor előidézi a létrejövételt.
Alant létrehozza az ötféle gabonát,
odafent kialakítja a csillagokat.”

2. Ha megfelelő módon hatunk az emberi szívet felépítő párára, akkor elérhető, hogy az emberi szívben végbemenjen ugyanaz a folyamat, ami az univerzum létrejövetelekor is lezajlott. Az univerzum úgy jött létre, hogy az eredetileg a káosz állapotában lévő pára a Dao 道 – vagyis a mindenség rendezőelve – hatására lenyugodott, és megindult benne egy rendeződési folyamat: a nehezebb és zavarosabb pára leülepedett, és létrejött belőle a Föld, a tisztább és könnyebb pára felemelkedett, és létrejött belőle az Ég. Ha az emberi szívben lezajlik ugyanez a folyamat, akkor a szívben egy mikrokozmosz jön létre, a szíven belül kialakul az Ég és a Föld.

3. Ha a szíven belül – az előbb említett folyamat révén – kialakul az Ég és a Föld megtestesülése, vagy „testi formája” (*xing* 形), akkor ezzel egyidejűleg megjelenik a szívben az Ég és a Föld természete is, tehát az ember rendelkezni fog az Ég és a Föld természetével, és ezáltal „egyenlővé válik az Éggel és a Földdel”. Ez az önfejlesztés legvégső célja, az emberi létezés legfelső szintje, a tökéletes emberré, „szent emberré” (*shengren* 聖人) válás megvalósulása. Ezen a ponton fontos kifejteni, hogy a Guodiannél feltárt *Taiyi sheng shui* című szöveg arra is rávilágított, hogy a korabeli szövegekben az *égi természetet*, illetve az *égi természettel bíró párákat* rendszerint a „ragyogó” jelentésű *ming* 明 kifejezés, továbbá szinonimái jelölték (pl. „világos”, „tündöklő”, „megmutatkozó”), a *földi természetet*, illetve a *földi természettel rendelkező párákat* pedig rendszerint a „szellemi” jelentéssel bíró *shen* 神 kifejezés, illetve szinonimái jelölték (pl. „sötét”, „rejtőzködő”). A szöveg elvezetett annak a korabeli elméletnek a megismeréséhez is, hogy az Eget felépítő, égi természetű pára terjeszkedő, a Földet felépítő, földi természettel rendelkező pára ezzel szemben összesűrűsödő. Mindez a *Belső művelése* című értekezés alábbi részleteiben is tükröződik:

„Ha rendezetté tesszük a formát, és műveljük erényeinket,
akkor az Ég embersége és a Föld igazságossága önmagától eláraszt bennünket,
a szellemi (*shen* 神) és a ragyogó (*ming* 明) tökéletessége ragyogni fog bennünk,
és ismerni fogjuk a tízezer dolgot.”

„Ebből fakadóan az emberek párája
lehet ragyogó, mint amikor az Égbe emelkedik,

sötét, mint amikor alászáll a mélybe,
szétáradó, mint ahogyan a tengerben található,
és összegyülemlett, mint amikor bennünk van.”

4. A szívét felépítő pára rendeződési folyamatának megindulása – tehát az Ég és a Föld kialakítása a szívben – a pára lenyugtatásával (*jing* 靜) érhető el. *A belső művelésében* ez egyebek mellett így fogalmazódik meg:

„Ha a szív lenyugszik, a párája elrendeződik.”

5. A szívét felépítő pára lenyugtatása elsősorban az erények (*de* 德) segítségével valósítható meg, továbbá azért, hogy a szívét felépítő párát óvjuk a kívülről érkező zavaró hatásoktól. *A belső művelése* alábbi mondataiban is ezek az elképzelések jelennek meg:

„Mindebből következően ezt a párát nem lehet erővel megállapodásra bírni, azonban lenyugvásra lehet bírni az erények segítségével.”

„Amikor a külső létezők nem zavarják meg érzékszerveinket, és az érzékszerveink nem zavarják meg a szívünket, akkor beszélhetünk a belsónk birtokbavételéről.”

A belső művelése című munkában számos további korabeli elmélet és tanítás jelenik meg, de mű fő gondolatmenetét a fent ismertetett elméletrendszer jelenti. (Akit a téma bővebben érdekel, a következő munkákban talál részletesebb kifejtést: Sándor P. Szabó: „The Term Shenming – Its Meaning in the Ancient Chinese Thought and in a Recently Discovered Manuscript”. In: *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 56 (2–4), 2003. 251–274.; Sándor P. Szabó: „Xunzi’s Theories on Human Nature in the Light of a Recently Discovered Manuscript”. In: Xing Wen (ed.): *Rethinking Confucianism*. San Antonio, Texas, USA, Trinity University, 2006. 127–131.)

A belső művelése című értekezés lentebb közreadott fordítása az alábbi szövegváltozat alapján készült: *Guanzi jiaozheng* 管子校正. In: *Zhuzi jicheng* 諸子集成. Hangzhou, Zhejiang Guji Chubanshe, 1999. 866–867.

A belső művelése

Közismert, hogy a létezők esszenciája,
ha jelen van, akkor előidézi a létrejövetelt.
Alant létrehozza az ötféle gabonát,
odafent kialakítja a csillagokat.
Amikor az Ég és a Föld között áramlik,
azt mondjuk rá: vándorló szellem.
Amikor a kebelben rejtezik,
azt mondjuk rá: szent emberség.

Ebből fakadóan az emberek párája
lehet ragyogó, mint amikor az Égbe emelkedik,
sötét, mint amikor alászáll a mélybe,
szétáradó, mint ahogyan a tengerben található,
és összegyülemlett, mint amikor bennünk van.

Mindebből következően ezt a párát nem lehet erővel megállapodásra bírni,
azonban lenyugvárra lehet bírni az erények segítségével.
Nem lehet magunkhoz szólítani beszédhangokkal,
de lehetséges vonzani a gondolatok segítségével.
Ha lankadatlanul őrizzük és nem veszítjük el,
akkor kiteljesítjük erényeinket.
Ha kiteljesítjük erényeinket, akkor a bölcsesség megjelenik,
és a tízezer létezőnek a maga valóságában jutunk birtokába.

Közismert, hogy a szív testi formája
magától indul feltöltődésnek, és magától telik meg,
magától indul kialakulásnak, és magától teljesedik ki.
Ami miatt elveszítjük [eredeti testi formáját],
az bizony nem más, mint a félelem, a boldogság, az öröm, a harag, a vágyakozás és a haszon
hajszolása.

Ha képesek vagyunk megszabadulni a félelemtől, a boldogságtól, az örömtől, a haragtól, a
vágyakozástól és a haszon hajszolásától,
akkor a szív viszonozza és a segítségünkre lesz.

Az ilyen szívnek az a természete,
hogy mozdulatlansága által segíti a lenyugvást.
Nem szenved zavart, nem kavarodik fel,
és ekkor a harmónia magától kiteljesedik benne.
Tiszta, mint az, ami ott van mellettünk,
zavaros, mint ami megfoghatatlan,
mindent betöltő, mint aminek nem lehet eljutni a határaihoz.
Ez a tökéletes állapot nincs tőlünk távol,
naponta használjuk erényeit.

A Dao az, ami kitölti a testi formát,
de az emberek nem képesek szilárdan birtokolni.
Elmegy és nem tér vissza,
eljön, de nem marad.
Néma – még senki sem hallotta a hangját.
Összegyülemelő – mint amikor a szívben lakozik.
Homályos – senki sem látta a formáját.
Szétáradó – mint amikor velünk születik.
Senki nem látja a formáját,
senki nem hallja a hangját,
mégis beszélünk arról, amit létrehoz.
Úgy hivatkozunk rá: a Dao.

Közismert, hogy a Daónak nincs állandó helye.
A jó szív az, amit szeret.
Ha a szív lenyugszik, a párája elrendeződik,
és akkor a Dao meg tud benne állapodni.
A Dao nincs messze tőlünk,
hiszen az emberek általa léteznek.
A Dao nem hagy el bennünket (teljesen),
hiszen az emberek általa képesek a tudásra.
Ezért amikor összegyülemlik, olyan, mintha magunkhoz lehetne láncolni.
Amikor szétárad, olyan, mint ami eltűnik, és sehol nem lelhető fel.

Ami elfedi a Dao valódi természetét,
az bizony a gondolatok és a szavak.
Ha műveljük szívünket és lenyugtatjuk gondolatainkat,
akkor képesek leszünk birtokába jutni a Daónak.
A Dao olyasvalami,
amit a száj nem tud szavakkal leírni,
amit a szem nem képes megpillantani,
amit a fül nem képes meghallani.
A Dao az, aminek segítségével művelhetjük szívünket, és kijavíthatjuk a testi formát.
Ha az emberek elveszítik, akkor meghalnak.
Ha birtokában vannak, akkor élnek.
Ha a létezőkből hiányzik, akkor pusztulás vár rájuk,
ha a létezők a birtokában vannak, akkor kiteljesednek általa.

Közismert, hogy a Daónak nincs gyökere és nincs törzse,
nincs levele és nincs lombja,
mégis, a tízezer létező mind általa létezik,
a tízezer létező mind általa teljeseedik ki.
Ezzel a névvel illetjük: a Dao.

Az Ég vezérelve a függőleges egyenesség,
a Föld vezérelve a vízszintes egyenesség,
az ember vezérelve a békesség és a nyugalom.
Tavaszi, őszi, téli, nyári – ezek az Ég évszakai.
Hegyek, dombok, folyók és völgyek – ezek a Föld leágazódásai.
Öröm, harag, elvenni és adni, ezek az ember gondolatai.
Ezért a szent emberek az évszakokkal együtt változnak, de nem alakulnak át,
követik a létezőket, mégis mozdulatlanok maradnak.

Ha képesek vagyunk egyenesek maradni, és képesek vagyunk lenyugodni,
akkor ezek után képesek leszünk a nyugalom megőrzésére is.
Ha bensőnkben megőrizzük a szívünk nyugalomát,
akkor hallásunk és látásunk éles lesz,
a négy végtagunk kemény és szilárd lesz,
és alkalmassá válunk arra, hogy az esszencia otthonra leljen bennünk.

Az esszencia nem más, mint a pára esszenciája.
Ha a párát a Dao irányítja, csak akkor alakul ki az élet.
Ha van élet, csak akkor van gondolkodás.
Ha van gondolkodás, csak akkor érhető el a tudás.
Ha elérkezünk a tudáshoz, meg kell állapodnunk.
Bizony, a szív testi formája olyan,
hogy aki elméje gyötrésében túlzásba esik, az elveszíti az életét.

Képesnek lenni a létezőkkel eggyé válva változni, ezt hívjuk szelleminek.
Képesnek lenni a történésekkel eggyé válva változni, ezt hívjuk bölcsességeknek.
Kizárólag az Egyet [a Daót] követő nemes ember képes
úgy változni, hogy közben a párája nem alakul át,
és úgy változni, hogy közben a bölcsessége nem változik meg.
Aki az Egyet követi, és nem tévelyedik el,
az képes uralni a tízezer létezőt.
A nemes ember hatást gyakorol a létezőkre,
de a létezők nem gyakorolnak rá hatást.
Birtokában van az Egy rendezőelveinek,
bensőjében rendezett szív rejtezik,
száján rendezett szavak jönnek ki,
embertársaira rendezett cselekedetekkel gyakorol hatást,
és ha mindez így van, az égalattiban kialakul a rend.
Akinak minden szava helyénvaló, annak az égalatti engedelmeskedik.
Akinak minden szava bizonyosság, arra az égalatti hallgat.
Ezt nevezzük úgy: egyetértés.

Amíg a testi forma nem rendezett,
addig az erények nem jönnek.
Amíg bensőnkben nem valósítjuk meg a lenyugvást,
addig a szívünkben nem alakul ki a rendezettség.
Ha rendezetté tesszük a formát és műveljük erényeinket,
akkor az Ég embersége és a Föld igazságossága önmagától eláraszt bennünket,
a szellemi (*shen* 神) és a ragyogó (*ming* 明) tökéletessége ragyogni fog bennünk,
és ismerni fogjuk a tízezer dolgot.
A bensőnk igazságosságát megőrizzük, és nem hibázunk.

Amikor a külső létezők nem zavarják meg érzékszerveinket,
és az érzékszerveink nem zavarják meg a szívünket,
akkor beszélhetünk a belsők birtokbavételéről.
Eredetileg rendelkezünk magunkban a szellemivel,
de az hol távozik tőlünk, hol visszatér hozzánk.
Senki nem képes kiszámítani.
Ha elveszítjük, okvetlenül zavart eredményez,
ha birtokába jutunk, okvetlenül rendezettséget teremt.

Tisztelettel takarítsuk ki a lakhelyét,
és az esszencia magától beleköltözik majd.
Esszenciális gondolatokkal elmélkedjünk róla,
és lenyugodott gondolatokkal irányítsuk.
Tegyük külső megjelenésünket hozzá méltóvá,
tanúsítsunk odaadó tiszteletet iránta,
és az esszencia megérkezik és megállapodik.
Ha már birtokába jutottunk, ne veszítsük el.
Füleinket és szemeinket ne hagyjuk megzavarni,
szívünk ne törekedjen semmi másra.
Ha a bensőkben megteremtjük a szívünk egyensúlyi állapotát,
a létezők miriádja hozzájut egy igazodási ponthoz.

A Dao betölti az égalattit,
és jelen van mindenütt az emberek körében.
Azonban az emberek mégsem képesek ismerni.
Egyetlen mondat a titka annak,
hogy odafönt ragyogjunk az égen,
odalent mélyére hatoljunk a földnek,
és betöltsük mind a kilenc tartományt [az égalattit].

Miért mondhatjuk azt, hogy a titok a szív lenyugtatásában rejlik?
Ha a szívünkön úrrá lesz a rendezettség,
akkor a rendezettség érzékszerveinken is eluralkodik.
Ha a szívünk lenyugszik,
akkor érzékszerveink is lenyugszanak.
Ami a rendezettséget kialakítja, az a szív.
Ami a lenyugvást kiváltja, az ugyancsak a szív.

A szív szívet rejt magában,
a szívben van egy másik szív is.
Ebben a szívben lakozó szívben
a gondolatok megelőzik a szavakat,
a gondolatokat követi a gondolatok testet öltése,
és a gondolatok testet öltését követik a szavak.
A szavakat követi a hatásuk,
a hatást követi a rend létrejövetele.
Ha nincs rend, akkor törvényszerűen rendezetlenség van.
Ha rendezetlenség van, az pusztulást hoz magával.

Ha az esszencia jelen van, abból létezés következik.
Kifelé ez egészségben és virágzásban nyilvánul meg.
A belsőben rejtező forrásként viselkedik,
mely mindent előntő, ugyanakkor békés és nyugodt,
a pára tavaként viselkedik.
Ha ez a tó nem szárad ki,
akkor a négy végtag erős marad.
Ha ez a forrás nem apad el,
akkor a kilenc testnyílás nem tömődik be,
és ezáltal képesek lehetünk átfogni az eget és a földet,
valamint a négy tengert.

Ha bensőkben nincsenek tévelygő gondolatok,
akkor kívül nem leselkedik ránk rossz és veszedelem.
Ha bensőkben tökéletessé tesszük a szívünk,
kívül pedig tökéletessé tesszük testi formánkat,
akkor nem sújt le ránk égi veszedelem,
és nem fenyeget minket ártalom az emberi világ részéről sem.
Ezt nevezzük úgy: szent emberként létezés.

Ha az ember képes megvalósítani az egyenességet és a lenyugvást,
akkor bőre jól táplált és sima lesz,

Tubákos flakon
sárkányokkal,
porcelán, sötétbarna-fekete alapon zöld festéssel

szeme és füle élesen fog érzékelni,
inai rugalmasak, csontjai erősek lesznek,
így képes lesz megvalósítani, hogy kalapként hordja a nagy kerekséget,
cipőként viselje a nagy szögletességet,
a nagy tisztaság által tükrözzön,
és a hatalmas ragyogó által lásson.
Ha tiszteletteljes, odaadó, és nem követ el hibát,
akkor napról napra megújulnak erényei,
teljes egészében megismeri az égalattit,
és betölti a négy égtáj közét.
Odaadóan feltárni azt, ami betölt bennünket,
ezt nevezzük a belsónk birtokbavételének.
Ugyanakkor, ha nem tudjuk visszaszerezni,
az életmódunk hibáiból fakad.

Általánosan elfogadott, hogy a Dao szükségszerűen minden irányba kiterjed és összesűrűsödik,
szélsőségesen kiszélesedik és szétterjed,
szélsőségesen megszilárdul és összetömörödik.
Aki megőrzi a jót, és nem veszíti el,
kiúzi magából a rosszat, és megszabadul gyengeségeitől,
az azon nyomban megismeri az imént mondottak legfőbb alapelvét,
és visszatér a Daohoz, valamint az erényekhez.

Ha bensónkben tökéletes szív van,
azt nem lehet elrejteni.
Harmónia önti el testi formánkat, megjelenésünket,
megmutatkozik bőrünkön és arcunkon.
Ha jó párával viszonyulunk az emberekhez,
ők olyan kedvesek lesznek hozzánk, mint saját testvéreikhez.
Ha rossz párával viszonyulunk az emberekhez,
ők úgy fognak ártani nekünk, akár a fegyverek.
A szavakba nem öntött hang
gyorsabban terjed a mennydörgés csattanásánál.
A szív párájának testi formája
ragyogó, akár a nap és a hold,
tündöklő, akár az apa és az anya.
A jutalmazás nem elegendő ahhoz, hogy az embereket jóra bírjuk.
A büntetések nem elegendők ahhoz, hogy megfélemezzük a bűnt.
De ha a párából fakadó akarat helyénvaló, akkor az egész Égalatti engedelmeskedik neki.
Ha a szívből fakadó akarat szilárd, akkor az egész Égalatti meghajlik előtte.

Tömörítsd össze a párádat, akár a szellemi,
és akkor a létezők miriádja mind benned fog létezni.
De vajon lehetséges-e összetömöríteni?
Lehetséges-e megteremteni az egységet?
Lehetséges-e teknőspáncéllal és cickafarkkórával történő jóslás nélkül is ismerni a
jószerencsét és a balsorsot?
Lehetséges-e elérni a megállapodást?
Lehetséges-e elérni a változatlanságot?
Lehetséges-e, hogy mások segítségével rátaláljunk magunkban?
Elmélkedjünk, elmélkedjünk,
és újra csak elmélkedjünk!
Ha az elmélkedés útján nem érsz célt,
a lélek és a szellem célba fog juttatni.
Ez nem a lélek és a szellem erejéből fakad,
hanem az esszenciális pára mindenek felett valóságából.

Ha a négy végtagunk már rendezett,
a vérünk és a páránk már le van nyugodva,
teljes figyelmünkkel szívünk összetömörítésére törekszünk,
továbbá fülünk és szemünk nem szenved zavart,
akkor még a távoli dolgok is olyanok lesznek, mintha közel volnának,
és gondolataink fonalai közül kibontakozik a tudás.

A hanyag viszonyulás és a lekicsinylő magatartás aggodalmakat szül,
az erőszakosság és az önhittség ellenségeskedést szül,
az aggodalmaskodás és a melankólia betegségeket idéz elő,
a betegség és a szenvedés halálhoz vezet.
Aki úgy elmélkedik, hogy nem képes abbahagyni,
annak bensőjében kín ébred, külseje hanyatlásnak indul,
és ha nem tesz ez ellen még idejében,

élete elhagyja majd szálláshelyét.
Az étkezésnél az a legjobb, ha nem lakunk jól.
Az elmélkedésnél az a legjobb, ha nem visszük túlzásba.
Ha a mértéktartás és az éppen megfelelőre törekvés párossága fennáll,
amit keresünk, magától fog eljönni hozzánk.

Közismert, hogy amikor az ember születik,
az ég adja az esszenciáját,
a föld adja a testi formáját,
és ezek egyesülése révén jön létre az ember.
Ha ezek harmóniában vannak, akkor van élet,
ha nincsenek harmóniában, akkor nincs élet.
Ha megvizsgáljuk a harmónia Daóját,
azt tapasztaljuk, hogy az esszenciája nem mutatkozik meg,
a megnyilvánulásai pedig nem számosak.

Ha a vízszintes egyeneshez és a függőleges egyeneshez való igazodás eluralkodik a kebelben,
és a rendezettség megjelenik a szívben,
az hosszú élethez vezet.
Amikor a düh és a harag túllépi a mértéket,
akkor ez ellen tenni kell.
Aki kordában tartja az ötféle vágyat,
megszabadul a kétféle ártótól,
tartózkodik az örömtől, és tartózkodik a haragtól,
annak kebelében eluralkodik a vízszintes egyeneshez és a függőleges egyeneshez való igazodás.

Közismert, hogy amikor az emberek megszületnek,
még feltétlenül igazodnak a vízszintes és a függőleges egyeneshez.
Amiért elveszítik ezt,
az egyértelműen nem más, mint az öröm, a harag, az aggodalmaskodás és a szenvedés.
Ennek okán, a harag elosztatásának nincs jobb eszköze, mint a versek,
az aggodalmak elosztatásának nincs jobb eszköze, mint a zene,
az örömek kordában tartásának nincs jobb eszköze, mint a szertartások,
a szertartások betartásának nincs jobb eszköze, mint a tisztelet,
és a tisztelet megőrzésének nincs jobb eszköze, mint a lenyugvás.
Akinek bensője lenyugodott, külsője pedig tiszteletteljes,
az képes lesz visszatérni eredeti természetéhez,
és természete eléri a nagy megállapodottságot.

Közismert, hogy az étkezés Daója a következő:
Ha túlzottan teletömjük magunkat,
az sérülést okoz, és testi formánk nem fog megőrződni.
Ha túlzottan megtartóztatjuk magunkat az ételtől,
akkor csontjaink kiszáradnak és vérünk megdermed.
A túl sok és a túl kevés közöttit nevezzük úgy,
hogy harmonikus és tökéletes.
Ez az esszencia lakhelye,
és ez az, amiből a tudás megszületik.
Ha az éhség és a jóllakottság terén elveszítjük a mértéket,
akkor ennek orvoslása érdekében ki kell találnunk valamit.
Ha jóllakottak vagyunk, kezdjük szapora mozgásba.
Ha éhesek vagyunk, ürítsük ki elménket.
Ha öregek vagyunk, akkor gyakorta elmélkedjünk.
Ha jóllakottak vagyunk és nem kezdünk szapora mozgásba,
akkor a pára nem jut el a négy végtagunkba.
Ha éhesek vagyunk és nem ürítjük ki elménket,
akkor éhségünk akkor sem múlik el, amikor már jóllaktunk.
Ha öregek vagyunk és nem elmélkedünk gyakorta,
akkor a fáradtság egyre jobban elhatalmasodik rajtunk.

Nagyobbítsuk meg szívünket, és tegyük magassá,
terjesszük ki a párját, és tegyük szélessé,
hozzuk nyugalomba testi formáját, és tegyük mozdulatlaná,
és akkor képesek leszünk megőrizni egységét, és megszabadulni a tízezer zavaró tényezőtől.
Ha hasznót látunk valamiben, nem fog elcsábítani bennünket,
ha veszedelmet látunk valamiben, nem fog megrémíteni bennünket,
nagyvonalúvá, nyájassá és emberségessé válunk,
kizárólag bensőnkől merítjük a harmóniát.
Ezt nevezzük úgy, hogy a „pára áramoltatása”.
Gondolataink és tetteink hasonlatossá válnak az Égéhez.

Közismert, hogy az emberi élet
egyértelműen az élet számára kedvező dolgokon alapszik.
Ha aggodalmaskodunk, elveszítjük a vezérfonalakat,
ha dühösekké vagyunk, elveszítjük az igazodási pontokat.
Az aggodalmaskodás, a szomorúság, az öröm és a harag
a Daót kiszorítják a helyéről.
A szenvedélyeket és a vágyakat le kell csillapítani,
a boldogságot és a rendezetlenséget szükséges a helyes irányba fordítani.

Ne vonzzuk, és ne taszítsuk,
a boldogság magától megérkezik hozzánk.
Bár a Dao magától érkezik el hozzánk,
azonban lehetséges kipárnázni számára a helyet, és keresni.
Ha megvalósítjuk a lenyugvást, akkor birtokába jutunk,
ha a zavarosságot hagyjuk eluralkodni, akkor elveszítjük.
A szívben lakozó isteni pára
hol jelen van, hol eltávozik.
Olyan apró, hogy nincs nála kisebb,
és olyan hatalmas, hogy nincs nála nagyobb.
Azért veszítjük el,
mert a zavarossággal ártunk neki.
Ha szívünkben képesek vagyunk fenntartani a nyugalom állapotát,
akkor a Dao magától megszilárdul benne.
Aki birtokába jut a Daónak,
annak testi csatornáit kigőzölögnek, a bennük lévő akadályok megszűnnek,
belsőjében nem marad semmi, ami veszedelmet jelentene.
Ha a vágyak visszafogásának Daóját követjük,
semmi nem lesz képes ártani nekünk.

Ókinai nyelvről fordította P. Szabó Sándor

Tubákos flakon
sárkányokkal,
porcelán, sötétbarna-fekete alapon zöld festéssel

Számunk szerzői

Csibra Zsuzsanna 1970-ben született Szolnokon. 1994-ben szerzett sinológus diplomát, 2004-ben pedig irodalomtudományi PhD fokozatot az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Oktatói munkáját a Tan Kapuja Buddhista Főiskolán, majd a Károli Gáspár Református Egyetemen kezdte, 2012 óta a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kínai Tanszékének adjunktusa. Modern nyelvi órák mellett kultúrtörténeti és irodalmi kurzusokat tart. Kutatási területe a klasszikus kínai költészet és annak magyar fogadtatása. Legutóbb megjelent főbb publikációi: Tenyérnyi selymen végtelen tér. Kínai költők magyarul (2006), Klasszikus kínai költészet (egyetemi jegyzet, 2013), Modernség és hagyományok a kortárs kínai lírában (2016).

Csongor Barnabás 1923-ban született Miskolcon. Sinológus, műfordító, nyugdíjas egyetemi oktató. Kutatási területe: a kínai nyelvtörténet (hangtörténet), a klasszikus kínai irodalom, főként a regényirodalom. 1948-ban szerzett bölcsészdoktorátust, tanársegéd lett az ELTE Kelet-ázsiai Tanszéken, klasszikus kínai nyelvet és filológiát tanított. Ezt a tanszékot vezette 1963–83 között, és tovább tanított 2000-ig. Számos tanulmányt írt mindkét kutatási területén, fordított klasszikus regényeket és elbeszéléseket, állított össze antológiákat, és sokat foglalkozott ismeretterjesztéssel is. Főbb munkái: Klasszikus kínai költők antológiája I–II. (Tókei Ferencel, Európa Kiadó, 1967), Vízparti történet (2. kiadás: I–III. Európa Kiadó, 1977), Nyugati utazás avagy a Majomkirály története (2. kiadás: I–II. Európa Kiadó, 1980). Legutóbb megjelent publikációja: három elbeszélés fordítása (Huszadik századi kínai novellák. Modern Dekameron sorozat. [Budapest], Noran, 2008.).

Fajcsák Györgyi sinológus, a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum igazgatója. Főbb kutatási területe a kínai művészettörténet és kultúrtörténet, különös tekintettel az interdiszciplináris területekre. Néhány ismertebb munkája: A Ming-bútor (A kínai búterművészet gyűjteménye a 16–18. században) Terebess Kiadó, Budapest, 2001; Tus és Tao. T'ang Haywen egy 20. századi kínai festőgeniusz. Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum, Budapest, 2007; Keleti művészeti lexikon. Szerk. Fajcsák Györgyi, Corvina Kiadó, Budapest, 2007; „Az örömök kertje” Kínaiak, mandzsuk, mongolok Eszterházában. Az Esterházy-kastély hercegi lakk-kabinetje. Műemlékek Állami Gondnoksága, Budapest, 2007; Fehér arany, mohamedánké és hamvas őszibarack. Kínai kerámia a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum gyűjteményében. I–II. Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum, Budapest, 2007, 2011; Keleti műgyűjtés Magyarországon a 19. század elejétől 1945-ig. Bibliotheca Hungarica Artis Asiaticae. I. Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum, Budapest, 2009; Páris hegyek, illatos virágok. Kínai tusfestészet a 19–20. században. Szerk.: Fajcsák Györgyi–Fertőszögi Péter, Kogart Ház, Budapest, 2013.

Gulyás Csenge 1979-ben született Szegeden. Kína-kutató, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kínai Tanszékének oktatója. 2009-ben szerzett diplomát az ELTE kínai szakán, egyetemi éve alatt egy-egy évet töltött Kínában, illetve Vietnámban. 2009–2015 között az ELTE BTK Kínai Tanszékén modern kínai nyelvet és kínai történelmet tanított, három éven keresztül az ELTE BTK Távol-keleti Intézet könyvtárának könyvtárosa volt. 2015 óta a PPKE-n tanít. Szakterülete az ókori kínai történelem és történetírás.

Hartyándi Mátyás 1986-ban született Győrben. Játépedagógus, prefektus. A Pannónalmi Bencés Gimnázium nevelőtanáraként játékosított kínai nyelvórákkal, valamint Keleti-Ázsia kultúráját feldolgozó sakkörökkel igyekszik megismertetni és megszerettetni diákjaival Kelet-Ázsiát. Sinológiai kutatási területe: a Zhou-kori kínai bölcsélet, különös tekintettel Yang Zhu. A témában írt publikációi az Eötvös Collegium „Közel, s Távól” konferenciaköteteiben jelentek meg: Külön- és rejtetek a Zhou-kori kínai politikabölcsleletben (KsT IV., Bp., 2016); Az emberi test a kora kínai bölcsleletben (KsT II., Bp.), 2012.

Juhász Ottó 1936-ban született Szolnokon. Budapesten él. A ceglédi Kossuth gimnáziumban érettségizett. A Pekingi Egyetemen modern és klasszikus kínai nyelvet tanult, és Pekingben diplomázott nemzetközi szakon. Bölcsészettan Szegeden és Budapesten tanult, második diplomáját az ELTE-n szerezte. Tizenöt évig élt Kínában ösztöndíjaként és karrierdiplomájaként. Nyugalmasított nagykövet. Kína-kutató, sinológiai tárgyú tanulmányokat és esszéket publikál. Oktatott a Corvinus Egyetemen. Fő kutatási témája a több ezer éves kínai tradíció és a modernizáció viszonya.

Kalmár Éva 1938-ban született Szegeden. Sinológus, műfordító. Kutatási területe: a modern kínai irodalom és a kínai színház korai története. Több tanulmányt írt a hagyományos kínai színház történetéről, a modern kínai irodalomról. Műfordítóként elsősorban kínai regényeket, novellákat, klasszikus színjátékokat fordított. Tanított a Szegei Egyetemen, a Miskolci Bölcsész Egyesületben, az ELTE-n és a Tan Kapuja Buddhista Főiskolán. Legutóbb megjelent publikációi: Huszadik századi kínai novellák. Modern Dekameron sorozat. [Budapest], Noran, 2008.; (ford. és tanulmány): Mulian megmenti anyját. Kínai buddhista pokoljárás-história. 2010. Syllabus; Mo Yan: Szeszöld (regény), (fordítás, utószó), 2013; Mo Yan: Vergőds hűvelykéklőyban (novella), Nagyvilág, 2015/2.

Kozjek-Gulyás Anett Phd. Szociológus, sinológus, kínai szakos nyelvutár. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem sinológia tanszékének egyetemi adjunktusa. 2014-ben szerzett doktori fokozatot az ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskolájának sinológiai programjában. Kutatási területei: a mai kínai

társadalom szerkezete, rétegződése, társadalmi változások, a kínai közösségek és a befogadó nemzet értékprioritásainak, célértékeinek, emberi tulajdonságainak, életstratégiáinak különbségei, a kínai nyelv mind idegen nyelv elsajátítása, a magyar nyelvtanulók nyelvitanulási stratégiáinak és stílusainak jellegzetességei, a kínai nyelv tanulásának módszerei, a kínai nyelvviszágak szintiltesztése a Közös Európai Referenciakerethez. Legutóbb megjelent publikációi: A kínai közösségek európai identitásának dilemmája. Távol-keleti tanulmányok 3. 2011/1–2.; A középsősztyli Kínában. Társadalomkutatás 2013.; Magyar nyelvutanolók kínai nyelvutanolási stratégiái. Távol-keleti Tanulmányok 4. 2013.; Meritokratikus tendenciák a kínai modernizációban. Typotex. 2015.

Ormai-Tóth Andrea Judit 1983-ban született Szombathelyen. Az ELTE olasz-kínai szakán végzett 2011-ben. Tanulmányokat folytatott a jinián Shandong University-n majd a kunmingi Yunnan Normal University-n. Behatóan tanulmányozta a kínai irodalom egyes ágait, ezen belül a kínai bünygyi irodalmat, a középkortól napjainkig. Publikációi jelentek meg a Konfuciusz Krónika számaiban, a kínai kultúra különböző elemeiről.

Dr. P. Szabó Sándor 1973-ban született. Sinológus. Szakterületei: ókori kínai filozófia és vallás, újonnan felfedezett ókínai szövegek, a mai Kína nemzetközi kapcsolatai, gazdasága, társadalmi, közigazgatási rendszere. Éveket töltött Kínában, ahol kutatóként és vendégprofesszorként is tevékenykedett neves egyetemeken (Peking University, Minzu University of China). Egyetemi oktatóként és kutatóként dolgozott az ELTE kínai szakán és a Budapesti Corvinus Egyetemen, jelenleg a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Kínai Közigazgatás-, Gazdaság- és Társadalomkutató Központjának igazgatója, továbbá a Keleti Nyelvek Iskolájának szakmai igazgatója. A kínai erkölcs és a szülői tisztelet című könyv (Kossuth Kiadó, 2003), továbbá számos egyéb magyar, angol és kínai nyelvű sinológiai publikáció szerzője.

Salát Gergely 1975-ben született Budapesten. Kína-kutató, a PPKE és az ELTE oktatója. 1992–1996 között Kínában élt, Pekingben fejezte be a középiskolát. 2001-ben végzett az ELTE kínai szakán, 2006-ban sinológiából doktorált, 2012-ben habilitált. 2001-től az ELTE-n tanít kínai történelemmel, kultúrával, nyelvvel kapcsolatos tárgyakat, 2013-tól a PPKE főállású egyetemi docense, az itt működő Kínai Tanszék és Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport vezetője. Több, Kínával kapcsolatos könyv, felszáz tanulmány és több száz ismeretterjesztő cikk szerzője, s jelentek meg műfordításai is. Szakterülete a kínai jog- és intézménytörténet, emellett mai kínai politikával és kelet-ázsiai nemzetközi kapcsolatokkal is foglalkozik. Legutóbbi publikációja: Büntetőjog a Han-kor Kínában, Budapest, Typotex, 2016.

Sári László 1950-ben született Budapesten. Író, filozófus, keletkutató. Legutóbbi kötetei: A nő máshol van (2013), Az ifjú Lin-csi vándorlásai (2014), Beszélgetések a Kelet kapujában (2016).

Tolnai Ottó 1940-ben született Magyarokán. Kossuth-díjas író, költő, műfordító. A Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagja. Palicsón él. Utóbb megjelent kötetei: Költő disznószírból (2004), Omama egy rotterdami gengszterfilmben (2006), A pompeji szerelmesek (2007), Grenadimars (2008), A világítótorony eladó (2010), A kisinyóvi róza (2010), A tengeri kagyló (2011), Világpor (2016).

Várnai András 1948-ban született Budapesten. 1968-tól az ELTE Bölcsészkarán történelem-filozófia-kínai szakon tanult. 1974-ben doktorált, disszertációjának címe: „Az európai Ázsia-kép, különös tekintettel Kínára – a történeti munkákban és a történelemfilozófiákban”. 1992-ben kínai tudománytörténetből habilitált. 1992-től mindmáig az ELTE BTK Ókori- és Középkori Filozófia Tanszékén kínai filozófia és keleti művelődéstörténeti, ill. történetfilozófiai kurzusokat tart. Fontosabb publikációi: A kínai tudományosság tanulmányozásának fontosságáról (Tempus Évkönyv 1997.); Közvetítés Európa és a Kelet tudományossága között (Tempus Projekt 1998.) Az egyenes nevek és a nemes ember egyenlősége. Konfuciusz nyelvértelmezés és értékélmélet.; (Távol-keleti Tanulmányok 2010.); Matteo Ricci és a korai jezsuita Kína-misszió (In: Matteo Ricci szellemi öröksége 2011.); A kínai és a görög gondolkodás összemérhetőségének nehézségeiről (Magyar Kína-kutatásért Alapítvány 2013.) Bölcselők az ókori Kínában Szerkesztette: Kósa Gábor–Várnai András (Magyar Kína-kutatásért Alapítvány 2013.)

Zombory Klára 1972-ben született Budapesten. Sinológus, műfordító. Kutatási területe a kortárs kínai irodalom. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Kínai Tanszékén szerzett diplomát, és két évet tanult Kínában ösztöndíjaként a Pekingi Nyelvi Egyetemen és a Pekingi Egyetemen. A Magyar–Kínai Baráti Társaság elnöke, a China Publishing Group Fordításkutatási Intézetének a tanácsadója. 2015-ben „Special Book Award of China for Young Scholars” kínai állami kitüntetésben részesült, 2007-ben Babits Mihály műfordítói ösztöndíjat kapott. Számos regényt, kisregényt, novellát, filmszövegek könyvet és tankönyvet fordított. Legfontosabb publikációi: Yan Ge: Szecsüáni csipős, Európa, 2015; Mo Yan: Békák, Noran Libro, 2014; Mo Yan: Ószi víz, Nagyvilág, 2013/02; Yu Dan: Konfuciusz szívából, Háttér Kiadó, 2009; Jiang Rong: Farkastotem, Magvető, 2009; Fan Wu: Február virágai, Ulpius-ház, 2008; Nők egy fedél alatt – Mai kínai kisregények, (szerk., ford., életrajzok), Európa, 2003.

A kínai szerzőkről a fordítások mellett, a belső oldalakon található eligazító szöveg.

A MŰHELY MEGVÁSÁROLHATÓ AZ ALÁBBI KÖNYVESBOLTOKBAN:

Győr:

Antikvárium (Kazinczy u. 6.),
Koncert Zenemű- és Hanglemezbolt
(Arany J. u. 3.)

Budapest:

Írók Könyvesboltja (Andrássy út 45.)

Debrecen:

Sziget Könyvesbolt (KLTE)

Hódmezővásárhely:

Petőfi Könyvesbolt (Andrássy u. 5.)

Nyíregyháza:

Kötet Könyvesbolt (Hősök tere 9.)

Pécs:

Zrínyi Miklós Könyvesbolt (Jókai u. 25.)

Sopron:

Cédrus Könyvkereskedés
(Bücker Rajnárd köz 2.)

A RELAY ÚJSÁGÁRUSOKNÁL BUDAPESTEN:

Blaha Lujza tér
Déli pályaudvar
Ferenc körút
Kálvin tér
Órs vezér tér
Váci utca
Bajcsy-Zsilinszky út

Folyóiratunk megrendelhető
a szerkesztőség címén:
9002 Győr, Pf. 45.
Honlap:
www.gyorimuhely.hu
E-mail:
szerkesztoseg@gyorimuhely.hu

MŰHELY

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta
2016. XXXIX. évfolyam, 5–6. szám

Főszerkesztő:
VILLÁNYI LÁSZLÓ

Szerkesztők:
HORVÁTH JÓZSEF
HORVÁTH NÓRA
MÁRTONFFY MARCELL

Arculat:
KURCSIS LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár:
SZIKONYA GABRIELLA

E SZÁMUNK MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTÁK:

Széchenyi István Egyetem, Győr

Pannon Famulus Kft.

Uniklub Kft.

Pannon-Víz
1894

Pannon-Víz Zrt. Győr

Tarandus Kiadó

Spyglass Solutions Kft.

Morgan Star Group

Index: 25975 HU ISSN 0138–922 X. A szerkesztőség címe: 9022 Győr, Rákóczi u. 1. Levélcím: 9002 Győr, Pf. 45. Tel./fax: (96) 326-845. E-mail: szerkesztoseg@gyorimuhely.hu. Honlap: www.gyorimuhely.hu. Kiadja: a Műhely Folyóiratkiadó Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság. A kiadásért felel: Villányi László ügyvezető. Budapesten és vidéken terjeszti a Magyar Lapterjesztő Rt. és a Könyvtárellátó Kht. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak: 2400,- Ft

Szedés: Szikonya Gabriella • Tördelés: VISIONEXT Vizuális Stúdió, Győr

Nyomás, kötés: PALATIA Nyomda és Kiadó Kft. Győr • Felelős nyomdavezető: Radek József ügyvezető igazgató

Kerek doboz
Jiajing-kor (1522–1566)

MŰHELY

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

1000,- Ft

9 770138 922000 1 6005